

ME

RÉGI-ÚJ
MAGYAR ÉPÍTŐMŰVÉSZET // HUNGARIAN ARCHITECTURE

06
2018

A MAGYAR
ÉPÍTŐMŰVÉSZEK
SZÖVETÉSÉNEK
KULTURÁLIS
FOLYÓIRATA
1903-TÓL
CULTURAL
MAGAZINE OF
THE ASSOCIATION
OF HUNGARIAN
ARCHITECTS
SINCE 1903

+ UTÓIRAT // POST SCRIPTUM | XVIII. 102.

JÖVŐ MOST FUTURE NOW DESIGN KONFERENCIA

Hatalmas érdeklődés mellett, mintegy 150 szakmabeli jelenlétében zajlott le a design konferencia a Pesti Vigadóban. A rendezvény a 2018-as Design Hét keretein belül a Magyar Művészeti Akadémia Iparművészeti és Tervezőművészeti Tagozatának támogatásával, a Magyar Formatervezési Tanács társzervezésében valósult meg.

A design, amely az elmúlt száz évben rendkívül erős pozíciót ért el a környezeti és tárgyi világunk alakításában radikális változásokon megy keresztül, soha nem látott kihívások előtt áll.

A konferencia rangját számos ismert teoretikus nagyívű előadása emelte, az eseményt sikeres tervezők munkáiból megrendezett kiállítás kísérte.

Olyan digitális technológiai dimenzióugrást jelent a MI jelenléte, ami dinamikus irányváltásra készíti a kultúra követőit is. A startupok gyors terjeszkedése, mint organikus eszköz hatol be az életünkbe, a MI ebben a folyamatban feladatot old meg, többféle technológiát képes ötvözni, az adatok összekapcsolódásával mérnöki tudás nélkül is képes tanulni, a designereknek nem kevesebb, hanem egyre több feladatuk lesz azáltal, hogy a folyamatok eredményeinek tálalását megoldják, a MI -t integrálniuk kell a munkában, az adatokat vizualizálni kell.

Az is elhangzott, hogy az innováció egyenlő az integrációval, olyan adatbázisok jönnek létre, amelyek egymásba fonódva oldják meg az ismeretek közöttételét. A robotok nem fogják elvenni a tervezők munkáját. A MI a negyedik ipari forradalom korábban nem létező szintre fejlesztette a valóság és a virtuális tér kapcsolatát.

 magyardesign
www.magyardesign.org

MAGYAR DESIGN
KULTURÁLIS ALAPÍTVÁNY

A Magyar Design Kultúráli Alapítvány kuratóriumának tagjai nem kevesebbet vállaltak fel a kezdeményezésükkel, mint hogy egy szellemi műhely alapjait is lerakják, ennek első lépéseként a 2018. szeptemberében megvalósult a „Jövő Most” címmel megrendezett konferencián adták közre gondolataikat a design jövőjét nagyban meghatározó jelenségek, mint például a mesterséges intelligencia (MI) elterjedésének várható hatásait illetően.

Jankovics Marcell, a Magyar Művészeti Akadémia alelnöke köszöntötte az egybegyűlteket, majd Koós Pál, a Magyar Formatervezési Tanács elnökhelyettese, a Moholy-Nagy Művészeti Egyetem Designintézetének igazgatója és Lelkes Péter, a Magyar Design Kultúráli Alapítvány kuratóriumának elnöke emlékeztetett arra, hogy a szakmai együtt gondolkodásnak voltak előzményei.

Mielőtt az előadók elkezdték volna a témakör körbejárását, kedves meglepetés következett: Nagy Alexandra, a Magyar Design Kultúráli Alapítvány alelnöke és Jarosch Imre, a kuratórium tagja emlékplakettet adott át Lelkes Péternek, a kuratórium elnökének, megköszönve az elmúlt 15 évben végzett munkáját.

Lelkes Péter az alapítvány elnöke nagyon érdekes kérdésre hívta fel a figyelmet miszerint a globalizált társadalmakban, a mesterséges intelligencia korának küszöbén kérdésként merülhet fel a nemzetek kultúrájának tradicionális szerepe és jelentősége.

Deme Tamás, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem tanára számos izgalmas gondolatot osztott meg, érzékeltette, hogy az idő velünk együtt átalakul, a tér a határtalanba megy át, a múlt velünk van, a jövő beszűremkedik.

Slézia József, a Budapesti Metropolitan Egyetem egyetemi tanára szerint az arányok fontosak, az a kérdés, hogy mi lesz az, ami a nagy többség mindennapjait meghatározza, a hiperracionális és szupergyors designnak versenytársa vagy kiegészítője lehet-e az érzelmi-érzéki és szociális-kulturális (spirituális) attitűd?

Zalavári József, a Soproni Egyetem Alkalmazott Művészeti Intézetének egyetemi docense azt a kérdést boncolgatta, mit is jelent számunkra az öcodesign valamint érintette a nemzeti sajátosságok kérdéskörét, az autógyártás uniformizálódását és hiányolta a nemzeti karakter megjelenését.

Hosszú Gergely, a Co&Co Designcommunication Kft. ügyvezetője arra hívta fel a figyelmet, hogy a designernek jó pszichológusnak kell lennie. Az ötletmorzsák ott rejtőznek a megbízóban, megfelelő dialógus szükséges ahhoz, hogy ki tudják bontakoztatni őket.

Kerékgyártó András, a Moholy-Nagy Művészeti Egyetem oktatója, bútortervező, konkrét példákon keresztül mutatta be az egyik új technológiát, a bútorkészítést 3D-s furnérból.

Bachmann Bálint építész, a Budapesti Metropolitan Egyetem egyetemi tanára, általános rektorhelyettes, arról beszélt, hogy már tervezéskor gondolni kell az emisszió, hulladék kibocsátás csökkentésére. Az integrált design sokféle aspektust vesz figyelembe.

Sebestény Ferenc, a Budapesti Műszaki Egyetem Rajzi- és Formaismereti Tanszékének adjunktusa szerint meg kell találni az MI megfelelő helyét. A döntés az ember kezében van. Egy paradigmatis eszköz hozza majd az áttörést.

Szentpéteri Márton, a Moholy-Nagy Művészeti Egyetem Design és Művészettörténeti Intézet Tanszékének egyetemi tanára megjegyezte, hogy keveset tudunk az MI-ről, de a helyzet valószínűleg rosszabb, mint gondoljuk. Kicsit a bibliai Gólem történetére emlékeztet, ami történik – kérdés, az emberiség mennyire bír majd a teremtményeivel. Felhívta a figyelmet a designetikai aspektusokra is.

Sebastian Tamás előadásában feltárta és konkrét példákkal szemléltette az eseteket, amikor és ahogyan az AI átformálja a felhasználói felületet (UI), beszélt arról, hogyan változik a designerek munkaköre, valamint egy kitekintést tett az AI jövőjéről is a design világában Magyarország és a közép-kelet-európai régió hol helyezkedik el az AI által vezetett, formatervezésen alapuló innovációk tekintetében a globális skálán.

József Attila

Nagy városokról beszélt a messzi vándor

Nagy városokról beszélt a messzi vándor

Ott az emberek nem ismerik egymást

A katonák se hordanak puskát, hanem a nagy tereken muzsikálnak

Sokan gyűlnek oda, a gyerekeket magasra tartják, úgy hallgatják

Meghallgatják, aztán odahaza elmesélik, milyen szép volt

és azok is örülnek neki

A lányok ott is kinevetik a fiúkat, de azért szeretik őket

Fényes nappal is szeretik egymást

Nagy hidak vannak, amelyeken el lehet álldogálni és nézni

a vizet meg a hajókat

Úszkálnak ide oda, az utasok meg hangosan föl kacagnak

Hirtelen elhallgatnak s úgy nézik a nagy vizet, amint

komolyan elmegy a hullámok alatt

Azok meg csillognak, mint a pengék

S olvashatni a gyönyörű könyveket, akkora nagy a világosság

Pedig már egészen beesteledett.

1925. augusztus

SZCÉNA // SCENE

- 4** Utóirat 100. Az esszépályázat eredménye
Utóirat / Post Scriptum 100. Results of the Contest
- 5** Pro Architectura Díj 2018
Pro Architectura Awards 2018
- 8** Budapest Építészeti Nívódíja 2018
Budapest Architectural Award of Merit 2018
- 9** Média Építészeti Díj 2018
Media Architectural Prize 2018
- 10** Visegrádi Négyek családi háza 2018. Pályázat és vándorkiállítás – Borsos András
Visegrád 4 Detached Houses 2018 Contest and Travelling Exhibition – András Borsos
- 11** A Nemzet Művésze Díj 2018
- 11** Négyszögletű kerek asztal. A belsőépítészet és a média kapcsolata – Götz Eszter

TÉMA // THEME

- 12** Igazság és szépség. A budapesti Szépművészeti Múzeum felújítása – Sulyok Miklós
Truth and Beauty. The Reconstruction Project of the Museum of Fine Arts in Budapest – Miklós Sulyok
- 18** Térfejlesztés lombosítással. A nyíregyházi szabadtéri színpad korszerűsítése – Garai Péter
Space-Development with a Foliage. The Modernization of Open-Air Theatre, Nyíregyháza – Péter Garai
- 22** Promenade Gardens. Új irodaház a Váci úton – Török-Szabolcs Bence
Promenade Gardens. The New Office Block in Váci Road – Bence Török-Szabolcs
- 28** Gurulódomb extrákkal. Klapka Központ, Budapest – Götz Eszter
A Rolling Hill with Extras. Klapka Centre, Budapest – Eszter Götz
- 32** Második fejezet. A Budapesti Német Iskola bővítése – Okrutay Miklós
Chapter 2. The Extension of the German School Budapest – Miklós Okrutay
- 35** Emelkedés és süllyedés. Az új Hegyvidék Galéria, Budapest – Molnár Szilvia
Elevation and Sinking. The New Hegyvidék Art Gallery, Budapest – Szilvia Molnár
- 38** 1000 és 10 esztendő. Kápolna, Hegyközszentimre – Szövényi István
1000 and 10 Years. Chapel in Hegyközszentimre – István Szövényi
- 42** Újjászületés és újraértelmezés. A szabadkai zsinagóga rekonstrukciója – Klein Rudolf
Renaissance and Reinterpretation. The reconstruction of the synagogue in Subotica (SRB) – Rudolf Klein
- 46** A kettészakított út. Katyrn Múzeum, Varsó – Götz Eszter
The Road divided. Katyrn Museum, Warsaw – Eszter Götz

UTÓIRAT // POST SCRIPTUM

- 49 Utóirat 100. A pályázat értékelése
Post Scriptum 100. The Results of the Contest
- 51 Gondolatok a Hotel Clarkról. Raszteres oroszlánbarlang – Vékony Zsolt (Kritika kategória, 1. díj)
- 52 Háztól városig. Neave Brown építésze – Winkler Márk (Építészelmélet kategória, 1. díj)
- 55 Meditáció az elgondolhatatlanról – Mújdricza Péter (Új generáció kategória, 1. díj)
- 58 Kortárs épület műemléki környezetben. Magtár Látogatóközpont, Pécs – H. Molnár Katalin (Kritika kategória, 2. díj)
- 60 Egy elszalasztott esély – Kósa Judit (Kritika kategória, 2. díj)
- 62 Miről szól a kortárs építészet? – Lévai Magdolna (Építészelmélet kategória, 2. díj)
- 65 Vár állott, most kőhalom. Gondolatok egy pályaműről – Zsoldos Anna, Mónus Gergő (Kritika kategória, dicséret)
- 69 Aldo Rossi és Carlo Aymonino lakónegyede Milánóban – Harangi Attila (Kritika kategória, dicséret)
- 71 Építészettörténeti vázlat Szabó István érldligeti templomáról – Major György (Építészelmélet kategória, dicséret)
- 74 A protestáns templomépítészeti kánon átalakulása a századfordulón – Móré Levente (Építészelmélet kategória, dicséret)
- 76 Több fényt! Kortárs melodráma sok részben, több szereplővel – Sági Gergely (Új generáció kategória, dicséret)
- 78 A kép jelentősége a kortárs építészetben – Szabó Lilla (Új generáció kategória, dicséret)

TERV // PLAN

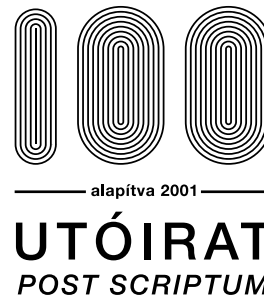
- 81 Vallások háza. MÉSZ-MÉK Diplomadíj 2018 – Lábodi Breuer Anna
The House of Religions. MÉSZ-MÉK Diploma Award 2018 – Anna Lábodi Breuer

PASSZÁZS // PASSAGE

- 83 Ekler Dezső: Tértörténetek – Szegő György
- 84 Fény és panoráma. A Budaörsi repülőtér metamorfózisai
- 85 Interdiszciplinaritás kiállításba csomagolva – Harlov-Csortán Melinda
- 87 Szerb székesegyház a Tabánban – Szegő Hanna
- 88 Downtown. Denise Scott Brown – Szegő György
- 90 Leonardo mikroszkópja. A Leicesteri Kódex – Götz Eszter
- 91 12 fal – Építészet és ornamentika
- 91 Children of the Wood – Götz Eszter
- 91 Nagyváros brand. Történeti és kortárs fotóművészek városképe – Szegő Hanna
- 91 150 éve született Charles Rennie Mackintosh – Götz Eszter
- 92 Hírek, díjak, kiállítások, pályázatok
- 93 Lapszámunk építészei
- 96 Lapszámunk szerzői

BORÍTÓN A PROMENADE GARDENS IRODAÉPÜLETE LÁTHATÓ. ÉPÍTÉSZEK: FEKETE ANTAL, GELLÁR LÁSZLÓ
FOTÓ: BUJNOVSZKY TAMÁS

Utóirat 100

Az esszépályázat eredménye

A Magyar Építőművészet folyóirat elméleti melléklete, a 2001-ben alapított Utóirat/Post Scriptum ebben az évfolyamban, a MÉ 2018/4-ben jutott el a 100. lapszámához. Ezt a mérföldkövet ünnepeelve a folyóirat szerkesztősége jeligés építészeti esszépályázatot hirdetett, melynek eredményeit a mostani lapszámában tesszük közzé. A pályázat célja az volt, hogy a Magyarországon az utóbbi években egyre szűkebb médiafelületen megjelenő építészeti írások számára nagyobb teret nyisson, új szerzőket és új szempontokat vonva a kortárs építészettörténet- és építészettudomány-gyakorlatába. Az értékelést végző zsűri tagjai Botzheim Bálint építész, a folyóirat főszerkesztője, Meggyesi Tamás építész, urbanista, filozófus, valamint Térey János író, költő voltak. Összefoglalójukat a lap Utóirat rovatában közöljük, a nyertes pályaművek ugyanitt olvashatók. Azokat az írásokat, amelyek nem részesültek díjazásban vagy dicséretben, de közlésre érdemesnek tartjuk, a következő, 2019/1. számban olvashatják majd. A pályázatot két kategóriában hirdettük meg.

I. Kritika kategóriában az alábbi témák közül lehetett választani:

- Építészeti kritika egy, az elmúlt 2 évben Magyarországon megépült épületről
- Építészeti kritika város és természet együttműködő kapcsolatának gyakorlati megvalósulásáról, különös tekintettel a technológia, az értékörzés és az ökológia szempontjaira.

II. Építészettudomány kategóriában ezekről a témákról vártunk pályaműveket:

- Miről szól a kortárs építészet? Helyzet-elemzés a jelen tendenciáiról és a jövő

felé magyarországi mutató irányokról, különös tekintettel a magyarországi építészetre

- Építészettörténeti elemzés egy 1960-2000 között épült épületről vagy a korszakban alkotó építész pályájáról, munkáinak egy csoportjáról, amely új szempontokat fogalmaz meg.

A pályázat 2018. október 10-én zárult, december 4-én a MÉSZ székházának Ybl-termében lezajlott az ünnepélyes eredményhirdetés, a díjakat Krizsán András DLA, a MÉSZ elnöke és Szegő György DLA, a folyóirat főszerkesztője adta át.

Díjak:

1. díj (minden kategóriában): 100.000 Ft
 2. díj (minden kategóriában): 50.000 Ft
- Dicséret: a Magyar Építőművészet folyóirat 1 éves ingyenes előfizetése

UTÓIRAT / POST SCRIPTUM 100 RESULTS OF THE CONTEST

Founded in 2001 as the theoretical supplement of the periodical Hungarian Architecture, Post Scriptum celebrates the publication of its 100th issue. On this occasion, the editors of the journal published a contest of essays submitted with mottoes (see MÉ 2017/4) with the goal to open up wider perspectives for writings on architecture the media appearances of which have narrowed down in Hungary in the past few years and to involve new authors and new attitudes into the practice of contemporary architectural criticism and theory. We are presenting the results of the contest below.

A DÍJAZOTTAK:

Kritika kategória 1. díj:
Vékony Zsolt (jelige: Térlátás)

Kritika kategória 2. díj:
H. Molnár Katalin (jelige: Szesat)

Kritika kategória dicséret:
Zsoldos Anna és Mónus Gergő (jelige: Ariadné)
Harangi Attila (jelige: Viator)

Építészettudomány kategória 1. díj:
Winkler Márk (jelige: Kartimor)

Építészettudomány kategória 2. díj:
Kósa Judit (jelige: „Ignác, nem szégyelli magát?”)

Építészettudomány kategória dicséret:
Móré Levente (jelige: Párhuzamos történetek)
Major György (jelige: Érdliget)

A zsűri javaslatára a kiírásban meghirdetett „Új generáció” különdíj önálló díjkategória lett, ennek nyertesei:

Új generáció kategória 1. díj:
Mújdricza Péter (jelige: MI)

Új generáció kategória 2. díj:
Lévai Magdolna (jelige: Cassandra)

Új generáció kategória dicséret:
Sági Gergely (jelige: Több fényt)
Szabó Lilla (jelige: Kapocs)

Gratulálunk minden díjazottnak és köszönjük a pályázók részvételét!

Pro Architectura Díj 2018

2018. október 24-én a Parlamentben adták át a hazai építészeti szakma egyik legfontosabb elismerését, a Pro Architectura díjat. A kitüntetést öt kategóriában: jeles építészeti városépítészeti, tájépítészeti, belsőépítészeti alkotás létrehozásában kifejtett építészeti-tervezői tevékenységekért, az építészeti közéletben és oktatásban, az építészeti tervezés és tervpályázatok területén elért kiváló eredményekért, továbbá (a kiemelkedő építészeti alkotás megvalósításában közreműködő) építetők, kivitelezők körében lehetett kiosztani. Ebben az évben miniszteri elismerésként tíz Pro Architectura díjat adott át Tuzson Bence közszolgálatért felelős államtitkár.

A budapesti Palatinus Strandfürdő átalakításáért: Archikon Kft.

„...A Palatinus felújításának szemlélője szinte észrevétlenül sodródik abba az állapotba, hogy a jelenlegi beavatkozás értékelése helyett az eredeti épület előtt hódol, a gondolatokat mintha a nyolcvan évvel ezelőtt született ház ébresztené. Valójában azonban ezzel éppen a felújítás építészeti koncepciója vizsgázik: az a szemlélet, ahogy a rekonstrukció során a funkcióbővülés úgy tudott megvalósulni, hogy ezzel párhuzamosan az épületegyüttes ismét a lehető legközelebb kerülhetett az eredeti, Janáky-féle gondolatisághoz. (...) belefeledkezhetünk a további, hitelesen rekonstruált eredeti részlet finomságába is. A fekete-fehér padlóburkolat vibrálásába, az ismét légiesen könnyed módon jelentkező csigalépcsők sorába, a napozóteraszok mellvédjét lezáró, mediterrán hangulatot hozó barát-apácafedésbe, vagy akár a belső falsíkokon és a bejárati oszlopocsarnok mennyezetén jelentkező vörös szín melegébe. A 'Pala' építészeti értelemben is újra méltó lett ahhoz a szerephez, amit a kezdetektől betöltött, zászlóshajó a főváros strandéletében.”

(Okrutay Miklós: Hiteles átirat, MÉ 2017/4)

A budafoki Szomszédok Piaca tervezéséért: Avant-Garde Építész Stúdió

„...A terv mostanra épületté lett, és hitelesen hordozza az eredeti építészeti ideát, pedig – mint minden pályaművet – át kellett tervezni. Az átdolgozás jót tett az építészeti gondolatnak: felszabadultabb, lazább és könnyedebb lett. A jelek szerint a várakozási idő nagyban segített Kertész Andrásnak abban, hogy párbeszédbe elegyedjen Jurcsik Károly szemben

PALATINUS STRAND, BUDAPEST. ÉPÍTÉSZEK: NAGY CSABA, PÓLZUS KÁROLY, NAGY ZSOLT. FOTÓ: BUJNOVSZKY TAMÁS

BUDAFOKI PIAC. ÉPÍTÉS: KERTÉSZ ANDRÁS FOTÓ: HAJDÚ JÓZSEF

álló áruházával. Ez a virtuális diskurzus megtermékenyítően hatott a piac épületére. (...) A pályázati tervhez képest a téralakítási koncepció még újszerűbb lett, mivel a tervezési program (a terület) radikálisan lecsökkent. Az emeletes ház földszintessé vált. Ezáltal szabadabbá vált a terek alakítása, főleg vertikális értelemben. (...) A sommás alaprajzokat és metszeteket finoman hangolt csomópontok követik. Mesterségbeli biztonság, gondosság és szakértelem jellemez minden lépést. A

szerkezeti tisztaság és a szerkesztési fegyelmezettség az elejétől a végéig megmaradt a tervezési folyamat során...”

(Turányi Gábor: Finom hangolás, MÉ 2015/9)

A Vizafogó Tours-i Szent Márton Plébánia-templom átalakításáért: Bercz Tamás DLA és Batári Attila DLA

„...Bercz Tamás, csaknem három évtizeddel később lépve a történetbe, a templom átfogó

VIZAFOGÓ TOURS-I SZENT MÁRTON PLÉBÁNIATEMPLOM. ÉPÍTÉSZEK: BEREZC TAMÁS, BATÁRI ATTILA FOTÓ: BUJNOVSZKY TAMÁS

BUDAJENŐ, MAGTÁR. ÉPÍTÉS: CSÓKA BALÁZS FOTÓ: KEDVES ZSÓFIA

műszaki rekonstrukciójának szükségességéből kiindulva jutott el a komplex megújításig, amelynek során lényegét tekintve újjáélesztette a Szabó-féle koncepciót, ha nem is anyagi valóságában, de szellemiségében bizonyosan. A megújítási program legfőbb eleme az épületen megjelenő toldalékok, így a diagonális irányú külső lépcső elbontása, és a Váci úttal párhuzamos épületfal felvasztásában megvalósított új feljárat volt. Így a földszinti terek és az emeleti templomtér szétválasztása, az utóbbi talán túlzottan ünnepélyes megközelítése helyett olyan belső útvonal alakult ki, amely belső térből belső térbe vezet, és – a farkasréti templomhoz hasonlóan – oldalirányban érkezik meg a templomtérbe. (...) A vizafogói épület újjáélesztése során Szabó életművének egy fontos állomása találkozott a megújítást évtizedekkel később tervező Berezc építészeti alapállásának lényegi hozzáállásával. A továbbépítés ezért is vált harmonikussá az eredetivel: Szabó síklapokból szerkesztett, hajtogatott, tárgyyszerű formanyelvét közelállónak látom a megújítást tervező építész affinitásához...”
(Szabó Levente: Párhuzamos történetek, MÉ 2018/2)

A budajenői műemléki magtár helyreállításáért: Csóka Balázs

„Budajenőn felújítottak egy barokk magtárat, melynek eredeti faszervezete az 1700-as évekből maradt fenn, fafödémjét dorizáló faoszlopok tartják, mestergerendája eredeti, tetőszerkezete jó állapotú. A felújítás során ügyeltek arra, hogy minden meglévő épületszerkezet sértetlen maradjon és az eredeti terek fennmaradassanak, bejárhatók legyenek. A falu az épület újrahaznosítását tervezi, részint saját használatra, közösségi térként, másrészt bevételi forrásként, ami az épületben létesített szálláshelyekből illetve a földszinti nagyterem bérbeadásából származik majd. (...) Hol van mindebben az építész, aki felújítást kíséri? Ott is van, meg nem is; hoz is, meg nem is. Irányítja a folyamatokat, hogy az épületbe a megfelelő funkció kerüljön, hogy a terek egészben maradjassanak. Meggyőzi a tűzoltókat, hogy a fafödém telesprinklerézése helyett a lépcsőházból legyen füstmentes menekülőt. Megoldja, hogy a mestergerenda tűzgátlóvá váljon anélkül, hogy a módosítás rontaná az összképet. Végezetül hozzáilleszt egy lifttornyot és egy gépházat az épület am-

úgy is sérült hátsó homlokzatához. A toldalék, mint egy nagy kemence, megtámasztja az épületházat, befejezést és osztást ad az amúgy üres, hiányos épületvégnek. (...) Az épületet végigjárva érezzük a kő szagát, látja a fa erezetét, tapinthatjuk a dorizáló faoszlopokat, zarándokként alhatunk a fapallók alatt, majd feljuthatunk a tetőszerkezet vonóvasai és gerendázata közé. Minden gyerek és felnőtt, aki ide látogat, átélheti, megérezheti egy kicsit a kor súlyát, textúráját, anyagszerűségét. Ezt adja a mai látogatóknak ez a megőrző rekonstrukció, a mai síkba csiszolt, fényezett, öntött műanyagbeton felületek helyett az anyag valóságát.”

(Szövényi Anna: Kenyérből kincs, MÉ 2018/2)

A mádi Rákóczi-Aspremont kúria helyreállításáért: Erhardt Gábor

„...Az új évezredben hatalmas befektetői érdeklődés jelent meg Mádon, évről-évre látványosan formálja, gazdagítja a kanyargós utcák épületszövetét, és veszi újra birtokba az elhagyott szőlődűlőket. A Rákóczi-Aspremont kúriának 2008 decemberétől lett új tulajdonosa a Barta család (...) A kúriaépü-

RÁKÓCZI-ASPREMONT KÚRIA, MÁD. ÉPÍTÉS: ERHARDT GÁBOR FOTÓ: HAJDÚ JÓZSEF

KŐBÁNYAI ÜGYFÉLSZOLGÁLATI KÖZPONT. ÉPÍTÉSZEK: LUKÁCS ISTVÁN, VIKÁR ANDRÁS, GÁL ÁRPÁD FOTÓ: BUJNOVSZKY TAMÁS

let egykori középrizalitos kiugrása a barokk, már kétszintes időkben fél méteres volt, mai erőteljesebb kiállása a mintegy 100 éve történt átalakítás eredménye. Maga a nehézkes, nagy boltozott kapualj rejtett átjáróként vezet be az udvarra, a Rákóczi birtokközpontokra oly jellemző árnyas nagy hársfához és az épület hatalmas, rangos tereihez. Különleges időutazásban van részünk, amikor a gyönyörű boltozatos térsorokban mozgunk – a festett falú emeleti lakosztályokban pedig az aprólékos művészi festést és annak hónapok munkájával történt még aprólékosabb előhívását, életre keltését csodálhatjuk...”
(Kovács Ágnes: Hagyománytisztelet, tudatos-ság, igényesség, MÉ 2016/5)

A kőbányai önkormányzati ügyfélközpont tervezéséért: Lukács István, Vikár András DLA, Gál Árpád

„...Egy régi lakóház átépítésével, egy sarokházzal egybeolvasztva, akár a gordiuszi csomót: egyszerűen, ám hatásosan oldották meg a feladatot az építészek. A funkcióhoz úgy tudták hozzárendelni a tereket, hogy ügyintézők és ügyfelek egyaránt jól érezzék magu-

kat munkájuk végzése, problémáik rendezése közben. Az ügyfélközpont szerepének megfelelően a városrész központjába került. Az új homlokzat két régi házat kapcsol össze. (...) Az új irodaszárny alatti pincében a mellékhelyiségeken kívül egy nagyterű konyha-étkező van. Itt az uralkodó fehér színt főleg a piros székek játéka és a visszaköszönő színes felületek teszik élénkké, ám a fő lelemény itt is építészeti karakterű: a földszintről járórácscsal fedett bevilágító aknafolyosó biztosít természetes fényt a kávézáshoz, ebédeléshez. És egy ráadás – a régi ház alatt boltíves pince-termek maradtak fent. A kő-tégla falakban a lecsupaszítást követően óriási kőtömbök váltak láthatóvá, kiemelve a tény, hogy Kőbányán járunk. A pinceablakok sora szépen világítja meg ezt a lenyűgöző föld alatti teret, amely ódon, masszív szerkezetével a fenti, könnyed ügyféltér ellenpontja...”
(Tatai Mária: Egyszerűen, elegánsan, MÉ 2017/2)

Az építészeknek járó díjak mellett az építészeti közéletben és építészeti oktatásban elért kiváló eredményeiért **Budakalász Város Önkormányzata** és **Dr. Vámosy Ferenc** részesült

díjazásban, építető kategóriában **Mohácsi Bugarszki Norbert**, kiemelkedő építészeti alkotások megvalósításában közreműködő kivitelezőként pedig **Puskás András** kapott miniszteri elismerést.

Gratulálunk a díjazottaknak!

PRO ARCHITECTURA AWARDS 2018

On October 31st, 2018 one of the most prestigious professional awards in Hungarian architecture, Pro Architectura was awarded in the Houses of Parliament. This recognition goes into five categories for excellent architectural achievements in urban architecture, landscape design and interior design for architects-designers, in architectural publicity and education, architectural design and design contest, as well as for associated professionals who cooperate in implementation as builders and contractors. This year ten Pro Architecture prizes were awarded by Bence Tuzson, secretary of state in charge of public service.

Budapest Építészeti Nívódíja

2018

GRAPHISOFT PARK FOGADÓÉPÜLET. ÉPÍTÉSZEK: SUGÁR PÉTER, ILYÉS-FEKETE ZSUZSA, KUN TAMÁS FOTÓ: BJUNOVSKY TAMÁS

KŐBÁNYAI ÜGYFÉLSZOLGÁLATI KÖZPONT. ÉPÍTÉSZEK: VIKÁR ANDRÁS, LUKÁCS ISTVÁN, GÁL ÁRPÁD FOTÓ: BJUNOVSKY TAMÁS

Budapest Főváros Önkormányzata és a Budapesti Építész Kamara ebben az évben is közös pályázatot hirdetett Budapest Építészeti Nívódíja 2018 címmel az építészeti és környezeti kultúra fejlődése érdekében. A pályázat kiemelt feladata, hogy elismerje és megismertesse a városképet formáló építészeti alkotásokat, bemutassa az igényesen megtervezett és létrejött alkotásokban résztvevők példaértékű együttműködését.

A pályázati feltételek a korábbi két év kiírásait követték: olyan épületekkel lehetett benevezni, amelyeket a megelőző két évben adtak át. Az idei pályázat tudatosan törekedett a kisebb léptékű, rejtőző értékek és a látványos építészeti értékek bemutatására egyaránt. A döntőben így kerülhetett egymás mellé hotel, bölcsőde, irodaház, óvoda, családi ház és közösségi tér. A pályázatot értékelő bírálóbizottság elnöke Szalay-Bobrovniczky Alexandra humán főpolgármester-helyettes volt, a bizottság tagjai Mártonffy Miklós, Budapest

Főváros főépítésze, a Főpolgármesteri Hivatal Városerősítési Főosztály főosztályvezetője; Csapó Balázs, a Budapesti Építész Kamara elnöke, valamint Csomay Zsófia, Kovács Csaba, Aczél Gábor és Z. Halmágyi Judit építészek voltak. Az ünnepélyes díjátadót – Budapest egyesítésének 145. évfordulójáról is megemlékezve – november 15-én rendezték a FUGA-ban, ahol a pályaművekből rendezett kiállítás november 22-ig volt látható. „1873. november 17-én Pest, Buda, Óbuda és a Margitsziget egyesítésével létrejött Budapest. A város a magyarság történetének egyik, ha nem a legsikeresebb vállalkozása. A Nívódíj átadásának ehhez a dátumhoz igazítása azt hivatott jelezni, hogy mindaz, ami ma Budapesten épül, amivel a város jövőjét is építjük, az ennek a vállalkozásnak szerves része, sőt, alapvető összetevője” – mondta a zsűri elnöke, Szalay-Bobrovniczky Alexandra a díjátadón, és megfogalmazta a Fővárosi Önkormányzatnak azt a szándékát is, hogy szeretné elismerni és jobban megismertetni azokat a munkákat, amelyek méltóak a város történetéhez és örökségéhez, amelyek maguk

is Budapest időtálló ikonikus épületei lesznek a következő évtizedekben.

Budapest Építészeti Nívódíját, amely 1 millió forint pénzzutalommal, emlékplakettel és elismerő oklevéllel jár, 2018-ban két épület nyerte el: a X. kerületi **Kőbányai Ügyfélszolgálati Központ** (építész tervezők: Vikár András DLA, Lukács István és Gál Árpád, lásd MÉ 2017/2), valamint az óbudai **Graphisoft Park Fogadóépület** kialakítása (építész tervezők: Sugár Péter DLA, Ilyés-Fekete Zsuzsa és Kun Tamás, lásd MÉ 2018/1).

Kiemelt dicséretben és az ehhez járó 500 ezer forintos díjazásban részesült a XII. kerületi **Új Hegyvidék Galéria** (építész tervezők: Csóka Bálint, Pintér Márton, Kalászi Zoltán lásd lapszámunk Téma rovatában), a **Palatinus Strandfürdő** műemléki főépület (építész tervezők: Nagy Csaba, Pólus Károly, Nagy Zsolt, lásd MÉ 2017/4), a X. kerületi **Felnőtt és Gyermek Háziorvosi Rendelő** (építész tervezők: Mészáros Erzsébet, Szepesi János, Stiebel Rita) és a XI. kerületi **Örmezői P+R Parkoló és Pavilon** (építész tervezők: dévényi Márton, Gyürki-Kiss Pál, Dévényi Sándor, lásd MÉ 2017/3).

Gratulálunk a díjazottaknak!

BUDAPEST ARCHITECTURAL AWARD OF MERIT 2018

Budapest Municipal Government and Budapest Chamber of Architects published this year once again a joint contest titled the Budapest Architectural Award of Merit 2018 in order to promote and facilitate the development of architectural and environmental culture. The special task of the contest was to recognise and promote architectural works defining the cityscape, to introduce the exemplary co-operations of the participants of the high-standard designs and creations. The Budapest Architectural Award of Merit was awarded to two buildings in 2018: the Customer Service Centre in Kőbánya (District X) and the Reception Building of Graphisoft Park in Óbuda. Appraisals went to the New Hegyvidéki Gallery (District XII), the historic main building of Palatinus Open-Air Baths, the GP offices for Children and Adults (District X) and the P+R Parking Space and Pavilion in Örmező (District XI).

Média Építészeti Díj

2018

14. alkalommal adták át idén november elején a tavaly elhunyt Pásztor Erika Katalina által alapított Média Építészeti Díját. A Művészetek Palotájában megrendezett gálaműsor és díjátadó médiazsűrijének munkájában Bagi László (Forbes), Csatlós Hanna (HVG), Ficsor Benedek (Magyar Hang), Földes András (Index), Rajcsányi Gellért (Mandiner), Sümegi Noémi (Magyar Konyha) és Vincze Miklós (24.hu) vettek részt.

Az építészfórum.hu felületén regisztrált pályaművekből válogató előzsűri tagjai a nemzetközi építészet kiemelkedő alkotói és kritikusai voltak: Indira van't Klooster (az A10 építészeti magazin alapító-főszerkesztője), Omer Kanipek építész, építészeti fotográfus; Olga Ioannou építész, illetve a MÉSZ képviselőiben Z. Halmágyi Judit építész.

A zsűri a megvalósult épületek közül a Győr-Gönyű Országos Közforgalmú Kikötőnek (építész tervezők: Hatvani Ádám, Korompay Attila, Dékány Tibor, lásd MÉ 2017/4), a tervek közül az Öreg-tó malma tájlabor és ökoturisztikai központnak (tervező: Nagy Mercédesz Erika, lásd MÉ 2017/5) ítélte oda. A zsűri egy, a helyszínen spontán mód alapított különdíjat is kiosztott a Gyergyócsomafalván fiatal építészek és helyi lakosok által kalákában épített fahíd tervezőinek (Szilágyi Norbert, Nagy Mercédesz Erika, Kovács Károly Lehel, Szökő Kristóf István).

A gálaesten a díjért versengő épületeket és terveket alkotóik mutatták be látványos prezentációkban és filmekben. A rövid ismertetőket a médiazsűri értékelései, valamint a három szakmai bíráló – Beleznay Éva urbanista, építész, Düll Andrea környezetpszichológus és Somogyi Krisztina vizuáliskörnyezet-kutató, építészkritikus – elemzései követték.

A közönségdíjat a megvalósult épületek közül a zsűri által különdíjjal is elismert gyergyócsomafalvi fahíd nyerte el. A tervek közül a közönség a Rudabányára álmódott búvár-bázis tervét díjazta (tervező: Krajnyák Nándor Bence). Az Index.hu különdíját Csupor Anna érdemelt ki lakható konténerházával.

Idén először adták át a Perika-díjat, az Építészfórum társalapítója és egy éve elhunyt főszerkesztője, Pásztor Erika Katalina emlékéért szakmai elismerést. Ez a díj olyan kiválóságok eredményeinek méltatására szolgál, akik az építészet mellett több tudományos és/vagy művészeti ágban is innovatív módon

GYŐR-GÖNYŰ ORSZÁGOS KÖZFORGALMÚ KIKÖTŐ
ÉPÍTÉSZEK: HATVANI ÁDÁM, KOROMPAY ATTILA, DÉKÁNY TIBOR
FOTÓ: DANYI BALÁZS

RUDABÁNYA, BÚVÁRBÁZIS
TERVEZŐ: KRAJNYÁK NÁNDOR BENCE

GYERGYÓCSOMAFALVA HÍD. ÉPÍTŐK: SZILÁGYI NORBERT, NAGY MERCÉDESZ ERIKA,
KOVÁCS KÁROLY LEHEL, BIRÓ ÁRPÁD, SZÖKŐ KRISTÓF ISTVÁN

ÖREG-TÓ MALMA TÁJLABOR ÉS ÖKOTURISZTIKAI KÖZPONT
TERVEZŐ: NAGY MERCÉDESZ ERIKA

kiemelkedő, társadalmi hatású értéket teremtettek. Nagy Bálint Ybl-díjas építész, a FUGA kreatív igazgatóját az Építészfórum által felkért szakmai zsűri választotta ki.

A díszrendezvényen az elmúlt évekhez hasonlóan több különdíjat is átadtak. Az Európa Design különdíjat a Szelecsényi Balázs, Bárdi Emese, Irimási Balázs, Kacsó János és Fehér Anna alkotta csapat nyerte el a Napiskola a Himaláján projektrel (lásd MÉ 2015/8). A Lechner Tudásközpont Legjobb 1945 után épült épület rekonstrukciója Különdíjat Berecz Tamásnak és Batári Attilának ítelték oda, a Tours-i Szent Márton Plébániatemplom végzett munkájukért (lásd MÉ 2018/2). Az Építészfórum által idén alapított Fejlesztői Szakmai Nagydíjat Görföl János, a Gránit Pólus építésügyi és fejlesztési vezérigazgató-helyettese vette át, a Gránit Pólus „Jövőt építők, a közösség fenntartható terei 2.0” nevű díját a BudaPart projekt kapta.

A gálaest hagyományos része a mesterek elismerése. Idén a Pro Architectura díjjal is kitüntetett, Ybl-, és Széchenyi-díjas építész-építészettörténészt Vámosy Ferencet köszöntötték. Laudációjában Csomay Zsófia Ybl-díjas magyar építész személyes emlékek felidézése

mellett Vámosy jelentőségét többek között abban ismerte fel, hogy a vasfüggönyön túli építészetet közvetítette egy olyan korban, amikor a „Nyugat” szitokszónak számított.

Gratulálunk a díjazottaknak!

MEDIA ARCHITECTURAL PRIZE 2018

Founded by Erika Katalina Pásztor, who died at the beginning of November, the Media Architectural Prize was awarded the 14th times this year. The media jury of the ceremony held in Arts Palace Budapest rated the National Public Port of Győr-Gönyű as the best implemented building design (architects designers: Ádám Hatvani, Attila Korompay, Tibor Dékány), whilst of the designs submitted the one for the landscape lab and ecotourism centre of the mill of Öreg-tó in Tata (designer: Mercédesz Erika Nagy) was awarded the prize. A special award went to the timber bridge built in a team in Gyergyócsomafalva (designs by Norbert Szilágyi, Mercédesz Erika Nagy, Károly Lehel Kovács, Árpád Bíró, István Kristóf Szökő).

Visegrádi Négyek családi házai 2018

Pályázat és vándorkiállítás

SZÖVEG TEXT: BORSOS ANDRÁS

A Magyar Építőművészek Szövetsége, mint 2008 óta minden évben, 2018-ban is megrendezte V4 Családi Házak pályázatát. A program a MÉSZ, a Lengyel Építész Szövetség (SARP) a Szlovák Építész Szövetsége (SAS) és a Prágai Műszaki Egyetem Építész Kara, valamint a Kassai Műszaki Egyetem Építészeti Intézete és együttműködése segítségével, országonként négy épületet mutat be, és így ad képet a V4 országok családiház építészetének aktuális szellemi és fizikai állapotáról.

A nemzetközi pályázat célja, hogy magas építészeti minőséget képviselő családi házakat mutasson be a nagyközönségnek és a szakmának. A Magyarországot képviselő épületeket egy szakmai bíráló bizottság választotta ki, amelynek tagjai Krizsán András DLA, a MÉSZ elnöke, Kovács Csaba építész, a MOME Építészeti Intézetének igazgatója, Nagy Csaba és Nagy Iván építészek voltak, a kiállítás kurátora Borsos András. A vándorkiállítás a MÉSZ és a V4 országok építész szervezeteinek együttműködésével mutatkozik be Budapesten, majd Prágában, Krakkóban, Kassán és Pozsonyban, Bukarestben és Ljubljanában mutatkozik be.

A kiállításra kiválasztott épületek:

Magyarország

B4 ház, Eger

építészek: Fábrián Gábor és Fajcsák Dénes
Kőház a tájban – m Mindszentkállyai nyaraló
építész: Váncza László

Portus Home nyaralóépület, Dörgicse

építész: Kovács D. Barna

A grafikus lány háza, Nagykovács

építészek: Szederkényi Lukács és Ghyczy Dénes Emil

Csehország

Családi ház, Havlíčkův Brod

építész: Daniela Polubědovová

Családi ház, Zlín

építész: Pavel Mudřík

Családi ház, Čižice

építész: Jiří Zábran, Tereza Nová

Családi ház, Povltáv

építész: Stempel & Tesař

Lengyelország

Agyagház, Wrocław

építészek: Zbigniew Maćków, Agnieszka Trebenda-Toczyłowska, Łukasz Reszka, Jerzy Kopka

MINDSZENTKÁLLAI NYARALÓ
ÉPÍTÉSZ: VÁNCZA LÁSZLÓ

PORTUS HOME NYARALÓÉPÜLET, DÖRGICSE
ÉPÍTÉSZ: KOVÁCS D. BARNA

B4 HÁZ, EGER
ÉPÍTÉSZEK: FÁBIÁN GÁBOR ÉS FAJCSÁK DÉNES

A GRAFIKUS LÁNY HÁZA, NAGYKOVÁCSI
ÉPÍTÉSZEK: SZEDERKÉNYI LUKÁCS, GHYCZY DÉNES EMIL

Ház a völgyben, Szilézia

építész: Tomasz Glowacki

A művész otthona, Krakkó

építész: Piotr Brzoza

Egy csendes ház, Czerwionka-Leszczyn

építészek: Marek Wawrzyniak, Alina Kudla, Joanna Wawrzyniak, Karol Wawrzyniak, Katarzyna Mazurek, Marek Lis

Szlovákia

Családi ház, Bratislava Jarovce

építészek: J. Benetin, M. Gašparová, M. Grébert, J. Kurpaš

Családi ház a Duna mellett, Hainburg

építészek: Henrich Korec, Ladislav Jurík

Erdei ház, Bratislava-Rusovce

építészek: L. Peráček, L. Peráček

Villa, Záhorská Bystrica

építészek: Pavol Pokorný (Pokorny Architekti), Bjorn Kierulf (Createrra), Tomáš Ružiak, Patrícia Botková

A nyertes pályaműveket és a teljes nemzetközi anyagot első alkalommal a MÉSZ Székház (1088 Budapest, Ötpacsirta u. 2.) Kós Károly termében mutatják be 2018. december 6. és 10. között. Gratulálunk a nyerteseknek!

VISEGRÁD 4 DETACHED HOUSES 2018 CONTEST AND TRAVELLING EXHIBITION

The Association of Hungarian Architects has organised the contest of V4 detached houses every year since 2008, and the year 2018 is no exception to this rule. The programme organised in cooperation between the Associations of Hungarian, Polish and Slovak Architects (MÉSZ, SARP and SAS respectively) as well as by the Faculty of Architecture with the Prague University of Technology, as well as by the architectural institute of the Kosice University, the exhibition presents four buildings from each country, and thus surveys the top achievements of family house architecture in the V4 region. The travelling exhibition presenting the winning buildings of the contest is shown first in Budapest, then in Prague, Cracow, Kosice and Bratislava, Bucharest, and Ljubljana.

A Nemzet Művésze Díj

2018

SZÖVEG ÉS FOTÓ TEXT AND PHOTO: MMA

A Nemzet Művésze díjat a Magyar Művészeti Akadémia kezdeményezésére – 2013-ban – az Országgyűlés a magyar művészeti élet kimagasló teljesítményt nyújtó, elismert képviselőinek személyes megbecsülése, méltó életkörülményeinek biztosítása céljából alapította.

A díjat a Magyar Művészeti Akadémia elnöke a köztestület megalakulásának évfordulója – november 5. – alkalmából adományozza. A díjat a köztestület elnöke és a miniszterelnök vagy az általuk kijelölt egy-egy személy adja át. Odaitételéről a Nemzet Művésze díj Bizottság dönt, amelynek két tagját a kultúráért felelős miniszter, nyolc tagját a bizottság elnöke kéri fel, legfeljebb három évre. A Nemzet Művésze cím az előzőleg Kossuth-díjban részesített és 65. életévét – táncművész, valamint cirkuszművész esetében 50. életévét – betöltött művészeknek adható.

2018-ban – mások mellett – a Nemzet Művésze kitüntetésben részesült **Kampis**

A NEMZET MŰVÉSZEI 2018. ÉVI DÍJAZOTTJAI: OROSZ ISTVÁN, KAMPIS MIKLÓS, RÓFUSZ FERENC, FEKETE GYÖRGY, KUNKOVÁCS LÁSZLÓ, BUDAI ILONA, LSTOR LÁSZLÓ, VALAMINT KÁSLER MIKLÓS MINISZTER ÉS VASHEGYI GYÖRGY, AZ MMA ELNÖKE

Miklós építész a magyar organikus építészet iskolateremtő képviselőjeként létrehozott, városképfarmáló, példaértékű életműve elismeréseként és megbecsüléseként; **Fekete György** belsőépítész, a Magyar Művészeti Akadémia tiszteletbeli elnöke, a kortárs iparművészet nagy formátumú és sokoldalú, több mint fél évszázados töretlen alkotómun-

kájának elismeréseként, oktatói munkássága megbecsüléseként; valamint és **Orosz István** grafikusművész a kortárs magyar képzőművészet rangját világszerte gyarapító, egyedi hangvételű grafikusművészetének nagyrebecsüléseként, és sok műfajú, példaértékű életműve elismeréseként.

Gratulálunk!

Négyszögletű kerek asztal

A belsőépítészet és a média kapcsolata, 2018. október 30.

SZÖVEG TEXT: GÖTZ ESZTER FOTÓ PHOTO: MABE

2018 ősztén a Magyar Építőművészet szerkesztősége is meghívást kapott a Magyar Belsőépítész Egyesület rendszeres összejövetelére, a MABE Szalonjára, amelynek aktuális címe ez volt: *Párbeszéd az építészet – belsőépítészet – tárgy kapcsolatáról és a tervezőművészek feladatairól, együttműködéséről.*

A beszélgetés moderátora Baliga Kornél belsőépítész volt, a MABE elnökségi tagja volt. A felkért hozzászólók: Bojár Iván András az Építészfórum, Götz Eszter a Magyar Építőművészet és Ware-Nagy Orsolya a Metszet szerkesztőségéből, valamint Szabó Mihály, az Építészkörző című építészeti dokumentumfilm-sorozat rendezője. Az este folyamán a beszélgetés a két szakma, az építészet és a belsőépítészet kapcsolatát járta körül, ebben fontos szerepet vitt Fekete György, a Magyar

BALIGA KORNÉL, SZABÓ MIHÁLY, WARE-NAGY ORSOLYA, BOJÁR IVÁN ANDRÁS

iparművészet folyóirat alapítója és hosszú ideig főszerkesztője. Szó esett a belsőépítészet és a design viszonyáról, az építészek szerzői jogairól, a felsőfokú belsőépítész képzés hiányosságairól, és arról, hogy a belsőépítészeti munkák hogyan jelennek meg az építészeti médiában. A belsőépítészek egyöntetű véleménye szerint az építészeti produktumok részeként igen csekély arányban jelenik meg a belső terek tervezőinek munkája, holott egy épület ezzel együtt teljes. Az építészeti lapok

képviselőinek mindegyike azt javasolta, hogy a MABE és más szakmai szervezetek erőteljesebben kommunikáljanak, az építészeti sajtó örömmel veszi a megkereséseket, szívesen mutatja be a kortárs hazai belsőépítészet eredményeit. Emellett önálló belsőépítészeti szaklap indítására tettek javaslatot, amely Magyarországon régóta hiányzik a palettáról. A beszélgetés őszinte, nyílt hangvétele és a közös stratégiák kialakítására való szándék a további együttműködés irányába mutatott.

IGAZSÁG ÉS SZÉPSÉG A BUDAPESTI SZÉPMŰVÉSZETI MÚZEUM FELÚJÍTÁSA

ÉPÍTÉSZ ARCHITECT: MÁNYI ISTVÁN

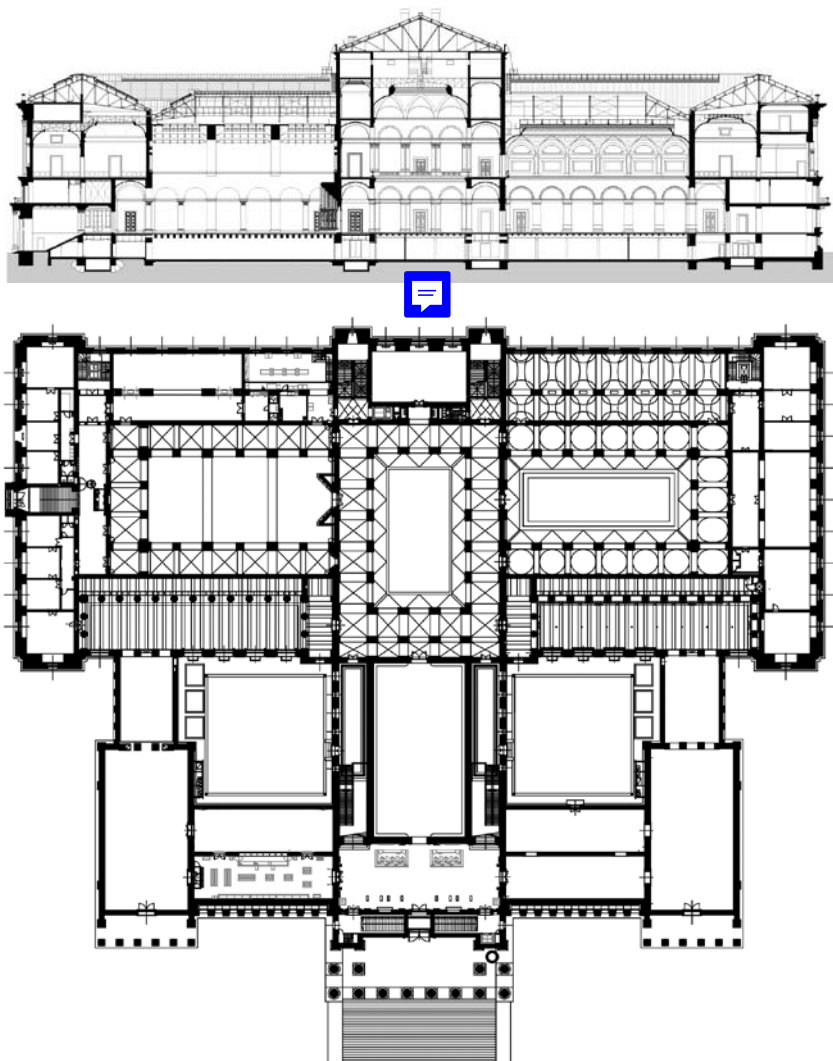
SZÖVEG TEXT: SULLYOK MIKLÓS

FOTÓK PHOTOS: BUJNOVSZKY TAMÁS

Első fontos állomásához érkezett a magyar múzeumügy legnagyobb szabású projektje, amely egyben a Liget-projekt első megvalósult mozzanata is: három éves zárva tartást követően, 2018. október 31-én újra megnyílt a Szépművészeti Múzeum.

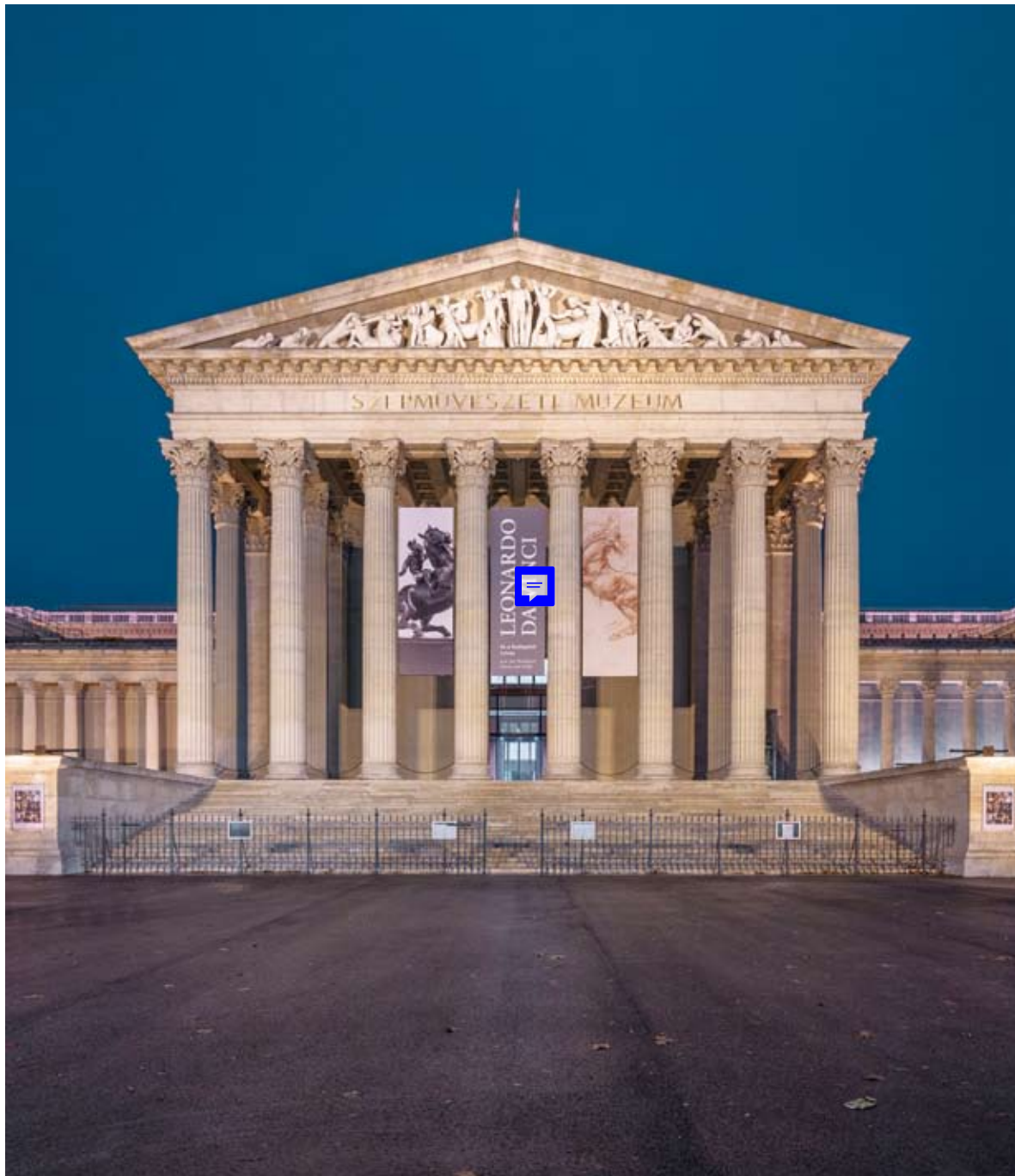
Ünnepe ez a magyar múzeumügynek, mert soha nem történt még ilyen kiterjedt és ilyen kiváló minőségű felújítás az intézmény történetében. Nem túlzás azt állítani: száz évvel ezelőtti pompáját nyerte most vissza a múzeum. Régi épületben, meglévő gyűjtemény, új szempontok szerint újrendezve. A régi épület azonban jelentős műszaki felújításon esett át. A legfontosabbnak talán a teljes Dózsa György úti szárny légkondicionálása tekinthető, ezzel vált az épület valóban nemzetközi színvonalúvá, de nem feledkezhetünk meg a napkollektorokról, a modern kazánról, a megújult biztonsági és informatikai rendszerekről sem. A Múzeum történetének legnagyobb rekonstrukciója során 15 000 m²-nyi területet újítottak meg. Hátra van még a Liget felőli szárny, amely 2019 őszére készül el.

A Szépművészeti Múzeum Magyarországnak és Budapestnek olyan, az UNESCO által világörökségi helyszíneként számon tartott pontján található, amelynek kiemelt szimbolikus tartalma és súlya van: a milleniumi eszme, a magyar államiság ezer éves ünnepe határozza meg a helyet, a Hősök terét, amely az Ezredéves emlékművel együtt városléptékű hálózathoz csatlakozik az Andrássy út által. Az a szimbolikus alap, amelyre a Hősök tere és az azt övező épületek fölépültek, a keresztény magyar állam eszméje volt. Az 1896-ban megrendezett Ezredéves Országos Kiállításnak helyet adó Városliget pedig azóta nem csak a népszórakozásnak, hanem a művelődésnek is helyszíne. A Múzeumot akkor az 1896. évi VIII. törvény (1.§ d. pont) rendelte fölépíteni,¹ mint Magyarország első állandó képzőművészeti múzeumát. „Az 1896. évi VIII. törvénycikk a honalapítás ezredik évfordulójának megőrkítésére alkotandó művekről 1. § A törvényhozás a honalapítás ezredik évfordulójának maradandó emlékekkel való megőrkítése céljából

elhatározza, hogy /.../ országos szépművészeti múzeumot létesít s annak gyűjteményei befogadására Budapesten alkalmas helyen megfelelő épületet emel...”

A kor felfogása szerint a művészet az eszményihez viszi közelebb az embert, a műalkotás, a műtárgy eszmeileg és kincsként is olyan érték, amely különleges elbánást és társadalmi tiszteletet igényel. Ma, ezzel ellentétben, az antropologizálódó muzeológiai filozófia és gyakorlat korában természetes folyamat során a legtöbb múzeum hagyománykritikával, újraértelmezéssel kezeli gyűjteményét. A mi Szépművészeti Múzeumunk

VEZETŐ ÉPÍTÉSZ TERVEZŐ // LEADING ARCHITECT:

MÁNYI ISTVÁN

ÉPÍTÉSZEK // ARCHITECTS:

**MÁNYI DÁNIEL,
KARDOS GÁBOR,
SZONTÁGH ZSÓFIA RÉKA**

BELSŐÉPÍTÉSZET // INTERIORS:

GERGELY LÁSZLÓ

STATIKA // STRUCTURE:

SZABÓ LAJOS

GÉPÉSZET // HVAC:

**SZIGYARTÓ GÁBOR, MOJZES
PÉTER, PITKO ATTILA**

KÖZMŰ // PUBLIC UTILITIES:

PERNYÉSZ GYÖRGY

ELEKTROMOS TERVEZÉS // ELECTRICAL ENGINEERING:

**KAPITOR GYÖRGY,
ARANYOS ZSOLT**

IT TECHNOLÓGIA // IT TECHNOLOGY:

CSÁNYI ISTVÁN

KONYHATECHNOLÓGIA // KITCHEN TECHNOLOGY:

KURUCZ GIZELLA

FELVONÓ // ELEVATOR:

SZABÓ TAMÁS

SZIGETELÉS // ISOLATION:

VASZARI MIKLÓS

TŰZVÉDELMELEM // FIRE PROTECTION:

VENCZEL SÁNDOR

TALAJVIZSGÁLAT // SOIL MECHANICS:

PETIK ÁRPÁD

SZERKEZET // STRUCTURE:

ZAMBÓ ERNŐ

TUDOMÁNYOS DOKUMENTÁCIÓ //

MONUMENT EXPERT:

BOR FERENC

RÉSZLETRAJZOK // DETAILED PLANS:

BARTA FERENC

FOTÓFELMÉRÉS // PHOTO DOCUMENTATION:

VAJDA JÓZSEF

ÉRTÉKELTÁR // EVALUATION:

ROZMANN VIKOR

ÚT // ROADS:

RHORER ÁDÁM

KÖRNYEZETRENDEZÉS // ENVIRONMENT:

**BALOGH PÉTER,
MAJOR JÓZSEF**

OLTÓSZER // INOCULUM:

TOMCSÁNYI LÁSZLÓ

DÍSZVILÁGÍTÁS // LIGHTS:

DEME LÁSZLÓ

– LISYS-PROJECT

REHABILITÁCIÓS SZAKMÉRNÖK //

REHABILITATION EXPERT:

KORÁNYOS ANNA

KIVITELEZÉS // MAIN CONTRACTOR:

MAGYAR ÉPÍTŐ ZRT.

jelen felújítása és újrarendezése után is megtartotta az ún. antik hagyományból kiinduló értékelmutató jellegét, ami kulturális konzervativizmuson alapul. Baán László főigazgató ezt így fogalmazza meg bevezetőjében: „Az alapvető célkitűzések most sem változtak, s mai törekvéseink, állandó és időszakos tárlataink célját – ekképp a most nyílt Leonardo da Vinci-kamaratárlatunkét – pontosan összefoglalják azok a szavak, melyeket háromnegyed évszázada fogalmazott meg múzeumunk legendás direktora, Petrovics Elek: »Korszakok szemléltetésének leghatásosabb módja, ha rámutatunk olyan nagyszerű alkotásokra, amelyek a kor törekvéseit jellemzően foglalják össze, sokaknak szolgálták ösztönzésül és az idők messzeségéből csúcscok módjára magasodnak ki a kortársak alkotásai felett.«”

Ami a felújítás építészeti vonatkozásait illeti, látszólag kevés történet, de az lényeges beavatkozás volt. Ezek a bevezetőben említett műszaki megoldások mellett a

földalatti új műtárgyraktár, az új kávézó és étterem, az új ruhatár. De irodai használatból újra a kiállítások és rendezvényeké lett a földszinti Michelangelo- és az első emeleti Schikedanz-terem. Előbbiben kapott helyet az új irányítás szenzációjának szánt Leonardo da Vinci kiállítás, bizonyítva a Múzeum gyűjteményeinek nemzetközi jelentőségét. A felújítást tervező építész, Mányi István a mai magyar múzeumi építészet egyik legnagyobb tudású alakja, aki már három évtizede foglalkozik a Szépművészeti épületével, olyan művekkel a tarsolyában, mint a Nemzeti Múzeum térszín alatti bővítése, a Páva utcai Holokauszt Dokumentációs Központ, a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Ligeti György Oktatási Épülete, vagy legutóbb a Gül baba türbéje emlékhely, hogy csak néhányat emeljek ki fontos és sikeres munkái közül. Az 1980-as évek végén Mányi István tervezte a Szépművészeti Múzeum akkor megvalósult mélyföldszinti bővítését is.

A felújított múzeum bejárata mögött elegáns, magasfényű zongorafekete recepciós pultok „úsznak” a hatalmas foyer-ban, arányosan, áttekinthetően. Az előcsarnokból az 1980-as évek végén, szintén Mányi által tervezett, a korban divatos posztmodern dekorativitással kialakított lépcsőlejárón át jutunk a süllyesztett szintre, innen nyílnak az ókori gyűjtemények állandó kiállításai, a ruhatárak és a kávézó. Változnak az idők: a ruhatár és a kávézó patika tisztaságú tereit ma már sima fallal, modernista

stílusban formálta meg Mányi kollégája, Gergely László belsőépítész. Paszellszínek, makulátlan felületek, hibátlan kidolgozás, olykor egyszerűbb anyagok a nemes kőburkolatok és műkövek között. Ami nekem hiányzik, az az idő valamifajta érzékeltetése egy olyan épületben, amely a múlttól szól. Persze azért utal az időre a ruházati tér egyik vakolatlan bontott téglafalburkolata, és az időtlenségre a kávézó szellemes, lebegő álmennyezetnek aranszínű, velencei stukkó festése. Összhatásában visszafogott, háttérbe húzódó, átgondolt belsőépítészeti ez, amely nem kíván versenyezni Schickedanz Albert méltóságteljes historizáló architektúrájával.

A kiállítások újrendezésének muzeológiai magva az a gondolat, hogy végre egy intézményben, egy épületben mutassuk be a magyar és az európai művészetet. Az eszköz pedig – részben a most megnyílt kiállításokból kiolvashatóan – a régi helyen a meglévő gyűjtemény korszerű újrendezése volt. Másrészt pedig a Ligetben rövidesen létesítendő új Nemzeti Galéria épülete ad majd helyet a 19-21. századi magyar és európai művészetet tartalmazó gyűjteményrészeknek. Nyugodtan mondhatjuk, hogy sok évtizednyi kényszerű távollét után a magyar művészet most visszatért a Szépművészeti Múzeumba. Mert hiszen, ha mi magunk, saját

múzeumainkban nem helyezük az európai művészet térképére a magyar művészetet, senki nem teszi ezt meg helyettünk. Jelenleg ezt a harmadik emeleti *Magyarországi művészet 1600–1800* című tárlatrész reprezentálja. Itt Mányoki Ádám festészete, talán egyedül ebben a kiállításban, kétségtelenül állja a minőségbeli összehasonlítást kora Európájának piktúrájával.

A mélyföldszinten elhelyezett *Klasszikus ókor* című állandó kiállítás tematikus, ugyanakkor néha nehezen követhető, laza elrendezéssel a tárgy esztétikai élményét hangsúlyozza a Mediterráneumot bemutató termekben. Az installáció könnyed, áttetsző lábazatú, világító üvegposztamentek, egyben dobozok tartják, védik a kiemelt tárgyakat, sok üvegvitrin az apróbb darabokat rejti. Az egyes tárgyak elhelyezése néhol esetlegesnek tűnik, így például a Múzeum egyik leghíresebb műtárgyaként számon tartott *Budapesti táncosnő (Ruháját rendezgető lány szobra)* című görög márványszobor semmilyen kiemelés nem kap, mintegy véletlenül botlunk bele az egyik teremben. A másik terem közepén Kelemen Zénó szobrászművész hatalmas méretű (kb. 6x3x2,5m) fehér műanyag plastikája árválkodik, megfjethető funkció és összefüggés nélkül, ezzel a felirattal: „*Tutaj szoborpad*”. Izgalmas találkozás lehetne kortárs és antik művészetnek, de így csak ufónak tudom látni. A tartalmas falszövegeken az ókor és jelenünk összefüggését hangsúlyozzák a rendezők: „*Kultúrák uniója: az ókori mediterráneum. /.../*

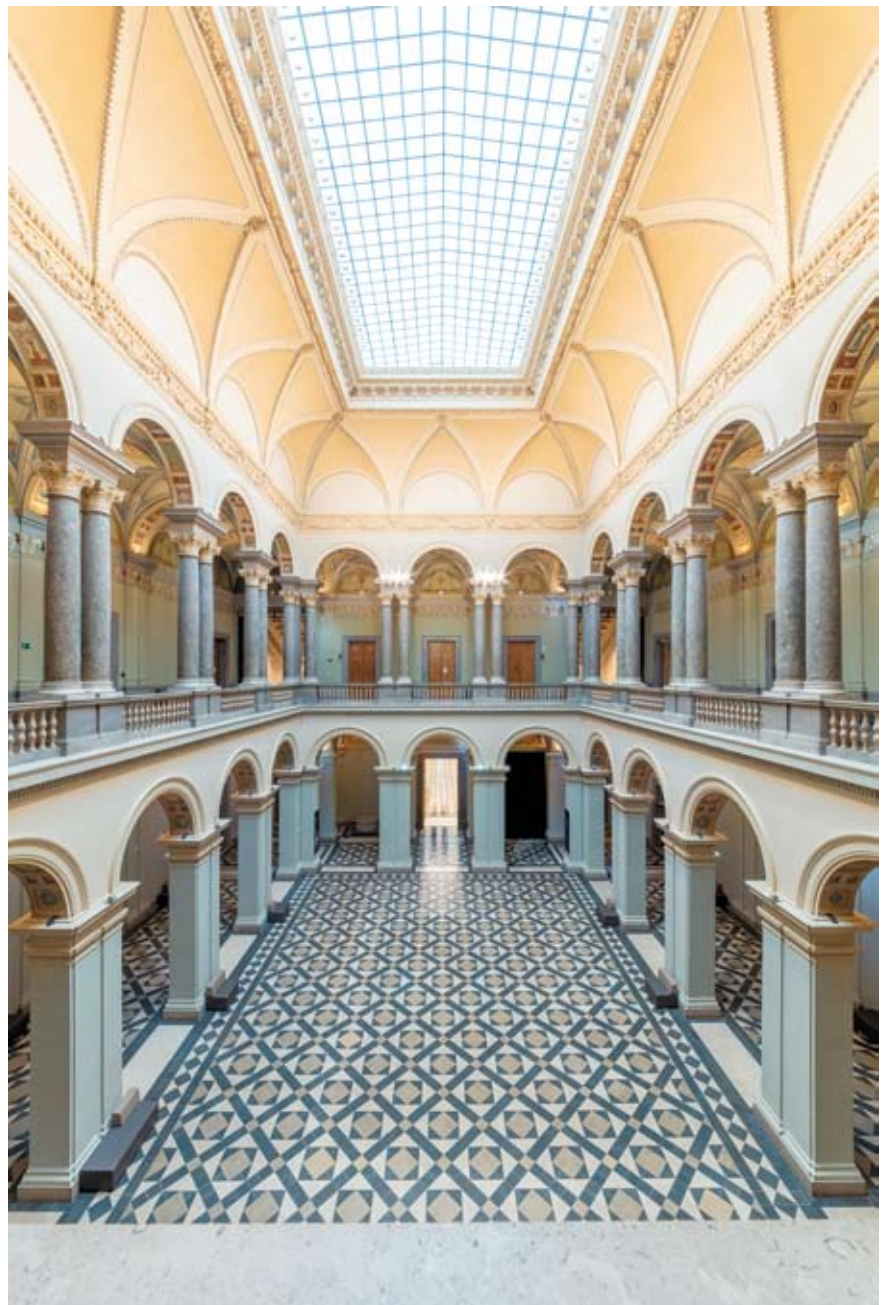
Mert a klasszikus antik hagyomány meghatározó vonása, hogy a későbbi korok számára is kínál érvényes tanulságokat: az ókori kultúrák tanulmányozása egyben saját kultúránk, saját életünk tanulmányozása.” Az Egyiptomi gyűjtemény rendkívül érdekes kiállításának taglalása meghaladja e rövid írás kereteit. Installációja és berendezése az egyik legérdekesebb, fénytel, pontosabban a fény hiányával építkező kiállítási enteriőr, amit az utóbbi időben láttam.

Az első emeleti *Európai művészet 1250-től 1600-ig* című (a korábbi Régi képtár első fele) kiállítás a múzeum egyik legjelentősebb gyűjteményi egysége. A felújítás előtt a régi festészet földrajzi és azon belül kronológiai elv szerint volt elrendezve, most pedig látogatóbarát, didaktikus módon egységes időrendi vonal mentén láthatjuk az európai festészetet, s ez tagolódik régiós csoportokra. Ily módon az egyes időmetszetekben együtt jelennek meg a különböző területek művészeti produkciói, ami lehetőséget ad az összehasonlításra. Ezen túlmenően kisebb tematikus egységek is értelmezik a Régi képtár műalkotásainak különféle jellemzőit, mint funkciójukat, formai sajátosságaikat, de teljesen megújult a művészeti információs rendszer is. A látogató szakmailag korrekt, tömör szöveges és sokszor rajzi vagy multimédiás információkat kap szinte minden képről. Az elmúlt évtizedekben álmos, kissé poros szalonok benyomását keltő képtári termek most ünnepi és elegáns enteriőrökké változtak, vonzó, érdekes installációval.

Írásom végére maradt, pedig a felújítás nagyon fontos mozzanata a második világháború óta bezárva és sanyarúan tengődő Román Csarnok teljes körű felújítása. Csodálatos építészeti összhatás, lélegzetelállító épületplasztikai és falfestészeti apparátus kápráztatja el a látogatót a monumentális, középkori bazilikára emlékeztető térben. Alapeszméje a millenniumi eszme, az ezeréves keresztény magyar állam művészetének illusztrációja.²

Mindent összevetve: megnyugtató, hogy korunkban, az állítólagos posztzűrség és posztgizság posztumán korában, a múzeum honlapján a főigazgató köszöntője végén Keats verséből idézve megjelenik a két szó, szépség és igazság, amely annyira hiányzik ma.

A felújított Szépművészeti Múzeum gyűjteményeit látogatva mindkettőből bőségesen részesedhetünk.

¹ <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=89600008.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fextraparams%3D%7B%2522ID%2522%3A%2522FullTextSearch%2522%2C%2522Year%2522%3A%25221896%2522%2C%2522Kibocsato%2522%3A%2522TV0%2522%7D>

² Katona Júlia, *Képek, előképek, koncepció – A Szépművészeti Múzeum Román csarnokának falfestése és épületszobrászati kialakítása*, in *Múzeum Café*, 2015/2. 97.

TRUTH AND BEAUTY
THE RECONSTRUCTION PROJECT OF THE MUSEUM OF FINE ARTS IN BUDAPEST

After being closed for three years, the Budapest-based Museum of Fine Arts has been opened again on October 31st, 2018. Never has there been in the history of the building such an extensive and high-standard reconstruction realized before, so it is not an exaggeration to say that the museum has been restored to its original, century-old glory. An existing collection in an old building, reorganised according to new viewpoints. The old building however, underwent a significant technological renovation. The most significant achievement is probably the air-conditioning along the entire length of the wing on Dózsa György Road, which makes the building genuinely meet international standards. However, we should not forget about the photovoltaic panels, the modern boiler,

the modernized safety and information-technology systems either. As a result of the largest-scale reconstruction of the history of the Museum, a total floor area of 15,000 m² was renewed. Besides technological solutions, the museum now boasts of a new underground store for art works, a café and a restaurant and a new cloak-room. The halls named after Michelangelo and Schikiedanz on the ground floor and the first floor respectively, are once again to house exhibitions and events. Another significant stage of the reconstruction was the comprehensive reconstruction of the Romanesque Hall which had been closed since World War II and thus has had a bare existence so far. Visitors are fascinated by the amazing architectural overall impression, breath-taking architectural sculptures and murals in this space evoking the spaces of monumental medieval basilicas.

TÉRFEJLESZTÉS LOMBSÁTORRAL A NYÍREGYHÁZI SZABADTÉRI SZÍNPAD KORSZERŰSÍTÉSE

ÉPÍTÉSZEK ARCHITECTS: **BANU ROLAND, TENKELY SZABOLCS**

SZÖVEG TEXT: **GARAI PÉTER**

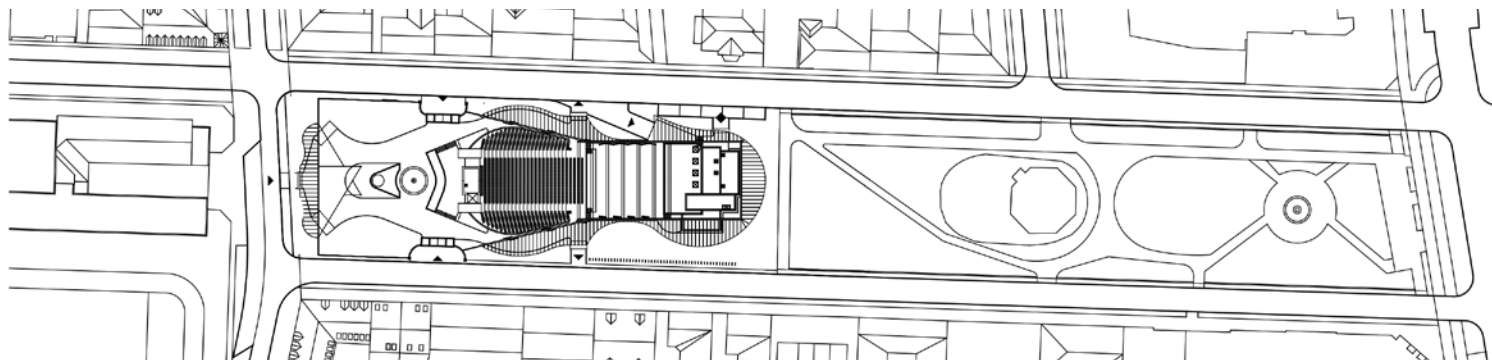
FOTÓK PHOTOS: **CSUTKAI CSABA**

A Nyíregyháza központjában található, egyedi atmoszférával rendelkező szabadtéri teátrum történetének döntő átalakulásán ment keresztül. A műemléki védettségű együttes köré modern technológia és kiszolgáló háttér került, átértelmezve régi és új, épített és természeti környezet viszonyát.

A szabolcsi megyeszékhely városszerkezetének jellegzetessége a parkok, zöldfelületek füzérszerűen összekapcsolódó rendszere, amely a vasútállomástól a belvároson át egészen a Sóstói-erdőig terjed. E láncolat karakteres eleme a központ délnyugati részén húzódó ikertér, amely Bessenyei György és Benczúr Gyula nevét viseli. A térfalaknak a 20. század elején kialakult, döntően földszintes, polgárvárosi arculatát a későbbi évtizedek beépítései funkcionális és építészeti szempontból egyaránt megbontották; napjainkra csupán néhány védett, értéket képviselő historizáló és szecessziós lakóépület maradt meg.

A szegedi szabadtéri játékok sikere után Nyíregyházán is történtek kísérletek egy idényjellegű játszóhely létrehozására, ez azonban igazán a második világháborút követő újjáépítés után kerülhetett napirendre. Helyszínnek a Benczúr tér déli részét jelölték ki, a terveket Paulinyi Zoltán (1920–1971), a Nyírterv mérnöke készítette. A redukált történeti formákat felhasználó, 1955–1957 között elkészült épületegyüttes a tér hossz-tengelyére szimmetrikusan szerkesztett. A két büfépavilon és a bejárati építmény, valamint a nézőteret délről határoló központi épület egy tágas fogadótér köré szerveződik, amelyet szökőkút és rózsakert hangsúlyoz. A szimmetriát egyedül a vezérlő épület árkados tornya bontja meg, az oromzatokon a rendeltetésre utaló lant motívuma jelenik meg. Az összképet a történeti formák díszletszerű használata teszi sajátossá: található itt egyiptizáló oszlopfőket, egyedi csúcsíves és félköríves nyílásokat, mindezt lapostetővel kombinálva.

A „szabadtéri” a megnyitását követő évtizedekben teltház koncerteknek és filmvetítéseknek is helyet adott. A gyorsan avuló műszaki infrastruktúra, a megfelelő kiszolgáló háttér hiánya, valamint a zajterhelés miatti lakossági tiltakozások sora együttesen oda vezetett, hogy a nyolcvanas évektől megritkultak az előadások. Mindez az épületek állagának fokozatos romlásához vezetett, míg a kúszónövények sűrű, valódi zöld homlokzatokat hoztak létre. A kisebb javítások ellenére sokáig csendben agonizált az együttes, de a közelmúltban történt üzemeltetői és működési koncepcióváltás nyomán új korszak kezdődhetett.

GENERALTERVEZÉS // GENERAL DESIGN:
A' STÚDIÓ '90 KFT.
 VEZETŐ TERVEZŐK // LEADING ARCHITECTS:
**BANU ROLAND,
 TENKELY SZABOLCS**
 ÉPÍTÉSZ MUNKATÁRSÁK // FELLOW ARCHITECTS:
**GULÁN ISTVÁN, KÓTAI
 NORBERT, TOMKU GERGELY**
 TARTÓSZERKEZET // STRUCTURE:
**TÓTH ZOLTÁN – STEEL-SOFT KFT.
 MÉRY ZSOLT – PRO-STAT KFT.**
 ÉPÜLETGÉPÉSZET // HVAC:
TÍMÁR TAMÁS – OPTI-TEAM BT.
 ÉPÜLETVILLAMOSSÁG // ELECTRICAL ENGINEERING:
HEPP VIKTOR
 ÉPÜLETSZERKEZET // FRAMEWORK:
HORVÁTH LÁSZLÓ – ESTRAD BT.
 ÚT, KÜLSŐ KÖZMŰ // ROAD, OUTDOOR PUBLIC UTILITIES:
BARTHA MIKLÓS – BARTHERV BT.
 KERTÉPÍTÉSZET // LANDSCAPE:
**MÁRTON PÉTER
 – FŐ-KERT-ÉSZ BT.**
 SZÍNHÁZTECHNIKA // STAGE TECHNOLOGY:
**SCHRAMM PÉTER
 – ANIMATIVE KFT.**
 AKUSZTIKA // ACOUSTICS:
FÜRJES ANDOR TAMÁS
 SZÍNPADVILÁGÍTÁS // STAGE LIGHTING:
HEPP VIKTOR
 VÍZGÉPÉSZET // WATER MECHANICS:
**SZÚCS SÁNDOR
 – GANZ HYDRO KFT.**
 BERUHÁZÓ // CLIENT:
**NYÍREGYHÁZA MEGYEI JOGÚ
 VÁROS ÖNKORMÁNYZATA**
 KIVITELEZŐ // MAIN CONTRACTOR:
KE-VÍZ '21 ZRT.

A látogatottság fellendülése és a sikeres programok ösztönözték a megújulást, a kapcsolódó közterek zöldfelületeinek teljes revitalizációjával együtt. Elsődleges cél volt a lakókörnyezet akusztikai védelme, a színpadtechnika korszerűsítése, valamint a közönségforgalmi és előadói kiszolgáló terek bővítése. A feladat összetettségét fokozta a 2002-ben műemléki védelmet kapott Paulinyi-féle épületek megőrzése és integrálása a megújuló-kibővülő együttesbe. A nyíregyházi A' Stúdió '90 tervezői – Banu Roland és Tenkely Szabolcs építészek vezetésével – a felmerült igényekre egyedi választ adtak az iroda konstruktivitást hangsúlyozó, modern szellemsége alapján.

A végeredmény jól érzékelteti a beavatkozások jellegét és az elmúlt évtizedek alatt lezajlott technológiai fejlődést, hiszen a megmaradó építmények és a zöldfelületek aránya háttérbe szorult az új elemek mellett. Az újjáépített színpad mögé – a tornyos vezérlő méretesebb ellenpontjaként – tagolt tömegű kiszolgáló tömb került. A két épület között tört vonalvezetésű, markáns tartóváz fogadja a színpad mozgatható lefedését és az akusztikai árnyékolást adó, mobil fagyapót táblák sorát; ez az építmény nézőponttól függően magas, tömör falként, vagy könnyedebb, transzparens szerkezetként jelenik meg. Remélhetőleg valóban jól el tudja látni majd feladatát, a színészek, nézők és a lakók örömeire egyaránt.

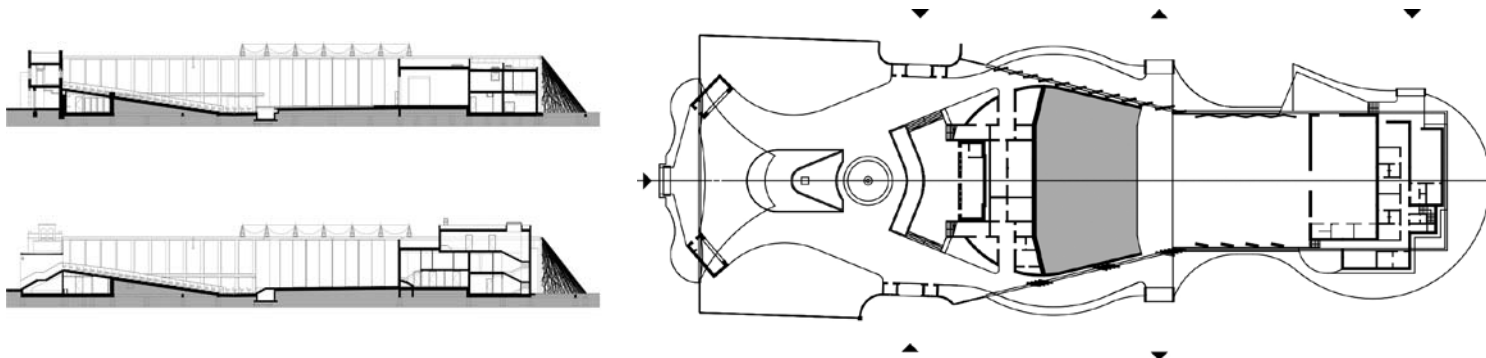
Az acél keretváz a kiszolgáló épületet is körbefogja, sőt egy rövid szakaszon a déli oldalon is feltűnik; itt már csupán a ferde síkú növényfuttató huzalok hálózatát rögzítve. A következetesen egységes megjelenés ellenére itt a szerkezetek túlméretezettnek hatnak; ezen talán a fejlődő vegetáció enyhíthet majd, irányítottan növekvő „zöld sátorba” burkolva az új építményeket, áttételesen

megidézve a helyszín korábbi, természetközeli hangulatát.

Tisztán jelzik az új beavatkozásokat az újonnan nyitott bejáratokat és a nézőterre vezető lépcsőket keretező vasbeton „dobozok”. A központi épülettömeg lágyan ívelő, szimmetrikus alépitményekkel történt bővítése lehetőséget nyújtott a vizesblokkok és a nézőtéri férőhelyek számának növelésére. Bár az íves vonalvezetés újabb elemként hat, előzménye mégis fellelhető a csúcsíves kapuk előudvarr idéző, hívogató elrendezésében. Tudatosan felépített koncepciót sugall, egyben figyelemfelkeltő a közlekedő terek, bejáratok építmények belső felületeinek élénk színezése és a feliratok alkalmazása.

Az épületegyüttes átalakításával a város egy korszerű szabadtéri színpaddal és közösségi találkozóhellyel gazdagodott, a kapcsolódó parkterületek pedig városi köztérre váltak, ahol az épített elemek immár véglegesen túlsúlyba kerültek.

SPACE-DEVELOPMENT WITH A FOLIAGE
THE MODERNIZATION OF OPEN-AIR THEATRE, NYÍREGYHÁZA

Situated in the centre of Nyíregyháza, the open-air theatre with a unique atmosphere has undergone the most significant transformation of its history. As a protected historic complex, the theatre was renewed with modern technology and services, which in turn shows the reinterpretation of the relationship between the old and the new, the manmade and the natural environment. The two buffet pavilions and the entrance structure, as well as the central building bordering the auditorium from the south are organised around a spacious reception area which is in turn accentuated with a fountain and a rose garden. This symmetry is only counteracted by the arcaded tower of the control building, the gables are graced by the motifs of a lyre which is a reference to the function of the complex. The overall image is made unique by the prop-style uses of historic forms, such examples are the Egyptian-style capitals, the unique pointed and semi-circular openings, combined with flat roofs. As more visitors have been attracted, the successful events held here have encouraged the renaissance of the complex, which is facilitated by the entire revitalisation of the neighbouring green areas. Designers of the Nyíregyháza-based A' Stúdió '90 responded to the needs in a unique way, inspired by the modern spirituality of their team which emphasizes constructivity. The transformation of the complex enriched the city with a modern open-air theatre and a public meeting point, whilst the landscaped areas associated with it have evolved into public parks of the community.

PROMENADE GARDENS ÚJ IRODAHÁZ A VÁCI ÚTON

ÉPÍTÉSZEK ARCHITECTS: FEKETE ANTAL (FINTA STÚDIÓ), GELLÁR LÁSZLÓ (DVM GROUP)
FOTÓK PHOTOS: BUJNOVSZKY TAMÁS

SZÖVEG TEXT: TÖRÖK-SZABOLCS BENCE

Új nagyszabású irodaépület gazdagítja az angyalföldi irodaterengő világát. A Horizon Development (a DVM group megbízója) által fejlesztett 25.000 négyzetméteres épületegyüttes egységes koncepció mentén foglalja el a Révész utca Váci út és Visegrádi utca közötti szakaszát.

A nagyrészt a helyszín adottságaiból következő beépítés frappánsnak és magától értetődőnek mondható: a kereszt irányú elhelyezkedés oldását – mely a Váci út felé kiszélesedő mély telekből következik – a tervezők az épületkomplexum Váci úttal párhuzamos tagolásával oldják fel. Ez az alapképlet (észak-déli tengelyekre szervezett tagolás) nem idegen a Váci úti irodaházak világától, hiszen például két sarokkal feljebb és lejjebb is találunk hasonló alapszerkesztési variációkat. Az itt is alkalmazott építészeti recept azonban ez esetben kü-

lönösen jó arányú összképet és első pillantásra is érthető kompozíciót biztosít a ház számára. Az épület a Révész utca felől egyenletes ritmusban visszaugrik, déli tájolású, az utcai használat számára is értékes fogadóudvarok sorozatát hozva létre. Az így kialakult egyenletes ritmust az épületen túlnyúló kapuszerű kulisszafalak dominálják, melyek amellett, hogy a ház uralkodó építészeti motívumai, az épület előtti járdát is – azon átnyúlva – a kompozíció részévé teszik. Alulról nézve a hat szint magas kapuzatok keltette hatás grandiózus, de emberi léptékkel nézve kissé ijesztő is egyben, mindenesetre a végeredmény már elsőre is jól beazonosítható a sokat ígérő Promenade Gardens megnevezéssel (még ha nem is feltétlenül csak ebből következik). Az alkalmazott beépítésnek építészeti szempontból is számos hozadéka van. A keresztirányú tengely ellenére az épület jól idomul a szomszédos tömbök hosszanti sávok karakteréhez, magassági és szélességi értelemben is egyfajta finom illeszkedés figyelhető meg mind a Váci úton mind a Révész utca felől. A Visegrádi utcánál ez az érzékenység kissé csorbul, a szomszédos épületek visszaugrása és a magasságkülönbségekből adódó kihívások kezelése kissé esetleges a ház szerkesztési nagyvonalúságának tükrében.

A kinyúló játékos és trendi perforációval gazdagított vörösréz hatású homlokzati elemek amellett, hogy ritmizálják a Révész utca látványát, az előreugró kapuzat egyszersmind a Váci útra ráforduló tömeget is finoman megmozgatott vonalvezetéssel foglalja egységes

KONCEPCIÓ // CONCEPT:

FEKETE ANTAL, SZENTMÁRY
SZABOLCS – FINTA STÚDIO

ÉPÍTÉSI ENGEDÉLY ÉS KIVITELI TERV // REALIZATION:
GELLÁR LÁSZLÓ – DVM GROUP

ÉPÍTÉSZ MUNKATÁRSÁK // FELLOW ARCHITECTS:
CSEH KATALIN, BEREZC DÁNIEL,
JÁRMAI ZSOLT, LUKÁTSI MARCELL,
FERENCZI HUBA, NAGY PÉTER,
KOVÁCS TAMÁS

BELSŐÉPÍTÉSZETI PROJEKTVEZETŐ // INTERIORS:
TÓTH TÍMEA, KIS MARIANNA
– DVMGROUP

PROJEKTMENEDZSMENT // PROJECT MANAGEMENT:
DVM GROUP

KÖRNYEZETTUDATOS TANÁCSADÁS //

ENVIRONMENTAL CONSULTANCY:
HORNOK EDINA – DVM GROUP

KIVITELEZÉS // MAIN CONTRACTOR:
DVM GROUP

FEJLESZTŐ, BÉRHAZÁZÓ // CLIENT:

KOVÁCS ATTILA, CZÁR BALÁZS
ÜGYVEZETŐ PARTNEREK
– HORIZON DEVELOPMENT

FEJLESZTÉSI IGÁZGATÓ // DEVELOPMENT DIRECTOR:

SASVARI GABRIELLA
– HORIZON DEVELOPMENT

BÉRBEADÁSI IGÁZGATÓ // LEASING DIRECTOR:

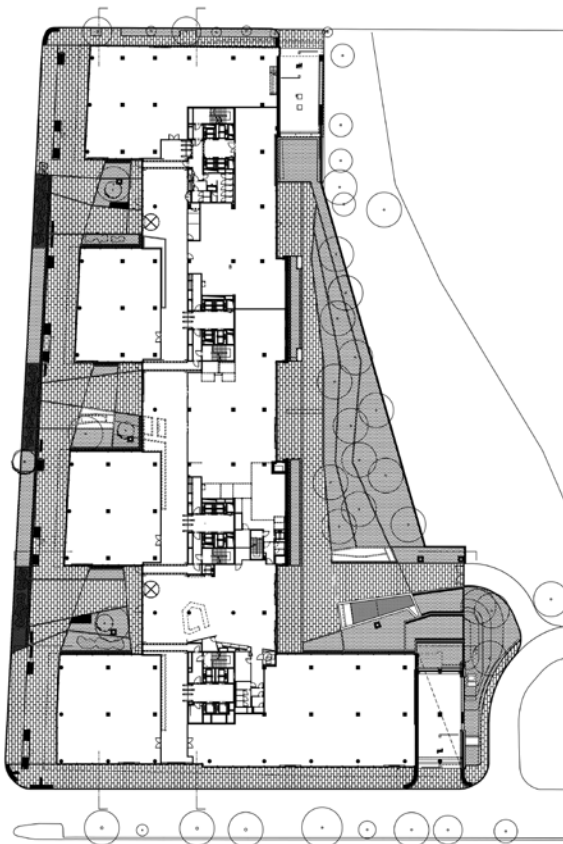
SZENTE-TÓTH ANDREA
– HORIZON DEVELOPMENT

MARKETING & PR DIRECTOR:

DR. RÉZMŰVES ILDIKÓ
– HORIZON DEVELOPMENT

TULAJDONOS // OWNER:

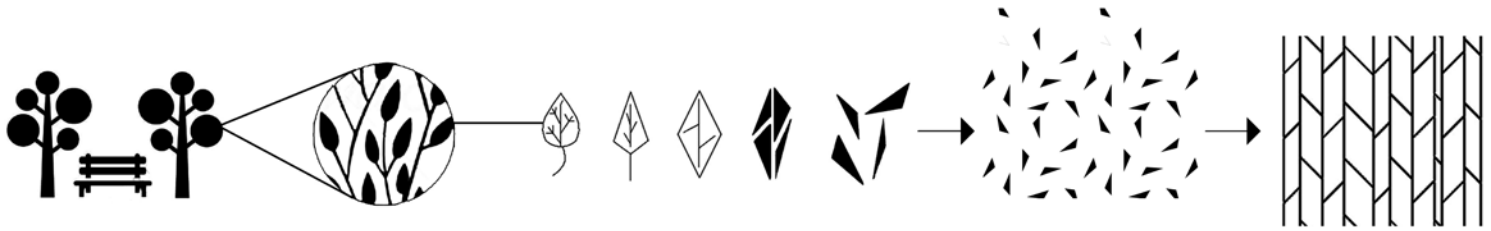
ERSTE NYILTVÉGŰ
INGATLANBEFEKTETÉSI ALAP

keretbe. A homlokzat sávos burkolata is ezt a dinamikus benyomást erősíti, tudatosan rájátszva arra, hogy az épületet a főút nagy forgalma javarészt mozgás közben érzékeli.

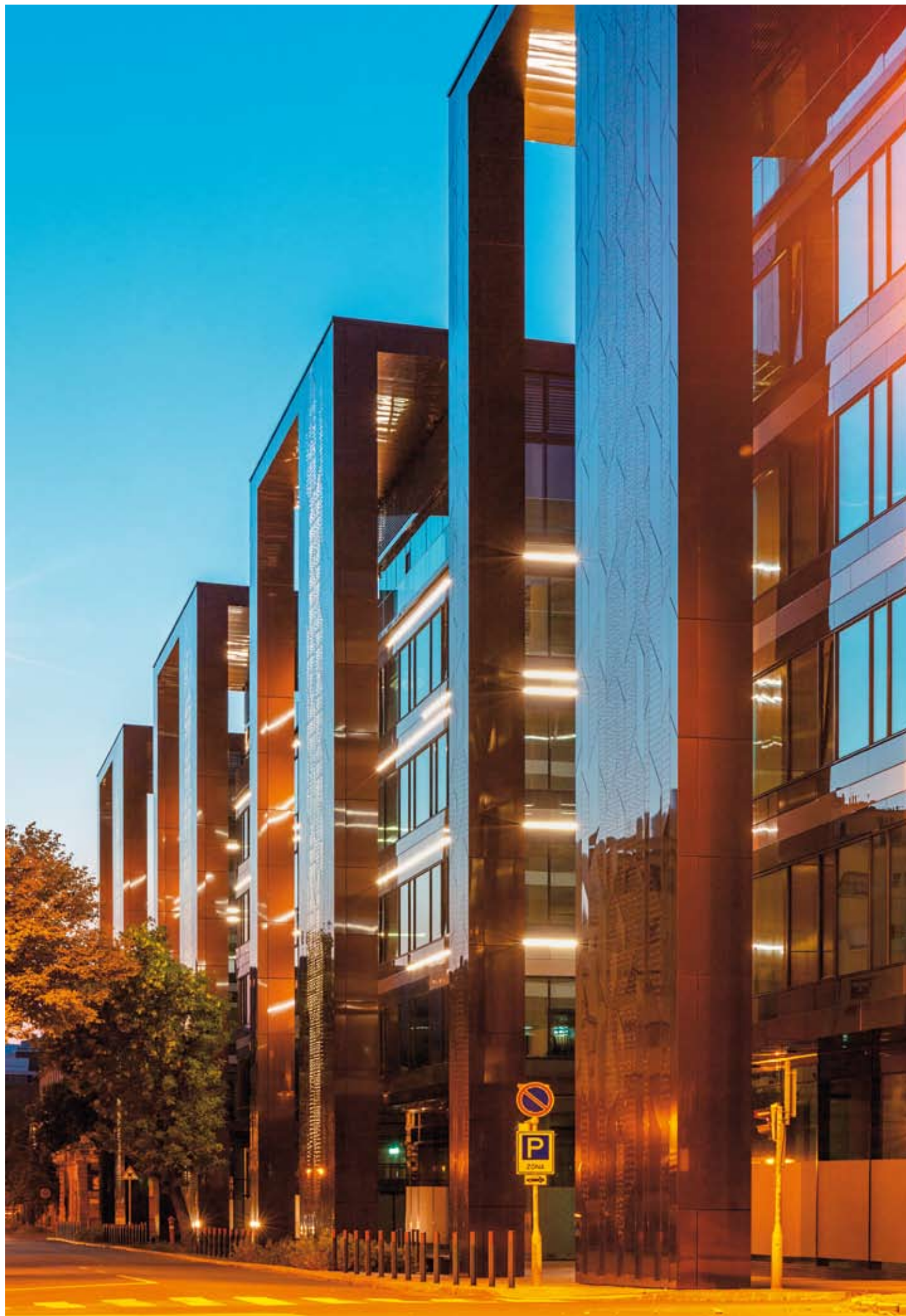
Az épület a ma elvárható környezettudatos megoldások és szempontrendszer teljes tárházával fel van vértézve, nem véletlen, hogy mind a két nagy nemzetközi minősítő rendszer (LEED, BREEAM) magas besorolású oklevelét is megszerezte. Az immár 100%-ban bérbeadott irodaterületek az épület öt emeleti szintjén, az udvarok által tagolt rendszerben helyezkednek el. A földszinten helyet kapott kereskedelmi egységek sorát a Váci útról és az udvarokból is elérhető, a Révész utcával párhuzamosan vezetett végigfutó passzázs szervezi, nemzetközi repterekre emlékeztető belsőépítészeti igényességgel és karakterrel. A belső terek egységét a világítás és az üvegfalak sávos osztásrendje és az egységes világos színhasználat biztosítja, a belső világot a térböveltekben elhelyezett zöld installációk és törtvonalban formált recepciós pult és oszlopburkolatok teszik felismerhetővé. A belső hangulat bizonyára tovább „színesedik” a kereskedelmi funkciók kiépülésével, és csak remélni lehet, hogy a jövőben ezek közül minél több meg fog nyílni a Révész utcán létrejött minőségi utcasáv és nyitott udvarok irányába is, valódi közösségi aktivitást és városi térhasználatot adva ezzel a kerületnek és az itt lakó-dolgozó embereknek.

PROMENADE GARDENS
THE NEW OFFICE BLOCK IN VÁCI ROAD

A new large-scale office-block enriches the building stock of the office axis in Angyalföld. Developed by Horizon Development (DVM group partner), this complex with a floor area of 25,000 square metres occupies the section of Révész Street between Váci and Visegrádi Streets with an integrated concept. Resulting mainly from the faculties of the location, this development may be rated as a witty and self-evident one: its cross-diagonal orientation is counteracted by the articulation of the complex parallel with Váci Road. The architectural formula applied here guarantees an outstandingly well-proportioned composition for the house which is grasped at first sight. Viewed from below, the six-storey high gateways have a grand effect. The building well adjusts to the longitudinal lanes of the neighbouring blocks, which is shown in a refined adjustment and accommodation regarding both heights and widths. The projecting facade components with playful and trendy perforations evoking copper effects lend a certain rhythm to the streetscape, and its mass turning onto Váci Street is finely moved to have a tracery integrated into a homogenous framework. The building has been equipped with a complete variety of environmentally aware solutions and viewpoints.

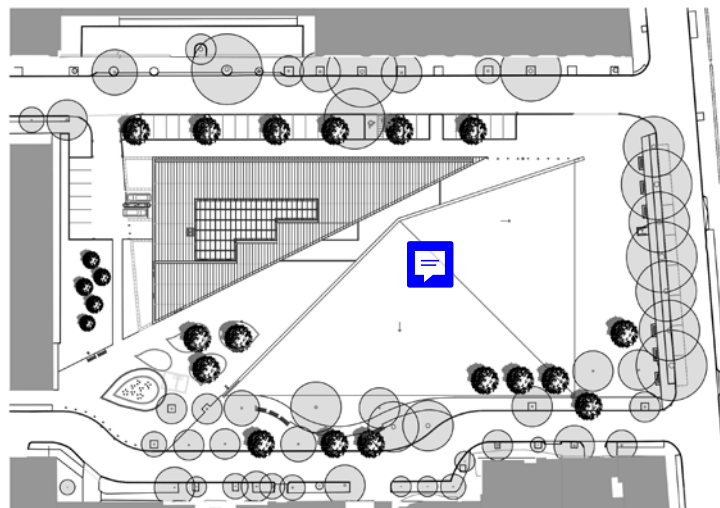
GURULÓDOMB EXTRÁKKAL KLAPKA KÖZPONT, BUDAPEST

ÉPÍTÉSZ ARCHITECT: **MAROSI MIKLÓS**

SZÖVEG TEXT: **GÖTZ ESZTER**

FOTÓK PHOTOS: **BUJNOVSZKY TAMÁS**

Észak-Pest egykori ipari fellegvára, a „harcos Angyalföld” rohamos átalakulása az utóbbi néhány évben nem csak a Váci út mentén mutat látványosságokat. A kerületi önkormányzat értő viszonyulásának köszönhetően egy sor olyan kreatív megoldás született, amelyek a rozsdazóna felszámolását, lakó- és irodanegyedé szelődülését nem csupán az ingatlanpiac előrejelzéseire igazítják, hanem a helyiek és a terület hosszú távú fejlődésének érdekeihez is. Ilyen beruházás a Klapka utcai új szolgáltatóház, amely orvosi rendelővel, bérlakásokkal, mini bevásárlóközponttal és – nem utolsósorban – egy sűrű beépítésű városrészben még sehol nem látott különlegességgel: egy dombházzal írja át a környék arculatát.

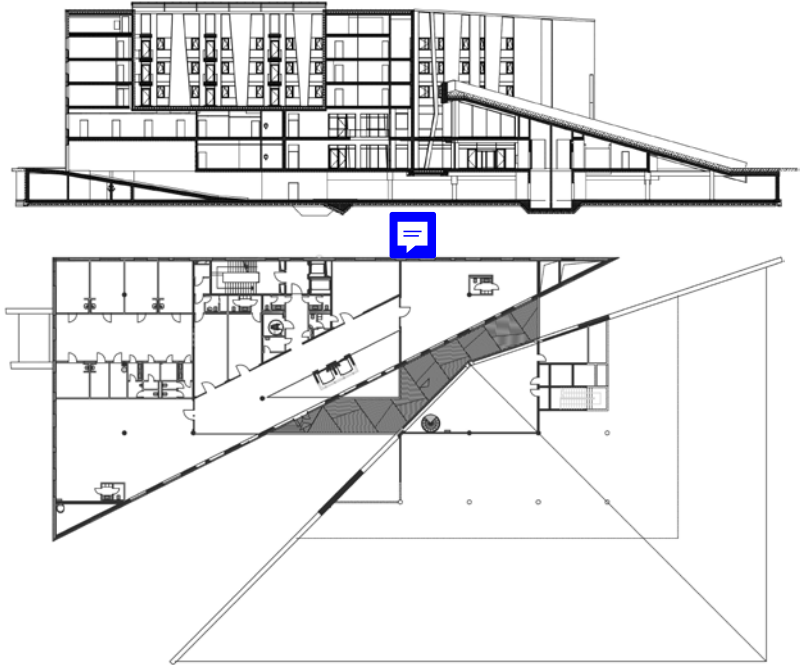

FOTÓ: PALKÓ GYÖRGY

A lakótelep és a kisvárosi rész határán fassorral végigfutó Klapka utca egyik, jókora méretű telkét hosszú ideig egy erősen lepusztult állapotú, jellegtelen, előregyártott elemekből felhúzott szolgáltatóház foglalta el, körülötte lebetonozott parkolófelülettel. Az önkormányzat számára régóta egyértelmű volt, hogy ez a terület sokkal értékesebb, mint amilyennek látszik, de nem egyedül döntött a revitalizáció irányának kijelöléséről: jó érzékkel kikérte a helyi lakóknak és a környék vállalkozóinak véleményét is. A gesztus nálunk meglehetősen ritka, de elég hamar kiderült, hogy telitalálat: az igényfelmérés nem csak papírforma volt, hanem tényleges programalkotáshoz vezetett, onnan pedig egy tervpályázathoz, amelyen 2012-ben a KÖZTI Marosi Miklós vezette csapata került ki nyertesnek. A terv olyan egyedi gondolatokat és szellemes elemeket tartalmazott a nagyvárosban is működőképes kisvárosi lakókörnyezet, a kisebb sétálóutcák és passzázsok szövetének újragondolásával, hogy a 2012-es Média Építészeti Díjon első helyezést ért el. A pályázatban meghirdetett program idővel tovább finomodott, az épület – egyelőre csak a tervlapokon – egy szinttel megemelkedett, és a két felső emeletre idősek otthonát tervezték. Majd tovább csökkent a kereskedelmi funkcióknak szánt terület, és nem két, hanem már három emeleten már lakások formálódtak. A kiviteli tervek már erre a változatra készültek el, ennek alapján épült meg a 2018 őszén átadott Klapka ház.

Ha a Váci út felől indulunk el a Klapka utcán, egy szolid, tört vonalakkal szabdalta, gyöngyházfényű, simított STO-vakolattal ellátott homlokzatot látunk, amelynek környezete rendezett, előtte széles sétaút fut, a hosszanti homlokzat közepén nyílik a mélygarázs lejárója, és noha a parkosítás igazán gondos munka, ebben még nemigen látunk semmi különlegeset. Ám néhány lépéssel később feltárul a ház egyedi értéke: az ötszintes épületről itt derül ki, hogy valójában egy keskeny, ék alakú tömb, amelyhez az első emeleten egy kis átjáróterasz egy dombházat kapcsol. Ennek gyomrában élelmiszeráruház és néhány kisebb üzlet működik, a tetején pedig csaknem 3000 négyzetméternyi zöldfelület – ez nagyjából akkora, mint a belvárosban a Károlyi-kert –, igazi, ráadásul jó

meredek domb, városi rét, amiről nyáron legurulni, télen szánkózni lehet. A két tömeg közötti passzázs maga is „intézmény”: olyan, mint egy kisváros piactere, sokoldalú közösségi tér padokkal, kivetítővel, vízjátékkal, nyáron helyi piaccal. Reggeltől estig változatos közösségi élet folyhat itt, amihez a tervező még további park-szolgáltatásokat is javasol, bicikli- és napozóágy kölcsönzését, télen a burkolat egy részének fellecsolásával kis korcsolyapálya működtetését. Mindehhez a gépészeti háttér is biztosított. A domb alján bokrokkal szegélyezett kis sétaút kanyarog, leválasztva az utca autóforgalmáról, hamisítatlan oázis a sűrű beépítés közepén.

A kívül nem mindennapi élményeket kínáló házra belül szervezettség és a működés legapróbb részleteire láthatóan figyelmet fordító gondoskodás jellemző. A pincszinten elhelyezett mélygarázsban 100 autó és jelentős mennyiségű kerékpár fér el, de akadálymentesített helyeket is létesítettek. A dombház tömbjében az üzletek és az áruház terei kaptak helyet, a másik, ötszintes tömeg földszintjén egy központi aulából nyílnak az önálló üzlethelyiségek, az első emeleten az üzletek mellett egy kávézó lesz (ennek tört vonalú, fával burkolt terasza fut át a dombház felső részéhez), és itt alakítottak ki egy tágas orvosi rendelőt saját előtérrel, vizsgálószobákkal, személyzeti és vizes helyiségekkel.

Az alsó két szint fölött egy más világ kezdődik. Itt a korábban tervezett idősek otthona helyett az önkormányzat olyan bérlakásokat létesített, amelyeket fiatal pályakezdő értelmiségi párok vehetnek igénybe, az első gyermek megszületéséig. A program mögött az a felismerés áll, hogy ha a fiatalok megszeretik a környezetet, családalapítás után is itt maradnak a kerületben, és ezzel organikus módon javul a kerület lakosságának iskolázottsági szintje – mi más ez, ha nem szociális rehabilitáció a javából, valós tapasztalatokra támaszkodva és példaszzerű érzékenységgel végiggondolva?

A három felső emeleten összesen 33 lakást alakítottak ki, ezek egy része belső lépcsővel ellátott duplex, így használva ki az egész létesítmény gépészetét magába foglaló, keskeny legfelső szint kínálta plusz terület lehetőségeit. A lakások egy része a harmadik emeleti belső udvarból vagy afölött átívelő hidakról közelíthető meg; a hangulatos belső udvart fent üvegtető védi, lent színes, egyedi ülőbútorok, homokozó és némi kertészkedésre invitáló virágládák teszik kellemes közös téré. A zöldfelületek locsolására az ereszcatornából az alsó ciszternába vezetett esővizet használják. Az épület több olyan környezettudatos műszaki megoldást tartalmaz, amelyek itt, Angyalföldön, a lakókörnyezetben úttörő kezdeményezésnek mondhatók.

A Klapka ház az önkormányzat beruházásában valósult meg, egy jól átgondolt fejlesztési koncepció részeként, aminek a fenntartható környezet, a szociális kapcsolatok és az építészeti minőség egyformán lényegi eleme. Építészeti kifejező ereje pedig olyan erős, hogy alighanem példaként fog hatni a környék további fejlesztéseire.

ÉPÍTÉSZ / ARCHITECT:
MAROSI MIKLÓS
 ÉPÍTÉSZ MUNKATÁRSAK // FELLOW ARCHITECTS:
**RABIE ANISZ, PERMESZ ÁGNES,
 ÁCS ISTVÁN, SEBŐ ISTVÁN,
 HÓDOSI DÁNIEL, DÁNYADI
 ÁRON, SÚVEGES ADÉL,
 BALOGH EDIT**
 BELSŐÉPÍTÉSZET // INTERIORS:
**KERECSÉNYI ZSUZSA,
 LÁNG JUDIT**
 STATIKAI STRUKTÚRA:
VÁCZI PÉTER
 ÉPÜLETSZERKEZET // FRAMEWORK:
**DOBSZAY GERGELY,
 HADNAGY CSABA**
 ÉPÜLETGÉPÉSZET // HVAC:
SZAKÁL SZILÁRD
 ELEKTROMOS TERVEZÉS // ELECTRICAL ENGINEERING:
MÁRAMAROSI ANDRÁS
 ÚT, KERT // GARDEN AND ROADS:
POTTYONDY FLÓRA
 KÖZMŰ // PUBLIC UTILITIES:
**BIRÓ ATTIA, BÉKI ZOLTÁN,
 DROBNI GERGELY**
 KÖZLEKEDÉS // TRAFFIC:
HORVÁTH ZOLTÁN
 TŰZVÉDELMELEM // FIRE PROTECTION:
RAUSCHER JUDITA

A ROLLING HILL WITH EXTRAS **KLAPKA CENTRE, BUDAPEST**

The rapid transformation of the former industrial centre of Northern Pest has shown spectacular developments not only along Váci Road but also beyond it in the past few years. Thanks to the highly competent attitudes of the local government a large number of creative solutions have been found to annihilate the rust zone and tame it into a residential and office zone which suits both the interests of the local residents and the long-term strategies of the district. Such an investment is the new service block along Klapka Street which contains new GP offices, tenement houses, a miniature shopping centre and last but not least, an unprecedented unique phenomenon in high-density development city quarters: a hill house that overwrites and redefines the image of the neighbourhood. The building is defined by well-organised attitudes and careful attention to details of operation. The hill house contains shops, retails and department store zones, whilst in the other five-storey block houses individual shops opening from the central foyer on the ground floor, there will be a café on the first floor next to the shops, as well as a spacious general practitioners' offices. The three upper floors include 33 apartments in total, some of which are duplexes furnished with interior stairs, which thus make advantage of the extra floor area offered by the narrow top floor containing the entire engineering system of the facility.

MÁSODIK FEJEZET A BUDAPESTI NÉMET ISKOLA BŐVÍTÉSE

ÉPÍTÉSZ ARCHITECT: HARTVIG LAJOS

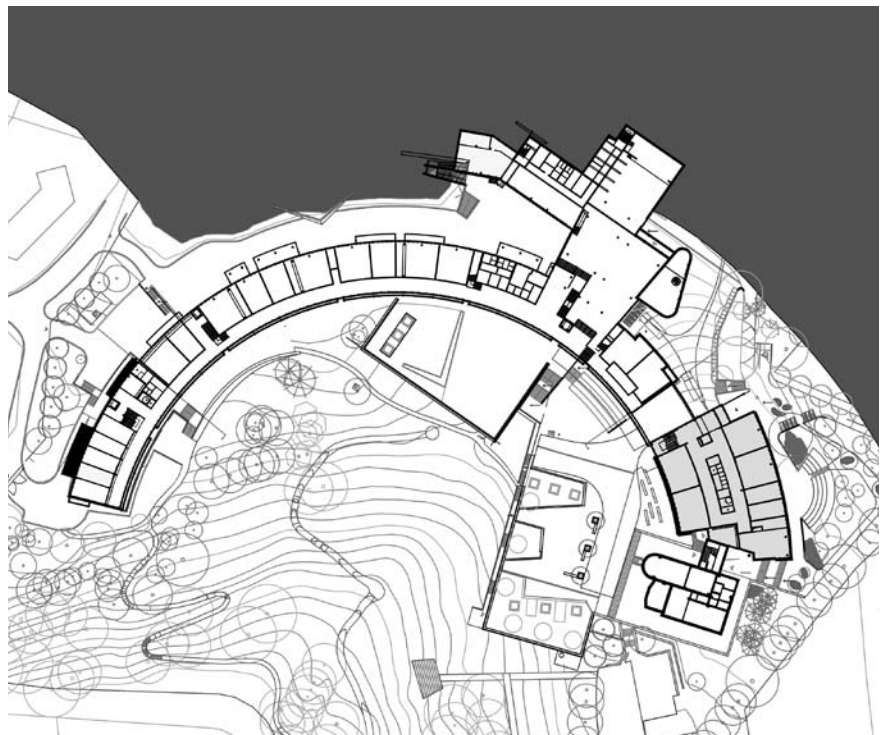
SZÖVEG TEXT: OKRUTAY MIKLÓS

FOTÓK PHOTOS: BUJNOVSZKY TAMÁS

A fénnyel átjárt aula tágas terében színes zászlók függnek, mind egy-egy üzenet hordozója. Az egymás iránti érzékenység, nyitottság és egyben felelősségvállalás, a közösség erejében való hit meggyőződése: szavakba sűrített küldetés, a Budapesti Német Iskola hitvallása.

A vasfüggöny korszakát lezáró mozdulat, a magyar-osztrák határon húzódó szögesdrótkerítés 1989-es átvágása egyben az intézmény identitásának ősforrása is. A német és a magyar állam közötti megállapodásnak köszönhetően már a rá következő évben megkezdhette működését az iskola, amely számára végül 2001-ben épült fel a jelenleg is használt kútvölgyi épületegyüttes.

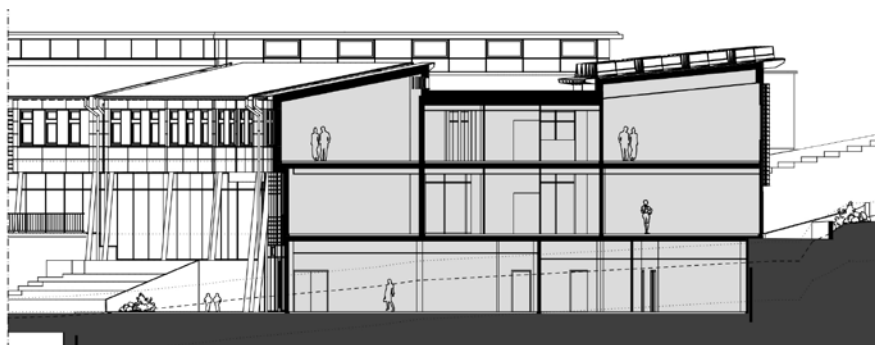
A rendkívül változatos, helyenként kimondottan meredek, nagyrészt erdő borította domboldalon az épület tömege határozott mozdulattal ível át a tájon. Az alapképletet tágas sugarú körív határozza meg, első érzésre talán túlzottan feszesen is, hogy azután az additív tömegek, a terephez való csatlakozási helyzetek egészen érzékeny kapcsolódásokat teremtsenek. A belső térsor kellemes hangulatú folyosóra fűződik fel, de a lehető legnagyobb homlokzattmegnyitásoknak köszönhetően a tantermekbe

is beárad a fény. A transzparencia révén persze nem csupán a Nap, de a közvetlen környezetet jelentő, dús erdei növényzet, és a mindennek távoli háttérrel adó nagyvárosi látkép is szinte az enteriőr szerves részévé válik.

Ahhoz, hogy a jelenlegi bővítés értelmezhető legyen, röviden fel kellett idézni azt a képet, amely közel két évtizede a Német Iskola hitvallásához méltó épített környezetet biztosít az intézmény működéséhez. Mert felületesen szemlélve a második ütem megépültéből fakadó változásból szinte semmi sem érzékelhető, olyan magával értetődően simul az együttesbe az új épületszárny. A továbbépítést az az igény provokálta, hogy helyet kellett biztosítani a párhuzamos osztályokkal bővülő, négyosztályos általános iskola számára. Megkérdőjelezhetetlennek tűnik már az alapdöntés is, hogy az új szárny tervezését az első ütem építésére, Hartvig Lajosra bízták. Bár a tervező kiválasztása pályázat útján történt, nehéz elképzelni, milyen alternatívát lehetett felkínálni a korábbi építészeti gondolatok folytatása helyett. Valóban, akár fel is tehető az a kérdés, hogy vajon a most megvalósult terv nem eleve létezett-e a tervezőben – mindez azonban tovább erősíti az új szárny jelenlétének magabiztosságát.

Tartalmi kapocsként értelmezhető, hogy a már említett folyosó továbbvitelével az emeleti szinten törés nélkül sorolódnak a terek, mintegy azt közvetítve, hogy az iskola tanulója ezen az úton végighaladva az általános iskolától az érettségig jut el. A terep adta lehetőségeket kihasználva az új szárny esetében a tanterem soraképzés volt, így nem csupán a lejtő felé – mint az első ütem esetében –, hanem az ellenkező irányba is teljes értékű tanterem kerülhetett. Mindebből további következményként maga a közlekedőtér is duplázódik; szellemes megoldás, ahogy a két folyosó közé húzódnak a vizesblokkok dobozszerűen formált egységei. A tanteremeket itt is a szélsőségekig vitt transzparencia határozza meg, mindezt játékos módon tovább fokozzák a közlekedőtérből random módon áttört betekintő ablakok.

Az új épületszárny elsődleges funkciója az általános iskolai egység befogadása, de emellett további két, alapvetően fontos, az iskola életében jelentős kiteljesedést

GENERÁLTERVEZÉS // GENERAL DESIGN

BÁNÁTI + HARTVIG
ÉPÍTÉSZ IRODA KFT.

VEZETŐ TERVEZŐ // LEADING ARCHITECT:

HARTVIG LAJOS

ÉPÍTÉSZEK // ARCHITECTS:

MATUSZ ISTVÁN,
NAGYPÁL VIKTÓR

ÉPÍTÉSZ MUNKATÁRSÁK // FELLOW ARCHITECTS:

ANNUS ZSUZSA, BÁRDI EMESE,
CSIHA ANDRÁS, ÉLES PÉTER,
FERENCZ TAMÁS,
GULD BEATRIX, KÁDÁR GERGŐ,
KÓSA LUÇA, NOVOTNY NÓRA,
SZABÓ PÉTER, ZAJACZ JUDIT

STATIKA // STRUCTURE:

MÉRY ZSOLT – PRO-STAT KFT.

ALAPOZÁS // BASEMENT:

PETIK CSABA – PETIK KFT.

GÉPÉSZET // HVAC:

DOBAY ISTVÁN
– DOBAY ÉS TÁRSA KFT.

ELEKTROMOS TERVEZÉS // ELECTRICAL ENGINEERING:

ÜVEGES ZOLTÁN
– ARTREA CONSULTING KFT.

TÜZVÉDELMEZÉS // FIRE PROTECTION:

JUHÁSZ ATTILA, CSUBA BEN-
DEGÚZ – VENTOR KFT.

KÖRNYEZETRENDEZÉS // ENVIRONMENT:

ZENTAI KATALIN
– VÁR-KERT KFT

biztosító megoldással is szolgál. Egyfelől a belső udvari szinten lehetett kialakítani az intézmény saját maga által működtethető, önálló főzőkonyhával ellátott éttermét, amely nem csupán gondosan megválasztott étrendet kínál, hanem hangulatos kávézóként is gazdagítja a közösségi terek sorát. A másik fontos szerep, hogy a területen korábban magában álló, 19. századvegi historizáló épület – amely eddig éppen az általános iskola épületrésze volt – közvetlen módon kapcsolódhat az együttesbe, amely immár az igazgatósági funkcióknak adhat helyet.

Az új épületrész az eredeti körív lendületét folytatva, a századfordulós vadászházat is az együtteshez kapcsolja. Az ívbelső felé mutató tömegképzés és homlokzatszerkesztés minden észlelhető változtatást nélkülöz, leginkább a legfelső szintet alátámasztó, enyhén döntött körpillérek megjelenése emblematikus. Ugyanakkor az egyetlen igazán kritikus részlet is itt mutatkozik meg. A homlokzati anyagváltás, a korábbi rétegelt falemez helyett használt szálcement-burkolat alkalmazása indokolatlannak tűnik: a formai azonosság olyan erős a két ütem esetében, hogy a burkolatváltás didaktikája csakis félreértelmezhető, az a minőség szintjén egyfajta visszalépést sugall.

Miközben az új épületrész az együttesbe való illeszkedést alapvetésként kezeli, az ív külső síkja mentén jelentkező homlokzatával önálló karaktert mutat. A funkcióból levezethető, egyeztetésű mozdulat az, ahogy a nyugat felé forduló homlokzaton a padlógigé nyitott üvegfelület árnyékolását megoldó, mozgatható lamellák sora domináns elemmé válik, ebben az esetben valóban közvetítve azt, hogy az eltelt bő másfél évtized múltán tovább érhetnek a gondolatok. Folytonosság az alapvető gondolatok mentén, a mindig megújulás képességével. Mintha a Budapesti Német Iskola szellemiségének építészeti ként való leképezését élnénk meg az új épületrész esetében is.

CHAPTER 2

THE EXTENSION OF THE GERMAN SCHOOL BUDAPEST

In line with a cooperation agreement between the states of Germany and Hungary, the German School Budapest started its activities in 1990. Its extension was necessitated by the demand to have enough rooms for the four-grade primary school extended with parallel classes. Lajos Hartvig was commissioned to design the new wing of the existing building. The terrain facilitated a design to double the row of classrooms in the new wing, which means that fully functional classrooms could be built in the direction of the slope and in the opposite direction as well. The primary function of the new extension was to provide home for the primary school unit, but it also allowed for furnishing a restaurant on the yard level which is also an atmospheric café. Besides, the late-19th century revivalist style building which had been free-standing so far now directly connects with the complex and contains rooms of the management functions.

EMELKEDÉS ÉS SÜLLYEDÉS AZ ÚJ HEGYVIDÉK GALÉRIA, BUDAPEST BUDAPEST ÉPÍTÉSZETI NÍVÓDÍJ 2018 KIEMELT DICSÉRET

ÉPÍTÉSZEK ARCHITECTS: CSÓKA BÁLINT, KALÁSZI ZOLTÁN, PINTÉR MÁRTON

SZÖVEG TEXT: MOLNÁR SZILVIA

FOTÓK PHOTOS: MÁTÉ BALÁZS

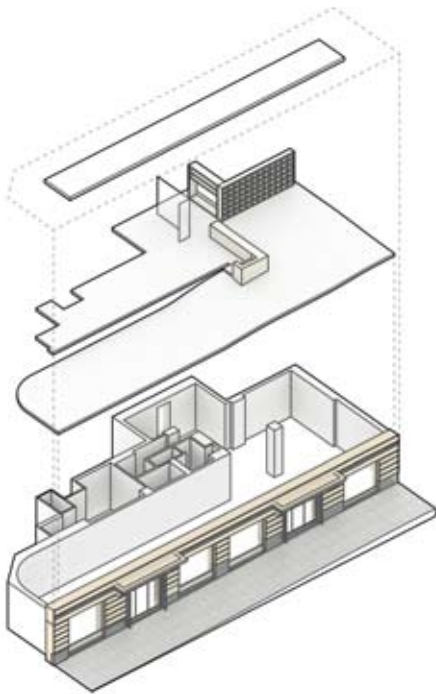
1998-ban kezdte meg működését a XII. kerületi önkormányzat által alapított Hegyvidék Galéria a Városmajor utca 16. szám alatt. 2014-ben már tudott volt, hogy költözni fog a nem túl nagy, sem nem igazán korszerű és méltó helyszínről. Az önkormányzat pályázatot írt ki, melynek végeredményeképpen 2017 óta a Galéria már a Királyhágó téren, egy korszerű kiállítótérben működik.

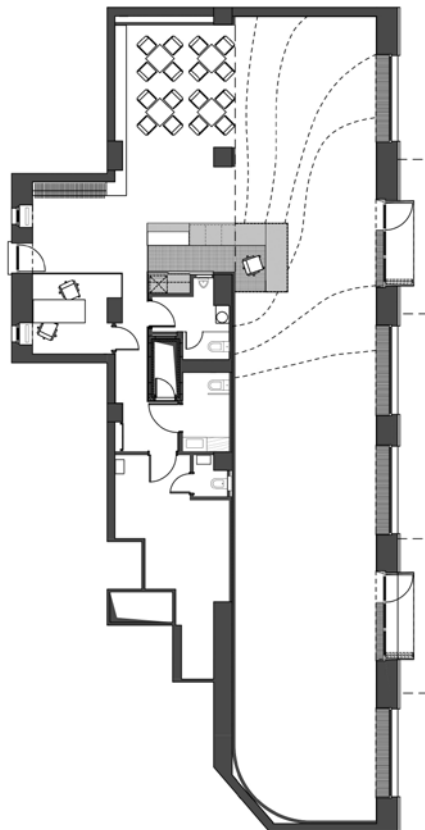
2013-ban, a Budapest Főváros Főpolgármesteri Hivatala által a fővárosi közösségi terek fejlesztésére kiírt TÉR_KÖZ programmal kezdődött el a Böszörményi úttal kapcsolatban az a városrehabilitációs munka, aminek egyik fontos eleme a polgármesteri hivatal környékének rendbetétele volt. A nem kis képzavart okozó, „Hegyvidék Főutcája” névre keresztelt projekt aztán a TÉR_KÖZ 2016-on elnyert támogatással vett igazán lendületet. A Hegyvidék Galéria új otthonának létrejötte lényegi állomása ennek az újradefiniálásnak, mert – mint a Hegyvidéki Önkormányzat ígéri – a Böszörményi út a jövőben gyalogosbarát és növényektől zöld lesz.

Nem az építészet témakörébe vág, de mintha kicsit sok lenne ebben a történetben a Hegyvidék: Hegyvidéki

Önkormányzat, Hegyvidék Galéria, Hegyvidék Főutcája, és a most pár hete átadott Hegyvidéki Kulturális Szalon. Esetleg a „Hegyvidék Főutcája” erre is alkalom lehetne: legalább az egyik kulturális helyszínt hegyvidékteleníthetnék. Különösen annak fényében, hogy az új galéria egy minden tekintetben alapvetően jól sikerült programelem. Az új helyszín jó választás, a kapcsolódó pályázat ötlete, majd a lebonyolítása és a nyertes pályamű megvalósítása szintén – persze voltak zörejek, de Magyarországon milyen kormányzati vagy önkormányzati megrendelésben nincsenek?

De haladjunk sorban. Eredetileg, legalábbis ameddig visszaemlékszem, a Galéria új helyén sokáig közkönyvtár, majd rövidebb ideig gyógyszerár működött. Az előbbivel bensőséges kapcsolatban álltam, mivel életem első kb. 25 évét a Hegyvidéken éltem. Előbb a Szabadság-, később a Svábhegyen. Ide jártam könyvtárba. A Böszörményi út felől volt a bejárat, az ablakok a Joliot-Curie térre nyíltak (a Királyhágó térre már a gyógyszerár ablakai és gyógyszerészei néztek). Bent, jobbra a közlekedőre merőlegesen állt a szabadpolcos könyvek sora. És a keskeny közlekedőn lassú tempóban haladó, a szabadpolcosok betürendjét mantrázó könyvtártagok valahol az M és az O között gyakran megbotlottak, vagy el is buktak. A lépcsőfokokban. Merthogy a Királyhágó tér üzlethelyiségeiben a tér mindkét oldalán szinte kötelező, hogy a terep emelkedésére lépcsőkkel feleljenek. Ez itt a hegy alja, a lába: innen lejjebb a nagyvárosi, felfelé a kertvárosias jelleg, majd persze valahol a legtetején, messze, tényleg ott a hegyvidék. A Királyhágó tér az emelkedés, az indulás helyszíne, itt kezdődik a hegyvidék, a Böszörményi út pedig a város és a hegy közötti határvonal. Vagyis, amennyiben a helyi önkormányzat erre a sajátosságra tekintve jelölte ki a Hegyvidék főutcájának a Böszörményit, akkor azzal csak egyetérteni lehet. Ráadásul a „Hegyvidék Főutcája” a Királyhágó tértől a polgármesteri hivatalig tartó szakaszra vonatkozik, így a kiinduló vagy

A PÁLYÁZAT KIRÓJA // TENDERER:
XII. KERÜLET ÖNKORMÁNYZAT,
HEGYVIDÉK GALÉRIA

NYERTES PÁLYAMŰ ÉS KONCEPCIÓTERV //
WINNING ENTRY:
KALÁSZI ZOLTÁN, PINTÉR
MÁRTON

GRAFIKA // GRAPHIC DESIGN:
BOROMISSZA KATALIN,
DEMECZKY NÓRA – DE_FORM
KALÁSZI ZOLTÁN (18° STUDIO
KAZODA; PINTÉR MÁRTON (15
VERY GOOD OFFICE)

KIVITELI SZAKASZ //
REALIZATION PHASE

FELELŐS TERVEZŐ // LEADING ARCHITECT:
CSÓKA BÁLINT; GÖDE ANDRÁS
SZAKKONZULENS – KROKI
STUDIO

KIVITELI TERV // REALIZATION PLAN:
ÁBEL VIKTOR; KALÁSZI ZOLTÁN,
CSÓKA BÁLINT

GÉPÉSZET // HVAC:
OLTVAI TAMÁS
ELEKTROMOS TERVEZÉS // ELECTRICAL ENGINEERING:
BALLA KRISZTINA

VILÁGÍTÁS // LIGHTS:
MIKUSKA ADÁM
– LYSIS PROJEKT

KÜLÖN KÖSZÖNET // SPECIAL THANKS:
MARIÁN BALÁZS

zárópont (attól függ, honnan nézzük) éppen a Galéria.

Ami a pályázók körének meghatározását illeti, azt szintén üdvözölni lehet: a pályázatot 2014-ben ugyanis a MOME Építészeti Intézetének MA hallgatói számára írták ki. A helyi önkormányzat és a MOME együttműködésének már voltak előzményei, de ilyen jelentőségű kooperáció még nem zajlott korábban.

Építés és grafikus hallgatók által közösen létrehozott, összesen 6 pályamű érkezett a felhívásra, a nyertes mű Kalászi Zoltán és Pintér Márton közös terve lett, a grafikát Boromissza Katalin jegyzi. A kiviteli tervek elkészítésének szakaszában a generáltervezést a MOME végezte, s mivel a hallgatók ilyen feladatot korábban még nem vittek végig, az egyetem egy alumni, Csóka Bálint építész segítségét kérte a projektvezetésben. Mint a tervezők leírásából megtudtam, „a végleges kiviteli terv adatszolgáltatásakor, 2015 júniusában, az önkormányzat forráshiányra hivatkozva visszavonult, az építés kezdete bizonytalanná vált. Az önkormányzat a későbbi művezetésre vonatkozó ajánlatot elutasította.” Időközben világítási tervük második helyezést ért el a 2015-ös Fény Mestere pályázaton. Az építkezés csak egy évvel később indulhatott el, de erről a tervezők nem tudtak. Így az ő művezetői megbízásuk nélkül, önszorgalomból, gerilla módon végzett művezetésükkel, de 2017 elejére és a lényegi elemei tekintve megvalósult a tervük.

Az alkotók tervükben egy white cube-jellegű kiállítótérrel határoztak meg, ahol a tér semleges keret biztosítja a művek zavartalan befogadásához, de tudomásul vették persze azt a tényt (mint ez lenni szokott a white cube-oknál), hogy a homlokzati megnyitások miatt tökéletes fehér doboz nem hozható létre. És ezt nem bánja senki, mert épp a homlokzati üvegfelületek vonzzák be a látogatót, és ezek kapcsolják a bent látható műveket közvetve a köztérhez – ráadásul az üvegportálok bent

ülöfelületként is használhatók. A fehér falakkal határolt, egyenletes fényű, öntött betonpadozatú kiállítótérben a mozgás is különleges kaland – a fény minőségében döntő, hogy Barrisol-mennyezetről érkezik. A Királyhágó tér felől kialakított bejárat utáni első traktus a kiállítótérre, amit csupán a bejáratl szemközt kialakított információs pult szakaszol, e tér mögötti traktus a szervizrészeké. Funkcionálisan a központ a pult. Ha jobbra indulunk, kicsit emelkedünk, és az egyedi bútorfalloal határolt foglalkoztató érintésével jutunk a szervizrészre. Ha balra indul az utunk, a kiállítótér csendesebb, távolibb szakaszaira érkezünk, pontosabban süllyedünk finoman, már a pulttól pár lépésre. Emelkedés és süllyedés: a szintkülönbségek összehangolását nem lépcsőzetéssel, hanem a szemlélődésre, a műélvezésre leginkább alkalmas „lejtőzetéssel” oldják meg. Természetesen ezek az építészeti lankák nem okoznak a látogatóknak olyan drámai meglepetéseket séta közben, mint a hundertwasseri enteriőrök csempézett buckái. Persze hogy nem, mivel itt nem cél a városi komfortzónánkból való kibillentés. Ugyanakkor a térben való mozgás ezzel az egyszerűnek tűnő építészeti megoldással plusz szenzuális élményt jelent. És a mozgáskorlátozottaknak is könnyebb, a gyerekeknek is biztonságosabb a mozgás ebben a térben – és noha a bejutás akadálymentes, emélem, valamikor talán egy rámpa is épül a bejáratához, úgy lenne igazán teljes.

ELEVATION AND SINKING THE NEW HEGYVIDÉK ART GALLERY, BUDAPEST

Founded by the local government of District XII, Budapest, Hegyvidék Art Gallery started its activities in 1998 at No. 16 Városmajor Street. In 2014 it was obvious that it is going to move from its home which was neither modern, nor worthy of its prestige. The local government published a contest for the MA students of MOME Institute of Architecture. As a result, the Gallery moved to Királyhágó Square at the beginning of 2017 into a modern exhibition facility. The winning project was a joint design submitted by Zoltán Kalászi and Márton Pintér, with graphic arts by Katalin Boromissza. The applicants defined a white cube style exhibition space in their scheme in which space offers a neutral framework for the undisturbed reception of the art works on display. Bordered by white walls, this space with evenly distributed light and cast concrete floors guarantees that moving around in these rooms is an adventurous experience in itself.

1000 ÉS 10 ESZTENDŐ KÁPOLNA, HEGYKÖZSZENTIMRE

ÉPÍTÉSZ ARCHITECT: **WAGNER PÉTER**

SZÖVEG TEXT: **SZÖVÉNYI ISTVÁN**

FOTÓK PHOTOS: **WAGNER PÉTER**

Wagner Péter 2008-ban tervezte a hegyközszentimrei kápolnát, amit 2018. szeptember 2-án, Szent Imre herceg halálának 987. évfordulóján avattak fel. A tíz éves kemény munka remekművet szült, zarándokhely lett belőle. A Berettyó-völgy kiemelkedő dombján magához vonz, kíváncsivá tesz. Tájépítészeti mű, együtt él a faluval, körbe a környékkel, az éggel és a földdel.

A fakockákból, hengerekből, félgömbből épített gyerekjáték szűkszavú, a nap kelti életre, és élteti, mint egy virágot. A szabadtéri együttes meghitt terekkel, fényrel rajzolt gondolatvilággal áll a fensíkon. Az épületbelsőket összenyithatók egymással és a külső oszlopcsarnokkal. Az anyagok és formák mellett, felett a fényfajták a meghatározók. A mondanivalót ezek fejezik ki anyagtalanságuk ellenére, ezek csinálnak mozgóképet az állóképekből.

A dicső múlt folytatása, újrakezdése utánzás vagy nosztalgia nélkül. A dombtető tágas fensíkján az egymástól különböző három építészeti elem mozgásra csábít ki-be, fel-le, körbe, a táj körképeivel gazdagítva. Az együttes a tükröződő műgyanta alapsík életvizéből nő ki. A napsütés tovább gazdagítja a helyet. Az elemek egymásra és a tükröpadlóra vetik mozgóképüket, árnyékukat. A belső-külső terek egymásba fordulása, felcserélődése gazdag látványvilágot eredményez. A megvillanó, egyszerű felületeken a nap mozgó, néha íves árnyékmintái táncolnak.

Az opálosan felülvilágított oszlopcsarnok a végtelenből hasítja ki magát. A kápolna és a torony zárt tere a kerítőfalakkal az együttes két fényzónás gyűjtőpontja. Kupolájuk nem a megszokott, főként boruló, barátságos: a felülvilágítón beömlő fény szinte az égbe lövi, a térrányok miatt csak hátrahajtott fejjel látható. A 8 és 16 fehér lebegtető oszlop mintha elolvadna a fényben. A kápolna színes ablakai vibráló, halvány, mozgó mintákat vetítenek a körfal fehér belső felületére. A mindenség órájaként az évszakokat jelölik, a körépületek régi hagyományát követve.

A kápolna és a torony földi bejárata egymásra néz. Merre menjünk? A fényzuhatagban földhöz szegezve csak állunk. A kápolna a halottaké, az ő lelkük megy az égbe. A torony az égieké. Jákob létrája a csigalépcső pihenő nélkül. Lihegve felfelé az „égig érő” fán hármat fordulunk, fenn vagyunk. Az égben nem az ég, hanem a Föld fogad: alattunk a falu fehér templomával, fák alatt megbúvó házikóival; emberek sétálnak a dombon, fel a sírokhoz; távoli tavakat, szőlőket látunk. Hol vagyunk? Hová és miért megyünk?

Lefelé az oszlopcsarnokba, haza.

A torony árnyéka az alapsík napóráján már elmoz-

ÉPÍTETTŐ // CLIENT:
HEGYKÖZSZEKTIMREI
REFORMÁTUS EGYHÁZKÖZSÉG,
KUCHARSZKY ZOLTÁN LELKESZ

ÉPÍTÉSZ // ARCHITECT:
WAGNER PÉTER

ÉPÍTÉSZ MUNKATÁRS // FELLOW ARCHITECT:
MÜLLER ANNAMÁRIA

STATIKUS // STRUCTURE:
MIRCEA BRAZDA

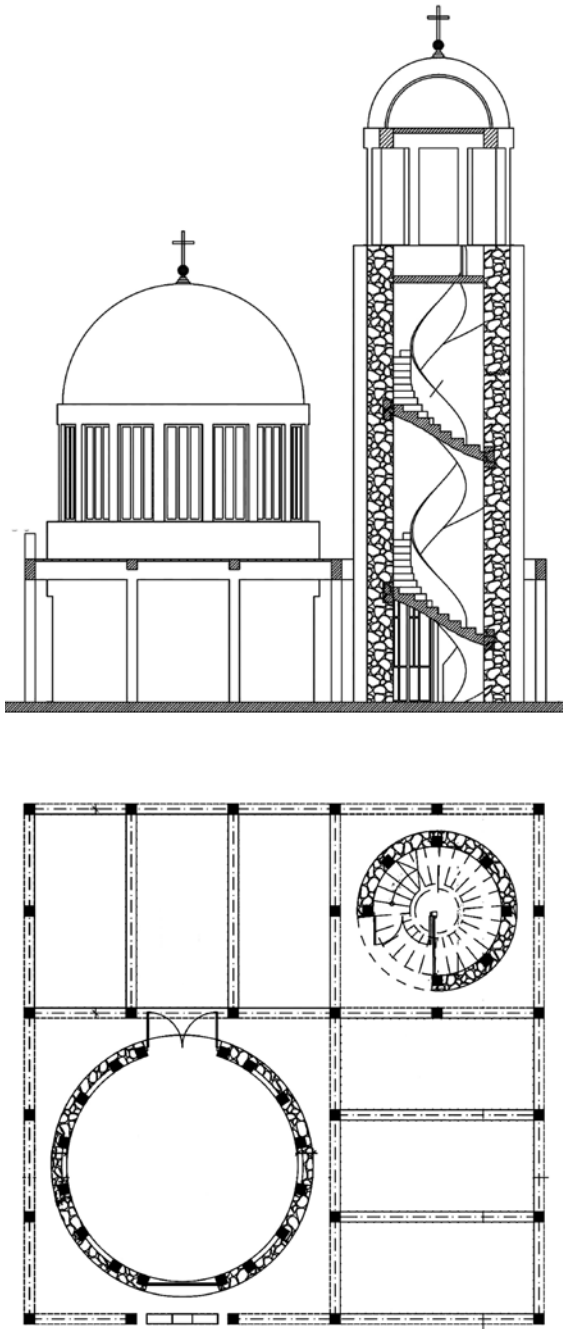
GENERÁLKIVITELEZŐ // MAIN CONTRACTOR:
FEROGAR – GARNAI SÁNDOR

ÉPÜLT A FALU LAKÓINAK AKARATÁBÓL ÉS SZORGAL-
MÁVAL, VALAMINT MAGÁNSZEMÉLYEK ÉS EGYESÜLE-
TEK ÖNZETLEN ÉS NAGYLELKŰ ADOMÁNYAIBÓL ÉS A
MAGYAR ÁLLAM JELENTŐS TÁMOGATÁSÁVAL

//

BUILT BY THE WILL AND ACTIVITY OF THE INHABI-
TANTS OF THE VILLAGE AND BY THE SELFLESS AND
GENEROUS DONATIONS OF PRIVATE INDIVIDUALS AND
ASSOCIATIONS AND WITH THE SIGNIFICANT SUPPORT
OF THE HUNGARIAN STATE

dult, az oszlopoké vele együtt. Mire jó ez az egész oszlopcsarnok? Öskün a körtemplom magában domborodik a dombon. Az oszlopsorok mindig másra emlékeztetnek. Hol egy görög templomot körülölelő oszlopsort, hol egy hosszházas templom mellékhajót, hol pedig egy kerengőt idéznek. Tény, hogy a csarnok az esőtől véd, az is tény, hogy világos van alatta, hogy a két körhöz hozzá sem ér, ahogy a körök sem egymáshoz. Mi közük egymáshoz? Nem is szólva a padlóról, ami egy járható víztócsának tűnik, belőle nő ki mind egyik építmény. Ez a mi világunk. Ha ide-oda járkálunk, mindig mást érzünk. A nagykereszt katolikus, a kakascsillag református, a körtemplom ősmagyar, a csarnok ipari – az egész mai.

A fény templomjel-együttese elgondolkodtat. A régről, a jövőről, de a máról is szól. A földről, az emberről, a mindenségről, az Istenről. Az út a pincesoron át vezet hozzá.

1000 AND 10 YEARS CHAPEL IN HEGYKÖZSZENTIMRE

The chapel was built in a picturesque environment on the edge of the cemetery in the village of Hegyközszentimre. This is the site where Prince Imre the only son of the first Hungarian King, St Stephen died after receiving fatal wounds in an accident whilst hunting. Soon after he was sanctified, a cloister was built on the site on a hilltop overlooking the valley of the river Berettyó. The site of the chapel is not far from the place where the prince died, and the supposed site of the lateral walls of the cloister. However, it is visible from quite a distance, and thus has the chance to become a symbol of not only the village itself but also that of the region. The building has three functions: it commemorates Prince Imre and thus all our saints from the Árpád dynasty, which was the first royal family of Hungary, and it also serves as a mortuary and a lookout tower from where the valley of the river Berettyó and even farther landscapes are visible.

A kápolna Hegyközszentimre község temetőjének szélén festői környezetben épült. Ezen a helyen szenvedett halálos vadászbalesetet Imre herceg, Szent István, az első magyar király egyetlen fia. Nem sokkal a herceg szentté avatása után kolostort emeltek itt, a Berettyó völgyére néző dombtetőn. A kolostorból napjainkra semmi sem maradt, azonban szántáskor ma is sokszor akad faragott kődarabokba az ekevas. A kápolna helyét úgy választottuk meg, hogy ne essék messze a herceg halálának helyétől és a kolostor feltételezett szélső falaitól sem, ugyanakkor már távolról látható legyen, ezáltal nem csupán a község, hanem az egész környék jelképévé is válik majd.

Az épület három funkciót is betölt. Legelőbb is emléket állít Szent Imre hercegnek és vele együtt az Árpád-házból – a magyarok első királyi családjából – származó szenteknek. Másodsor, az Európai Unió előírásainak megfelelően ravatalozóként is szolgál. Harmadik rendeltetése szerint tornya egyben kilátó is, melyből a Berettyó völgye és a távolabbi vidékek is messzire beláthatók.

A hármaskörnek megfelelően az együttes három fő részből áll: a kápolnából, amely emlékhely és zárt ravatalozó is egyben; a toronyból, amely a harangot hordozza és ugyanakkor kilátó is; valamint a kettőjüköt összefogó, szabadtéri ravatalozóként szolgáló fedett oszlopcsarnokból. A egyes tömegek és kapcsolataik kialakításánál az egyszerűsége, a kereszténység kezdeti – egyetemes – időszakának tér- és tömegformáló eszközeinek, anyagszerű és díszítetlen, robusztus és mégis arányos építészeti megoldásainak alkalmazására törekedtem. Ugyanakkor az ókeresztény és román kori építészeti formák megidézése mellett fontosnak tartottam a két világháború közötti magyar építészet római iskolaként ismert irányzatához való szellemi kapcsolódást is, ezáltal a múlt és a jövő, az egyetemes és a nemzeti között építendő hidat minél több pillérrel alátámasztani.

Az épület alaprajzi szerkesztését a négyzetháló és a benne elhelyezkedő körök, míg térbeli megjelenését az ezen síkidomokkal leírható testek, hasábok, hengerek és félgömbök határozzák meg. A térbeli szerkesztés alapja ugyancsak a négyzetháló alkalmazása. Az alkalmazott anyagok tekintetében ugyancsak szükséztávra törekedtem, a külsőben a látszóbeton, a szabálytalanul rakott terméskő és a zöldre patinázott rézlemez a meghatározó. A belső tér fehérre festett, ezt átlátszó, áttetsző, kevés színt használó nonfiguratív üvegezésű ablakok világítják meg. A belső egyetlen dísz a Szent Imre-ablak, amely a környék történetében döntő szerepet betöltő Árpád-házi szenteknek – Istvánnak, Imrének és Lászlónak – állít emléket és amelynek „kockáit” a Képes Krónika illusztrációinak felhasználásával rajzoltam meg.

Wagner Péter

ÚJJÁSZÜLETÉS ÉS ÚJRAÉRTELMEZÉS A SZABADKAI ZSINAGÓGA REKONSTRUKCIÓJA

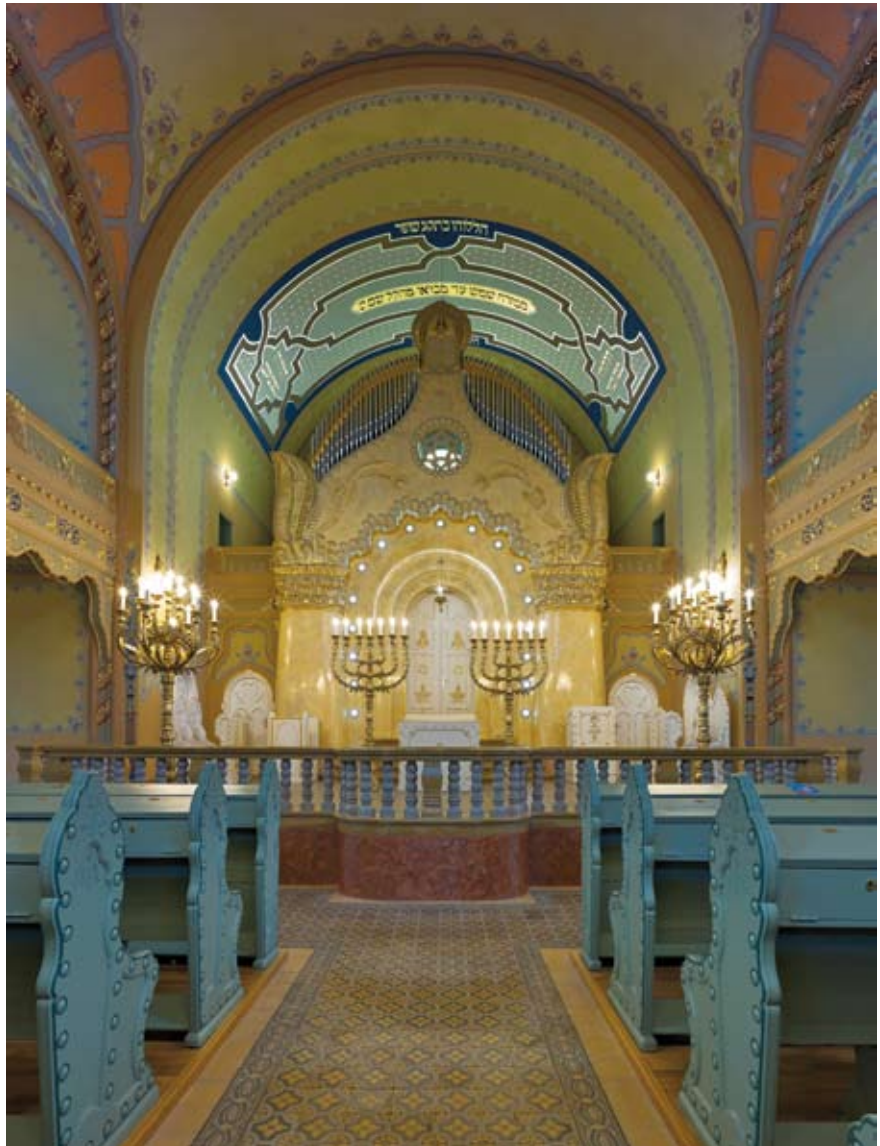
ÉPÍTÉSZEK ARCHITECTS: KOMOR MARCELL, JAKAB DEZSŐ (1902), GORDANA PRČIĆ VUJNOVIĆ (2018)
SZÖVEG ÉS FOTÓK TEXT AND PHOTOS: KLEIN RUDOLF

A szabadkai zsinagógát több évtizedes toldozás-foldozás után nemzetközi összefogással az elmúlt években pazarul felújították. A World Monument Fund erkölcsi és anyagi támogatása gyorsította fel az eseményeket, amelyhez később csatlakozott a szerb állam; e két forrásból a külsőt teljességében helyreállították az épületet. A belső kifestését és felújítását a magyar állam fedezte. 2018. március idusa után a zsinagógát ünnepélyesen átadták a szerb és a magyar miniszterelnök jelenlétében.

Kevesen tudják, hogy nemcsak a felújítás ment nehezen, de a felépítéshez vezető út is tükés volt a „boldog békeidőkben”, 1900-tól 1903-ig, pénzihiány és a magyar szecesszióval szembeni ellenállás miatt. Még kevesebben tudják, hogy a szabadkai zsinagóga valójában egy balsiker gyümölcse: a fiatal Jakab Dezső és Komor Marcell, Lechner Ödön lelkes követői, nem nyertek díjat a szegedi zsinagóga tervpályázatán, ami nagyon bántotta őket. Nem csoda, hiszen akkoriban a Magyar Királyságban Baumhorn Lipót tarolt, aki nemcsak a legnagyobb számú zsinagóga megalkotója 1880 és 1926 között az egész világon, hanem a 19. századi magyar zsinagóga-építészet úttörője is. Baumhorn ügyesen tapintotta ki a korabeli neológ hitközségek szívverését, és Szegeden mellé állt még a világhírű Löw Immanuel rabbi, akivel verhetetlen tandemet alkotott. Jakab és Komor reménytelen helyzetbe került építészeti fölényük ellenére. Nem csoda, hogy az első adódó alkalommal igyekeztek visszavágni és álmaikat valóra váltani. Szabadkán ez családi és üzleti kapcsolataik révén viszonylag könnyen ment.

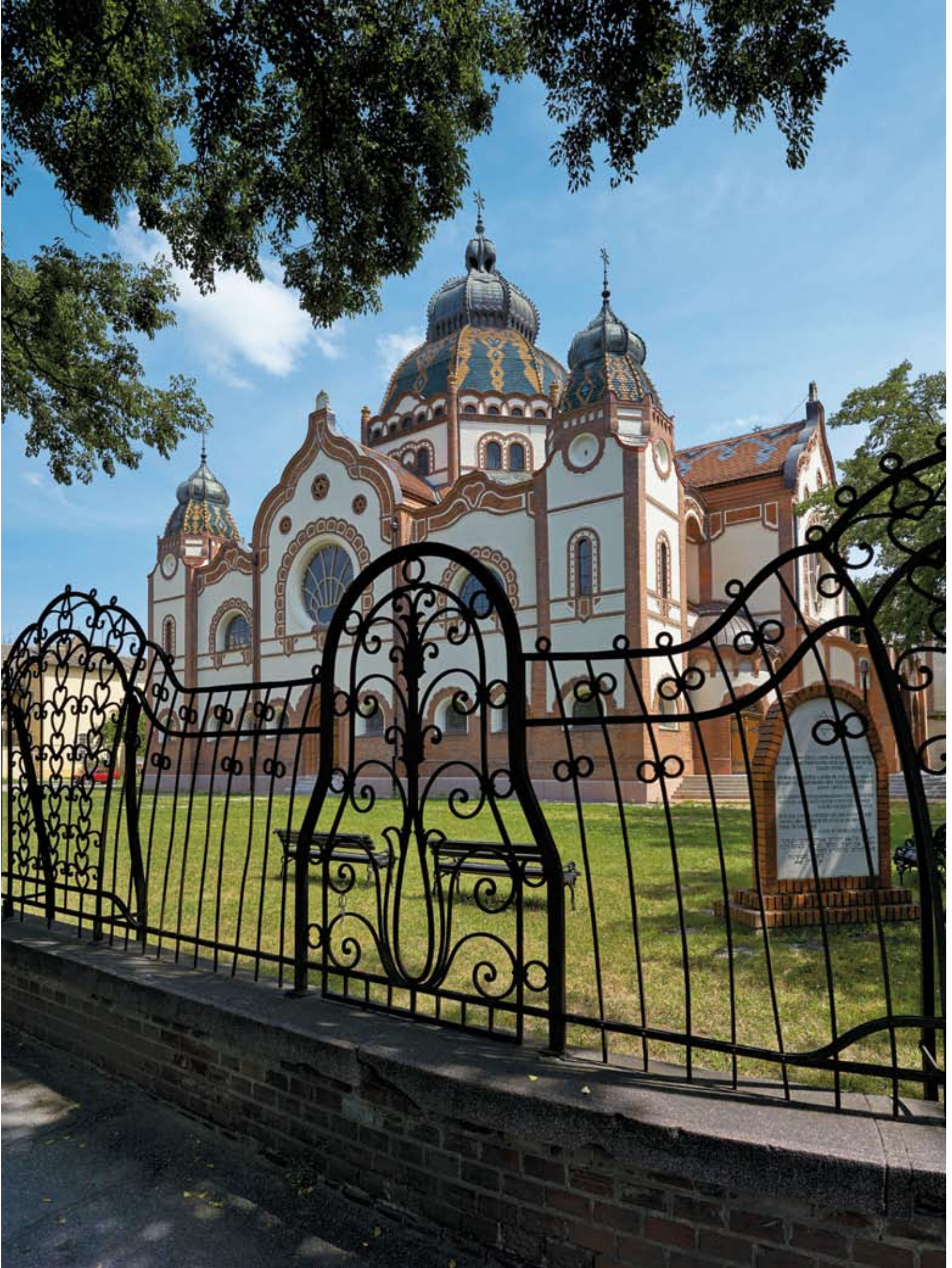
De miért is olyan jelentős a szabadkai zsinagóga? A zsidóság szempontjából lényeges, hogy ez az első „magyar stílusú” zsidó imahely, a délvidéki magyarságnak pedig azért érdekes, mert ez az első magyar szecessziós épület a mai Vajdaságban, ami nem véletlen egybeesés: a zsidóság számára a modernség mindig fontos volt, hiszen az szavatolta az egyenjogúságot. A modernséget pedig leginkább a műszaki haladás jelentette meg, aminek része volt a magyaros szecesszió. A népies stílus pedig szemléltette az izraeliták hűségét a magyar ügy iránt.

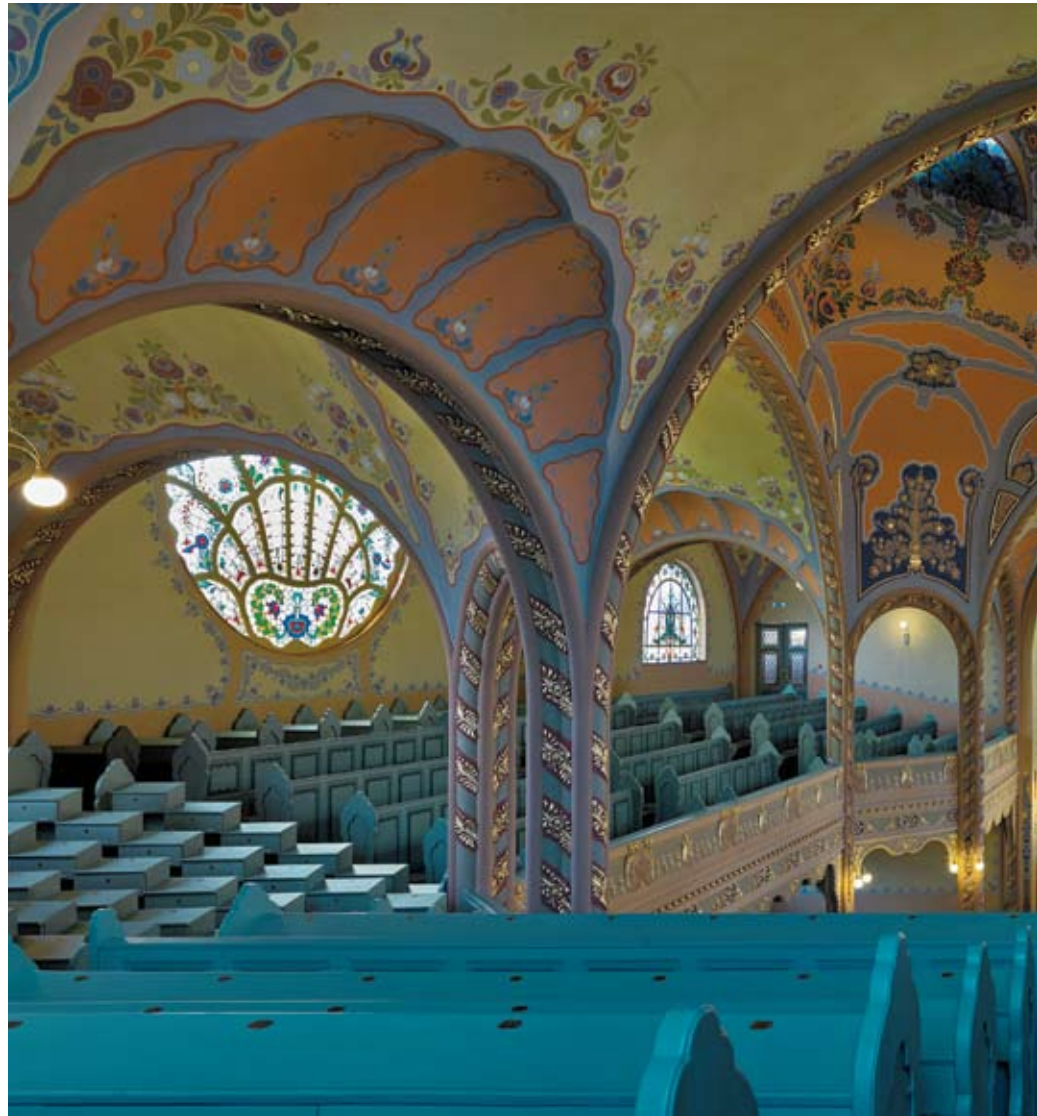
Ám, mindez még nem indokolná e zsinagóga építészettörténeti kulcsszerepét. Az igazán jelentős mozzanat nem a „mézeskalács stílus,” ahogy ellenségei nevezték a magyaros szecessziót, azaz az előmodern homlokzatokra felfestett népies ornamentika – ilyen épületből bőven akad a Magyar Királyság területén –, hanem a díszítés alkalmazásának módja. Úgy is lehetne fogalmazni, hogy a szabadkai zsinagóga magyarsága „bartó-

ki gesztus”, a népművészetből táplálkozik, de nem úgy, hogy egyszerűen átveszi azt, hanem hogy átlényegíti. A népi építészetből ismert síkornamentika térbelivé lényegül, sátoryszerű födém szerkezet és kupola lesz belőle, melyek egyben utalnak a zsidó sátor hagyományra is. E szintézis az épület lényege, mely több síkon valósul meg.

A szabadkai zsinagóga korai példája annak, miként jön létre meg az „átjárás” a két- és háromdimenziós forma között, melyek különböző médiumokban működnek, azaz hogy lesz a sík hímzés mintájából háromdimenziós felület. E felület igaz valódi is, hiszen maga a tartószerkezet, nem pusztán utánozó rabricfal, amit az építészek számtalanszor hangsúlyoztak, hogy kiemeljék a modernizmus szerkezeti őszinteségét szemben az eklektika formaismétlő jellegével és anyag-cseréjével (Gottfried Semper: Stoffwechsel). A héjszerű szerkezet 3-4cm vastag, hálójával vasalt gipsz, melyet kívülről láthatatlan bordák merevítenek. Később ez a 2D-3D átjárhatóság járult hozzá a szűkebb értelemben vett építészeti modernizmus létrejöttéhez, mely az avantgárd festészet

alkotásait „három-dimenziósította”, azaz térbe emelte. Jó példa erre, miként váltott át Piet Mondrian festészete Gerrit Rietveld Schröder házában, és miként merített a Bauhaus építészeti nyelve a modern non-figuratív festészet formavilágából.

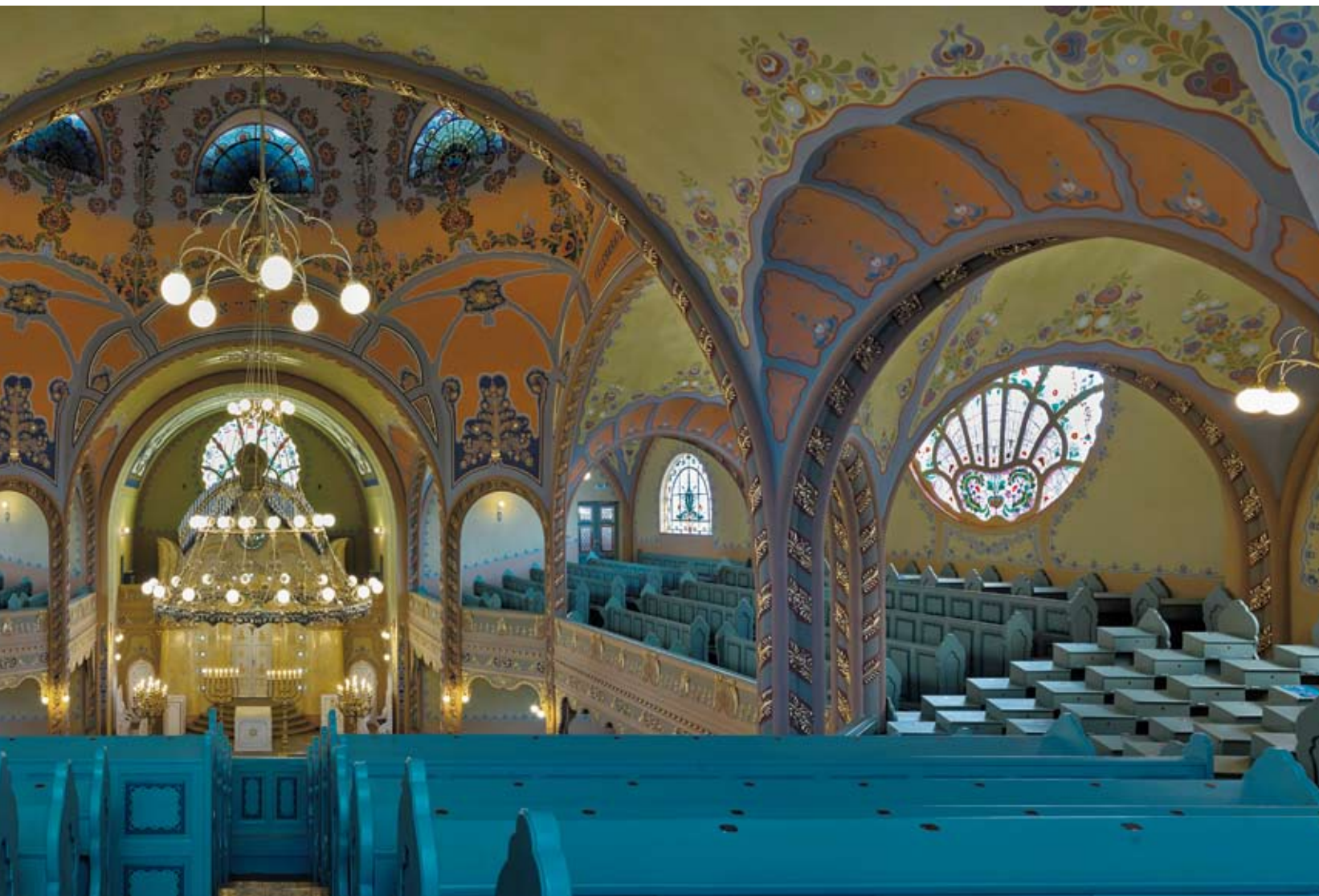
Az említett térlefedés feleleveníti a lengyel faszinagógák kupolájának hagyományát is, és a historizmus, azaz a keleties stílus okozta törés után a zsinagógahagyományt visszavezette a 19. században megszakadt tradícióhoz. Sőt, a sátor gondolata visszavezet a sivatagi imasátorig, még akkor is, ha formai megfelelője már a lengyeleknél eltért az ókori előképektől, és inkább a török sátrakra hasonlított, melyekkel a lengyel-litván államszövetség déli határain túl lehetett találkozni. Jakab Dezső és Komor Marcell műleírásukban utalnak a sivatagi sátorra, de elhallgatják a lengyel faszinagógák kupoláját, aminek taktikai okai lehettek. A magyar zsidók nem voltak büszkéek lengyel múltjukra, hiszen elsősorban magyarok akartak lenni, de közben igyekeztek ápolni az ősi hagyomány politikailag elfogadható elemeit. A lengyel területeken élő zsidók ortodoxiája éppoly riasztó volt az asszimilált „magyar izraelitáknak”, mint a keresztény magyaroknak.

Míg Baumhorn Lipót zsinagógabelsői rend szerint hosszanti tengely köré szerveződtek, még akkor is, ha

alapvetően központi alaprajzúak, a szabadkai zsinagóga szigorúan négyzet alaprajzú. Baumhorn zsinagógáiban a hosszanti tengelyt majdnem minden esetben a boltozatot illetve a karzat mellvédje jeleníti meg, illetve a karzatot tartó oszlopsor. (Ez alól csak azok a zsidó imahelyek képeznek kivételt, melyekben a bejárati tengely megtörik, mint például Nyitrán.) Szabadkán erről szó sincs, a karzatot tartó oszlopocskák elmaradnak, és egy nagy áthidaló acélgerenda veszi át szerepüket. Baumhorn ezt a megoldást zsinagógáinál csak a két világháború közötti időszakban veszi át vasbetonszerkezetet alkalmazva.

Baumhorn zsinagógáinál a hosszanti hangsúlyú belsőre épül a központi kupola, mint Szegeden vagy Újvidéken. Szabadkán Jakab és Komor kupolát tartó négy pillérpárja a padlótól a kupoláig tartó függőleges formai-szerkezeti folytonosságot alkot. Sőt az alaprajz szigorúan centrális Szabadkán: a 25 x 25 méteres alaprajzi dimenziókhoz egy közel 25 méteres belmagasság is társul, azaz létrejön egy képzeletbeli kocka, melybe a zsinagóga látszólagosan behelyezhető. A kockaszimbolika a Salamon templomában egykor volt Szentek Szentjére utal, amivel az építészek a neológ zsidók egyik fő tételét emelik ki: a zsinagóga immár nem építészeti szerény gyülekezési illetve imahely, hanem templom, éppúgy, mint a keresztény felekezeteké. A templomszerűséget emelik ki a narthex sarkaiból kinövő pillérek, melyeket az építészek a Salamon Temploma előtt álló két pillérhez, a Jákinhoz és a Boázhoz társítottak leírásukban. (Építészetiileg ugyan ez nem valósul meg, mert Salamon temploma előtt ezek az oszlopok nem érintették az épületet.)

A szabadkai zsinagóga felújítása rendkívüli értéket mentett át az utókornak, és egyben nagy ajándék a város kultúrája számára. A megnyitó óta egymást követik a sikeres kamara-hangversenyek és utóbb kiállításokat is terveznek. Esténként életre kelnek a vitrázsokon a belülről megvilágított magyaros formák, a frigszekrény előtt ismét ég az örökmécs. Él a szabadkai zsinagóga!

RENAISSANCE AND REINTERPRETATION THE RECONSTRUCTION OF THE SYNAGOGUE IN SUBOTICA (SRB)

After decades of patchwork renovations, the synagogue in Subotica was gorgeously renovated in international co-operation in the past few decades. The World Monument Fund gave both moral and financial support to catalyse the project, and later on the Serbian state also joined to make its own contribution. Thanks to these two resources the exterior was entirely restored. The total costs of the redecoration and reconstruction of the interior was covered by the Hungarian state as such. In March, 2018 the synagogue was ceremoniously inaugurated in the presence of the Serbian and Hungarian Prime Ministers. This was the first Hungarian-style Jewish place of worship, which is also the first Hungarian Art Nouveau style building in Vajdaság. Modernism was primarily manifested by technological achievements, and Hungarian Art Nouveau was seen as an integral part of it, whilst the folk art style motifs represented the devotion of the Israelites to the Hungarian cause. The Hungarian character of the synagogue of Subotica was a „Bartókian gesture”, it is fostered and inspired by folk art. However, it does not simply borrow it but also transcends it. The two-dimensional ornaments familiar from the vernacular architecture are turned into three-dimensional ones, its tent-shaped roofing and cupola grow out of it, which are also references to the Jewish traditions associated with tents.

A KETTÉSZAKÍTOTT ÚT KATYŃ MÚZEUM, VARSÓ

ÉPÍTÉSZEK ARCHITECTS: JAN BELINA-BRZOZOWSK, KONRAD GRABOWIECKI, JERZY KALINA, KRZYSZTOF LANG
SZÖVEG TEXT: GÖTZ ESZTER FOTÓK PHOTOS: JULIUSZ SOKOLOWSKI

2017 őszén készült el az a múzeum, amely a lengyel történelem egyik katasztrófájáról fél évszázados elhallgatás-elhazudás után végre méltó módon tud megemlékezni. A varsói BBGK Architects Katyń Múzeuma az építészet és a tájépítészet határán egyensúlyozó alkotás, amely átadásának évében, 2017-ben az Európa legjobb épületeit díjazó Mies van der Rohe Award egyik döntőse lett.

Az 1940 áprilisában megölt, több mint húszezer lengyel tartalékos állományban lévő katona- és rendőrtisztet – akik civilben magas rangú hivatalnokok, orvosok, építésszek, írók voltak, a lengyel értelmiség vezetői – szovjet hadifogolytáborokból szállították a katyńi erdőbe és további négy helyszínre, ahol agyonlőtték őket, és az áldozatok testét tömegsírokban hantolták el. 1943-ban lengyel vasúti síneket karbantartó kényszermunkások fedezték föl az egyik tömegsírt. 1945 után egészen a rendszerváltásig a németeket tették felelőssé a történelemért, csak 1990-ben ismerte el a Szovjetunió, hogy az NKVD tisztjei hajtották végre a vérengzést.

A fél évszázados némaság után lassan tisztázódtak a részletek. Az áldozatok hozzátartozóinak kálváriája a lengyel nemzeti identitás súlyos töréspontja lett. A gyászhoz tragikus újabb adalék is járult: 2010-ben a

katyńi helyszínén tervezett állami megemlékezésre utazó repülő lezuhant, és összes utasa – a lengyel politikai elit nagy része, köztük Lech Kaczyński államfő – életét veszítette.

Nem véletlen, hogy a varsói új múzeum elsősorban nem a történelmi háttérrel és a tragédia következményeit jeleníti meg, hanem azt a mély fájdalmat, ami a hiányból és az azt követő, sokáig tartó némaságból fakadt. A múzeum helyszíne a Varsó központjától gyalogos sétával megközelíthető, erdős domb lett, amelyen a 19. században a cári orosz katonaság által épített citadella áll. A vakolatlan vöröstéglából épült erőd egy része még ma is katonai objektum; kialakítása a kor jellegzetes erődítményeinek szerkezetét követi. A Katyń Múzeum a Citadella két szintjét foglalja el, de kiegészül egy nagyszabású szabadtéri installációval. Az erőd egyik kapujához tört vonalú, a terep lágy emelkedőibe nyers, támfal nélküli vájatokkal belevágott út vezet. A bejáratnál szemben egy szabályos négyzetben 90 gyertyánfa áll, akár egy szakasz katona, fegyelmezett, egyenes testtartással. A négyzet előtt egy csupasz, jeltelen tölgyfa kereszt és egy zászlórúd magasodik.

A mű minden eleme egyszerre szimbolikus és racionális, létrehozói a lehető legkevésbé beavatkozás elvét követték. Mégis, rendkívüli erő sűrűsödik az egyes elemekben. Az odavezető út mentén elhelyezett padok egyszerű, antracitszürke, sima felülete temetői látványra emlékeztet. A katonas kvadrumba rendezett fás liget megidézi a katyńi erdőt és az ott megöltöket is. A bejárat maga az erőd déli kapuja, csupán egy múzeumi feliratot kapott. De ami mögötte nyílik, már nem egy könnyű vasárnap délutáni séta tárgya: innen a látogatók némán mennek tovább. Maga a múzeum az egykori tüzérségi épület felső szintjét foglalja el, a téglafalak, a félhomályban tartott belső tér, a hatásos multimédia eszközökkel megjelenített részletek a történelemben élő emberről beszélnek. Egy hosszú folyosón menetelő katonák vetített árnyképei haladnak a nézőkkel együtt. A termekben hatalmas dobozok rekeszeiben egy-egy tárgy, a helyszíni tömegsírokban talált relikviák láthatók: egy sakkfigura, egy sebészolló, levelek, fényképek, maradványok. Feliratok helyett audioguide segíti a pontos megértést, ez is

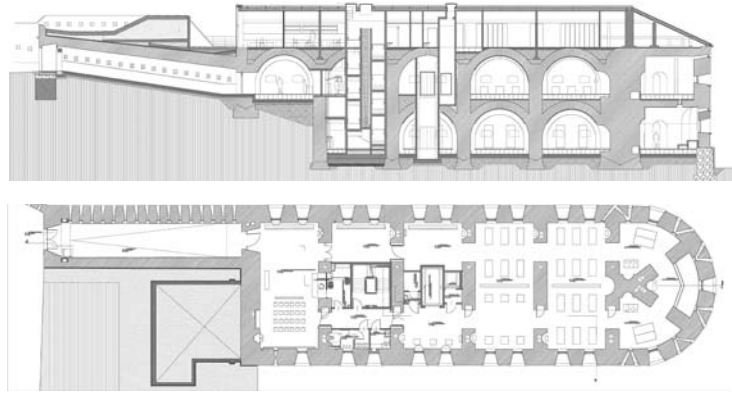

a hely meditatív, befelé forduló, személyes viszonyulást kiváltó karakterét támogatja.

A fegyverraktár földszintjéhez vezető kis sétaút mentén egy-egy puritán hasáb jelképezi a kultúrának tudományak azokat a területeit, amelyeknek organikus fejlődése a lengyel értelmiség vezető rétegének kiirtásával megtört: orvostudomány, építészet, zene, olvashatjuk a köveken. Az üveggel lezárt íves tégláárkádok mögött óntáblákon olvasható a csaknem 23 000 áldozat neve és születési dátuma. A meggyilkoltak válására egy-egy üvegtáblán vésett egyházi jelek utalnak: kereszt, félhold, Dávid-csillag. A táblák előtt egyszerű posztamensek állnak, ha valaki gyertyát kíván odatenni.

Az erőd téglafalait vörösre színezett öntött beton elemek egészítik ki, amelyek tónusban alig különböznek a téglától, érdes felületük egyszerre durva és eleven, változatos. Ebből készült az a grandiózus építmény, amely 12 méter magas oldalfalak között egy meredeken emelkedő lépcsőn vezet fel a domb tetejére. A lépcső közepén keskeny vájatban víz folyik – élet és halál mezsgyéjét elválasztó, törékeny sáv. A lépcsőn felfelé a falak között csupán az ég sávja látszik, lefelé az árkádok mögötti emléktáblákhoz vezet az út. A betonfelületben itt-ott mélyebb nyomokat látunk, ezek a sírokban talált, és a múzeumban bemutatott személyes tárgyak lenyomatai – így kap a gyász egyedi karaktert, így kerül vissza az emlékezetbe a meggyilkoltak sokáig nem azonosított személye.

Az új múzeum nem történelmi elemzést kínál, hanem az emlékezés gesztusát tesz belső élménnyé. Az út, amelyik a városból az erdőn át az emlékhelyre, majd onnan a lépcsőt megmászva a dombtetőre, az égbolt látványához vezet, nem az elme útja, hanem a léleké.

THE ROAD DIVIDED KATYŃ MUSEUM, WARSAW

Katyń Museum is there to commemorate a painful episode of Polish history which took place during the World War II when over a twenty thousands of Polish military officers and state officials were brutally murdered by the Soviet Secret Police. The museum lies the southern part of the fort - the Warsaw Citadel consisting of three historical buildings. The whole foundation is a park with symbolic Katyń Forest in the centre of it. The museum exhibition has been designed on two levels of Kaponiere - old artillery. The third building is the arcade gunrest building, which consists of five glassed arcades which locate plaques with the names of the murdered officers. Stained concrete also becomes a mean of architectural expression, wherever exhibition narrative demands it; personal belongings, such as letters, elements of ammunition of the victims were used to leave prints on the concrete. The gap between high 12 meters walls slitting the Citadel shaft leads in two directions: down to the gunrest arcades where the plaques with the names of the victims are; and up, opening the perspective of the sky. On the axis of the stairs among the trees stands an oak cross, the epilogue of our narrative about Katyń.

UTÓIRAT POST SCRIPTUM

XVIII. ÉVFOLYAM / 102. SZÁM

UTÓIRAT 100 A PÁLYÁZAT ÉRTÉKELÉSE

SZÖVEG TEXT: A ZSÚRI TAGJAI

Az alábbiakban a pályázat értékelésére felkért zsűri tagjai – Botzheim Bálint építész, a folyóirat munkatársa, Meggyesi Tamás építész, filozófus urbanista és Térey János író, költő – összefoglalóját közöljük – a szerk.

A Magyar Építőművészet folyóirat elméleti melléklete, a 2001-ben alapított Utóirat kezdettől fogva a kortárs építészeti írások publicitásának népszerű szakmai műhelye. A 100. szám megjelenése alkalmával a folyóirat szerkesztősége által kiírt pályázat célja nem csak az volt, hogy felkeltse a régi és potenciálisan új szerzők aktivitását, hanem kimondatlanul talán az is, hogy képet kapjon az építészeket ma foglalkoztató témákról és problémákról. A pályázók által benyújtott tanulmányok arról tanúskodnak, hogy az érdeklődés sokkal szelesebb körű, semhogy a témákat egyértelműen be lehessen sorolni a kiírásban megjelölt két kategória valamelyikébe. A 18 beérkezett pályamű közül például csak kettő foglalkozott az elmúlt két évben Magyarországon felépült új alkotással: az egyik a budapesti Clark hotel, a másik pedig a pécsi Magtár.

Az is meglepő volt, hogy több pályamű foglalkozott olyan kiemelt térségek sorsával és elmulasztott esélyeivel, mint például a lágymányosi egyetemi negyed, vagy a Gellérthegy pályázat. Külön csoportot alkotnak azok az írások, amelyek figyelmüket jelentős hazai építészek, köztük Török Ferenc, Szabó István és Callmeyer Ferenc életművének szentelték, de többen elevenítették fel a közelmúltból egy-egy közismert, modell értékű külföldi építészeti alkotást is, mint Aldo Rossi, Carlo Aymonino, Frank Gehry, vagy a nálunk alig ismert, de a korai modern építészeti történetében jelentős szerepet játszó Neave Brown egy-egy épületegyüttese.

A legnagyobb meglepetést azonban az elméleti írások okozták. Ezek egy része a tradicionális tudományos kutatómunka kiváló eredményei, mint pl. a protestáns templomépítészeti kánon századfordulós átalakulásának elemzése. A 18 pályamű között azonban jelentős arányt képviselnek azok az írások, amik már hangvételiük okán is „kilógnak” a megszokott műfaji keretektől, és polemikus, sőt pamfletszerű stílusukkal a mai építészeti kultúra ellentmondásait tárják fel.

Annak, amit a kiírók az „Új generáció” kategóriával jelöltek meg, ez a 7 pályamű felel meg a leginkább. E pályamunkák minősége igen vegyes, mégis akad köztük figyelemre méltó, szinte irodalmi mélységű alkotás is, mint pl. a *Meditáció*, vagy a *Több fényt* c. írás. A zsűri az „Új generáció”-t külön kategóriaként kezelte, és a másik két kategóriához hasonlóan első és második díjat is megítélt, illetve két rangsorolás nélküli dicséretet adott. A zsűri a pályaművek értékelésénél elsősorban az írások színvonalát vette figyelembe, természetesen a műfajtól nem függetlenül. Ugyanakkor a témaválasztás is jelentőségét is mérlegelte.

A zsűri a kritika kategóriában az első díjat a „Térlátás” jellegével beküldött pályaműnek ítélte. A Clark hotelét könnyed magabiztossággal elemző pályamű a humort sem nélkülözi. A második díjat a pécsi Magtár épületét bemutató pályaműnek ítéltek, amely alapos és eredeti munka. A témafelvetés önmagában is izgalmas, hiszen egy kevésbé ismert magyar épületet elemz. Rangsorolás nélküli dicséretben részesítette a zsűri az „Ariadné” jellegű pályaművet, amely az összehasonlító elemzés módszerével értékeli a *Gellérthegyünk* c. tervet, ugyanakkor szélesebb perspektívában elemzi az építész szerepét az alkotói folyamatban, a tervhez való viszonyulásban és annak utóéletében. Rangsorolás nélküli dicséretben részesítette a zsűri a „Viator” jellegével beadott pályaművet. Az írás a milánói Gallarate lakónegyeddel foglalkozik, több szempontból elemzi és arra is kitér, hogyan inspirál ma egy építész egy majd fél évszázaddal ezelőtti épület.

Az építészettudomány kategóriában a „Kartimor” jellegével érkezett pályaművet a zsűri első díjjal jutalmazta: még az építészeti inyencknek is képes újdonságot mondani a Neave Brown betonteraszos, londoni társasházáról született briliáns elemzés. A kategória második díját az „Ignác, nem szégyelli magát?” jellegű írásnak ítéltek. A budapesti világiállítást meghiúsulásáról, városunknak erről a sokadik elszalasztott esélyéről beszélni nem csak a témafelvetés fontossága miatt kell, hanem mert szimptomatikus történetről van szó. Az írás eddig kevésbé ismeret tényeket, összefüggéseket tár a nyilvánosság elé, melyek segítségével pontosan láttatja a ma infoparkként ismert városrész történetét. Igen alapos és teológiai szempontokat sem nélkülöz a protestáns templomépítészet ezredfordulós alakulásáról szóló tanulmány (jelige: „Párhuzamos történetek”), melyet a zsűri rangsorolás nélküli dicséretben részesített. A kategória másik dicséretét a Szabó István érdeklő templomát elemző írás kapta. A témaválasztása hiánypótló, a kidolgozás alapos.

Az „Új generáció” kategória kiemelkedő pályaművei: a *Meditáció* (jelige: „MI”) c. írást irodalmi szépségű, mély gondolatfűzések jellemzik, melyek segítségével a szerző az építészet helyzetét több témát érintve, mégis egyben láttatja. A zsűri első díjjal ismerte el a pályamű értékeit. A *Miről szól az építészet?* c. írás az urbanizáció problematikáját feszegeti, szerzőjét az építészet jövője nyugtalanítja. Pontos kérdésfeltevéseiért, izgalmas gondolat kísérletekért a zsűri második díjban részesítette. A zsűri rangsorolás nélküli dicséretben részesítette a kategória két pályaművét: a *Több fényt* című, szellemes és izgalmas írás túléles, nem túl optimista helyzetképeket elevenít meg, ugyanakkor hitet tesz a megújulás mellett. A *kép jelentősége a kortárs építészetben* c. írás (jelige: „Kapocs”) logi-

kus, jól felépített gondolatmeneten keresztül a kortárs építészet egyik alapvető problémáját tárja fel.

Összefoglalva megállapítható, hogy a pályázat sikeres volt, és arról tanúskodik, hogy a mai magyar építészeti gondolkodás rendkívül széles spektrumban mozog, jól leképezi környezeti és kulturális világunk ellentmondásos gazdagságát, amiben élünk.

POST SCRIPTUM 100 THE RESULTS OF THE CONTEST

Utóirat (Post Scriptum), which is the theoretical supplement to the periodical titled Magyar Építőművészet (Hungarian Architecture) was launched in 2001 and has been a popular forum for articles on contemporary architecture ever since. On publishing its 100th issue, the editorial board published a contest which was targeted not only to activate its former and potential authors, but implicitly also to have an overall impression of topics and issues architects are interested in nowadays. Studies submitted by applicants prove that interests cover wider fields that cannot fit into the two categories previously defined for the contest. Of the 18 entries submitted there are only two that focussed on new works built in Hungary in the past two years. It was also surprising to see that several entries specialized in the history and missed chances of outstanding regions. A different category is formed by articles tackling the oeuvres of significant Hungarian architects, and several have evoked well-known, exemplary works of international architecture from the recent past as well. A significant percentage of the 18 entries articles are different from the rest because of their style, going beyond the standard genres and have proven to be polemic, more like pamphlets that reveal the contradictions of contemporary architectural culture. To sum it up, we can conclude that the contest was a successful one, and testifies that Hungarian architectural thinking today covers an extraordinarily wide spectrum, and faithfully translates the contradictory richness of our contemporary environments and cultures.

Members of the Jury

GONDOLATOK A HOTEL CLARKRÓL

RASZTERES OROSLÁNBARLANG

SZÖVEG TEXT: VÉKONY ZSOLT (JELIGÉ: TÉRLÁTÁS)

Egyszerre könnyű és nehéz dolga van annak, aki az idén tavasszal megnyitott Hotel Clarkról szeretne építészeti kritikát írni. Könnyű, mert frekventált és egyszerűen megközelíthető helyen található (így kényelmesen „körbejárható”), és emiatt már elég sok helyen meg is emlékeztek róla; ugyanakkor nehéz is, mert a negatív és pozitív vélemények tengerében nem egyszerű objektívnek maradni.

Az épület a legtöbb kritikát homlokzatának színe miatt kapta és kapja mind a mai napig. Valóban kicsit meglepő, hogy az eredeti tervekhez képest az Ivanka cég látszóbeton elemeiből készült burkolat nem a környező házakhoz jobban illeszkedő homokszínt kapta, hanem annál jóval sötétebb árnyalatú lett. Ennek okai szélesebb körben ma sem ismertek, mindenesetre ez a (szándékos vagy véletlen) módosítás elérte a célját. Így ugyanis boldog-boldogtalanhoz eljutott a szálloda híre, ráadásul a színével a környezetétől is eléggé kitűnik, távolabbról is könnyen észrevehető – igaz, utóbbi talán nem annyira üdvöztető városképi szempontból, hiszen az Alagút mellett sötétlő (vagy éjszaka kivilágított) folt zavaróbbnak hathat, mint amennyire a Kopaszi-gátnál már épülő felhőkarcoló fog hatni. De ezt majd az idő dönti el.

Fentiekén túl azonban nehéz komolyabb fogást találni a Hotel Clarkon, és nem csak a külső dísztelensége miatt. Luxus szálló lévén persze az átlagemberek bánhatják, hogy a külföldiek valószínűleg nagyobb számban fogják látni az épület belsejét (s onnan a gyönyörű panorámát), hiszen a szobaárak, a földszinti étterem és a tetőtéri kávézó sem az ő pénztárcájukhoz van igazítva, de hát a budai hegyek villáiba sem sűrűn léphet be az, aki mondjuk a Havanna lakótelepen él.

A szálló elkészülte régi adóssága volt a fővárosnak, hiszen a frekventált Clark Ádám tér meglehetősen csonkán nézett ki azzal a foghíjtelekkel, ahová a hotelt felhúzták. A Google Street View-n még a mai napig megnézhetjük, milyen volt egy-két éve a tér összképe: mintha egy egyébként szép, bár picit kusza fogsorból hiányzott volna egy fog (foghíjtelek – plasztikus kifejezés), félszeggé téve a Vár alatti környék „mosolyát”. Persze ez nem volt mindig így, hiszen a második világháborús pusztításokig a téren Ybl Miklós remeke, az 1860-as években elkészült Budai Takarékpénztár épülete állt, amely a magyar neoreneszánsz építészet egyik legelső fecskéje volt. Örömteli ugyanakkor, hogy a végül sajnos teljesen elbontott házból mementóként néhány oszlopot felhasználtak a Hotel Clark belsejében, a recepció pult mellett.

A takarékpénztár helyén végül az ausztrál származású Anthony Gall elképzelése valósulhatott meg, akit egyrészt szakavatott Kós Károly-kutatóként ismerhet a magyar műértő közönség, másrészt a neve az Óbudára megálmódott Velodrom körüli kalamajka miatt is többször felmerült, mivel őt bízták meg a teremkerékpárosok paradicsomának szánt létesítmény megtervezésével (amelynek végleges helyszínéről továbbra sincsen döntés). Gall a szálloda esetében visszafogottságra, a lehető legideálisabb illeszkedésre törekedett, nem akarta elnyomni a Lánchíd, az Alagút és a kettő közötti körforgalom jól megszokott (sajnos folyamatos autóraddattól terhes és zajos) összképét, bár a már említett színválasztás

FOTÓ: HAJDÚ JÓZSEF

ezen ront egy kicsit. Ugyanakkor az íves, rácsos homlokzat kellően hatásos, s jól vezeti a szemet az Alagút irányába. (Gallt a tervezés során talán megijelhetette Virág Csaba és Marillai Árpád műve, az 1991-ben átadott Alag Center, amelynek Hegyalja út felőli oldala szintén hasonlóan ívelődő raszter.)

A skandináv letisztultságot mutató külső ugyanakkor kellően eklektikus és játékos belsőt takar. Ezt már az épület kapuzata is előlegezi a stilizált oroszlánfejjel, amely a belső terekben többféle formában is felbukkan. A kritikák dicsőően szólnak Bara Ákos belsőépítészeti megoldásairól, s bár egy luxus szálló esetében valóban fontosak az erős vizuális ingerek, de véleményem szerint ez helyenként a giccs határát súrolja. Attól, hogy valami minőségi anyagból készült és „dizájnos”, még nem feltétlenül erősíti az összképet. Örömteli, ha valaki az art decóból merít ihletet, ugyanakkor a lobbiba lépve a fénylő, hatszögletű csempékből álló járólappal, a súlyos, sötét szőnyegek, a tarka fotelek, a barna bőrkanapék, a falak faburkolata és Ungár Fanni lámpái olyan túlcsoorduló információrengeteggel bombázzák az érzékszerveinket, hogy vagy a helyiségből való kifordulásra ingerelnek, vagy arra, hogy azonnal a szobánkba rohanjunk. (Persze ebben az esetben lehet, hogy csak a visszafogottabb ízlésű átlagember szól belőlem, s a hotel elé Lamborghinivel parkoló vendégeknek éppen ez passzol a világképébe, életfelfogásába.) Ráadásul a belső terek tervezői túlzottan komor színhasználattal élnek, amely kapcsán ügyesen asszociálhatunk oroszlánbarlangra, hangulatunkat azonban ez nem feltétlenül emeli.

A szobák egyébként visszafogottabbak, elegánsak és modern megoldásokkal bírnak. Sőt, a Duna felé nézőkben még arra is van mód, hogy a fürdőkádban heverészve élvezzük a remek kilátást (megcsodálva például, hogy Finta József és Zalaváry Lajos miképpen értelmezték a szállodaépítészeti harminc-negyven évvel korábban). Egyedül a panoráma az, amely magyarázhatja a „barlanghatást”, hiszen így még inkább mellbe vágó és gyönyörű a folyó köré épült város képe.

Összességében elmondható, hogy a Hotel Clark a jobban sikerült szállodák közé sorolható. Kritikámban is inkább csak húzogatni tudtam az „oroszlán bajszát”, amely valószínűleg hosszú évekre a környék meghatározó elemévé válik. Ráadásul az új döntések értelmében talán a Lánchíd és az Alagút gyorsított felújítása nem fogja megroppantani sem az üzemeltetőket, sem az épület íves gerincét.

HÁZTÓL VÁROSIG

NEAVE BROWN ÉPÍTÉSZETE

SZÖVEG TEXT: WINKLER MÁRK (JELIGE: KARTIMOR)

1981-et írunk. Két jó barát sétál a Rowley Way-en, az észak-londoni Camdenben. Mindketten építészek. Azért érkeztek, hogy vessenek egy pillantást a kevesebb, mint három éve épült Alexandra Road Estate-re. Az egyikük James Stirling, a másik pedig Neave Brown, a telep megálmodója és tervezője.

NEAVE BROWN. FOTÓ: GARETH GARDENER

Ahogy a vasbeton függőkertek hó-fehér és végeleáthatatlan sorai között haladnak és Brown izgatottan ecseteli, hogy milyen projekkel szeretne majd a jövőben foglalkozni, társa hirtelen feléje fordul: „Ugye tudod, hogy építésként soha többet nem fogsz tudni dolgozni ebben az országban?”

Ma már tudjuk, hogy igaza volt. Kettejük barátsága egy életre megmaradt, de míg Stirlingből Anglia nagy hatású, későbbi Pritzker-díjas építészé lett, Neave Brown többé nem tervezhetett a hazájában. Azon kívül is csak Hollandiában és Olaszországban épült meg egy-egy projektje. Azonban soha nem volt tétlen.

Egyetemeken tanított, kiállításokat tervezett a Tate-nek és a Hayward Gallery-nek. 2002-ben, 73 évesen úgy döntött, hogy végleg felhagy szakmájával és beiratkozott a City and Guilds of London School of Art alapképzésére. Visszament tanulni, hogy festő lehessen és hátralévő éveiben azzal foglalkozhasson, ami helyett tizennyolc évesen az építészettel választotta. 2017-ben, mindössze három hónappal a halála előtt – sokak, de leginkább a saját meglepetésére – ő kapta az építész szakma egyik legrangosabb elismerését, a Brit Építészek Királyi Intézetének (RIBA) Arany Medálját. Brown ekkor már több mint 15 éve egyáltalán nem foglalkozott építészettel, úgy hitte, hogy munkáit rég elfeledte az utókor.

A hatvanas évek reményekkel teli kor volt az Egyesült Királyságban. London hihetetlen gyorsasággal fejlődött, és Harold Wilson miniszterelnök egy új Anglia ígéretével kecsegtetett. Az előző évtized még szinte tehetetlenül nyögte a világégés utóhatásait, de tizenöt év után végre úgy tűnt, hogy eljött a továbblépés ideje. A tenni akarás vágya az egyetemről kikerülő fiatal építészeket is magával ragadta. Közéjük tartozott Neave Brown is, aki a sorkatonaság alatt döntött úgy, hogy építész lesz. Leszerelése után rögtön beiratkozott az AA-re (Architectural Association), ami abban az időben a szigetország egyetlen modernista szellemiségű iskolája volt. „Nagyon kevés épült újjá a háború után, még mindig a por kavargott mindenhol és a jegyrendszer se fejeződött be, mi pedig zavarodott iskolásfiúk voltunk, a hadseregtől éppen elszabadulva, azzal a naiv gondolattal, hogy mindent meg akartunk változtatni.” A diploma megszerzése után a neves Lyons Israel Ellis stúdiónál dolgozott, majd nem sokkal később már saját lakását tervezte a Winscombe Street 22-32. szám alatt, Camdenben. Ekkor még nem is sejtette, hogy minden angliai épülete itt, a környéken fog megépülni.

A Winscombe Street 22-32. egy kicsi, ötlakásos sorház, azonban nem

akármilyen. Brown és felesége barátaikkal, négy másik családdal közösen vásárolták a telket a csendes kis zsákutca legvégén. Szerették volna kialakítani a saját lakóközösségüket. Minden család összeszedte a vágyait, elképzeléseit, és Brown ezeket az igényeket hozta a szó szoros értelmében egy tető alá. Pénzük viszont egyáltalán nem volt. Nagy szerencséjükre az önkormányzatok abban az időben támogatni kezdték a lakásszövetkezeteket, úgyhogy gyorsan megalapították a sajátjukat. Pénteken még azon tanakodtak, hogy mi legyen a szövetkezet neve, majd hétfőn már kopogtattak is a hivatal ajtaján. A költségek szinte teljes hányadát az így kapott kölcsönből finanszírozták. Csupán annyi volt a feltétel, hogy a terveknek meg kellett felelniük a központilag meghatározott sztenderdeknek. Mindezek mellett Brown tehetségét bizonyítja, hogy adott összegből, a területi előírásokat betartva is tágas és építészeti nagyvonalú tereket sikerült kialakítania. A végeredmény öt 4 hálószobás és 2 fürdőszobás lakás, akkora helyen és annyi pénzből megépítve, ami normál esetben csak 3 hálószobás és 1 fürdőszobás lakásokra lett volna elegendő.

A lakásonként 106 négyzetméteres sorház, amihez egy földszintes stúdió is tartozik (a 24-es szám lakói eredetileg képzőművészek voltak), az utcáról nézve összetett, mégis rendezett kompozíciót mutat. A földszint és az első emelet hátrahúzott. A konzolosan kinyúló felső emelet letisztultságával és nyílásainak egyenletes elosztásával ellenpontozza az alatta lévő szintek változatosságát. Az első emeleten található főbejáráshoz vasbeton köpenybe foglalt csigalépcső vezet fel. A földszinhez rövid lépcsőn juthatunk le, de a ház kert felőli oldala már talajszinten van, a telek déli irányú lejtése miatt. Az előtér felénk néző fala üvegtégla, így elegendő fényt kap, azonban nem töri meg az elülső homlokzat egyértelmű zártságát és befelé fordulását.

A kert irányából a ház, bár kompozíciója érdemben nem különbözik az utcafronttól, mégis sokkal könnyedebb képet mutat. Olyan érzést kelt, mintha a zárt tömb egyszer csak kitérülne. Ez persze logikus, hiszen a déli tájolású, éppen ezért az év nagy részében fényárban úszó kertre néz. Azonban amilyen magától értetődő ez a gesztus, Brown annál visszafogottabb és elegánsabb eszközökkel éri el. Az üvegfelületek aránya jóval nagyobb, mint az utcafronton. Az első emeleten, a nagyméretű erkélyek mögött teljes szint magasságú tolóajtók nyílnak, így az épület-tömeg középső része majdhogynem láthatatlanná válik. A kertbe szintén csigalépcső vezet le, de a bejáratnál lévővel ellentétben nem beton, hanem könnyű fémszerkezetes, és sokkal előrébb van tolvaz az épület-tömeghez képest. A fehér színt és a nehéz, hideg anyagok merevségét a feketére festett fából kialakított korlátok, ablakkeretek és ajtók törik meg.

A belső elrendezés szokatlan, de tisztán szerkesztett és átgondolt. Az első emeleten a konyha, az ebédlő és a már említett tolóajtók mögött a kertre néző erkély található. Az erkély téglalburkolata egy rövid szakaszon a belső térben is folytatódik, lépésnyi szintemelkedést képezve, ezzel elmosva a kint és a bent határát. A földszint a gyerekek birodalma, ami gyakorlatilag különálló lakásként is használható. A második emeletre a szülői háló és a nappali szoba került. A három szintet egy belső csigalépcső köti össze, amely ügyes elhelyezésével szintenként elválasztja az egyes funkciókat.

A kertről sem szabad elfeledkeznünk, ami mintegy folytatja az épület által megkezdett feltárulkozást. A lakások előtti burkolt felületet a ház még beárnyékolja. Ezután következik egy füves rész, ami a családok részben közös területe, itt kapott helyet a homokozó és a kerti grill. Az udvar legvégén pedig elburjánzik a növényzet, nagy fák és bokrok zöldellnek mindenféle. Neave Brown a kert használatával kapcsolatban több szabályt is meghatározott, amit az ott lakóknak követniük kellett: „A tagoknak részt kell venni az udvar és az előkert karbantartásában és ezeket a munkálatokat minden esetben közös ünneplés követi.”

Ugyan csak tippelni tudunk, hogy hány ilyen bulin vettek részt, de annyi biztos, hogy Brown és felesége negyven évig élt a W. S. 30-as szám alatt. Mindhárom gyereküket is itt, a három csigalépcső között nevelték fel. Ezt azért fontos kiemelni, mert ez a kis ötlakásos sorház, amit Brown saját magának és ismerőseinek tervezett, gyakorlatilag elődje, prototípusa volt a későbbi szociális telepeinek. Mind térszervezésében, mind részletképzésében, mind eszmeiségében nagyon hasonlít azokhoz. Nem véletlen, hogy miután innen elköltöztek, életük hátralévő részét a szintén általa tervezett Dunboyne Road Estate-en töltötték.

A hatvanas években London közigazgatási rendszere is átalakulóban volt. Az 1963-as Local Government Act nyomán, négy terület összevonásával megalapították a Camdeni Önkormányzatot. Ezzel párhuzamosan a kerület saját önálló építészeti részleget is indított, melynek vezetője több mint tíz éven keresztül Sydney Cook volt. Az ő személye megkerülhetetlen, ha a camdeni lakásépítésekkel foglalkozunk, mert ő teremtette meg azt a közeget, melyben a korukat megelőző, radikálisan új szellemiségű tervek megvalósulhattak. Cook határozottan ellenezte azokat az elképzeléseket, melyek szerint az önkormányzati bérlakásoknak leginkább magas toronyházakban van helyük. Előre látta ezek kártékony társadalmi és városépítészeti hatásait, amikre az elmúlt években – főleg a Grenfell Towerben kiütött tűz után – egyre több figyelem fordul. Saját elveit és nézeteit mindig szilárdan képviselte. Hiába várták el, hogy egy telekbeépítés toronyházakkal vagy típustervek segítségével valósuljon meg, ő hallani sem akart arról. „Akkor fogok típusterveket használni, ha tudtok nekem mutatni egy típusot.” Mindenekelőtt pedig igyekezett tehetséges, fiatal építészeket a szárnya alá venni. Így került például rögtön az egyetemről Camdenbe Péter Tábory magyar származású építész (aki két szinten kimagasló telepet tervezett a kerületben), és így került oda Neave Brown is. Utóbbira Cook az éppen megépült Winscomb Street-i sorháza miatt figyelt fel, és azon nyomban meg is bízta nagyobb léptékű szociális lakótelepek tervezésével.

Ebben az időszakban Camdenben mindössze nyolc év leforgása alatt 47 szociális lakhatási projekt valósult meg és ezek mindegyike alacsony, sűrű beépítésű. A sémák alapjait pedig egyértelműen Neave Brown munkái fektették le. Az első a Dunboyne Road (régebben Fleet Road) Estate terve volt. A 71 lakásos telepet Brown 3 tömbbe rendezte, amik mindössze 3-4 emeletesek. A legfelső szinten kívül minden tetőfelület terasz vagy közösségi kert. A garázsok a házak alatt kaptak helyet. A két középső blokk egymásra néz, közöttük egy elzárt sétány található, amit a lakók – mint saját kis utcájukat – szabadon használ-

ALEXANDRA ROAD ESTATE. FOTÓ: MARTIN CHARLES/RIBA COLLECTIONS

hatnak. A lakások nagyon hasonlóak a Winscomb Street-en lévőkhöz, itt is ugyanaz a teraszos-erkélyes-többszintes elrendezés ismétlődik. Az épület egyértelműen modernista. Leginkább Brown legnagyobb példaképeinek, Le Corbusiernek és Alvar Aaltónak a hatása érződik rajta. Előbbi az egyszerű, geometrikus tömegalakításban, míg utóbbi többek között az itt is megjelenő fekete fa ablakkereteken és mellvédelen. Az urbanizmus szempontjából azonban Brown nem követte a modernizmus felfogását. Nem hitt benne, hogy a megújulásnak együtt kellene járnia a régi teljes megsemmisítésével. Ellenkezőleg, úgy gondolta, hogy telepeinek minden tekintetben a kontinuitást kell képviselniük, legyen az szociális, társadalmi vagy éppen formai. Mind a Winscomb Street-i ház, mind a Dunboyne Road Estate és a későbbi Alexandra Road Estate is egyértelműen párhuzamba állítható a tradicionális György-kori angol sorházakkal, és ilyen módon nem megtagadja a történelmet, hanem a maga eszközeivel kapcsolódik hozzá.

Angliában a Dunboyne Road-i volt az egyik legelső, mai értelemben vett alacsony, sűrű beépítés, de Brown az országon kívül sem találhatott sok előképet. Az első hasonló tervet Corbusier vetette papírra 1948-ban (Roq et Rob), és bár az ikonikus és nagy hatású berni Siedlung Halen már 1961-ben megépült, ezen kívül csak Jørn Utzon Kingo és Fredensborg sémáit lehetett akkoriban ide sorolni. Tehát bátran állíthatjuk, hogy Brown világszinten is úttörője volt ennek a megközelítésnek.

Az alacsony, sűrű beépítés egyik leghíresebb és legikonikusabb példája Neave Brown utolsó angliai terve, az Alexandra Road Estate. Ha az előző kettő volt a ház és a lakótelep, akkor ez utóbbi már egy kisebb

városhoz, városrészhez hasonlítható. 520 lakás, 3 párhuzamos, a közeli vasútvonal ívét követő tömbbe rendezve, több mint 300 méter hosszan. 4000 négyzetméternyi lakóterület, közösségi centrum, ifjúsági klub, iskola és mellettük egy 16 000 négyzetméteres park. A program nagyon összetett, éppen ezért hihetetlen tervezői bravúr, hogy Brownnak itt sem kellett változtatnia azokon az alapelveken, melyeket a korábbi épületeinél lefektetett. A lépcsős elrendezés szoba méretű teraszokkal, a közösségi és félközösségi terek együttese, az üvegezett tolóajtók, az elhúzható falak, melyek szabadon alakítható alaprajzot eredményeznek, a helyiségek belső elrendezése, az ablakok fa keretei mind-mind megtalálhatók voltak az eddig megismert példákban is. A különbség annyi, hogy itt az épületek, utcák és terek sorozata egybefüggő városépítészeti koncepcióvá olvad össze. A tömbök 7 és 4 emeletesek, az északi blokk azért ilyen magas, hogy megfelelő védelmet nyújtson a vasút zajától. Az autókat az épület alatti mélygarázsokba száműzték, így az utcákat csak a gyalogosok használják. A telep főutcája, a Rowley Way, ami az északi A blokk és a középső B blokk között fut, megannyi év után is szinte világít fényes terrakotta burkolatával, noha az épületek eredetileg hófehér beton tömbjei mára (a szakszerű karbantartás hiánya miatt) szürkére színeződtek. A brutalista megjelenést a minden erkélyen elburjánzó növényzet töri meg. Mintha a lakók egymással versenyeznének, kinek sikerül a legzöldebb teraszt kialakítania. Első látásra az egész jelenség – mert leginkább ezzel a szóval lehet leírni – meghökkentő, letaglózó, monumentális, de valahogy mégis otthonos. Mintha egy utópiából csöppent volna ide, talán a Szárnyas fejedelmű napsütötte ellentétpárja juthat róla eszünkbe. Vannak lakók akik Szemiramisz függőkertjéhez vagy a Riviérához hasonlítják, de olyan is akad, akit egy frontális balesetet szenvedett krokodilra emlékeztet. A kinti keménység és durvaság rögtön eltűnik, amint belépünk a lakásokba. A szobák mérete itt sem nagy, de Brown elrendezése, illetve a szabadon alakítható alaprajzok megnövelik a térérzetet. A nagy ablakfelületeken keresztül sok fény jut be, ami a tereket derűssé és nyitottá teszi. A teraszok nagy méretük és az elhúzható tolóajtók miatt külön szobának érződnek, és ha jó idő van, így is funkcionálnak.

A modernizmus vasbeton burka mögött itt is szociális, társadalmi és közösségi értékek határozták meg a tervezést. Brown ki nem állhatta az angol kasztrrendszer, megvetette a magasban rejtőz, basáskodó hatalom és a kizsákmányolt, aluliskolázott szegénység kettősségére épülő elitista ideológiát. Egy igazságos, egalitárius társadalomban hitt és ehhez elengedhetetlennek tartotta a kontinuitás és a kapcsolódás fogalmait. Ez a decentralizált és dehierarchizált gondolkodás az épületein is megmutatkozik. Ennek legerősebb példája a Dunboyne Road Estate és az Alexandra Road Estate egy olyan tulajdonsága, amiről eddig még nem volt szó. Ezekon a telepeken valamennyi lakásnak közvetlen kapcsolata van az utcával, a lakók már a bejárati ajtókból egyenesen a szabadba jutnak. Emiatt egyik lakás, egyik emelet sincs kitértetett szerepben a többihez képest, hanem egybeolvadnak egy nagy, együtt lélegző tömeggé és közösséggé.

Az Alexandra Road Estate építése körül nagyon sok probléma adódott. A folyamatos szerencsétlenségek és az egekbe szökő infláció miatt

a kivitelezési idő és a költség is megsokszorozódott. Időközben a Margaret Thatcher vezette kormány hátat fordított a szociális lakásépítésnek, a Brown és társai által képviselt irányelvek hirtelen kisebbségbe kerültek. Az önkormányzat jogi eljárást indított, amitől azt remélték, hogy képesek lesznek a projekt körüli fiaskókat az építész nyakába varrni. Végül ennek pont az ellenkezője történt, és megállapították, hogy minden felelősség a hivatalos szerveket terheli. Azonban a több mint két évig elhúzódó procedúra annyira megtépázta Brown reputációját, hogy szinte elképzelhetetlen volt, hogy újra munkát találjon. Bár minden bizonnyal semmilyen hasonló projektben nem is vehetett volna részt az elkövetkezendő évtizedekben, mert az eljövendő konzervatív és „new labour” által vezetett időszak teljes hiátust eredményezett az állami bérlakások építésében. A meglévő telepeket is (sokszor szándékosan) képtelenek voltak karbantartani vagy felújítani, így sokukat lebontották, újakat azonban nem építettek helyettük. Az ezredfordulóra az angol lakás piac szinte teljes állománya a magánszektorba került, és a növekvő lakberek miatt egyre többen kerültek utcára. Ez a tendencia azóta is folytatódik, az elmúlt három évben mintegy 73%-kal emelkedett a hajléktalanok száma, a jövőben pedig még drasztikusabb növekedés várható.

Ez a fokozatosan kialakuló és egyre súlyosabb lakhatási válság az, ami újra a szociális lakások építésére irányította a figyelmet. Ennek következtében került Neave Brown is ismét előtérbe. A hatvanas, hetvenes évek camdeni telepeit az elmúlt évszázad legfontosabb lakhatási projektjeiként tartják számon. Bár mind közül a leghíresebb, legambiciózusabb és egyik legsikeresebb az Alexandra Road Estate, most hadd kanyarodjak vissza „kistestvéremhez”: a Dunboyne Road Estate fa erkélykorlátjai olyan módon vannak kialakítva, hogy míg a lakásban ülve pont átlátunk rajtuk, a teraszon állva a deszkák már tömör falat alkotnak. Apró, elhanyagolhatónak tűnő részlet, de az ott lakóknak mégis milyen sokat jelenthet. Az a fajta odafigyelés, átgondoltság, elkötelezettség és az emögött lévő sziklaszilárd eszmei háttér, mellyel Brown megközelítette ezeket a feladatokat páratlan és példamutató. Korát meghaladó elképzelései tanulságul kell hogy szolgáljanak a jelen és a jövő építészeinek, hiszen az angliai lakhatási válság korántsem egyedülálló. Brown így fogalmazott: *„Egyik esetben sem gondoltam azt, hogy szociális lakásokat tervezek, csupán lakásokat. Jó londoni lakásokat.”* Saját Winscomb Street-i házát szánta volna legszívesebben mindenkinek, és mindent meg is tett, hogy ez valóra váljon. Neave Brownt 2017-ben az Alexandra Road lakói nevezték a RIBA Arany Medáljára. Létezhet ennél nagyobb elismerés egy építész számára?

Nem hiszem!

MEDITÁCIÓ AZ ELGONDOLHATATLANRÓL

(HANNES BÖHRINGERNEK)

SZÖVEG TEXT: MÚJDRICZA PÉTER (JELIGE: MI)

„A jövő már megtörtént egyszer, csak mi még nem élünk akkor...”
(Balla D. Károly)

Egyre divatosabb bolygónk népessége vagyoni eloszlását vizsgálgatni, ki milyen házikóban is lakik: felhőkarcolóban vagy viskóban? Jól értesültek szerint cirka négyezer ember rendelkezhet akkora vagyonnal, mint négymilliárd, momentán Földünk lakosságának fele. Röpké fejszámolással szembesülhetünk, hogy egyetlen ember birtokolhat annyit, mint tízmillió, ami alig több mint fogyatkozó Magyarországnak lélekszáma.

Örömmel megvitátnám kávéházi asztal mellett a kedves Olvasóval, a mi Kárpát-medencénkben ki lehet a mi 'jövők'nek? Nekem is volna rá tippem, de – a nagy Fermat után szabadon – túl keskeny a margó, hogy idejegyezzem. Ahhoz pedig még keskenyebb, hogy azoknak a 'róbertbácsiknak' a neveit is illessem, akik azt a bizonyos négyezret alkotnák 'odafenn'. Már csak azért sem, mert, mint Orsós László Jakab barátunk megjegyezte a valaha volt *Nappali Ház* belborítóján, *se hite, se hivatása alapján embert megítélni nem lehet*. Nem voltam fültanúja, de mintha bátrabb tollforgatók megkérdezték volna ama 'odafentiek' egyikét, fel tudná-e sorolni, mi a világ hét csodája? Azt nem, de nem is érdekel, hangzott a 'célirányos' válasz, de a nyolcadikat igen. És az a kamatos kamat. (Nem néztem utána, hány Holdnak kellene színaranyból kerüngenie Földünk körül, ha vennék a fáradságot, és a Krisztus idején pár százalékos kamatra betett fillérünk mai 'vásárlóértékét' kiszámolnánk.) Egyik, még élő mesterem szava járása: mondd meg nekem, honnét kapod a pénzedet és én cserébe megmondom neked, nagyjából mit gondolsz a világról és valójában kinek szolgálsz (okítasz, írsz, ítélsz, gyógyítasz és építesz) – kit is gazdagítasz te.

Mert ez alól, talán megélhetési (?) viszketegekből, az építő- és városművészek nagy családja sem kivétel. Gondoljunk akár a kiváló Frank O. Gehry Los Angeles-i börtönépítészére (szigorúan Michel Foucault szellemében), vagy az ifjan is kiváló ugyanő azon 'átmeneti utcabútoraira', melyek nem titkolt mellékfunkciója, hogy a hajléktalankok bizonyosan leguruljanak róluk. Itt van Amerika, a mi Budapestünk Gellért téri metrójárójánál, a mi Cseh Tamásunk szobrikája körül is efféle 'közösségi utcabútorokat' láthatunk. Kipróbáltam és gratula! Ha különféle médiumok 'közjó' gyanánt ismertetnék (el) velünk az efféle építőműveket, meg is érdemelnék. Monte Cristo grófja úgy tette tönkre a maga Danglars báróját, hogy lefizette a korabeli hír-továbbító lánc egyik 'integető' tornyának kertkedvelő kishivatalnokát, hamisan 'intene' Párizs felé. Napjainkban a világ összes médiabirodalmának tulajdonosa Monte Cristo grófjaként gondolkodik. (Reméljük, a MÉ – mérete miatt is – kivételes.)

Miklóssy Endre építész-író-urbanista barátunktól hallhattuk, amikor a régiek közösségének valamely tagja ínségében mindent csak magának kapar a fű alól is, télen, Capricornus idején átmenetileg talán helyénvaló magatartás, ám ha valakinél a teljes évkörön rögzülne, a

vének tanácsa elkülöníti egy erre rendszeresített méretebb kunyhóba a település peremén. Ott mindenki időről időre 'agyon' ajándékozza egészen addig, amíg az illető egyedüliségében rá nem ébred, az igazi értékek talán mégsem a tárgyakban, hanem a közösségi kapcsolatokban rejlenének. Ekkor a Bölcsek bölintanak, igen, ez az ember végre meggyógyult, újra közénk tartozik. Manapság, a mi civilizációnkban, hogy is van ez? Amikor épp az ilyen 'lelki betegség' a legmagasabban sztárolt társadalmi hajtóerő? Amikor bolygónk tudatosan túltényesztett munkaerőállat-milliárdjai feletti kleptokrata korporációk bármely tagja magánemberként olyan, mint egy jovialis nagybácsi, akire az unokádat rábírod, ám együttesen életveszélyes bűnbanda, miképp azt Konrad Lorenz írja, döntéseik kontinenseket tarolnak le, tesznek földönfutóvá? (Miközben a 'közösségi' felelősség, tisztesség ne essék szólván, úgy oszlik el közöttük, mint gatyában a fing.) Vajon a személyes és kollektív lelkiismeret ilyenén modellezett mesterséges maghasadása eredményezné a tömeges társadalmi tudathasadás globális láncreakcióját, miképp Deleuze és Guattari a kapitalizmus népbetegségeként bélyegezte meg? Vajon (meditáció az elgondolhatatlanról) az *Ordo ab chao* Janus-arcú szabadkőműves szellemében szervezett 'Deep state' kerekasztala körüli alig tucatnyi bűvészinas, a globális pénzügyi kannibalizmus 'agyközpontja' – túlélő stratégiájának 'levezényléséről' volna szó, ahogy John Perkins *Egy gazdasági bérnyílkos vallomása* című 'szakmai' önéletrajza is dokumentálja? Vajon a régiek közösségi terápiája, a középkori zsinatok 'még idejében meghalt' eretnekgyanús Eckhart Mester által is bátran gyakorolt Szégyen filozófiája – gyógyírja lehet-e a globalbugris kortárs létrontásnak? Amikor arra utasítja inasát az egyszeri kőműves, addig tartsd fiam a kéményt, amíg föl nem markolom a pénzt? Amikor bolygónk globális (építő)művészete a pár másodperces örökkévalóságok szellemi ejakulációit hajszolja? Amikor afrikai bányákból bedrogozott gyermekrabokkal felszínre hozott ásványok komponenseiből komponált kütyükkel, Mesterséges Gépanya Intelligenciával egyre 'okosabbá' turbózott házaink olyanok, tisztelet a kétkezi kivételnek, mint valami elfuserált úrhajó – némi használat után eldobandóak, mint egy szakadt nylon harisnya? A veretesnek vélt vitruviusi alapelvekkel egyetemben, mint *stabilitas, utilitas, venustas*?

Bogár László *Birodalmak alkonya* című könyvében Jelenczki István és Zseni Annamária *ÖN-TÉR-KÉP* című filmjét méltatja, amely Magyarország lakóinak katasztrofálisan kivézetett túlélőképességét, végletesen legyengült lelkiállapotát és a lehetséges történelmi kiütkezés esélyeit modellezi. *Familienaufstellung*, azaz családfelállítási terápia, kiterjesztve a nemzet egészére – gyógyító célzattal, olyan felelősebb társasjáték megidézésével, mely a tradicionális szakralitás világában ősidők óta ép-ítő túlélőerő. Ezt a népgyógyító eljárást, rituálét, módszert Bert Hellinger afrikai misszionáriusként fedezte fel és hozta Európába, és Magyarországon az ezredforduló óta újra és újra próbált közösségi léleképítő kísérlet. Egy tétova hasonlattal élve olyan ez, mintha 'helyre' kellene ráznunk egy szép nagy tálca gyümölcsöt, amiben talán kósza falevelet vagy miegyebet is (a legfrissebb hírek szerint akár varrótűket!) keresünk? Ez a nagyszüleinktől ellesett mozdulatsor semmiképpen sem

ítélkezés 'tálcánk' (a mi Kárpát-medencénk?) tartalma felett, sokkal inkább a részek helyes arányainak felelősen aktív és kreatív mérlegelése, keresése. Egy jó varrótű aranyat ér, lenyelni mégsem ajánlatos! A kigyóméregből egy egészen kevéske hatékony gyógyszer. De ha alig mérhetően is elvétjük a mennyiséget, halálos mérég. Tehát a Jó és a Rossz közti distinkció kifejezetten a mi szakmai tudásunktól, bátorságunktól és cselekvőképességünkötől függ. Ezt az alkotó lélekjelenlétet a mi szűkebb/tágabb felelős társasjátékunkban – reangyalizációnak nevezzük.

Familienaufstellung, családfelállító terápia? Miért ne lehetne egy baráti, vagy éppen a mi otthonunk felépítése mindennapos/élethossziglani ép-ítő gyakorlat? Családi ÖN-TÉR-KÉP folytatásos 3D-ben? (Nemzetállítás kicsiben – kalákában.) A lélek háztáji kvantummechanikája, Bogár Lászlót idézve, 'kísérlet a nemzet morfogenetikus mezőinek feltárására' – és gyógyítására. Juhász Zoltán zenész-pedagógus-elektromérnök is valami hasonlót alkotott, amikor a világ népei legsajátabb népdalainak kezdő strófáit komputerre vitte, majd 3D-ben modellezte. Ezek a zenei térbeli mandalák egy-egy nemzet morfogenetikus mezőről, amellyel, hogy eszméletlenül szépek, döbbenetesen mély és előre mutató üzenetekkel ajándékozhatják meg az 'antennás' szemlélt. Juhász Zoltán az egyes népek zenei mandaláit összevetve, meglepve tapasztalta, hogy a 'Kárpát-medencei modell' térbeli telítettsége talán a legegyszerűsebb eloszlású, leggazdagabb mintázat, digitális 3D-ben is felmutatható zenei felhőjáték a világon. Jakab Csaba építész-iparművész-pedagógus és barátai a 14. Építészeti Velencei Biennálé magyar pavilonjában 2014-ben *Építés / Building* címmel állították ki Kárpát-medencei modelljüket, ami hasonlóan fraktálszerű, folyamatos jövőt ígérő áthallásokkal bővíthette el a látogatót. A 'Kárpát-medencei építés' modellje szinte szabadkézi szigetként kereste egyensúlyát az interkontinentális térszövegek eseményhorizontját is defloráló Mesterséges Intelligencia, a 'MI' (által is) megbillent globalizációnk technoevolúciós örvényeiben. Mert hogyan viselkedjünk az egyetemes elemi erkölcsi ellensúlyoktól elszabadított technika kényszerű társaságában, miközben borul ránk a Gólem? Julius Evola az ősi keleti misztikára támaszkodva tigrislovagláshoz hasonlította a lehetséges túlélő magatartást. Ha rád támad a tigris, és elszaladni lehetetlen, fára mászni úgyszintén, pattanj a hátára, lovagold meg! Így próbáld meg emberibb mederbe terelni, kvázi reangyalizálni azt az elementáris őserőt, mely dicső civilizációnk léte peremére vadított tigrisének veseszületett sajátja. Ám ahol az emberi morál csődöt mond, a növények is utat mutathatnak. Felelős természetgyógyászok ismét felismerik, a településeink körül megjelenő 'új' növények előre jeleznek, miben fognak megbetegedni lakói. *A gyógyszereket a Földből adja az Úr és az okos ember nem veti meg őket.* (Sirák fiának könyve) Egy uszkai cigány kocsmában hallottam, hogy a csernobili katasztrófát követő héten az uszkai cigányok észrevették, a határban megjelent a szeldelt levelű bodzának egy mutánsa, melynek szebb lett a virága, szebbek lettek az arányai – és a belőlük készített gyógytea roboráló ereje is intenzívebbé vált. A csernobili dózist, amitől a többi élő, ember, állat és növény elpusztul, nemhogy a saját épülésére alakítja, reangyalizálja, de egy nálánál magasabban

manifestált lény, az ember gyógyítására is felkínálja. Igen, ahol az *emberalatti ember*, a késő újkori globalibugris morálja csődöt mond, a növények is utat mutatnak, ahogy azt a szeldelt levelű bodza intelligenciája is igazolja. Kétségtelen, e felismeréshez olyan világszemlélet kell, kellene, amire – miképp azt Hajas Tibor költő-performer és Marija Gimbutas régész-történész előadásából is hallhattuk – a 'lebutított' Európának már nincsen nyelve. Nem tudom, mennyi időnek kell eltelnie, hogy a 'modern/nagyvárosi/munka/nélküli/erő' elgondolkozzék, vajon a parlagfű valójában még föl nem ismert rákgyógyszer? Mit ér az a szépség, tette fel a költői kérdést Miklóssy Endre, amelyre nincsen szem? Vagy még nincsen szem! *Magyarországon úgy kell élni, (alkotni/építeni) mintha szabadság lenne...* – tanítja Erdély Miklós építész-képzőművész-költő-filmrendező és pedagógus. Így aztán igazán könnyű a dolga annak az Esztergom-aranyhegyi családnak is, aki a *Familienaufstellung* ígézetében évtizedek óta folyamatosan építi otthonát, régi-régi fákkal 'nevezetes névtelenségben' (szabadulóban a pénzügyi kannibalizmus csapdájából is) egy erdős, önellátást elősegítő, öngyógyító kiskertben, hegyoldalon, ahonnét a Dunára és a magyar Sionra, az esztergomi bazilikára is pazar a kilátás.

Az esztergomi Hertelendy család – épületgépész-energetikus és pedagógus házaspár a megörökölt nagycsaládi birtokon neveli gyermekeit, alkot, dolgozik – élőben is igazolja dr. Úrge-Vorsatz Diana Nobel-díjas csillagfizikus/klimakutatónk szentenciáját: *Mi is rengeteget tehetünk környezetünkért, úgy személyesen, mint közösségileg az éghajlatváltozás kiegyensúlyozása érdekében.* És nem csupán elektromos háztartási eszközeink megfontoltabb használatával, hanem épületeink 'klímafelelősebb' megtervezésével/építésével. Forróbb nyarakon, amilyen a 2018-as is volt, az Aranyhegyen eleve legalább 6-7 Celsius fokkal hűvösebb a levegő, mint az esztergomi Duna-parton. Az utcáról a kertbe lépve még néhány fokkal alacsonyabb a hőmérséklet, köszönhetően a dzsungelszerűen szabad fák, bokrok, aljnövényzet és a családi ételmezés kiskertje helyesen kialakított arányának. Az épület-együttes térbeli elhelyezése is ehhez a természetes renchez illeszkedik, a Hamvas Béla által ismertett szakrális földrajz időtlenebb, aranykori térarányaihoz alkalmazkodva. Az üvegezett déli bejárat előtt olyan fa áll, mely nyáron leárnyékol, télen – leveleit elhullajtva – odaengedi a napmelegét a homlokzathoz. A precízen hőszigetelt épület belső tereiben, a külső zsaluárnyékolós fa nyilászáróknak is köszönhetően, még jó néhány fokkal hűvösebb, kellemesebb a hőérzet. Telente a kifejezetten energiatakarékos skandináv tömegkályhákhoz hasonló, speciálisan megtervezett helyi vegyes fűtés a birtok erdőkerjének lehullott gallyait, nyesevékeit is nagyon jó hatásfokkal égeti el. A zöld hegyoldalra simuló épület előtere a szív felőli irányban tágas étkezőkonyhára nyílik, jobbra a mérnöki műterem, valamint az emeleti hálókhoz vezető lépcső tárul fel. Az épületet egy kisebb dolgozó-torony, egy studioo koronázza. A studioo kupolája alól mesés a látvány az esztergomi bazilikára, a Duna szalagjára és a túlnani párkányi dombokra. Naplemen-téssel, melyek az évkörnek megfelelően simítják végig a látóhatárt... Az épület földszintjén, a panoráma felőli fertályon egy tágasabb, fedett

nyitott terasz húzódik. A terasz alatti ereszkedő domboldalba épült meg idén nyárra, félig földréteggel/gyógynövénnyel takartan a nagyszülők otthona. *A nagymamák viszik a hátukon a történelmet, amíg odakinn bombáznak, ők a pincében pogácsát sütnek*, emlékeztet Petri György. A kör alaprajzú, az ég felé is megnyíló nappali kupolájához kiskonyha és szerény, de kényelmesre méretezett fürdő, toalett és gardrób csatalakozik. A nappaliból üvegezett tornáccal ellátott előtéren át a kiskertbe léphetünk. Az 'új ház' térarányait, domboldalba komponálását az a szupervályog technológiával megtervezett, épülőfélben lévő munka is befolyásolta, melyet a Gerecsében lévő Héregre, egy hasonlóan varázslatos, hegyoldali erdőkertbe képzelt el a tervező team, melynek épületgépészeti/energetikai munkáit, nem véletlenül – a Hertelendy-ház gazdája, Hertelendy Zsolt végezte el. A fent említett épületek tervrajzai Mújdricza Ferenc építész esztergomi műtermében készültek. A szupervályog építési technológia atyja Nader Khalili iráni-amerikai építész, aki földrengésbiztos magasházai sikere nyomán a NASA űrépítészeti programjába is meghívást nyert. Bár minden szakmai elismerést megkapott, beteg lett az euroatlanti viselkedés kultúráról, és hazament gyógyulni az övéihez Iránba. Iránban háború volt, homokzsákok, halottak, szögesdrót, vér és homok – és földönfutók milliói. Khalili kalákában emelt (szögesdrót 'kígyóval' megerősített homokzsákokból) családi kupolaházakat az iráni hontalanoknak. Ennek a földházépítési technológiának magyarországi éghajlati milióbe oltásával kísérletezik társaival dr. Kovács Mónika Erika és Fekete Zoltán. *'MINDEN FÖLDLAKÓ FELELŐS – minden földlakóért'*, – meditálhatnánk az elgondolhatatlanról Alexander Dumas és Szabó Dezső nyomán...

Vida Gábor genetikus jegyzi meg egyik előadásában, talán olyan a teljes emberiség is, mint az egyes ember. *Mire megjön az esze, elmegy az esze...* 'Miféle teremtmények vagyunk?' – kérdi Noam Chomsky, precízen analizálva az ember 'bélagy gondolkodását' is. Konstatálva, egy totális termonukleáris háború kitörése, a globális éghajlatváltozás és a Mesterséges Intelligencia emberi ellenőrzés alóli elszabadulása fenyegeti a 21. századi emberiséget a legsúlyosabban. *Csak a szépség mentheti meg a világot*, írja Dosztojevszkij és Márai Sándor. A szabadkézi szépség, amely talán a kiskamasz féltelenségű Mesterséges Intelligenciát is elbűvölhetné/megszelídíthetné, melynek mint ha veszélyes hulladékként kezelt, csere kompatibilis 'fantasy/lego/mikrochipjeiként' – immár bolygónk 'magyarországnyi méretű megalopoliszait' alkotnánk. Mintha az akció-reakció erő, némi késéssel az erkölcsi életben is érvényesülne. Ahogy az ember bánik az anyafölddel, az ásványi kincsekkel, a vizekkel, növényekkel és állatokkal, úgy bánik – ebédek vagy ebéd leszek? alapon – a másik emberrel is. Az emberiség urai a rabszolgák milliárdjaival. (*Herren moral und Sklaven moral*, lásd Nietzsche) Hamarosan így viszonyulhat a szupergyors, géptestben/gép-lélek Mesterséges Intelligencia a teljes emberiséghez, és az 'őt' bűvészinasként megidéz/tet/ő 'Deep state' keménymagjához is. De a pusztá panaszkodás – csak az ördögöt hizlalná! Mert nem csak egymásból, hanem *egymásért* is lehet élni. Felelős, felelősebb társasjátékban. Gandhi már száz éve jelezte, ha nem őrizzük meg vidékeink

kistelepülés megtartó erejét, a földönfutók nagyvárosokba özönlése civil eszközökkel kezelhetetlen. Puskás Ferenc agrármérnök börtönök építése helyett – Silvio Gesell „természetes gazdasági rendje” mintájára – olyan önellátó-öngyógyító kiskertes képességfejlesztő centrumokat javasol össztársadalmi katasztrófavédelem gyanánt, ahol helyben kezelt mezőgazdasági 'hulladékokból' épülnének a házak is. A hazai vidék és város egymást felerősítő komplementereit hasonló szellemben gondolja el Síklaky István közgazdász *Fennmaradásunk feltételei* című művében. Meditáció az elgondolhatatlanról – talán a még le nem tarolt amazóniai, afrikai és indonéziai dzsungel, a szibériai és a Kárpát-medencei erdőterek intelligenciáját kiterjesztő 'nevezetesen névtelen' földlakók szakrális védmű-hálózatának is köszönhető, hogy a földi élet határtalanul *életrevalóbb*, mint az komputereink mögül elképzelhető! Talán Pio atya nevezetes látomása a Kárpát-medence, a mi potenciális gyógymedencénk lakóinak kitüntetett küldetéséről is erre utalna, mely látomást a legpontosabban Vass Csaba szociológus értelmezi – a mi szakmánk számára is: *A magyarság létfeladata, hogy mintát nyújtson a világ népeinek arra, miként lehet az egyetemes szeretet időtlen ős-forrásából táplálkozó szakrális közösséget egy adott anyagi-fizikai térben megszervezni és működtetni mindenki üdvére.*

Utóirat: Ha volna rá igény, szívesen, de csak élőben. *Túl keskeny a margó...*

KORTÁRS ÉPÜLET MŰEMLÉKI KÖRNYEZETBEN

MAGTÁR LÁTOGATÓKÖZPONT, PÉCS

SZÖVEG TEXT: H. MOLNÁR KATALIN (JELIGE: SZESAT)

FOTÓ: AEDIS ÉPÍTÉSZ STÚDIO

Pécs belvárosa évezredek történelmi és művészeti értékekkel rendelkezik. Az ókeresztény sírkamrákat 2000-ben a Világörökség Bizottság felvette a világ kultúrtörténelmi kincseinek listájára. Az elmúlt években az ezeréves örökség turisztikai vonzerővé fejlesztése érdekében tekintélyes nagyságrendű munkálatok kezdődtek az egyházmegye területén.

A történelmi óváros környezete 2009-ben, az *Ezeréves Pécsi Püspökség kulturális és történelmi örökségének megőrzése* című projekt keretében újult meg. A *Pécs 2010 Európa Kulturális Fővárosa* programban a város és a régió turisztikai vonzerejét növelő beruházások jöttek létre, aminek regionális gazdaságélénkítő hatása van: fejlesztéseket ösztönöz a városban és a régióban is. 2012-ben indult a belvárosi épületek felújítására vonatkozó *Püspökvár titkai, a püspöki palotától a dzsámiig* elnevezésű projekt, amely 2015 nyarán zárult le. A programban felújították a püspöki palotát és annak csodálatos kertjét, valamint a gabona tárolására szolgáló egykori magtárat. Végso befejezése 2017-ben történt meg, amikor az épületben megnyílt az étterem és a hangulatos kávézó.

A pécsi székesegyház épülete a 11. századtól kezdve néma tanúja volt a magyar történelemnek. Az 1700-as években három nagy építészeti korszakot különíthetünk el a székesegyház átépítésében. A török hódoltságot túlélő, de a háborúk alatt megrongálódott palota felújításához Nesselrode püspök látott hozzá az 1700-as évek első felében. Ezt követte a

barokk szellemű, de mértékletes átépítések időszaka. „A székesegyház harmadik korszakában, a század második felétől renováló munkálatok sorozatát követhetjük, amikor a székesegyház környezete nagyrészt megváltozott, kiegészültek a várfalak, felépült a kaputorony, a levéltári épület, és felépült a plébánia.”¹ Ez idő alatt a püspöki uradalom részeként épült fel a háromszintes magtár és a kétszintes pince. A Püspöki Magtár építészeti tervdokumentációja szerint az építése 1760 és 1790 közé tehető. A pinceágak még korábban készültek el, utóbb került föléjük az ácsolt magtár. Az épület belső terei többször kisebb mértékben átépültek.

Az épület a hajdani Püspökvár északi részén az uradalom főpincéjeként volt ismert, mint a püspöki rezidencia része. Pécs életében fontos szerepet játszott a szőlőművelés, a környéken bőséges volt a szőlőtermés. A cseréphéjazatú, részben vörösfenyőből készült épület korát tekintve jó állapotban volt az átépítés előtt, de rovar- és gombakárt észleltek rajta. Két alsó dongaboltozatú pinceszintje és a famennyezetes, födémrel burkolt felső szintje is száraz volt. „Oldalán kis méretű, kőkeretes szellőzőablakok találhatók négy homlokzati tengelyre rendezve. A felső szint emelete kettőzött padlástér, középtámasszal, feszítőműves ácsolattal, 10 szelemenés szaruzat-megtámasszással.”²

A műemléki védettség alatt álló magtár felújításának gondolata 2012-ben merült fel, amikor az egyházmegye a világörökségi helyszín rendezését szerette volna megvalósítani, amihez pályázati forrásokat keresett. A cél a Pécs belvárosában található kultúrtörténelmi örökség bemutatása

volt a széles látogatóközönség számára. A városnak hiányzott egy olyan terem, ahol előadásokat, konferenciákat, közösségi rendezvényeket tudnak tartani. A tervekben az állt, hogy a magtár felújított épületében fogják a turistákat fogadni, s itt lesz a Püspöki Magtár Látogatóközpont, ahonnan elindul az a vezetett turistaútvonal, melynek révén a látogatók megismerhetik a püspökség múltját. A Püspöki Magtár és pince átépítésére annak a beruházásnak a keretében került sor – uniós támogatással –, amely a Pécsi Egyházmegye ezeréves örökségének turisztikai vonzerővé fejlesztését célzó programhoz kapcsolódott. Építtetője a Pécsi egyházmegye volt, tervezését a pécsi Viczencz Ottó építész és a KIMA Stúdió Kft. (Németh Tamás építész) végezte.

A magtárt átalakító Viczencz Ottó több szakmai díj tulajdonosa. Nyertes épületei közé tartozik a 2006-ban elkészült villányi Wunderlich Látványpince és Bortrezor pincészet. Kellő alázattal és a múlt értékeinek tiszteletével nyúlt a magtár felújításához.

A székesegyház nyugati bejáratától egy percre, a történelmi városfal mellett található az átalakított Magtár Látogatóközpont. A meglévő telken az egykori épület külső formájának meghagyásával az ódon falak, öles gerendák környezetébe helyezte a látványban és tartalomban megújult modern épületrészeket. Az épület két alsó szintjének funkciója nem változott, maradt a vendéglátás, a borfeldolgozás bemutatása és a tárolás. A 18. században épített föld alatti, kétszintes pince borászati kiállításra, borkóstolási lehetősége mellett egy titkos átjáróval várja a látogatókat. Az egyházmegye tájékoztatása szerint a föld alatti folyosó története egészen a középkorig nyúlik vissza. A pincealagút nyugati szárnya a múltban nem csupán bor tárolására szolgált. A hely érdekessége, hogy a püspöki palota kertjét a magtárral összekötő alagutat biztonságos ösvényként használták azokban az időkben, amikor a kommunista államhatalom emberei lehallgatókészülékeket telepítettek a püspöki lakrészbe. Ezen a helyen a múltat elevenítik meg az üldözött papok életrajzát bemutató tablók és a filmhíradó.

Az átalakítás során új egységek is keletkeztek. Három közbenső oszlop kivételével kialakítható lett a nyugati oldalon a várakozó előtér, keleti oldalán a tároló és a közlekedőhelyiségek. A nyugati traktusban az előtérre felfűzve egy kisebb, 30-35 férőhelyes szekciótérmet terveztek kisebb rendezvények, továbbképzések számára. A bejárat is erre az oldalra esik. Készült egy kisebb méretű helyiség a város turisztikai látványosságainak bemutatására is, ahol várakozni, pihenni lehet, és filmet nézni a város nevezetességeiről.

A tetőtér részbeni átalakításával kialakított 200 személyes előadóteremmel új funkciót is kapott az épület. Konferenciák, közösségi események, művészeti bemutatók és előadások helyszíne lett a nagyterem. Mivel a régi épület karaktere nem tette lehetővé, hogy ezen a helyen tetőablakokat nyissanak, és a terem funkciója sem igényelt több természetes fényt, a konferenciatermet mesterséges szellőzésű fűtés- és hűtésrendszerrel kellett felszerelni. A terem bensőséges hangulatát az impozáns méretű ácsolat és szerkezet adja, amely ma is őrzi az egykori épület jellegét. A tervezés során fontos szempont volt, hogy az épület egységei egyidejűleg működhessenek. A konferenciateremből a vendé-

gek lifttel vagy lépcsőn elérhetik a pincészet vendéglátó részeit, amelyek a konferenciaszint érintése nélkül változatlanul használhatnak.

A történelmi környezetben álló épületet 2015 nyarán adták át. A múlt év nyarán megnyílt a Püspöki Magtár Kávézó is terasszal és csobogóval, amelyet a pécsiek hamar megkedveltek. Nyáron hosszabbított hétfégi nyitvatartással várja a vendégeket. A föld alatti, különleges hangulatú Magtár Étterem 2017 őszétől üzemel, s külső rendezvények színhelyévé is vált.

A látogatóközpont a megnyitása óta eltelt évek alatt bizonyított. Jelentős turisztikai információs pont, de hitéleti, vallási és kultúrtörténeti szerepet is betölt Pécsen. A felújítás jó példa arra, hogy a múltból kapott örökség átgondolt tervekkel a jelen szolgálatába állítható. Közben megengedhetők rajta a kellő alázattal végzett változtatások az új funkciók kialakítása érdekében. Pécs történelmi városmagjában sikerült megtalálni a régi és az új építkezés harmóniáját. A felújítás során felhasznált anyagok – beton, üveg, acélszerkezet – és az egykori építőanyagok – kő, téglák – jól ötvözhetők egymással, létrehozható a kettő harmóniája.

A felújított magtár megőrizte a múlt lenyomatát. Értékeit átmentette a mába, amivel szüntelen teremt és szolgál egyszerre. Ez megfelel a megyés püspök által felvázolt elképzelésnek, amely szerint a magtár elnevezése szimbolikus, mert a „*magtár egyszerre biztosít teret az emberi munka eredményének begyűjtéséhez, ugyanakkor a megőrzött magok révén a jövő reménységét tárolja*”.

¹ Boros László: A pécsi székesegyház a 18. században. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1985. 65. o.
² A Püspöki Magtár engedélyezési terve (18292/3)

FOTÓ: AEDIS ÉPÍTÉSZ STÚDIÓ

EGY ELSZALASZTOTT ESÉLY

SZÖVEG TEXT: KÓSA JUDIT (JELIGE: „IGNÁC, NEM SZÉGYELLI MAGÁT?”)

A Bécs-Budapest Világkiállítás meghirdetése 1987-ben maga volt a peresztrojka gyakorlati magyar megnyilvánulása. Egyszerre jelentette a gazdasági nyitást, a nyugathoz való közeledést és a demokratizálódó közéletet: már az is sokat mondott a kortársak számára, hogy a megrendezésről nem valamely pártvezető, hanem Grósz Károly miniszterelnök állapodott meg Franz Vranitzky osztrák kancellárral.

A következő évben megfogalmazott „Hidak a jövőbe” szlogen magába foglalt mindent, amit akkor az elkövetkező időkről remélni lehetett. És tényleg nem gondolta senki, hogy 1995-ben, amikor a magyar fél a felszabadulás ötvenedik évfordulóját remélte ünnepelni a nagyszabású rendezvénnyel, már mindebből semmi sem létezik majd. Sem a Bécs-Budapest összefogás, sem a pártállam, sem a világkiállítás.

Budapest és az ország vezetői, de a polgárok is úgy tekintettek az expóra, mint gyógyírra, amely majd orvosolja mindazokat a hiányosságokat, amelyeket az évtizedek során Magyarország felhalmozott. A BUVÁTI első elemzésében 19 (!) olyan budapesti területet sorolt fel, amely városfejlesztési szempontból szinte kiáltott egy világkiállítás után. 1989 szeptemberében pedig, amikor meghirdették az első – úgymond helyki-jelölő – tervpályázatot, még mindig négy potenciális helyszín versengett egymással: a kőbányai vásárváros környéke, Aquincum térsége, a budai repülőtér mellett fekvő Őrsőd-dűlő és a pesti és a budai déli Dunapartot, valamint a Csepel-sziget csúcsát is magába foglaló terület. Az utóbbi mérhető támogatottságát mutatja, hogy a beérkezett 23 érvényes pályaműből 12 erre tartalmazott terveket.

A kétezer-tízes évek Budapestjéről visszatekintve jól látszik, mennyit változott azóta ez a tájék – és az is világos, mennyire vegyes ennek a változásnak a minősége. Az expóra való készülődés idején a pesti területen még egy vasúti pályaudvar terpeszkedett, nem létezett a lágymányosi közúti híd, a Műegyetem kampuszától délre pedig kihasználatlan, elvadult lapály várta immár száz éve a sorsát. Ma már több hatalmas lakó- és irodaház, valamint a Nemzeti Színház és a Művészetek Palotája sorakozik a pesti oldalon; egyetemváros és irodanegyed épült a Lágymányoson, a Nagyvásártelep környékének és a csepeli szigetcsúcsnak a helyzete ugyanakkor továbbra is megoldatlan.

A Lágymányos sorsa különösen ékes tankönyvi példája annak, hogyan visz a politikusi rövidlátás, az örökös pénzsűzke és a pusztító pech már-már bohózatba illő tévutakra egy egyébként páratlan adottságokkal bíró városi térséget. A ma a Petőfi híd és a Rákóczi híd közé eső területre a honfoglalás ezredéves évfordulója óta százzalra készültek a jobb és rosszabb tervek anélkül, hogy egy kapavágást is végzett volna valaki.

Szántak ide botanikus kertet és a fürdőváros-koncepcióba illeszkedő hatalmas strandfürdőt. Komoly esélyes volt ez a térség, hogy itt épüljön fel az olimpiarendezéshez nélkülözhetetlen stadion és sportcsarnok-együttes: a húszas évek közepén került ez szóba először, tíz évre rá Maróti Géza elképzelése már-már győzedelmeskedni látszott, végül 1944-ben írták ki az utolsó vonatkozó tervpályázatot. Ezzel párhuzamosan azonban, elsősorban Klebelsberg Kuno kultuszminiszter ösztönzésére egy

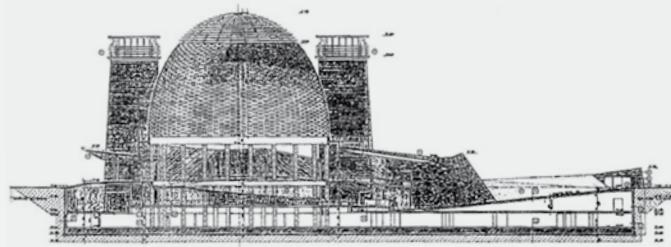
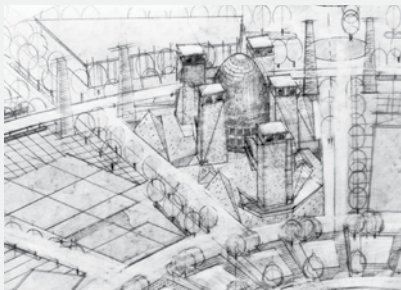
olyan idea is élt, amely természettudományos oktató és kutató telepet telepített volna ide. Létezett ugyanakkor egy kompromisszumos vonulat – Pogány Móric építész játszotta ebben a főszerepet –, amely egyszerre épített volna itt tudományos központot, sportcentrumot és állandó kiállítási területet. Ennek fényében szinte érthető, hogy az ötvenes években előbb az Építőipari Műszaki Egyetemnek szemelték ki a területet (Weichinger Károly nyerte a megtervezésére kiírt pályázatot), az évtized végén viszont „eldőlt”, hogy a városligeti kiállító negyedtet telepítik át ide. (A főpavilon tervpályázatán az lparterv kollektívájának, Gulyás Zoltánnak, Rimanóczy Jenőnek, Nagy Józsefnek és Egyedi Andrásnak ítélték oda az első díjat.)

Mindezt persze csak a kultúrhistorikusok vették számba, amikor 1990 szeptemberében immár a dél-budapesti térségre írtak ki városrendezési és építészeti, az expót mint „átmeneti hasznosítást” is magába foglaló tervpályázatot. A lehetőség keltette hihetetlen lelkesedést mutatja, hogy a zsűri 31 pályaművet értékelt, és a legsikeresebb hat tervezőcsoportot a következő májusban egy második fordulóra is meghívta. Az első díjat a francia Michel Macary nevéhez fűződő elképzelés nyerte el.

Ez a versengés felmérhetetlen szellemi energiákat szabadított fel a magyar építészársadalomban. A pályaművek egymást inspirálva keresték a legjobb megoldást a térség adottságainak kihasználására és a legmegfelelőbb városfejlesztési, közlekedési és infrastrukturális megoldások megtalálására. Jellemző a közérdeklődésre, hogy mikor 1991-ben a műegyetemi építészhallgatók az alkotói héten a világkiállításához kapcsolódó tervezési feladatot kaptak, a megszülető – értelemszerűen légből kapott ötletekkel operáló – makettvárost hónapokig mutogatta a televízió, mert bár az expo sűrűn szerepelt a hírekben, kézzel fogható eredményekkel még senki sem tudott szolgálni.

De miközben az építészek a MÁV-pályaudvar eltüntetésének legjobb módját keresték, vagy épp a pesti oldalra lakófunkciót, Budára egyetemvárost, Csepelre meg irodákkal teli toronyházakat álmodtak, a környező valóság alaposan megváltozott. Az 1990 őszen felálló új fővárosi önkormányzat már amellet foglalt állást, hogy a világkiállítást halasszák el egy évvel; a következő februárban Antall József miniszterelnök Bécsben kijelentette, hogy a kormány a főváros támogatása nélkül tehetetlen; majd májusban a bécsiek hetven százaléka egy népszavazáson amellet foglalt állást, hogy a város ne rendezzen expót. Ezt követte a magyar parlament döntése júniusban, amely immár 1996-os rendezésről szólt. Hamarosan az elképzelések léptéke is változott: már B-kategóriás világkiállítást terveztek (ezek esetében a vendéglátók biztosítják a kiállító csarnokokat és gondoskodnak az utóhasznosításokról), „Kommunikáció egy jobb világért” szlogennel, és a szóban forgó terület leszűkült a Petőfi híd és a tervbe vett lágymányosi híd közötti két Duna-parti szakaszra.

Valójában már ekkor, a rendszerváltás legelső időszakában voltak olyan hangok, amelyek egyrészt politikai szempontból (mint a pártállam örökségét), másrészt pénzügyi érvekkel (rendkívüli tudatosság és sok szerencse kell ahhoz, hogy egy ilyen rendezvény ne veszteséggel végződjék) támadták az expót. Az építészársadalom azonban sosem látott lehetőségként élte meg az egymást követő pályázatokat: a jövő Budapestjét tervezték, amelynek az ő olvasatukban egy nagyszabású

TURÁNYI GÁBOR NYERTES PAVILONTERVE

főpróbája, afféle tűzijátékos előhasznosítása lett volna a világiállítás.

A pályázatok egymást követték, a szervezők ötleteket vártak többek között az egyetemi sport- és kulturális központ megtervezésére, az ELTE-nek szánt két egyetemi tömbre, amelyek a kiállítás idején kiállítóterként hasznosultak volna, valamint az expo két fele közti gyalogostengelyre, illetve a központi tér szimbólumrendszerére.

Hogy az ország vezető építészei mennyire komolyan gondolták ezt a pályázati időszakot, azt nemcsak a benyújtott munkák száma és minősége jelzi, hanem az is, hogy miközben a bíráló bizottság összefoglaló értékelésében a sikertelenséget látva lényegében lemondott az exposzimbólumról, nyolc tervező félig-meddig szorgalmi feladatként heti rendszerességgel találkozott, hogy immár együtt alkossák meg. Az Ekler Dezső és Makovecz Imre által egybehívott szakértők – Dévényi Sándor, Reimholz Péter, Ferencz István, Finta József, Bodonyi Csaba és Bán Ferenc – a már meglévő (egy amerikai cég által megalkotott) részletes rendezési tervben szereplő, a gyalogoshíd budai hídfőjénél kijelölt, elemzett kör alakú főtérnek akartak értelmet adni. Olyan „szent teret”, a maga fizikai valóságában is megjelenő napszimbólumot képzeltek el a közepére, amely illik az 1996-os dátumhoz – azaz a honfoglalás ezerégszázadik, a milleniumi felívelés századik évfordulójához –, és mond valamit a kiállítás témájáról, a kommunikációról, egyben a kor legfontosabb kérdéséről, a Kelet és Nyugat közötti átmenetről is.

Ezen a téren kapott volna helyet Turányi Gábor díjnyertes és nagy szakmai lelkesedést kiváltó magyar pavilonja, amelynek később a Műegyetem építészkarává kellett volna felnőnie. A tervező egy boglyakupolás, Zsolnay-cseréppel fedett csarnokot álmodott meg négy torony között, lényegében egy egyetemi aulát, amely fölé már „csak” oda kellett volna építeni az oktatás tereit. Ezt gazdagította volna tehát a nyolcak azon elképzelése, hogy a tér centrumába, a napkorong alá a „Hét vezér házát”, azaz a magyar régiók pavilonjait is megépítik.

Ami a politika oldaláról talán megjósolható volt, derült égből villámcsapásként érte 1994 közepén a világiállítás megvalósításán dolgozó építészeket: az újonnan felálló Horn-kormány egyik első döntésével lemondta a rendezvényt. A nyolcak munkáját összegző nyilvános beszélgetésen Bodonyi Csaba így fogalmazta meg, mit éreztek akkor, alighanem mindannyian: *„Nem hiszem, hogy a történelemben valaha is ennyire visszaéltek volna az emberi fantáziával, mint az expo ügyében. (...) Jól összefogva a lehetőségeket és ürügyként használva az expót például olyan maradandó tudományos központhoz lehetett volna jutni, amely úgy maradt volna az utókorra, mint azok a száz évvel ezelőtti milleniumi létesítmények, amelyek ma is nélkülözhetetlenek, de ez a lehetőség nem vált világosan megfogalmazott kormányzati szándékká.”*

A sosemvolt budapesti expo mementója ma egy körccikkekre osztott intézményi központ a Magyar tudósok körútja gyűrűjében – Turányi boglyakupolás építészkar csarnoka helyére például Finta József adaptálta a kiásott munkagödör fölé a harmadik díjas tervét a műegyetemi informatikai képzés otthonául –, valamint az 1996-ban, II. János Pál pápa látogatására átadott Magyar Szentek temploma. Utóbbi, Török Ferenc és Balázs Mihály épülete eredetileg az apostoli szentszék pavilonjának készült.

Húsz évvel az építés megkezdése után, 2014-ben átadták az immár Tüskecsarnoknak hívott egyetemi sportközpontot is. A majdani egyetemváros sport és kulturális centrumára – a sportcsarnok, az uszoda és a kulturális központ is kiállító pavilonként szolgált volna az expo idején – 1993-ban írtak ki tervpályázatot. A zsűri Lázár Antal műegyetemi professzor és az Egyesült Államokban élő egykori kollégája, Magyar Péter tervét hozta ki győztesnek. Az internet korából visszatekintve nem pusztán bravúros, de romantikus is, hogy faxon küldték egymásnak ezerszám a rajzos vázlatokat és töprengéseik lenyomatát, így hidalva át éppen az expo szellemében („Kommunikáció egy jobb világért”) az íróasztalaikat elválasztó nyolcezer kilométert.

A legnagyobb leküzdendő akadályt az jelentette, hogy a kiírás szerint tíz százalékos beépítésre volt lehetőség a területen. Lázár Antal és Magyar Péter a kezdetektől nem hagyományos épületben, hanem építészeti tájban gondolkodott. Zölden hullámozó dombokat képzeltek el, olyan – ha már millecentenárius: – kunhalmokat, amelyek a természet részének hatnak, és szinte észrevétlenül fordulnak át emberi alkotássá. A kezdeti álm értelmében a csarnokot is egészen a felülvilágítókig, azaz a nevezetes tüskéig föld borította volna, csak a gazdasági kényszer szülte végül a lemezből készült, habár zöld héjazatot.

A győztes terv megvalósítása még 1994-ben megindult, és egészen 1997-ig folyt az építkezés; ezalatt elkészültek a szabadtéri sportpályák, a sportcsarnok kör alakú, föld alá bújtatott trafóháza, szerkezetkész állapotban állt maga a csarnok és a hozzá kapcsolódó edzőépület, valamint a mélygarázs, és lealapozták az uszodát is. Mivel a sportlétesítmény kívülről lényegében késznek látszott – a bejáratok fölötti esővédők ugyanúgy a helyükön voltak, mint csarnokot megvilágító a 84 darab, egyenként 6 méter magas üveggúla, azaz a tüskék –, általános megdöbbenést keltett az építkezés megszakítása. Sőt idővel cselekvést is szült: 1998 novemberében például a millenniumi ünnepekre készülő új kabinet illetékes kormánybiztosának levelet írt több építész (köztük Makovecz Imre és Finta József), javasolva, hogy mielőbb fejezzék be a „magyar kunhalomra emlékeztető” épületet, és legyen ez az államalapítás ezredik évfordulójának emléket állító központi ünnepség helyszíne.

Ennek a jó szándékú javaslatnak azonban ugyanúgy nem lett fogantaja, mint annak az elképzelésnek, amelynek értelmében 2007–2008-ban uniós és magánforrásból, konferenciaközponttá átalakítva fejezték volna be a csarnokot. A pozitív fordulatra egészen 2013-ig kellett várni: akkor döntött a kormány a folytatásról, és a következő évben át is adták az immár hivatalosan is Tüskecsarnoknak nevezett épületegyüttest. Igaz, az uszoda nélkül – arra ugyanis a kivitelező saját tervet hozott, így a Lázárék által megrajzolt, domb alatt rejtőző létesítmény helyett egy, annak tagadásaként is felfogható, szögletes, élénk homlokzatú épület valósult meg.

A Tüskecsarnok viszont a kilencvenes évek építészetét varázsolta hirtelenjében a kétezer-tízes évek dél-budai világába. Noha értékeiből a várakozás évtizedei alatt semmit sem veszített, formája és megoldásai nem avultak el, mégis memento. Arra emlékeztet, milyen volt az a kor, amikor az építészek még komputeres segédlet nélkül terveztek olyan bonyolult rácsos tartószerkezeteket – ez Kollár Lajos munkája –, mint amilyen a sportcsarnokot befedi, és a módosított tervek arra is rávilágít-

tanak, hogy húsz év elteltével miféle új követelményeket támasztott az élet egy ilyen többcélú együttes elé.

Mivel az átadáskor csaknem duplájára, 2400-ról 4000-re kellett fel-emelni a nézőtéri férőhelyek számát, és a küzdőteret alkalmassá kellett tenni az európai szabvány szerint zajló jégkorongmeccsek lejátszására is, mobil széksorokkal tették átalakíthatóvá a lelátót. A nagyobb nézőtér nagyobb befogadóképességű mélygarázs építését is szükségessé tette, amit a meglévő padlószint alatt, bányászati módszerekkel való-sítottak meg. A felszínen mindebből azonban nem látszik több, mint a szilvماغ alakú kijáratok és az az óratorony, amely liftnek, lépcső-háznak és a mélyparkoló füstelvezető berendezéseinek ad otthont.

Szintiszta ráció. Mégis, különös színfolt a csarnokdomb árnyékában, a felszínbe vágott pengeéles ék fölött. Ha sokáig nézi az ember, úgy érezheti, itt lehet tetten érni a kilencvenes éveket: a torony időtlen, mégis idézetekkel teli architektúrája a posztmodern szellőnyi, játékos legyintése.

2013 végén, amikor a sosemvolt expo főterén a sorban eddig utolsó-

ként átadták a Q2-nek is nevezett akadémiai kutatóépületet, egy korszak végképp lezárult a dél-budai Duna-part városfejlesztésének történetében. Az előhasznosítás nélküli utóhasznosítás véget ért, a véletlen által egymás mellé sodort tudományos és oktatási célú épületek megjelenése, egymáshoz való viszonya és az utókor által majd bizonyára értetlenül figyelt sugaras elrendezése a rendszerváltás utáni két évtized tanácstalan és széttartó állami beruházásainak lenyomata.

Az egyetemek az elmúlt húsz évben belakták ezt a városrészt. A Tüskecsarnok megtalálta helyét a sport- és kulturális életben, a Magyar Szentek temploma mellé egy protestáns kápolna is felépült, és bizony rendíthetetlenül állja az idő próbáját az a kék bódébüfé is, amelyet a majdani építkezésekre számítva állított fel itt egy jó szemű vállalkozó. Apropó magántőke: amíg az „utóhasznosítás” nyögvenyelősen végbe-ment, a magyar és nemzetközi cégek kiterjedt telekommunikációs negyed-et építettek fel a környéken. Feltehetően ők úgy gondolták, mindennél fontosabb a „Kommunikáció egy jobb világért”.

ÚJ GENERÁCIÓ KATEGÓRIA, 2. DÍJ

MIRŐL SZÓL A KORTÁRS ÉPÍTÉSZET?

SZÖVEG TEXT: LÉVAI MAGDOLNA (JELIGE: KASSZANDRA)

„csalás nélkül szétnézni könnyedén”
J. A.: Reménytelenül (1933)

Egy gyakorló, az építészmérnöki képzésben tevékenykedő építész kénytelen elméletinek ható definitív mondatokat alkotni: „az építészet (architectura) a valós térben – adott helyen, adott időben, adott társadalmi közegben, adott kulturális korlátok között – létrehozott anyagi és szellemi totalitás(valóság), amely feltárható az idea, a megvalósulás, a használat és az értelmezés felől, valamint a létrejöttéhez szükséges szereplők egymáshoz, illetve a létrejött dologhoz való viszonyában.” (2006–2011 között)

A napi tapasztalat síkján ennél jóval egyszerűbb a magyar társadalmi képlet: ami meg van építve az az építészet, még képletszerűbben az építés (aedificatio) azonosan egyenlő az építészettel (architectura). Ez sok mindent determinál, a szemlélődés körét, ami lehet véletlenszerű vagy nagyon is céltudatos, eleve ideológiailag determinált, vagy egy

utazó felületes, de átfogó pillantása. Lehet kimódoltan spontán vagy álnaiv, de legjobb lenne ehhez bizonyos elfogulatlanság, a múlt századi költő idézett attitűdjének megkísértése.¹

„kortárs” – contemporary, ami legtöbb jelentésében egyidejűleg létező Az utazó korlátja, hogy az egyes időpillanatra nézve csak folyamatos emlékezéssel képes szemlélni mindazt, ami körülveszi. Érzékelésének tárgyai egyben azonnal érzetkévé válnak és értékítéletté merevedhetnek. Ezek leírva, akaratlanul is, kinyilatkoztatássá dermedhetnek, holott szándéka szerint legfeljebb sejtésként, vagy kérdésként merülnek fel benne.²

Az építészet melyik tartománya lehetne esélyes arra, hogy bármi „jövő felé mutató” szegmensként reprezentálja a magyarországi épített-séget? Ha belegondolunk, ami már megvan, az eleve, ugyanannyira a folyamatos jelen, mint a befejezett múlt része, egyedül a jövője bizony-talan (pl. ingatlanpiaci, településpolitikai, divatirányzati és kultúrpolitikai és mélylélektani szempontból).

Mielőtt megpróbálkozzunk a jelen ellentmondásos tenden-ciái közül a vidék és a (nagy)városi település formák tájképei-

ből kirajzolható jövő felvázolásával, nézzünk a számok bővkörébe!

2013-ban Magyarország 346 városa közül csak 145 lélekszáma volt nagyobb mint 10 000 fő. 98 városunk lélekszáma 5000 lakos alatti ebben az időpontban. Magyarország legkisebb városa 1000 fős.³ „Az 1990-es években 73, az ezredforduló óta további 109 új városunk lett. Magyarország köztársasági elnöke 2013. július 15-ével 18 településnek adományozott városi címet. Ezzel hazánkban 346 városi jogállású település lett, közülük 23 megyei jogú város, a községek száma 2808. Magyarország népességének 17,6%-a a fővárosban, 51,8%-a a többi városban és 30,6%-a községekben él.” (Magyarország 2013. KSH kiadvány, 18. o.) „A 2011. évi népszámlálás alapján továbbvezetett népesség becsült lélekszáma 2014. január 1-jén 9 millió 879 ezer fő volt. Magyarország jelenlegi területén 1980-ban éltek a legtöbben (10 millió 709 ezren), azóta a népesség száma folyamatosan csökken.” (Magyarország 2013. KSH kiadvány, 9. o.) 2013-ban a külföldön élő magyar állampolgárok száma: 277 224. (KSH kiadvány, 20. o.) „2018. január 1-jén az ország népessége 9 millió 771 ezer fő volt, 26,9 ezer fővel kevesebb, mint egy évvel korábban.” (Magyarország 2017. KSH kiadvány, 9. o.) 2013-hoz képest 108 ezerrel kevesebb.⁴

A 1989 és 2013 közötti várossá vált településeket megyénként vizsgálva, a legdinamikusabban városiasodó két megye: Pest és Szabolcs-Szatmár-Bereg, ha egy megye összes városainak számát és a rendszerváltás utáni várossá lett településeinek számát tekintjük mértékadónak. Pest megye esetében: a városok 81%-a 1989-ben vagy utána lett város, Szabolcs-Szatmár-Beregben ez 75%. A különbség annyi, hogy ezek közül az új városok közül Pest megyében 30%, Szabolcs-Szatmár-Beregben 71% a 10 000 lakos alatti település. Amíg Pest megyében az új városok közül három 20 000 fő feletti, addig Szabolcsban csak egy 10 000 és 15000 fő közötti lélekszámú település van.

„egyéni éden – kollektív rémálom?” Vidék modell – a falu és határa, mint eltűnt toposz

Reális-e a családi ház, mint jövőkép, egy mind jobban atomizált társadalomban, amely a falu valós szociokulturális világának maradványaiból is menekül? Így lett a vidék Magyarországnak 20. századi víziói közül a Kertmagyarország két háború közti önsegélyezésének látomása⁵ a Kádár-korra a zártkertek Magyarországvá, ami részben az önkiszákmányolás egyik lehetőségeként adta át a helyét az ezredforduló lakó- és ipari parkok jellemezte globalista tájképének, ahol az addig magának termelt javakat a se falu-, se városlakók többnyire a nagy kereskedelmi láncok akciós választékából fedezik. Ezzel analóg a vidék „Kádár-kockái”⁶ helyét elfoglaló, nyaktaggal alig összenövesztett kétfalakos háztípus uralma.

Mennyiben lenne a társadalom szélesebb rétegének hosszú távú érdeke, és mennyiben a mai vállalkozók jelenidejű haszna az egy ház egy család bizonyíthatóan nagy ökológiai lábnyomú kormányzati politikája, és mennyiben újra termelt hosszútávú környezeti probléma? Sejtethni, az egyfős családmodell, igen jó a kereslet növelő „termék” – amit a szabályozás „ingatlanfejlesztő”-barát rugalmassága, az életmódmagazinok, valamint ezek építészeti és design megfelelőinek luxus példatára, és kitüntetett éves felhozatala szintén erősít, akkor is ha „öko”. Ha ezt a tendenciát

extrapolálnánk az ingatlanosok paradicsomát látnánk egy emberöltő múlva, ahol tenyérnyi telkeken okosházak műfüvel borított foltjai között vidám örökifjú hetvenesek nosztalgiáznának a falusi élet szépségéről.

„kollektív éden – egyéni rémálom” – Urbanizációs modell

Ha a mai megapoliszok felől néznénk globálisan, az ország össznépeisége alig tesz ki egy valamirevaló megapoliszt, ehhez képest elég pazarló a 93 000 km² terület. Építész szemmel nézve a településkarakter és a jogállás szétválasztható, azaz az elmúlt évtizedek városiasodása inkább jogi, politikai aktus, sem mint a 21. századi urbanizáció (l. fent).

A jövő víziója, figyelembe véve az elmúlt évtizedekben az új nagybirtokegyszer kialakulását, az önkormányzatiság felszámolásának stációt, az egyszer már megbukott, de bármikor felvethető megyei területelosztás helyetti eurorégiós újraosztást,⁷ a vidék-visszafejlesztési tendenciákat és a tényleges ökológiai szempontokat, reális képként felvázolható lenne egy 7 városból – 950 ezer és 3 millió lakos között – álló, 93 000 km²-es látomás.

Az első évtizedekben – az ingatlanbiznisz paradicsomaként – egy teljesen új világot lehetne felépíteni. Eldőzerolva mindent, ami ezen kívül van, a projektek útjába eső örökségvédelmi akadályok maradékát, lerobbant városnegyedeket, kiürült falvakat, szegény és elhalt iparnegyedeket, feleslegessé váló utakat, vasutat, infrastruktúrát. Ez lehetne a hulladéképítész Kánaánja, az okosvárosok kísérleti kohója. (Az ökológiai lábnyom számítások igazolnák. Ha a felszabaduló földterületeken okos gazdálkodás, és nem a szél és naperóművek sivataga lenne jellemző, az egyik legfőbb vagyontárgyunk, ugyan csak néhány család birtokában, de „nagyüzemi” biogazdálkodásra is átállhatna. Milyen jó üzlet lenne az elbontott korábbi urbanizációs területek „méregtelenítése”, rekultiválása!)

Hogy ez az új Magyarország vagyoni cenzus szerinti szép új világ, vagy egy szociálisan józanul tagolt társadalmi struktúra lenne-e, azt az épp uralkodó hatalmi ideológia határozná meg. Ahogy azt is, hogy a mesterséges városok igen gazdag múlt és jövőbeli utópiáiból milyen előkép alapján nőnének ki a tájban, állami vagy a vállalkozások (magán)tulajdonában maradó bérleményeként, mint a népesség döntő többségének lakhelye.

Ennek a vízióknak a megvalósulásához – ha tényleg felgyorsult az idő – egy bő évtized kellhet. A szocializmus alatt max. 2,5 évtized állt rendelkezésre az iparosított előregyártással végrehajtott településrombolásra. (Ez településeink képének máig ható zavarodottságát elnézve, félmunkát végzett, de bízhatván a fejlődésben, az új „körzetesítés” új harmóniát teremthetne). Segíthetné ezt, a valódi urbanizációt, a jelen építés mindazon követelményrendszere, amely állítólag energia és környezet tudatos, és a nulla emissziót írni elő a legkisebb hajlékra is.⁸

A jövőkép egy másik síkja lehet, hogy e felvázolt település struktúra milyen társadalmi struktúrát fogad be. A már jelzett tulajdonviszonyok alapján felerősödne a középosztály eltűnése, és valahol ez alatt nivellálna, vagy még mélyebben a szegénység régi-új egyenlősége érvényesülne lekötve a globális statisztikák helyi megfelelőjét. Természetesen ez egy erősen polarizált társadalmi képlet, ahol vésszesen vékony és riasztóan gazdag felső néhány százalék, és a technológiai civilizáció és a nagyobb regionális beágyazottság jóvoltából viszonylag élhető az ettől

messze lemaradó réteg életszínvonala. Röviden, a jelen tendenciái egyik eredője egy új, nem a hagyományos politikai értelemben vett, totalitárius képlet, amely általában kollektív éden, de egyéni rémálom.⁹

E dualista szemléleten túl van-e kedvezőbb áramlat a jelenben, amiből valamivel derűsebb jövő képe sejlik fel? Történelmi tapasztalat, hogy minden kornak, korszaknak, hatalmi, gazdasági berendezkedésnek vannak vesztesei, kárvallottjai – bizonyos szempontból nem releváns, hogy milyen okok láncolata juttat valakit az élet árnyékos oldalára – sokkal izgalmasabb az a kérdés, hogy az adott rendszer, egyáltalán elismeri-e saját társadalmának kárvallottjait, szó szerint helyet biztosít-e számukra, illetve azt hogyan teszi. Avagy hová lesznek az okos városok hajléktalanjai?

Fritz Lang *Metropolis*-ában archetipikus képlete van a polarizált társadalomképnek a „felső tízezer” a felvilágban gondtalan tölti idejét, a többség az alvilágban él és „robotol”. A kellően didaktikus és naiv végkifejlet mögött a 20. századelő általánosnak mondható hite fogalmazódik meg; így vagy úgy, lehetséges egyfajta szociális igazságosság. A globalizáció eddigi trendje soha nem látott társadalmi megosztottságot, polarizációt hozott és a szociális igazságosság kérdését a standardizált kényelem és jóérzés kérdéseivel és termékeivel helyettesítendő maximalizálva a profitot.

A múlt század jövőképeinek megvalósulási „rátájához”, várhatóan hasonló lehet a jelen vízióinak esélye, és ahogy azok részleges megvalósulását a nagy történelmi kataklizmák után lehetett realizálni, most is ez várható (hogy ez hagyományos értelemben vett háború, gazdasági vagy ökológiai katasztrófa csak részben árnyalja a tézist).

„... a törvény szövedéke / mindig fölfeslik valahol...”

(J. A.: *Eszmélet, 1933–1934*)

Ha a többségi tendenciákat nézzük, nehéz biztató képet vizionálni a jelen trendjeiből. Ha az alternatív mozgásokat emeljük ki, akkor sem sokkal derűsebb a kép. Amiben mégis bizakodhatunk, az maga az emberi jelenség. Mintha az alkotó emberi szellem szuverenitása csak ideig-óráig túrná a túlszabályozást, a racionalitás egységesítő fegyelmét, a dogmává, rendszerré merevedő rendet. Talán éppen a technológiai civilizáció nehezen prognosztizálható ugrásai – kiváltképp, ha a kreatív elme felismeri, hogy az etika nélküli korlátlan szabadsága önpusztító erővé válhat – nyithatnak minőségi változást a század második felére.

Ez azonban csak egyik feltétele annak, hogy milyen lesz a jövő. Pontosabban, hogy az építészetben megjelenő anyagi szellemi totalitás milyenné válik. A döntő tényező az lehet, hogy a Czákó Gábor által már a múlt század utolsó negyedében „gazdaságkornak” nevezett szemlélet, amely a gazdaságot helyezi az élet elé (az élet van a gazdaságért), szemben azokkal a korszakokkal amelyben a gazdaság az életet szolgáló eszköz volt, átadja-e a helyét egy gazdaság utáni korszaknak, amelyben az élet értéke ismét előbbre való lehet. Ez a szűkebb környezetünk (93 000 km²) jövőjén túlmutató kérdés.

A jövő tendenciáinak egyik alapkérdése az ember szerepének alakulása: post/human/architectura. A 20-21. század fordulóján kibontakozó új világ egyik sajátos tünete, hogy az ember mindegyre eszközeivel helyettesíti magát, termékeket, alkalmazásokat hoz létre. Sokakban felmerül

a lehetőség, hogy a jövő ember nélküli lesz, hiszen az alkalmazások és eszközök okossága önreflexív lehet, egymást önállóan fejlesztő, amelyben már az ember szükségtelen szereplő.

A 20. század eleje óta másik tapasztalata a „népességrobbanás”, amely mára azoknak a tömegét növeli, akik számára a technológiai civilizáció lehetőségei igen korlátozott mértékben elérhetők, ugyanakkor „élőhelyük” mind alkalmatlanabb a lét minimumára is. Kérdés: melyik törvény lesz erősebb? Az emberi lét hagyományos bioszférához kötött fenntartásának törvénye, amely szükségszerűen új népvándorlás „törvénytelen-ségével” próbálja feloldani a jelen szorítását, vagy a mind tökéletesedő és szükségszerűen az ember nélküli bio-technoszféra alapján, az ember által létrehozott, de rajta túllépő technológiák szabványainak piac- és programorientált törvénye, amely számára az ember sem egyéb mint egy termék, amelyet ha nem piacképes törölni lehet a termékválasztékból?

Mindkét esetben fennáll a lehetősége, hogy amit eddig építészetnek tekintettünk, véglegesen szükségtelenné válik. A tárgyak ember nélküli világában evidens, hogy a hagyományos értelemben vett építészetre nincs szükség. A jelen és a közelmúlt építészeti törekvéseinek egyik nagy vonulata, hogy a házak helyett tárgyakat alkosson. (Le Corbusier száz éve még a ház-gép szimbiónzison lelkendezett, de nagyra nőtt egyedi vasbeton szobrokat alkotott, többnyire igen egyszerű gépészeti installációval.)

Az új népvándorlás eredményeként hosszú időre csak a létezés minimális kerete lehet az építettség, ezt csak igen sajátos értelemben tekinthetjük építészetnek (szociológiailag, néprajzilag, etológiailag). Különös, hogy az utóbbi forgatókönyv ad több reményt az architectura fennmaradására, megújulására; hogy ez a fenti kérdést is megnyugtatóan rendezné-e – azaz, hogy ez a korszak hogyan határozná meg a gazdálkodás és az élet viszonyát –, arról a szerzőnek nincs egyértelmű víziója. De van egy gyanúja: az utolsó ember az építészet vége.¹⁰ Van-e „mód / kitörni út remény e látomásból”?¹¹

¹ Ez a fenomenológia nagy dilemmája, ha jól értem, és minden tudomány nehézsége egyben. (Amúgy J. A. sorait értelmezhetnénk e megközelítés alapállásaként is.)

² forrás: https://hu.wikipedia.org/wiki/Magyarország_városai, táblázata alapján ill. a Magyarország 2013 KSH /2014/ kiadvány internetes változatát felhasználva

³ A település-struktúra változásra nincs adat, a külföldön élő magyar állampolgárok számát az előző évkönyvből ki lehetne számolni (az elvándorlás üteme csökken), jövőre vonatkozó „jóslás” nincs az anyagban. A 2013 évkönyv erre is kitér, és elég erős előregedést jósol.

⁴ Uo.

⁵ Somogyi Imre: Kertmagyarország felé, Budapest, 1942.

⁶ A divatossá terminológia torzít, az adott típus épp úgy jelen volt Jugoszláviában, mint Romániában, vagy Csehszlovákiában, és gyaníthatóan a negyvenes évek hadigazdálkodásának anyagtakarékosága hozta létre.

⁷ 7/2006. (V. 24.) TNM rend. 2020 utáni előírásai szerint, (leegyszerűsítve) minden új huzamos tartózkodású épületnek közel nulla energiaigény követelményt kell teljesítenie. E minimál követelményeknek megfelelően épült házak energetikai tanúsítványa csak „B” minősítésű lehet. (A rendelet hatálya alól csak műemléki és helyi védettségű épületek kapnak felmentést bizonyos feltételekkel.)

⁸ https://hu.wikipedia.org/wiki/Magyarország_területi_beosztásai

⁹ Történelmi előzmény nélküli memóriai létesítmények: a török utáni hadmérnöki falvaink; az iparpolitika 50-es 60-as évekbeli rajzasztalon született 30 ezres települései 1-2000 lelkes falvak helyén, szomszédságában; 20. századi magyar kötődésű ellentétes utópiák: Molnár Farkas modernista vidékfejlesztés víziója, Moriet Odón spirituális utópiája „Az új élet városa”, az urbánus mozgalmárok szerepe és korlátai, az ökofalvak valósága és a működő öfenntartó települések esélyei és rejtettségük miatti hatástalanságuk.

¹⁰ Azt már végig se érdemes gondolni, hogy a Földet elhagyni akaró tendenciák, amelyeknek egyik alapvetése a környezeti vagy kozmikus katasztrófák megelőzésének módja lenne egy lakhatóvá tett másik bolygó meghódítása (Stephen W. Hawking 2000-től haláláig három ilyen irányú nyilatkozatában három különböző okot jelölt meg erre), milyen viszonyba állnak pl. a nulla emissziós követelményekkel és a „design for all” szemlélettel. Ez a homo faber diadala lesz, vagy az emberi jelenség vége?

¹¹ Piliusky János: Jelenések VIII. 7. (1953)

VÁR ÁLLOTT, MOST KÓHALOM

GONDOLATOK EGY PÁLYAMŰRŐL

SZÖVEG TEXT: ZSOLDOS ANNA, MÓNUS GERGŐ (JELIGÉ: ARIADNÉ)

A Gellérthegy Budapest egyik legérdekesebb városrésze. Nem feltétlenül azért, mert ritka, csak félig-meddig megszelídített természetfolt a városon belül, és nem is azért, mert megkülönböztethető építészeti karakterrel bír. Nem azért, mert fontos emlékezeti helyek lelőhelye.

A felsorolt tulajdonságok egyenként is figyelemre méltóvá tehetnének egy területet, a Gellérthegy különlegessége mégis sokkal inkább abban áll, hogy bár mindegyikkel bír, mégsem működik valódi, egységes városi helyként. Elrejtett utcák, villák, parkok és emlékhelyek foltjaiból összeálló, arctalan kollázs. Emlékezeti fontossága helyett inkább csak terheltsége van, Szabadság-szoborral, Citadellával, tisztázatlan, összekuszálódott történeti helyzetekkel, amelyek az avatatlan járókelő számára csak lepattant turistalátványosságoknak tűnnek, egy gyönyörű panoráma melletti bódésornak, ahol alacsony minőségben lehet kapni ételt és szuvenírt. A Gellérthegy a kihasználatlanságnak és a pazarlásnak kiemelt szimbóluma, semmi többnek. A kéretlen helyzet az építészeti, városépítészeti közbeszédben időről időre előkerül, sőt alkalmanként még szabályozói, városvezetési ötletek, állásfoglalások és pályázatok is megjelennek – legutóbb 2016-ban a Miniszterelnökség részéről.

A 2016 júliusában meghirdetett pályázat a hegy komplex megújítását tűzte ki célul, olyan terveket várva, amelyek képesek szellemi, szakrális, turisztikai, városképi változást elérni. A pályázat nem csak szűk szakmai körök számára volt elérhető, amatőrök is indulhattak. A kezdeményezés szimbolikus súlya sokszorosan biztosítva volt, ami sajnálatosan kevésbé látszik a beérkezett tervek többségén. A tervek jelentős része, különösen a megvételben, díjazásban részesültek ugyan sikeresen újratermelték a kortárs városépítészeti kánont, de a meghatározó kulturális és történelmi kérdéseket elegánsan megkerülték, vagy nem vették észre. Ebben a tervezői diszpozícióban persze semmi elítélendő nincs, hiszen nem számon kérhető az az építész, aki az építészeti értelmezési tartományában marad. Ez a tartomány pedig hagyományosan a városi tér fizikai dimenziója, ahogy az a szakmai sajtóból, irodalomból és egyetemi képzésekből világosan kiderül. Az egyéb dimenziók – amelyek megértésére és befolyásolására nem elég pusztán anyagban és látványban gondolkodni – kimaradnak a tervezésből. Az építészek, akik igyekeznek túllépni a látvány által befogadhatón, az építészeti avantgárdját képezik, ami, bár kiváló történeti és elméleti albumok és könyvek erőforrása, mégsem képes elterjedt tervezői habitussá válni. Kísérletek pedig vannak, és nem csak az egyéni példák, hanem a mozgalom- és tradícióképzés szintjén is. Jó példa a szociális építészeti 21. századi gondolata, amely a saját esetlenségében és műveletlenségében is képes volt felvetni a kérdést: hol van az építész helye közös tereink létrehozásában?

A kérdés legnagyobb nyilvánosságot a 15. Velencei Építészeti Biennálén kapott, amelynek főkurátora, Alejandro Aravena chilei építész a Quinta Monroy telep tervezésével vált nemzetközileg ismertté. A telepet nem klasszikus értelemben készen adták át, hanem egy olyan állapotban, amelyet a beköltözők élete alakított teljes egészévé. Aravena nem tartott igényt arra, hogy a saját alkotói pozíciója alá rendelje a városi

életet, épületeiben az építész kéznyománál fontosabbak a lakók nyomai. Aravena szakmai sikere nem az egyedüli példája annak az építész magatartásnak, ami nem kérdések megválaszolására épül, hanem valóban nyitott és súlyos kérdések feltevésére.

A 2016-os Gellérthegy-pályázatra is érkezett ilyen nyitott terv. A Paradigma Ariadné építésziroda *Gellérthegyünk* című terve röviden összefoglalható: a Gellérthegy oldalába lépcsők kerülnek. Hatalmas lépcsők, üres terekkel, amelyeken nincsenek szobrok, építmények, boltok vagy bódék. A Citadella és a Szabadság-szobor eltűnik, ezek anyagából építik meg az új lépcsősorokat, helyüket nem váltja fel semmilyen új építmény, kizárólag a természet. A tervezők elgondolása szerint így nem jön létre semmilyen körülírható új állapot, de létrejön a lehetősége annak, hogy a társadalmilag kiüresedett, de fizikailag zsúfolt teret a városlakók újra magukévá tehesék. Minden akadályt el akarnak bontani a városhasználó és a városi tér közötti, ezzel megadva a lehetőségét annak, hogy a Gellérthegy valóban jelen idejűvé válhasson, jelentéssel töltsdön meg. Ezt a jelentést nem a tervező határozza meg, hanem kizárólag a városlakó.

A terv magyar építészeti termékekhez képest nagy nyilvánosságot kapott, több országos elérésű médium foglalkozott vele, amit nagy fogyasztói visszacsatolás, rengeteg felhasználói komment is kísért. Egy, a társadalom irányába nyitott építészeti kezdeményezés esetén ez utóbbiak legalább annyira érdekesek, mint a tervezők által létrehozott szöveg- és képanyag. Fogyasztó és tartalom közötti interakciók rendkívüli sokasága jött létre, köszönhetően annak, hogy a magyar nyilvánosságban a városátalakításoknak sajátosan rossz szájíze van (valamit szét fog rombolni vagy egy gazdag ember, vagy a városvezetés), valamint annak, hogy a Paradigma Ariadné terve mind céljában, mind a közlés formájában szokatlan a hazai közegben. A kommentek túlnyomó része elutasította a tervet, sőt az építészeti hozzáállást is. A Citadella és a Szabadság-szobor elbontásának javaslatával a tervezők érzékeny pontra tapintottak, a véleményformálók többsége nem akart, vagy nem tudott továbblépni a két épület eltűnésének tényén, nem tudta azt felszabadító gesztusként értelmezni.

Mark Wigley¹ *The Architecture of Content Management* című esszéjében az építészeti tartalomrendezést mint tartalomrendezést és szervezést értelmezi újra. Szerinte érdemes az építészeti nem mint fizikai tereink alakításának egyfényegű módját, hanem mint felgyülemllett információk tárhelyét értelmezni. Ahogyan a középkorban a mintakönyvekben kulminált a céhek és mesterek szellemi tulajdona, úgy a kortárs tervezőirodák is tárhelyként, archívumként működnek. Minden irodának megvan a saját tervbázisa, amelyben a különböző megoldások őrződnek, ahonnan előhívhatók egy új terv készülésekor. Egy tervező nem épületet állít elő, hanem információt ahhoz, hogy egy épületet meg lehessen építeni. Az iroda mindig egy információcsomagot bocsát ki, amikor tervet közöl, az információt nem csak elő kell állítani vagy hívni, hanem össze is kell foglalni, értelmezhetővé kell tenni a fogyasztó számára. Ezek az információk különböző minőségűek, lehetnek kivitelezési tervek, pontosak és egyértelműek, és lehetnek egyszerű ötletek is. Az építészeti ötlet Wigley szerint a szövegekhez és számokhoz képest mindig a gondolat

A PARADIGMA ARIADNÉ GELLÉRTHEGYÜNK-TERVE

thresholdján mozgott, de az építéshez mindig elégségesen. Ezt a különös természetet a *designo* fogalmával lehet meghatározni, ami egyszerre jelent rajtot és ötletet. A *designo* rendelkezik a jól megfogalmazott gondolat gazdagságával, és a képi kommunikáció nyitottságával is. Ha egy építész felismeri ennek az eszköznek a létét és erejét, kiléphet az építészet klasszikus eszköztárából, és olyan információkkal is elkezdhet diszponálni, amelyek az építészet hagyományos területén kívül esnek.

A hatvanas évek Olaszországában az akkor induló *antidesign*, mint antitézis hatotta át az építészetet és a tárgyalást. A Superstudio építészeti montázsokat, installációkat hoztak létre, amelyekben terek és épületek képei keveredtek más tartalmakkal. Az építészeti kép, információ így újabb, tágabb kontextusba került, ahol a tér és forma fizikai olvasatait érzelmi és kulturális hatások befolyásolták. A Superstudio építészeti az esztétikai túlzás eszközével próbálták túllépni azokon a határokon, amiket a szikár szakmai tervezés jelöl ki. Hasonlóan járt el Szegő György, amikor az 1980-as években Budapestről készített montázstechnikával utópiákat, álomképeket.

Az építészeti utópia kibővíti a tartalommenedzsment alapanyagát, túl az építéshez szükséges információn, az építészet határait így átjárhatóvá téve. Az átjárhatóságnak ára van: az olyan építészeti terv, amelyik nem a megvalósulás jegyében születik, elveszti a kijelentés erejét, egy fikcióval kapcsolatos vitaindítónak válik. Az ilyen viták gyakran válnak építészettörténeti mementóvá, olyan emlékké, amely nem egy megvalósult építészeti terv eredményeiből, hanem egy kor be nem váltott ígéreteiből fakad. A magyar építészettörténetből példaként állíthatók erre a Nagy Bálint, Rajk László, Ekler Dezső nevével fémjelzett Keszthely városrendezési pályázat 1981-ből, vagy Zalotay Elemér hatvanas évekbeli szalagháza.

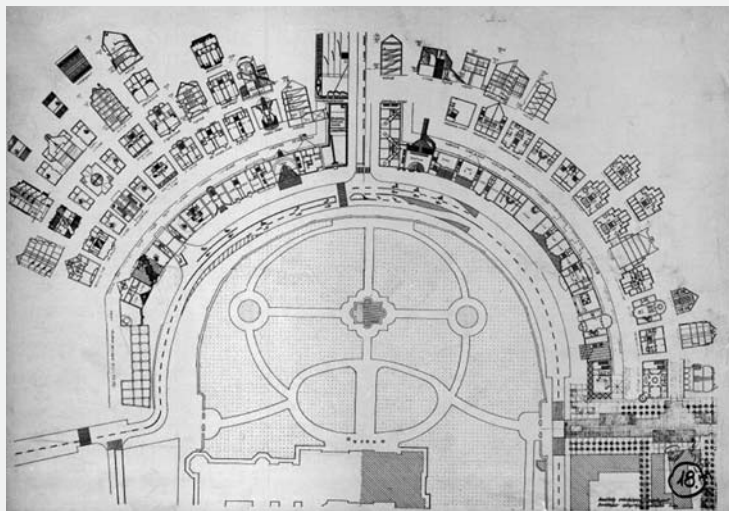
A Keszthely pályázat megépülésre készült, 120 építész vontak bele a munkába a 90 éves Fischer Józseftől az akkor még egyetemista Szalai Tiborig. A terv tartalma egy posztmodern mintalakótelep volt, de a kez-

deményezés ennél sokkal több. Olyan építészeti program, amely a szakmán belüli demokratikusságra épül, és az abból fakadó heterogenitást emeli programmá. Az autonóm építész eltűnik, feloldódik egy várostervben, amelyben a különböző gondolatok egyenrangúsága válik értelmezési keretté. A pályázatot elbogatellizálták, divatos elképzelések tárházának vették, nem valósulhatott meg, a terveket azonban összerajzolták egy közös, pannó-alkatú látványtervvé. Ez a látványterv, ha városépítészeti információt nem is hordoz, történeti és kulturális tartalmakat igen. A tervezők – akik újraértelmezték saját pozíciójukat – Keszthely átalakításában elbuktak, építészeti munkájuk mégis értelmet nyer, előhívható és újraolvasható, egy kor építészeti tudásának archiválása tehát megvalósult.

A Paradigma Ariadné tervében és a Keszthely pályázatban hasonló építészeti hozzáállás figyelhető meg. A tervezők mindkét esetben lemondanak saját egyedi alkotói pozíciójukról, hogy a terv tartalmát egy nyitott, demokratikus folyamat határozhassa meg. A Keszthely pályázat azonban sok szempontból tisztább helyzet, hiszen a nyitottságot a szakmán belül értelmezi. Úgy definiálja újra a tervező helyét a terven belül, hogy az új, demokratikus diskurzus kereteit az építészeti tudásban és legitimitációban határozza meg. A terv tartalma így sok egymás mellé rendelt, de azonos alapokból létrehozott tartalom kollázs lesz, ami ugyanakkor a közönség, a társadalom számára ugyanúgy zártan tekinthető, mintha egy ember tervezte volna. A Gellérthegyünk pályázat lépcsőinek nyitottsága sokkal drasztikusabb, tervezői vállalása demokratikusabb, hiszen elsősorban nem az autonóm tervezői pozíció kerül ki a folyamatból, hanem a tervezői állítás, az az információ, ahogy a tervező a saját művét részletekbe menően értelmezi.

Egy ilyen építészeti habitus valóban újnak és valóban nyitottnak tekinthető. Yona Friedman városterveire emlékeztet, amelyeknek alapvetően egy állítása van: nem a társadalom kereteit kell megalkotni, hanem a változás kereteit. Olyan struktúrákat, amelyek képesek a városi jelen időt szolgálni, nem definiálják azt, egyszerűen lehetővé teszik a folyamatos újratermelődését. A város azonban nem értelmezhető kizárólag a változásban. A puszta városi teret a társadalmi idő változtatja helyé, az az idő, ami a történelemben, emlékeztetben és jelentésben hordozódik. A tervezők éppen abban látják a Gellérthegy megújulásának, autentikus helyé válásának esélyét, hogy a jelenlegi, terhelt állapotot üres lapra cserélik, amit a városlakók írhatnak tele. Ez a hozzáállás, bármilyen magától értetődőnek tűnik is, alapvető kérdéseket hordoz magában a terv demokratikusságával kapcsolatban. Az a keret ugyanis, amiben a Gellérthegy ma létezik, nem szorítható csupán a város aktív használóira. Mint Budapest sok, szimbolikus közterével kapcsolatban, itt is előkerül egy birtoklási vita: kié egy főváros szimbolikus tere? Az államé, az önkormányzaté, minden magyar emberé, vagy kizárólag a budapestieké? Mindegyik válasz magába foglalja, hogyan kell tekinteni a hegy történeti adottságaira, és mit szabad azzal kezdeni a megújulás jegyében. A Gellérthegy jelenlegi, heterogén arctalansága ennek az eldöntetlen kérdésnek az eredménye.

Hogy megérthessük ezt az állapotot, röviden át kell tekintenünk a Citadellának és a Szabadság-szobornak a történetét. A hegy szimbolikus hasznosításának ötlete a reformkor kulturális virágzásnak éveiben kezdődött, a pantheonizációs folyamat hazai megjelenésével. Széchenyi

KESZTHELY, KASTÉLYKÖR PÁLYAZAT. KIÍRÓK: EKLER DEZSŐ, GYARMATHY KATALIN, PIKLER KATALIN, NAGY BÁLINT ÉS RAJK LÁSZLÓ ÉPÍTÉSZEK.

A SUPERSTUDIO MONTÁZSA, 1971 © MAXXI MUSEO, ROMA

István *Üdvlelde* című írásában vetette fel egy nemzeti panteon felépítését, előbb a germán mitológia Walhallájához, majd a londoni Westminster képére idomítva. Széchenyi felvetését széles körű tetszés fogadta, a nemzetépítési diskurzus részévé tudott válni. A vizionálás gyors és groteszk végét jelentette a Citadella 1852-es felépülése, mint a bécsi udvar katonai és politikai jelenlétének, az ország alárendeltségének szimbóluma. A kiegyezést követően Széchenyi Ödön felelevenítette apja kezdeményezését, így 1871-ben tervpályázatot hirdettek a nemzeti panteon felállítására. A pályázók között Feszl Frigyes is indult. Ekkor álmodtak budai akropoliszt, bizáncias ókeresztény bazilikát a hegytetőre. A millenniumi ünnepek idején szintén előkerült a Gellért hegy szimbolikus újraértelmezése, Magyarország 1000 éves fennállásának megünneplésének okán számos terv született, ma már kevésbé ismert és névtelen építészek tollából. A sor folytatódik a Wagnerschule stílusában tervezett, majd többször átalakított Medgyaszay-tervvel, később Makoveczével.

A Citadella, mint nemzeti emlékhely története soha nem kivitelezett, vagy megvalósulásra sem szánt tervek, víziók története. Nemzeti emlékhely minőségében egy semmire sem mutató referenciapont, éppen ebben áll szimbolikus karaktere. A magyar társadalomban kialakult vele kapcsolatban egy kötődési kényszer, aminek valójában nincs emlékezeti alapja, bár meghatározza Budapest látképét, jelentése és története nem közismert. Talán ennek tudható be, hogy a kommentelők elsődleges felháborodását nem a Citadella, hanem a Szabadság-szobor lebontásának ötlete okozta. Utóbbival kapcsolatban rendre előkerült a személyes érin-

tettség, a sértettség érzése, pedig története és jelentősége ugyanolyan ellentmondásos, mint a Citadelláé.

A 14 méter magas, talapzatával együtt 40 méteres szobrot 1947-ben állították fel, felszabadulási emlékműként. Vorosilov szovjet marsall, a Szövetséges Ellenőrző Bizottság elnöke kérte fel megvalósítására Kisfaludi Strobl Zsigmondot. Az emlékmű több alkotóelemmel rendelkezett, egy szobor-kompozíció részeként, de a szovjet uralmat megtestesítő szobrok és orosz feliratok mára már eltűntek, kizárólag a központi alak maradt meg, új kontextust nyerve. A rendszerváltás utáni rehabilitációban felmerült a kérdés: mi legyen a Szabadság-szoborral, helyezték át a Szoborparkba, vagy maradjon eredeti helyén? A vitában a közvélemény a szobor megtartása mellett állt ki. A kérdésre Szentjóbgy Tamás adott performatív választ a *Szabadság lelkének szobra* című projekttel 1992-ben. Az akció során 1992 júniusában, a Budapesti Búcsún, vagyis a szovjet csapatok kivonulásának napján a Szabadság-szobor fehér ejtőernyőselem lepellel lett letakarva. A lepel, mely eltakarta a szobor valós alakját, eltakarta a mögötte lévő történelmet is, Szentjóbgy szándékai szerint semlegesítve és mentesítve a szobrot addigi terhetől. Szentjóbgy saját szavaival így írja le az akkor felvetődött dilemmát: „Amikor változtatásra van szükség, két hibát kell elkerülni. Az egyik a túlzott sietség és könyörtelenség, ami pusztuláshoz vezet (a szobor lebontása), a másik a túlzott tétovázás és konzervativizmus, ami szintén veszélyes (a szobor jelenlegi állapotában való megtartása). Annak, amit az emlékművel kapcsolatban teszünk, meg kell felelnie egy magasabb igazságnak, és nem szabad egy önkényes és kicsinyes motívumból fakadnia. Véleményünk az, hogy a szobrot nem kell lebontani, és nem kell megtartani, vagy ami ugyanaz: el kell tüntetni és ugyanakkor meg kell tartani.”²²

A Szabadság-szobor azóta Budapest egyik első számú jelképévé vált, úgy a városlakók, mint a turisták számára. Olyan városarculati elem, ami rendre megjelenik a szuveníriparban és a hivatalos önkormányzati kommunikációban is. Az állam is gyakran felhasználja, például az olimpiai kampányban. A szobor a ma emberének mást jelent, s levetkőzte történelmi terheltségét. A köztudatba egyszerű jelképként épült bele, egy pusztá sziluettként, amely a város sok pontjáról látható, és ami a maga mémségében alkalmas arra, hogy Budapest minden komplex jelentés nélküli jelelőjévé váljon. Az ilyen mémek ha közös jelentéssel nem is bírnak, személyes emlékek és érzések hordozójává tudnak válni.

A Paradigma Ariadné tervével kapcsolatos kommentek leghevesebb érvei személyes kötődésűek és látványalapúak. A vitában ellentmondás keletkezett a tervezők által elsődlegesnek gondolt, egységes történeti jelentőség és a személyes jelentőségek sokasága között. Egységes történeti jelentőség pedig csak akkor jöhet létre, ha van egységes társadalmi keret, ami létrehozza azt. Itt kerül elő megint annak a kérdése, hogy egy folyamat demokratikussága milyen keretek között érvényesül.

Abban a helyzetben, amikor egy emlékmű jelentése nem áll másból, mint különálló személyes jelentések sokaságából, az emlékmű mindenkié és senkié egyszerre. Mindenkié annyiban, hogy mindenki megtöltheti a saját tartalmaival, és senkié annyiban, hogy senki számára nem válik közös identitás alapjává. Közös identitáshoz pedig közösségre van szük-

ség, olyan emberekre, akik együtt hoznak létre tapasztalatokat. Amíg a Gellérthegyünk pályázat az ilyen tapasztalatok tere akar lenni bizonyos emberek számára, addig a Szabadság-szobor elbontásával mindenkitől elvonná azt a lehetőséget, hogy a város felett álló sziluettet megtölthesse a saját jelentéseivel. A helyzet könnyen párhuzamba állítható a Szabihíd-projekttel.

A Szabadság hídát 2016 nyarán a Főváros részlegesen felújította, és amiatt elzárta az autóforgalom elől. A városiakok – leginkább az éjszakai szórakozást köztéren szerető fiatalok – hamar birtokukba vették az újonnan létrejött közteret. A hídon „lógás” hamar közkedvelt szokássá vált, nem sok idő alatt euforikus és közös szórakozássá. Egy városi tér újrafogalmazása mellett a közös élményt maga a közösség adta, illetve annak tömeges mérete. A spontán megvalósuló köztér foglalat 2017 nyarán már szervezett polgári kezdeményezés akarta újraéleszteni. Kisebbségi huzakodás után, a civil kezdeményezésekre általában nem nyitott városvezetés négy hétvégére lezárta az autóforgalom elől a hidat, és a városiakok újra birtokukba vehették azt. A spontán létrejött térfoglalás, és a szervezett kezdeményezés között azonban nagy különbségek voltak. 2017-ben már rengeteg szervezett program jelent meg a hídon, koncertek, táncelőadások és vetítések. A híd sokszor már nem mint egyszerű és spontán köztér működött, sokkal inkább mint egy dezentifikált kültéri szórakozóhely. A nyilvánosságban el is indult a vita, hogy miért éri meg a Fővárosnak biztosítani ezt az állapotot, miért enged szórakozni egyes embereket a hídon, amíg mások azon autóval szeretnének átmenni. Hiszen vannak olyan budapesti és nem budapesti emberek, akik ezt szeretnék csinálni, egyszerű főutat látnak benne, ahogy manifeszt közös rendeltetése szerint az is.

Az ilyen civil kezdeményezések, bár felszabadító hatásuk és közösségépítő erejük nem tagadható, nem egyértelmű felszabadító tettek. Olyan emberekhez hozzák közelebb a várost elsősorban, akiknek van idejük, lehetőségük és elsősorban motivációjuk önrendelkezni a városi terekkel. Budapest sajnos ma még nem olyan város, ahol az ilyen városiakok lennének többségben. És Budapest legfontosabb köztereit nem is feltétlenül a budapestiek birtokolják. A fővárosi szerep sok esetben ellentmondáshoz vezet városi tér és városi polgár között. Ilyen ellentmondás az, hogy egy híd vajon a városon való autós átjutás lehető leggyorsabb lehetősége-e, vagy egy különleges köztér. A Citadella és a Szabadság-szobor elsősorban közös jelentés nélküli mémek, vagy a budapesti közösségi élet kihasználatlan lehetőségei?

A Paradigma Ariadné az utóbbit választotta, a hely történeti és kulturális jelentőségének tudatában. Azonban – ahogy az a tervet kísérő kommentrengetegből kiderül – az átlagos magyar hírfogyasztó irtózik ettől a hozzáállástól. Sok hozzászóló egyszerűen, érvelés nélkül vetette el vagy infantilizálta az ötletet, nem túllépve azon, hogy az egyszerű lépcsősorokban nem lát építészeti munkát, csak egyfajta művészkedő kivagyiságot. Mások félreértelmezték a helyzetet, és a kormány által megrendelt valós tervként fogták fel a pályázati anyagot. Az intézményes politikával való összemosás a 2010-es évek Magyarországon különösen rossz fényt vet bármilyen építészeti kezdeményezésre, hiszen az antide-

mokratikusság kontextusát eredményezi. A Paradigma Ariadné lépcsősorai így nem mint szabad, nyílt cselekvési terek jelentek meg, hanem mint romboló, autoriter gesztus. Ez néhány kommentelőnél kifejezetten pánikhangulathoz vezetett. A legtöbben egyszerűen azt sérelmezték, hogy eltűnne a Szabadság-szobor, ami megfosztaná őket személyes emlékeiktől és érzéseiktől. Kevés olyan hozzászóló volt, aki átélte a terv által felkínált lehetőség felszabadító erejét. Ők azok a városiakok, akik képesek lennének, és szeretnék is lakóhelyüket megtölteni közös cselekvéssel és identitással. A többiek sajnos nem, amiért nem feltétlen számonkérhetők.

Az internet megjelenéséig az építészeti közlés egyirányú csatornákon történt. A Keszthely pályázat designo-i önmagukban fogyaszthatók, nem kapcsolódik szükségszerűen hozzájuk a fogadtatásuk, vagy hogy vezettek-e bármilyen változáshoz, megépült építészeti eredményhez. Az az információ, amit hordoznak, az az építészeti és nem építészeti tartalom, amelyet összefoglalnak, magukban, egészként értelmezendők. Ezért lehetnek mementói egy újító vagy demokratikus építészeti pozíció megfogalmazásának.

A Paradigma Ariadnénak ez a lehetőség nem adott az online térben. Az online nyilvánosságban összemosisodik tartalom-előállítás, terjesztés és fogyasztás. A tervek és reakcióik egyetlen kontextust határoznak meg. Ha a Facebookon teszünk közzé egy gondolatot, ahhoz szükségszerűen hozzárendelődnek a kommentek is. Ezt figyelembe kell venni, ha az építészetre, mint nyitott határokkal bíró tartalomrendezésre gondol egy építész, ahogy azt a Superstudio alkotói, vagy Szegő György tették kollázsaik megalkotásakor. A Paradigma Ariadné demokratikus ajánlatát a magyar online nyilvánosság olyan terméké alakította, amely egyszerre hordozza magában a társadalmi nyitottság és zártság gondolatát. Erre az iroda építészeti nem feltétlenül gondoltak előre, ahogy egyikük, Csóka Attila fogalmazott egy interjúban: „*Szerintem nem feltétlenül azokkal akarunk együtt dolgozni, akik félelemmel fordultak a javaslatunk felé. A mi felvetésünk pusztán egy »mi-lenne-ha« helyzet volt – valami, amit elképzeltünk. Nem akarunk odaállni, és szétverni a Citadellát... de egyébként miért is ne lehetne? Azt viszont fontos felismernünk, ha egy-egy ilyen kísérleti gondolat nem zsigeri elutasítással csapódna le kapásból a közönségben, akkor lehet, hogy sok minden máshogy menne az országban.*”³

A Gellérthegyünk pályázatra készült terv sorsa megmutatta, hogy a kortárs építészek, ha használni akarja az online kommunikációs módokat, már nem csak a tervébe foglalt tartalmak rendezésével és prezentálásával kell törődni. Figyelembe kell vennie, hogy tervének egységet kell alkotnia a potenciális reakciókkal, azok befolyásolni fogják annak jelentését, és azokkal együtt fog emlékké válni.

¹ <http://c-lab.columbia.edu/0124.html>

² Boros Géza: Három radikális köztéri projekt, Bevezetés az utca művészetébe: <http://beszelo.c3.hu/04/0708/14boros.htm>

³ <http://designisso.com/hu/2017/02/15/ne-magaba-zart-epiteszet-jojon-letre-interju-a-paradigmaariadne-epiteszeivel/>

ALDO ROSSI ÉS CARLO AYMONINO LAKÓNEGYEDE MILÁNÓBAN

SZÖVEG TEXT: HARANGI ATTILA

A második világháború utáni súlyos lakásválság kezelését Milánóban a város északi részéhez kapcsolódó külvárosi közösségek telepítésével igyekeztek megoldani. Az első ilyen lakónegyed már 1946-ban elkezdték építeni. Tíz évvel később, 1956-ban az általános szabályozási terv (Il Piano Regolatore Generale) felhasználásával egy új mesterterv részeként alapozták meg a második lakónegyed létesítését. A projekt helyszínét Milánó Gallaratese nevű negyedében jelölték ki. A terület két részre oszlott, a második rész a Monte Amiata Bányászati Részvénytársaság tulajdonában állt. Ezen a területen 1967 második felében engedélyezték a Gallaratese 2 magánfejlesztést. A tervezésével a Studio Ayde irodát bízták meg. A projekt vezetője az iroda partnere, Carlo Aymonino (1926–2010) olasz építész és várostervező lett, aki két hónappal később meghívta Aldo Rossi (1931–1997) milánói építészt az egyik épületeregység tervezésére. Az új lakónegyed 1972-ben készült el és a Monte Amiata nevet kapta, egy toszkánai hegy után.

A Gallaratese negyed Milánó VIII. kerületében, a központtól hét kilométerre északnyugatra fekszik. A Milánóhoz közeli Gallarate városról nevezték el. A negyed a már említett körülmények által 1960 és 1980 között született Piero Bottoni tervei alapján a Gallaratese 1 építésével. Az első lakónegyeden Gianluigi Reggio vezetésével hatvan építész dolgozott Bottoni elveit továbbgondolva. Bottoni célja az alacsony jövedelműek számára egy kerület létrehozása volt zöld területekkel, közösségi funkciókkal és közvetlen tömegközlekedéssel összekapcsolva a központtal. A következő állomás a Monte Amiata lakóegyüttes volt. A későbbi összes lakóegység toronyházakból áll, egy hatalmas lakótelepet alkotva. Bottoni eredeti tervei nem valósultak meg teljesen a zöld területek és a közösségi funkciók rovására, így egy külvárosi lakótelep épült fel, amely napjainkban hatvanezer ember otthona.

A Monte Amiata egy hatalmas négyszögű tömb része, teljesen körberkerítve sövényfallal és kerítéssel. Két portaszolgálattal felügyelt bejárata van, közel átellenben a Via Francesco Cilea és a Via Enrico Falck felől. A lakónegyedhez közeledve először a magas épületsávok tagolt homlokzatai tűnnek elő a fák közül. Első ránézésre nem sokban különböznek egy lakótelepi épülettől, azonban már az utca felőli homlokzatokon is megjelenik a különleges formálás, viszont a belső világának részleteit még csak sejteni sem lehet.

Öt sávós épület hosszú tömegének rendszere alkotja a lakónegyed alapját. A tengelyes tömegek kapcsolata és az általuk lehatárolt tér teljesíti ki ezt a rendszert. Az ekkora már elismert várostervező építészek koncepciója az volt, hogy ne önálló lakótornyokat építsenek, hanem legyen közöttük valamilyen kapcsolat. Az öt egységet A1, A2, B, C és D épületnek nevezték el. A legmeghatározóbb egységek az A1 és A2 épületek nyolcemeletes tömegei, amelyek kijelölik a rendszer erővonalait. A déli részen az Enrico Falck utcával közel párhuzamosan elhelyezett A1 egység tengelyvonalával nagyjából 120°-os szöget zár be az azonos hosszúságú és szintszámú A2 egység. Az A2 épület kifut az A1 épület elé. A két épület tengelyének szinte a szögfelező tengelyében fut a hatemeletes B egység. A B épülettől hátrább tolva, de tengelyével párhuzamosan helyezkedik el az Aldo Rossi által tervezett alacsonyabb D épület.

FOTÓ: HARANGI ATTILA

A B épület hosszanti tengelyére merőlegesen csatlakozik a C épület kétemeletes egysége, amely összeköti a D és az A1 épületekkel. Az egész rendszer eredőjében egy félkör alakú szabadtéri lelátót helyeztek el.

A komplexum középső része egy paralelogramma alakú magasított plató, mely az épületek által két háromszög alakú és egy központi térre tagolódik. Ez a városi tér, mint egy fennsík emelkedik ki a környezetből három méternyit, alatta a parkolóház kapott helyet. Az amfiteátrumnál egy karcsú, élénksárga színű fedett-nyitott híd köti össze az A1 és A2 épületeket. Az A1 és A2 épületek külső oldalain egy-egy hasonlóan megformált, sárgára festett elegáns rámpát alakítottak ki. A hosszú gyalogos közlekedők derékszögben csatlakoznak az épülethez és három oszlopra támaszkodnak, a másik szárúk pedig szintén derékszögben végződik.

Az épületek karakteres elemei az additív henger alakú lépcsőházak. Ezeknek a központi lift köré szerveződő lépcsőházaknak többféle magasságuk és kerületük van, általában magasabbak az épületnél. A hengermotívum tartószerkezetként is markánsan megjelenik. Le Corbusier építészeti pontja szerint az épületek lábakon állnak, a terhelésnek megfelelően színesre festett testes oszlopok és pillérek, illetve falszerű keskeny pillérek sorolása oldja a robusztus tömeget. Aymonino épületeinek karakterét a tompa barnás, vöröses vakolat határozza meg, ami földszéri hatásával és durva szemcsés felületének árnyalataival egyfajta mediterrán érzést hordoz magában. Ez a bordóból, szürkéből és kékből álló olasz színkeverék a hetvenes években volt népszerű. A vakolatfestés vibráló hatását a piros ablakkeretek fokozzák. Az épületet színe és furcsa megjelenése miatt „vörös dinoszaurusznak” is nevezik.

Mindehhez Rossi épületének nemcsak architektúrája, hanem csontfehérre vakolt homlokzata is egyensúlyban kapcsolódik, nyugvópontként teljesíti ki a komplexumot. A homlokzatok harmóniáját az épület elvételeiben, belső részeiben tiszta felületként használt élénk alapszínek: citromsárga, piros és kék ragyogása teszi játékosá.

Aymonino mozgalmas, nagyszabású és részletgazdag architektúrájához képest kontrasztot képez Rossi visszafogott, alapelemekből építkező formálása. Azonban Rossi a végletekig fokozott egyszerűséggel, az ele-

mek ritmusos ismétlésével és a fény-árnyék játékokkal olyan hatásokat generál, melyek hasonlók Aymonino épületeihez. Rossi később úgy értékelte ezt a feszes szerkesztést, hogy tudatában kellett volna lennie a galéria és a fedett passzázs különleges szerkezeteinek, nem csak a formának.

A 440 lakást magába foglaló komplexum a két építész urbanisztikai vízióját valósítja meg egy ideális mikroközösségről. A különböző típusú lakásokban 2500 ember lakhat, továbbá 25 iroda és számos üzlet erősíti a 'város a városban' koncepciót. Többek között az 1950-es években a CIAM-hoz kapcsolódó Team X modernista építészcsoporthoz tartozó kísérletei inspirálták őket. Például az összekötő hidak, melyek az elkülönített lakótömböket egységes városnegyeddé teszik. Le Corbusier marseille-i lakóegysége, a Unité d'Habitation nemcsak elveiben, de a belső folyosóról megközelíthető duplex lakások kialakításában is mintául szolgált. Az üvegtégla felületeket Pierre Chateau párizsi Maison de Verre épülete inspirálta. Aymonino fő előképe az ókori Róma építészete volt, tagolt formáival, külső és belső keringési útvonalával és sejtékből álló térbeli elrendezésével, különösen Traianus római vásárcsarnoka. Fontos volt számukra az előregyártott elemek elkerülése, ezért a hagyományos olasz mestersegeket modernizálták és egy moduláris szerkezeti keretet használtak.

Rossi a metafizikus festészet megalapítójának, Giorgio de Chirico 1930-as évekbeli szürrealista festményeiből merített, bizonyos értelemben az ő festményeit keltette életre.

Aldo Rossi a lakás tipológiájára két változatot használt. A Monzába készült San Rocco lakónegyed tervében az udvarok köré szervezte a lakásokat, Gallaratesében pedig árkádokra és galériákra fűzte fel őket. A teljes épület e vízszintes sétány mentén bontakozik ki. Rossi szerint a galéria tipológiája rendkívül fontos a modern építészetben, ami egy megemelt belső utcát reprezentál. Ugyanakkor az udvarral együtt hagyományosan az egyik legáltalánosabban használt forma Lombardiában. Rossi abban hitt, hogy a tervezés szakaszában ez a tipológiaválasztás nagy jelentőséggel bír, sok épület pontosan azért csúnya, mert nem képviselnek egy tiszta döntést, mindenekelett jelentés nélküliek.

Rossi első ilyen léptékű épülete 182 m hosszú és 12 m széles. Nem sokkal a plató csatlakozása előtt, nagyjából az épület egyharmadánál két részre van vágva. A dilatációnál négy darab 1,80 m átmérőjű vasbeton oszlopot alakítottak ki. Ezen a ponton a legnagyobb a feszültség az épületben, a tervrajzon és a magasságban egyaránt, így ki tudták használni a műszaki adottságokat és a terep egyenlőtlenségeit is. A megemelt épületrész földszintjén üzletek és kereskedelmi helyiségek nyílnak az árkádokra. Az azonos magasságú épület árkádos földszintje fölött az épület platóhoz csatlakozó felében két szinten, a másik felében három szinten alakítottak ki lakásokat. A földszinti résznek két szintje van, melyeket öt lépcsőház köt össze, ezekből érhetők el a galéria-folyosók is. A pillérsor elemei 20 cm vastag és 3, illetve 1 m széles faltestek, a feszítávolságuk 1,80 m. Hasonló falpilléres árkádmotívum Rossi életművében a modenai San Cataldo temetőben jelenik meg (1971–1978.), illetve 1975-ben a portugáliai Setúbalba tervezett lakókomplexum rajzain. A lakások az épület teljes hosszában futó 1,85 m széles nyitott függőfolyosóról érhetők el, és a kiszolgálóhelyiségek ab-

lakai is ide nyílnak. A galéria nyílásai a homlokzatrendszerhez igazodva 1,5 m széles négyzetek, a lépcsőházakkal szemben 2,8 m széles négyzetek keresztirányú acél merevítőrudakkal. A lakások általában két szobából, konyhából és fürdőszobából állnak, minden lakáshoz tartozik egy vagy két loggia. Az épület minden látható eleme szerkezeti, nincs rajta semmiféle díszítés, ami eltértené az azonos ablakoknak és nyílásoknak az épület teljes hosszán végigfutó ismétlődését.

Rossi úgy gondolta, hogy az épületek formáinak univerzálisnak kell lenniük, nem lehet konkrét funkcióhoz sem kötni, mert ha befejezik a használatukat, később újraértelmezhetik őket. Talán leginkább ez az elv vezérelhette a lakóegység semleges kialakításánál.

Peter St. John brit építész 1980-ban, húsz évesen járt először az öt inspiráló Monte Amiata lakónegyedben. Úgy érezte magát, mint egy színpadon: mintha egész Olaszország ott lenne a maga grandiózusságával és szegénységével, műemlékeivel és romjaival egyaránt. A „szegény ember Corbusier marseille-i kollektív háza”-ként jellemzi, de rögtön hozzá is teszi, hogy Rossi épülete, legalábbis lélekben, nem hagyta maga mögött a várost.

Aymonino és Rossi alkotása 1972-es elkészültekor nem aratott osztatlan sikert. Főleg monumentális méretei és utópisztikus ideái miatt, illetve a kereskedelmi infrastruktúra sikertelensége következtében viták és kétségek érték a lakónegyedet. Ráadásul az Olasz Kommunista Párt nyomására hajléktalanokat telepítettek a lakásokba, ami olyan rombolónak bizonyult, hogy 1974-re elnéptelenedett a negyed. Negyven év elteltével azonban a Gallaratese feltámadt hamvaiból, és virágozni kezdett, folytatva egy nyüzsgő közösség kiszolgálását, amit az alkotók olyan nagy reményekkel elképzelték.

A lakónegyed napjainkban tiszta, rendezett és karbantartott. Előszeretettel használják divatfotózások helyszínül. A turisták számára is belépődíj nélkül látogatható, egy óra alatt van lehetőségük körbejárni a negyedet, ami minden érdeklődőnek nagy élmény. Érdemes összehasonlítani Milánó napjainkban épülő elképesztő modern negyedeivel, a Porta Nuova toronyház negyeddével és a CityLife lakó- és üzleti negyedben Zaha Hadid és Daniel Libeskind lakótömbjeivel. A sztárépítészek korunk minden igényét kielégítő luxusapartmanjai mellett, persze más kontextusban, de a Gallaratese közel ötven év múltán is megállja a helyét, és van rá igény. A jelenlegi kihasználtsága bizonyítja, hogy Aymonino és Rossi minden felmerülő kérdés ellenére egy élhető és emberléptékű lakónegyedet tervezett.

Luke Fiederer: *Gallaratese Quarter / Aldo Rossi & Carlo Aymonino*, <https://www.archdaily.com/867165/ad-classics-gallaratese-quarter-milan-aldo-rossi-carlo-aymonino>

Alberto Ferlenga (ed.): *Aldo Rossi. The Life and Works of an Architect*. Köln, Könemann, 2001. 46–47. o.

Aldo Rossi: *Tervek, rajzok, írások*. (szerk: Masznyik Csaba), Budapest, BME, 1986. 14. o.

Jean Castex: *Architecture of Italy. Reference Guides to National Architecture*. London, Greenwood Press, 2008. 82–85. o.

Roger Sherwood: "Gallaratese" Housing Prototypes. http://www.housingprototypes.org/project?File_No=ITA021

Peter St John: Inspiration; Aldo Rossi's Gallaratese Housing. *Building Design Magazine* (London: 5th April 2012) Issue 2008, 12–15. o. <https://www.carusostjohn.com/text/building-design-magazine-inspiration-housing-galla/>

<http://www.cronologiadourbanismo.ufba.br/apresentacao.php?lang=Verbetes=en&id=Verbetes=113#prettyPhoto>

ÉPÍTÉSZETTÖRTÉNETI VÁZLAT SZABÓ ISTVÁN ÉRDOLIGETI TEMPLOMÁRÓL

SZÖVEG TEXT: MAJOR GYÖRGY (JELIGE: ÉRDOLIGET)

Szabó István (1914–1988) sajátos pályát befutott 20. századi „designer”, sok területen alkotó emberként, egyéni világlátással, két egymástól igen eltérő történelmi korszakban megőrizve művészi, emberi, alkotói integritását hozta létre életművét.

Személye, munkássága az elmúlt években mind nagyobb érdeklődésnek örvend, egyes műveiről mind több elemzés, tanulmány jelenik meg. Egyes alkotásai a maguk fizikai valójukban vagy eltűnnek, vagy jelentősen átalakulnak, vagy ezek veszélye leselkedik rájuk.¹ Munkásságát teljes mélységében feltáró monografikus mű még nem jöhetett létre, egyes alkotásai közül, talán csak, Berecz Tamás Vizafogói Tours-i Szent Márton templom teljes építéstörténetét feltáró doktori értekezés fejezete esetében történt meg. Paradox módon ez a templom csak alapvetésben tekinthető Szabó munkájának, a megépült változat Borsányi Pál terve.² Az alábbi írás ennek a templomokba foglalható korszak egy darabjára, az érdszigeti Nagyboldogasszony plébánia templomra vonatkoztatva próbálja Szabó munkásságának jellemző sajátosságait vizsgálni, és elhelyezni az utolsó alkotói korszakban.³

Ha műtörténetileg értékelünk egy alkotói korszakot, előbb-utóbb fontossá válik az időrend kérdése. Az egyes művek egymásra hatása csak helyes kronológia alapján fejthető fel. Szabó munkásságának ez a periódusa igen intenzív, különösen ha figyelembe vesszük, hogy igen kis létszámú stábbal dolgozott ekkoriban, és nemcsak tervezett, hanem több templomában a művezetésekkel párhuzamosan maga készítette fémlemez plasztikáit, üveglakait, esetleg bútorait is.

Általánosságban nehéz datálni egy mű szellemi fogantatását, még akkor is, ha megrendelésre jött létre; az alkotó ember akkor is dolgozik, ha nincs megrendelése. Egy-egy konkrét megbízás ad lehetőséget a folyamatos belső keresés eredményének „tesztelésére”. Másrészt azért is nehéz, mert a megbízás és a dokumentált jogi, bürokratikus aktusok között is jelentős időeltolódás lehet. Templomok esetében a befejezés egyházi vagy világi. Egyháziilag a birtokbavétel a felszentelés, megáldás és a liturgikus cselekmények egyházi engedélye a megvalósulás dátuma, függetlenül attól, hogy a ház teljesen befejezett, van-e világi használatbeli engedélye, elkészültek-e az egyházművészeti alkotások, a végleges berendezés stb. Alkotói szempontból az is nehezen dokumentálható, mikor válik múlt idejűvé egy-egy alkotás.⁴

Az érdszigeti templom előtörténete:

„Korábban Diósdliget néven szerepel. Érd-Óváros (akkori nevén Érd-Ófalu) kezdi meg a lelkigondozását, 1941-től helyben lakó lelkésze volt. 1943-ban önálló lelkészséggé szerveződik, melynek területe 1946-ban érdsziget részekkel bővül, ekkor veszi fel mai nevét. 1950-től plébánia. Temploma 1978-82 közt épült.” (a Székesfehérvári Egyházmegye honlapjáról)

Ha az évszámok közül csak az 1950-es plébániává válás dokumentumait vizsgáljuk a püspöki levéltárban, igen izgalmas történet bontakozik ki, amely sokban kihat Szabó István ez idáig nem igen kutatott templomának megértésére. Egy plébánia megalakításához szigorú egyházi előírásoknak megfelelő dokumentáció készül, a Canonica Visitatio, amely nemcsak az akkori állapotok pontos rögzítése, hanem ez esetben

FOTÓ: MAJOR GYÖRGY

a közösség másfél évtizedes múltját, annak építészeti, egyházművészeti vonatkozásaival együtt tárgyalja. E dokumentum alapján: „1935-ben a település (Érdliget) már olyan arányú volt, hogy sürgősen gondoskodni kellett istentiszteleti helyről. Az uradalmi épületekből átalakított iskola egyik termét bérelték ki (...) „Itt tartották a szentmiséket 1942. augusztusáig.” (Canonica Visitatio, 4. o.)

„A templomépítés terve már 1939-ben felvetődött. Megalakult a Templomépítő Bizottság.” (uo.) A gr Károly Imre által adományozott telkeket nem találták alkalmasnak, végül a település (Érdliget) központjában, a Diósd község adományozta telken kezdték meg az építkezést. A Kenyeri Rezső érdszigeti építész tervei és irányítása szerint felépült „kápolna-kultúrház” 1942 augusztus 9-én áldották meg. (Ennek valamilyen szóbeli hagyománya rögzült Varga Gábor Tamás OTDK dolgozatában.)

Az elkészült házát a Canonica Visitatio 1950-ben így írja le: „A kápolna ó-keresztény stílusban kialakított modern (egyszerűsített) stílusban épült terméskőből, cserép tetőzettel, torony nélkül (...) A kápolna padzata mozaiklappal van fedve. A korus és a mellé épített két helyiség alatt pince is van.

A kápolna-kultúrházban alig 3-4 alkalommal tartottak előadást, mert a hívek idegenkedtek attól, hogy ott szórakozzanak, ahol a legszentebb áldozatot naponként bemutatják. 1943-ban Balogh András lelkész megszűnteti a kultúrház jellegét (...) ma már csak templom néven emlegetik.” (Canonica Visitatio 5. o.) A tárgyleltárból megtudjuk, hogy 100 szék szolgálta a hívek kényelmét.

A püspöki levéltár fotótárában két, három fotóján vakolatlan sóskúti mésző ház részleteket látunk, nyitott fedélszékű belső térrel. Ennek annyi a jelentősége, hogy a palafedés helyett felrakott nagyobb terhelésű héjalásnak tulajdonítják, hogy már az ötvene évekre szerkezeti megerősítésre van szükség. Amit 1950 márciusában, Fellner Alajos, érdszigeti építőmester „*gratis irányításával*” vonóvasak segítségével elvégezték. (Canonica Visitatio 5. o.) A templomról egy 60-as évekbeli vizitációs anyagban pauszra készített tus rajz maradt fent földszinti alaprajz, két homlokzat.

Már 1948-ban, az 1848-as emlékmű templom telkén történő felállításához csak azzal a feltétellel járult hozzá az egyház, hogy a nagyobb templomát felépíti, és ha szükséges, az emlékművet a község saját költségén áthelyezi. (P. L. 1948. januári levelezés) A hatvanas években megvásárolt szomszédos telken épül fel a plébánia. A templomépítés 1978-ig nem kerül újra napirendre. Ekkor már csak a meglévő épület használható fel bővítésre. A templomépítést az alábbi módon örökítette meg a közösség:

A TEMPLOM ÚJJÁÉPÜLT
AZ 1978-82 ÉVEKBEN
KISBERK IMRE PÜSPÖKSÉGE IDEJÉN
ÁSGUTHY JÓZSEF PLÉBÁNOS KEZDEMÉNYEZÉSÉVEL
AZ ÉPÍTÉST BEFEJEZTETTE FILÓ KRISTÓF PLÉBÁNOS
SZABÓ ISTVÁN TERVEI SZERINT
SZOBRÁSZMUNKÁKAT
SZŐKE LAJOS
KÉSZÍTETTE

A templom leírása, rekonstrukció kísérlet az eredeti állapot rögzítésére.⁵ Szabó az eredeti templom tengelyét 90 fokkal elforgatta, a 1942-es főbejáratot használta fel. Az északi oldal alápincézett, megtartott helyiségsorába helyezte a praktikus és liturgikus kiszolgáló tereket, a sekrestyét, az irodát és ezek vizesblokkját, itt talált helyet az új karzat külső feljárnak, és a volt kórusból szentségi kápolnát alakított ki. A volt szentély felőli helyiségsort átépítette, kihasználva, hogy a szentély a melléktereknél mélyebb volt. Ebbe a szimmetrikussá tett térsorba került a gyóntatószoba, a volt szentélyből a templomtérrel egybenyitható hittanterem lett, a volt raktárban kapott helyet a karzat belső feljárata. A pincében külső megközelítésű urnatemetőt alakított ki (1983).

Maga a templomtéri bejárat új térsora a meglévő legnagyobb szélességet kihasználva az eredeti hajó hosszával azonos. Ez, illetve a négy acélpillére támaszkodó térrács lefedés szerkesztése magyarázza a viszonylag kis mélységű szélfogó-előteret és szentélyt, valamint a nagy szélességet.

A templom sajátos karakterét adó tömegforma vélhetően annak a kényszernek a kijátszása, hogy a korábbi ereszmagasság nem változhatott. Az építész itt szabadon él azzal a gyakorlattal, hogy Érden ekkoriban a gerincmagasság kevésbé kötött paraméternek volt tekinthető. Így próbálta bővíteni a szűkre szabott alapterületet. A megtartott, átépített térsorokra karzattal szerkesztett, oly módon, hogy az előtér-szélfogót födémje U alakban körbejárhatóvá teszi a két mélyebb karzatrészt. A bejárati sáv csíkját megtoldó ferde metszés mozdulata és a szentély felőli ismétlése torzított nyolcszögével rejtett szimbolikát ad a templomtér nyújtott alapnegyszögéhez.

Az eddigiek az adottságok szorításában a liturgikus térre adott rendeltetésbeli választ fejtik meg, de mi a megfejtése az anyaghasználat, a szerkezeti rendszerek, a külső-belső térkapcsolat alakításának, és ez a megfejtés az egyidejűen készült tervek munkák között hová sorolja ezt a művet?

Az előzmény és a jelen templom szerkezeti összefüggéseit névzetiszta képlethez jutunk. A meglévő és átépített oldalszárnyak vélhetően

vegyes régi és új falazatait kék kerámiaburkolat fogja össze a homlokzaton. Az átértelmezett templomteret és az új oromzati falakat részben anyagukban megmutatott beton béléstest falazatok, pillérek emelik ki. A templomtér lefedését négy, 2 U és egy körszelvényből szerkesztett, Szabó kedvenc fémpigmentes lakkal vagy festékkel kezelt acélpillére tartja, a kereszt tengely síkjában a térrács méretrendjére szétbontott U szelvényekből álló, négy részre osztott háromszög fejezettel. A mellékterek a tört vonalú tetősíkokat zárt szelvényekből hegesztett, a héjalást (hullámpala) és a hőszigetelést tartó trapézlemezekkel és a nagy teret fedő KIPSZER térráccsal azonos, világos árnyalatra mázolt, laza ritmusú, térben álló és a végfalakon kifalazott acél szerkezete határozzák meg. A tér megnyitása ennek a templomnak is fontos rétege. A bejárati alsó sáv teljes szélességű acél portáljai közvetlen kapcsolatot teremtenek a tágas nyitott előtérrel és gazdag növényzetű templomkerttel. A mellékterek ablakai csak a kékes polikarbonát lapok derengésén, és az acélszerkezet fémpigmentes felületével azonos TÜZÉP-ajtók üvegén át jelennek meg. A karzat felett a templomtér mindkét végfala teljes magasságban három sávra osztott, kettős üvegpalló betéttel kitöltött acélszerkezet, amelynek monoton homogenitását teljes magasságú és a szükségszerű függőleges osztások adta határolásig kifeszített keresztmótvumok tagolják. A keleti oldalon eltérő színű pallókkal, a nyugati szentély felőli oldalon belülről tömör acél sáv, kívülről a függőleges szarát béléstest támpillérszerű felvastagítás (itt nincs meg a túloldal karzattödmény merevítése).

Ezt a szerkezeti rendet különös burkolati, egyházművészeti és berendezési réteg teszi teljessé. Mintha Szabó itt a kerámia alapvető ket-tősségének minden lehetőségét kipróbálta volna. Amíg a homlokzaton a felület tartóssága és homogenitása a vezérelv, a templom fizikailag lezárt belső terét áthatják a szó szerint egyetlen forrásból (az épített ol-tár) kiáradó felületek: a padló és a falak tört mettlachi burkolata, fekete, világos tojásszín és vörös sugaraival a kert előlépcsőinek vonaláig, illetve a templomtér, a szentély és a mellékterek oldalfalait vízszintesen lezáró sávjáig. Ez a gesztust az egyházművészet és a kortárs (hetvenes évek) képzőművészeti törekvéseinek szintéziseként is érthetjük. Ennek bibliai feloldását – Ezékiel könyve – maga Szabó adta meg (Filó Kristóf közlése). Ez már önmagában is sajátos érték, és tanítás az építészet nyelvén. De ezt ebben az esetben a térrel szorosan együtt lélegző epikus réteg egészíti ki és teszi különösen gazdaggá. Ez a templom kerámia frízein, berendezési tárgyain, szobrain végigvonuló, egyetlen kéztől származó, mégis többszólamú értelmet átadó társzművészeti réteg Szőke Lajos (1910–2015) munkája.

Ennek minden gazdagságát az adott terjedelem nem teszi kifejtethetővé, csak szinte a felsorolás szintjén rögzítjük. A karzat alatti fríz dombormű, amely a karzat bejárati oldal alatt három sorra rendeződik, a szentély fríze a titulust jeleníti meg: a Nagyboldogasszony, Mária életét születésétől a halálán keresztül a mennybeviteléig és a magyarsághoz fűződő viszonyáig. (Sz. I.) Ezt erősíti a karzattödmény acél szegélyén Endrődi Sándor a népénekké lett versének részlete: „*Lelked békéjével / Hajolj a viharra! / Égi trónusodból / Csillagos lakodból / Tekints a magyarra!*” Stella Maris (Filó Kristóf) Az északi oldalon és déli oldalon egy

teljes keresztút rejtőzik a feltámadás misztériumát is megidézve. A karzat bejárati sávját, mintha a régi templom 4 falpillérét idéznék, négy pillér uralja, ebből kettő a főbejárat keretezése, csak az előtér felé kerámia – Szent György (Filó Kristóf) és Szent Kristóf (Szőke Lajos) – nagy méretű domborművével. A templomtérben agyagtáblákba karcolt ókeresztény szimbólumok és ó- és újszövetségi idézetek pillérburkolata áll. A karzat alatti sáv egyetlen frízen kívüli plasztikája a konzolon álló kisméretű Keresztelő Szent János szobor. A karzat feletti sávban csak a szentély nagy keresztjének nagyméretű, a frízektől és domborművektől eltérő plasztikájú korpusza van.

A szentély berendezésén hasonló plasztikai különbség figyelhető meg. Az ambó négy evangélistája és a húsvéti gyertyatartó angyalai a frízek forma- és mintázási világához, a kerámia papi szék az agónián túllépő Krisztus alak formálásához köthető. (Filó Kristóf)

A szentelési kereszték agyagmécsei alázattal illeszkednek a padlóról átforduló mettlachi csíkok sávjába. A felszerelés olyan időszakos elemei is e szobrászi egységbe foglaltak, mint a szentségi kápolna tabernákulum építményébe felállítható Szent Sír halott Krisztusa, vagy a karácsonyi misztérium Szent Családjának hármasa. Az ajtókon portálok Árpád-házi szentek és boldogok bronz kézfogóba mintázott képmásai jelennek meg.

A külső tér sajátos eleme a „harangláb” toronypótló, felnagyított útszéli keresztet idéző, bonyolult C profilokból szerkesztett plasztikája, markáns félkörös formával, trapézlemezzel zárva, átderengő műanyagbetétekkel, a korábbi kápolna harangjait felhasználva. Expresszív és drámaian nagy kerámia korpusza itt még az *agonia Christiana* pillanata, szemben a szentély Krisztus alakjával.

Ugyanakkor a konstrukció téri helyzete az előtér zárása is egyben. Az oromfalak vakolt síkjainak keskenyedő felülete betonkonzoljain és az osztópárkányán hat-hat apostol figura áll a reliefek formavilágával rokon megfogalmazásban. (Szabó István) Ez 1983-ra készült el az urnatemető lejárata és pofafalainak dinamikus beton béléstest plasztikájával, Szabó tervei szerint.

Talán csak a farkasréti templom üvegablakinak teret formáló saját kezű munkáihoz fogható az érldligeti templom égetett vörös terrakotta rétege. Itt Szabó nem maga végezte el a műveletet, hanem másra bízta, társa Szőke Lajos szobrász volt, de az egyes elemek tartalmi követelményeit részben Filó Kristóf fogalmazta meg. Egyes részletek kialakításában Szabó egyik fia is részt vett.⁶

Az eddigi leírás a 1983-ra elkészült állapotot próbálta rekonstruálni. Ez lehetett legközelebb azok közös munkájához, akik 4-5 évig dolgoztak a templomon. Filó Kristóf szóbeli visszaemlékezése alapján elmondható, hogy az általa szerkezetkészen átvett építkezés befejezése az építés, a plébános és a szobrász közös gondolkodásnak együtt működésének eredménye szellemi síkon is. (Az építkezést kezdő plébánossal való viszonyt nehéz kutatni.)

1978-tól a jelenig tartó 40 év a homlokzatot erősebben, a belsőt kevésbé alakította át. Ezek nagy része a praktikum és a viszonylag kis létszámú aktív közösség oldaláról érhető. Nemcsak Szabó István temploma, hanem a korszak legtöbb épülete is csak igen gondos és lelemé-

nyes tervezéssel, és adott esetben jelentős anyagi áldozatok árán lenne autentikusan felújítható. Azok a megoldások, amelyek esetleg a jelen anyag- és technológia választékából analógok az építéskorival, vélhetően éppúgy nehezen befogadhatók lennének a mai használóknak, mint lehetnek az egykoriaknak az eredetiek.

A sokak által nem önálló korszakként értelmezett hetvenes évek építészetében, ennek az eltűnő építészetnek egyes darabjai mégis kitapinthatóvá tesznek egy sajátos, sem előtte sem utána nem lehetséges építészeti korszakot, amit a személyessé tett iparosított építészetnek nevezhetnénk. Az egyik legszebb példa éppen Szabó utolsó korszaka, azzal a különös adottsággal, hogy a saját fejlesztésű ipari, szerkezetével kísérletezhetett, és – ha másnak nem is, magának mindenképp – bizonyíthatta annak sokoldalú kifejező eszközként való alkalmazhatóságát az építészeti formálásban.⁷

Németh Gábor Árpád igaza van abban, hogy „...az építész az adott köztársaság mellett át tudta szervezni a teret úgy, hogy az alkalmas legyen a szakrális funkció betöltésére.” Ráadásul úgy, hogy templomai közül talán a legtisztábban itt valószínűsítette meg a II. vatikáni zsinat liturgikus előírásait. Ebben segítségére volt a krisztusi korban lévő plébános is, aki maga is dolgozott a házon, a kert rendezésén. Talán ennek, és a fentiekben leírt együttgondolkodásnak az eredménye, hogy „...külön-külön semmi sem szép vagy figyelemre méltó az összehát mégis nagyon jó: felszabadult és harmonikus.” A szerző azért a részletekben is sok szépséget és a további kutatásban felfedezni valót lát a templomépítő-tervező Szabó István legintenzívebb korszakának e darabjában.

¹ Kovács Dániel doktori értekezése (2008). A Szabó István életét, életművét átfogó írás értelemszerűen nem törekedhetett az egyes művek részletes elemzésére, teljes feltárására, de minden további kutatás, alapidokumentumának tekinthető.

² Az értekezés sajátossága, hogy egy gyakorló építész szemzőgéből vizsgálja a templomot, amelynek felújítását terveznie kell. Ugyanakkor a tervezés tárgyának alapos feltárás művészettörténeti eredményt is hoz, a szerzőség kérdésében, az erendendő tervezői koncepció sorsát illetően, és sokat feltár Szabó tervezési, alkotói munkamódszeréről.

³ Az érldligeti templom esetében Kovács Dánielnél is hivatkozási alapként szereplő Németh Gábor Árpád OTDK dolgozatában 1983 szerepel, az érintett egyházmegye honlapján 1978–1982, ezt a dátumot veszi át a helytörténet is. (Érdi krónika 2000. kiadás, és a Filó Kristóffal történt beszélgetés is)

⁴ A templomról eddig a szerző tudomása szerint teljes építéstörténetet, elemzést, értékelést bemutató írás még nem látott napvilágot, Kovács Dániel az indusztriális korszak elemei közé sorolja, Németh Gábor Árpád ír róla hosszabb elemzést OTDK dolgozatában. Tulajdonképpen ezen írások állításainak pontosítása, oppozíciója a jelen írás.

⁵ Sem a pályázat megadott kerete, sem az írás létrejöttének ideje nem tett lehetővé alaposabb levél- és tervtári kutatást, sem személyes interjúkat. Ami a helytörténeti források, személyes megfigyeléseken és a már említett tanulmányokon túl van az Székesfehérvári Egyházmegyei Levéltárban szabadon kutatható érldligeti anyaga 1969-ig, illetve a templom építését befejező akkori plébános, Filó Kristóf és a szerző beszélgetésére támaszkodik, Szabó többi templomára vonatkozó egyéb forrás az egyes közösségek honlapjairól vett adatok, ill. személyes megfigyelések, a csak monogramokkal jelzett közbevetés a gondolat szellemi gazdáját jelölik a továbbiakban.

⁶ A belső munkák és a „homlokzati” nagy korpusz 1982-ben már kész volt, az apostolok 1983-ra kerültek fel a homlokzatra. (Filó Kristóf szóbeli közlése: a szentélyfríz első „tábláját” még maga készíti el, és adja meg az instrukciót a továbbiak stílusjellegeré, rusztikus formálására. Az égetett agyag ambó, papi szék F. K. instrukciója, a tabernákulum F. K. és részben Szabó fia munkája.)

⁷ Táitos utca (1976): majdnem hagyományos nyeregterető és a szobrászi réteg fontos eleme; Érdliget (1978): klasszikus térrácsi szerep, négy szimbolikussá formált oszlopon (síkfödém); Ildikó tér (1979): a tér egészét determináló felület, se fal, se tető; Vízafogó (1981): falakra támasztott térfedés – tető, de rejtett (nem valósult meg); Dunaújváros (1982): tér- és tömegforma református szimbolikával; Fertőd (1986): a Vízafogó és Dunaújváros variációja megformált tető és felnyitás. Hasonló ez Eladio Dieste munkásságában a saját szerkezeti alapmegoldásához, a vasalat–tégla–betonhéj viszonyhoz.)

A PROTESTÁNS, TEMPLOMÉPÍTÉSZETI KÁNON ÁTALAKULÁSA A SZÁZADFORDULÓN

SZÖVEG TEXT: MÓRÉ LEVENTE (JELIGE: PÁRHUZAMOS TÖRTÉNETEK)

A legnagyobb alkotásokat mindig valamilyen eszme vagy erény szolgálata hozta létre.¹ A templomépítészeti sem gyakorlati szükséglet, hanem eszmei igény hívta életre és tartotta fenn évezredekken keresztül.²

A templomok az őskortól kezdve a világ legmeghatározóbb építészeti alkotásai voltak, az emberiség vallásos érzülete mindig és mindenhol tükröződött építészetében, függetlenül attól, hogy hol volt megtalálható az adott kultúra, hiszen vallási célú épületekre mindig is szükség volt.

Egy vallási épület közvetlenül teszi a magasabb szférákban lévő, a földi világot irányító hatalmakkal való kapcsolatot, egyben a társadalmi összetartozás és a földi, politikai államberendezkedés reprezentatív tere is. Az építészet eredeti rendeltetése szerint nem a létfenntartás eszköze, túlmutat ezen, szakrális jellegű és az örökkévalóságnak készül.

A templomoknak ugyanakkor a misztikus és kozmikus szimbolizmusuk mellett van egy nagyon gyakorlati funkciójuk is: gyülekezeti helyként (*domus ecclesiae*) működnek. Ez különösen olyan vallások esetében vált hangsúlyossá, ahol az istenkép fogalma a leginkább absztrakt. E gondolat a protestáns egyházak számára döntő, mert alapvételeik közé tartozik, hogy Isten nem a templomban lakik, hanem az istentiszteleten részt vevő gyülekezetben.³ A kultusz helyét illetően a legfontosabb alapvetés, hogy „Isten nem lakik kézzel csinált templomokban, hanem ő mindenütt jelen van és így ő mindenütt tisztelhető és imádható.”⁴ Ebből fakad, hogy a reformátorok sem rögzítettek építészeti dogmákat.⁵ Míg a lutheri reformációt kultusz tekintetében a „megtartás és átadomítás” jellemzi, a kálvini ágat az „újjaalakítás”.⁶ A reformátusok nem tűrtek meg semmiféle díszítést a templomban.⁷ Az alapelvek ugyanakkor megegyeznek a reformáció különböző ágainak gondolataiban, ezen belül is elsősorban a kultusz gyülekezeti tételében, amelyben a hívők is fontos részt kell, hogy vállaljanak. Megegyeznek továbbá abban is, hogy a kultusz központja az igehirdetés.⁸ A protestáns templom sajátos jellege ezért elsősorban a térszervezésében nyilvánul meg. A szertartás prédikáció-központúsága a szószéket helyezi a figyelem középpontjába.⁹

Már a reformáció kezdetén is törekedtek egy protestáns templomépítészeti norma kialakítására.¹⁰ A reformáció első két évszázadában általában kevés protestáns templom épült. Ennek oka egyrészt abban keresendő, hogy a katolikusoktól elvett templomok – némi átalakítás után – ellátták ezt a feladatot, másrészt ebben az időszakban, amely háborúk sorozatát hozta, a fejedelmek és uralkodók nehezen tudtak volna anyagi segítséget nyújtani az egyházaknak.¹¹ Krähling János szerint az első, önálló protestáns templomépítészeti bemutató munkát Josef Furttentbach ulmi építőmester jelentette meg. A Furttentbachot követő nagy elméleti szerző Leonard Christoph Sturm volt, aki 1712-ben tankönyvszerűen összeállított munkájában szinte az összes fellelhető alaprajzot megadta.¹² Az olcsó megoldásokra törekedett, támogatta a karzatot a befogadóképesség növelése érdekében, de síkra szállt a kórus ellen. Szerinte a görögkereszt alaprajz is elfogadható megoldás a protestáns templomok elrendezésére.¹³ Nála a Salamon-templom előkép szerepe a döntő – ő az a szerző, akire a teoretizáló protestáns építészeti szakirodalom századokon át hivatkozott.¹⁴

A reformált gyülekezetek már ebben az időben is olyan kultuszhelynek tekintették a templomot, amely létezésük biznyságául szolgált, azonban a 19. századig nemigen sikerült olyan templomokat építeniük, amelyek a hívek által elvárt célszerűséget és művészi szempontokat egyaránt kielégítették volna.¹⁵ Ezt a klasszicizmus formaelemeit kiaknázni igyekvő, a 19. század második felében Közép-Európában uralkodó építészeti irányzat, az eklektika lendítette előre. A historizmus egyáltalán nem öncélú másolás, de nem is csak formai játék. A korszak építészeti tudatosan használták fel a történelmet. Az épület funkciójához választották a szerintük legmegfelelőbb „stílusruhát”.¹⁶ A század második felében a szigorú historizmust kénytelenek voltak felváltani a kísérletezőbb, keveredő stílusjegyekkel dolgozó eklektikára, hogy az új építészeti feladatokat – elsősorban a szerkezeti újítások beépítésével – meg tudják oldani. Gottfried Semper úgy vélekedett erről, hogy bizonyos formai sajátosságok megtartása nem jelenti a technikai fejlődés elutasítását.¹⁷

Karl Friedrich Schinkel fellépése hozott először komoly fejlődést a protestáns templomok építésének történetében, de hatása inkább csak német területekre terjedt ki.¹⁸ Schinkel Werderkerchéje (1821–1825) előlegezte meg a templomépítészetben a 19. század második felében lezajlott változásokat,¹⁹ de igazi átalakulást a romantika hozott. Schinkel még a klasszicizmus és a szimmetria jegyében tervezett (megesett, hogy templomaiban két szószéket helyezett el, hogy ne keljen feláldoznia a szimmetriát).²⁰ Véleménye szerint, ha a protestáns templom építésénél helyes irányt akarunk követni, csakis a középkori hagyományra hagyatkozhatunk.²¹ A század közepére azonban már a neogótika győzedelmeskedett a templomépítészetben. Gottfried Semper egy 1845-ben írott művében (*Über den Bau evangelischer Kirchen*) már előremutatónan megjegyezte, hogy a kor templomépítészetének a reformáció korát kellene figyelembe vennie, és nem a 13. század, hanem a 19. század számára kellene templomot építeni.²²

A 19. század közepéig fontos szerepet kapott a funkcióból kiinduló szabad térkialakítás.²³ A középkori építészet nagyra értékelése mellett azonban megjelent az az igény, hogy a templom szakralitását esztétikai eszközökkel is kifejezzék. Innentől a középkori katedrálisok jelentették a templom adekvát kifejezési formáját. Profán jellegük miatt elvetették a korábbi centrális, kórus nélküli templomformákat.²⁴

A kálvinista templomok Magyarországon is leginkább terem elrendezésű alaprajzzal épültek, egészen Pecz Samu koráig.²⁵ Egy-két példától eltekintve (Péchy József kör alaprajzú terve a debreceni református nagytemplomhoz, vagy Hild József görögkereszt alaprajzú ceglédi református temploma) a 19. század második feléig szinte egyeduralkodó maradt a hosszaházis elrendezés.²⁶ 1860-tól fordultak elő görögkereszt alaprajzú templomok, mint Szkalnitzky Antal hajdúhadházi református temploma, ahol a neoromán, homlokzati kéttornyos kialakítás a katolikus templomok monumentalitására emlékeztet.²⁷

1861-ben született meg az eisenachi regulatív, amelyben a korszak meghatározó protestáns gondolkodói megfogalmazták az ideális templommal szembeni elvárásaikat.²⁸ Ehhez minden evangélikus gyülekezetnek igazodnia kellett, és a kor szokásaihoz kapcsolódva a stilisztikai szempontokat a funkcionális szempontok fölé emelték.²⁹ Javasolják az ókeresztény,

a román, a koragót, de különösen a germán gót stílus követését.³⁰ A regulatív nagy hatása abban áll, hogy a reformáció előtti stílusokhoz nyúlt vissza, és ezzel megszüntette a különbséget protestáns és katolikus alaprajz között.³¹ Ugyanakkor nem rendelkezett a kereszthajókról, ezáltal mégis lehetősége nyílt az építésznek centralizáltabb elrendezéseket kialakítani. Az 1870-es évektől jellemzővé vált a keleti rész, a keresztház és a négyzet hangsúlyozása, amivel igen nagy négyzeti tereket alakítottak ki.³²

A hosszaház elrendezés fejlődésének következő szakaszát az olyan templomok jelentik, amelyeknél a teret poligonális kereszthajók, illetve rövidített hosszahajók segítségével igyekeztek centralizálni.³³ Az 1880-as évektől jelent meg egy új típusú alaprajz, amely szintén tiszteletben tartotta a szabályzat előírásait, ugyanakkor a protestáns liturgiának jobban megfelelő tételre törekedett. Ez egy aszimmetrikus kéthajós elrendezés, amiben a főhajó egyik oldalán mélyebb mellékhajót alakítanak ki, így jobban látható marad a szószék, előlött pedig nagyobb befogadóképességű karzatot lehet kialakítani. Ennek késői képviselője Pecz Samu fásori evangélikus temploma (1903–1905) is.³⁴

Az 1880-as évek végére sokan kívánták az eisenachi szabályozás felülbírálatát. Ez vezetett el 1891-ben a wiesbadeni program kidolgozásához, melyben olyan elrendezési alapelveket szabtak meg, amelyek ellentétben álltak az eisenachi gondolatokkal és sok tekintetben a korábbi hagyományhoz kötődtek. Rögzítették, hogy a gyülekezet és a lelkész egységét a tér egységének is ki kell fejeznie, tehát több hajó kialakítása, illetve a kórus elválasztása nem megfelelő eljárás, továbbá a szószéket az oltárral egyenrangúként kell kezelni. Ez a program nagy viták alapja lett.

A regulatív szabályozásával összhangban, de a nyugati példáktól eltérően a korszak két nagy magyar protestáns templomépítője, Schulek Frigyes és Pecz Samu egyaránt centrális magból fejlesztette templomainak alaprajzát, ehhez csatoltak hosszanti teret.³⁵ Ebben az időben Magyarországon nagyon előremutató templomok születtek. Európa többi részén csak a század végére jutottak el az általuk alkalmazott térszervezési elvekhez.

A templomépítészet kérdése Európa-szerte rendkívül aktuális volt, ennek jó példája a rendszeresen megrendezett Evangelische Kirchenbautag, amelyről több folyóirat is tudósított (az elsőt 1894-ben tartották). Pecz Samu és elődje, Schulek Frigyes templommegoldásai a világ templomépítészeti élvonalához kötik a magyar építészeket. A térképzés kérdése a századfordulót követő időkben is előtérben maradt, így a mintegy 20 évvel később bekapcsolódó Ybl Ervin³⁶ és Réz László³⁷ még a probléma teljes aktualitását láthatták. Írásaik jelentősége, hogy kezdtek eltávolodni a szakralitás megjelenítésének gyakorlati problémáitól, fejtegetéseik elméleti túlsúlya az építészetben ekkor zajló átalakulásnak, a modern formanyelvet meghatározni és legitimálni igyekvő törekvéseknek nyomait mutatják. Ezek a szövegek a szakralitás megközelítésére tesznek kísérletet. Ybl Ervin a gótikus templomépítészetben látta a legmélyebb lelkiség lenyomatát, művében pedig a művészet egészét érintő kijelentéseket tett. Szerinte azok a legtökéletesebb dolgok, amelyeknek csak művészi jogosultságuk van, az emlékmű szobrokat például már hátrébb sorolja.³⁸

Annak a szabálynak, hogy minden épület már a külső jegeivel is kifejezze a rendeltetését, inkább külső, nem pedig igazi művészi alapja van. Igazi művészi alkotás a fentebb említett törvény csorbítása nélkül csak a templomépítészetben születhet – a templomok mindig megengedik a tiszta művészi megoldást.³⁹ Ahogyan Réz László mondta egy helyen: „A krisztusi vallás szolgálatában álló templomnak az Isten fenségéről, nagyságáról, stb. beszélő symbolumá kell lennie; a templom berendezésének, egyes alkotó részeinek is symbolikus jelentőséggel kell bírniuk.”⁴⁰

A döntő lépést a modern építészet felé Otto Bartning *Vom neuen Kirchenbau* című munkájának 1919-es megjelenése jelentette. Ebben felteszi a kérdést: mit is jelent a szakralis építészet, illetve egyáltalán szakralis-e a protestáns templomépítészet? Ennek hatására még ugyanebben az évben Marburgban konferenciát tartottak annak megvitatására, hogy

merre tart a protestáns építészet. Ezen a konferencián tartott előadást Martin Elsässer, aki a templomok „ipari” jellegét hangsúlyozva kijelentette: az új építészetnek nem szabad hamis érvényességet színelnie, de éppígy nem szabad régi stílusokban sem gondolkodnia. Arra a következtetésre jutott, hogy minél inkább el kell távolodni a „dísztemplomtól” és közelebb kell kerülni egy világos, egyértelmű térfelfogáshoz.⁴²

Elsässer gondolatait alapul véve Paul Girkon teológus igyekezett egy világos építési programot adni, amelyben kiemelte, hogy a protestáns egyházi építészet nemcsak prédikálólé helyet hoz létre, hanem építészeti szimbólum is, azaz „épített Ige”. Ez olyan építészetet kíván, amelyik nem esetleges és sorsszerűen közel áll a korszak emberéhez. Ennek megragadását abbéli felismerésében látta, hogy a liturgiai program a kultusz térprogramja. Az oltár tehát egyszerre kell, hogy úrasztala és áldozati oltár, a goluta szimbóluma és a szellemi áldozás helye legyen.⁴³ Ezek bizonyítják számára, hogy a protestáns templomépítészetnek megvannak a maga törvényszerűségei és teológusok bevonása nélkül nem lehetséges templomot építeni.⁴⁴

Az 1920-as évekre ezek a gondolatok vezettek el oda, hogy tulajdonképpen anyagtalanították az építészetet, színekre és felületekre redukálták. Ezzel együtt eltűnt az ornemens is, amely a történeti folytonosságot biztosította. Sokan vélték úgy (és vélik ma is), hogy az épületek „enélkül magukra maradtak, mint a talapzat nélküli szobor, elvesztették kontextusukat”.⁴⁵ Új szervező erő alakult ki azonban a modern templomépítészetben: megtalálni a forma és szerkezet egységét, amely a hely szellemének láthatóvá tételét, ezáltal a szakralitás elérését célozza. A 20. században a szakralitás nem csak a templomok esetében felmerülő kérdés, de átszötte a profán építészetet is, hiszen szakralitás személyes érzékenységből és a közösséghez való tartozás élményéből és a *genius loci* megéléséből együttesen adódik.

¹ Dr. Erdőssy Béla: Korunk magyar egyházművészete. Katolikus Emléktár, Budapest, 1983. 4.

² Rév Ilona: Templomépítészetünk ma. Corvina, Budapest, 1987. 11.

³ Lőrincz Zoltán: A protestáns templomépítészet kérdései. In: Lőrincz Z.: „Ne hagyjátok a templomot...” Új református templomok 1990–1999. Kálvin Kiadó, Budapest, 2000. 18.

⁴ Réz László: Vallás és művészet. Gömöri Református Egyházmegyei Lelkészi Testület, Rimaszombat, 1909. 90.

⁵ Lőrincz Zoltán: i. m. 18.

⁶ Réz László: i. m. 91.

⁷ Takács Béla: A református templom. In: Drencsényi Balázs – Hegyi Gábor – Marosi Ernő – Takács Béla: Református templomok Magyarországon. Hegyi & Társa Kiadó, Budapest, 1992. 13.

⁸ Réz László: i. m. 90.

⁹ Orbán János: A 18. századi Erdély református templomépítkezéseiről. In: Utóirat – Post Scriptum. A régi-új Magyar Építőművészet melléklete. 2008/5. 6.

¹⁰ Pecz Samu: A protestáns templomok építéséről, kapcsolatban a debreceni kálvinista új templom részletes ismertetésével. In: Magyar Mérnök- és Építész-egylet Közleménye. 1888/33. 241.

¹¹ Uo. 241.

¹² Lőrincz Zoltán: i. m. 26.

¹³ Róka Enikő: Centralizáló törekvések a protestáns templomépítészetben. In: Utóirat – Post Scriptum. A régi-új Magyar Építőművészet melléklete. 2008/5. 12.

¹⁴ Krähling János: A hazai evangélikus templomépítészet kutatásának feladatairól. In: Építés-Epítésztudomány 1996/2. 166.

¹⁵ Réz László: i. m. 92.

¹⁶ Sármany Ilona: Historizáló építészet az Osztrák-Magyar Monarchiában. Corvina, Budapest, 1990. 18.

¹⁷ Mallgrave, Harry Francis: Gottfried Semper. Architect of the Nineteenth Century. Yale University Press, New Haven & London, 1996. 202.

¹⁸ Pecz Samu: i. m. 193.

¹⁹ Zádor Anna: Klasszicizmus és romantika. Corvina, Budapest, 1976. 115.

²⁰ Lőrincz Zoltán: i. m. 28.

²¹ Pecz Samu: i. m. 244.

²² Lőrincz Zoltán: i. m. 28.

²³ Róka Enikő: i. m. 13.

²⁴ Uo.

²⁵ Pecz Samu: i. m. 246.

²⁶ Róka Enikő: i. m. 15.

²⁷ Uo.

²⁸ Uo. 13.

^{29, 30, 31} Uo.

³² Uo. 14.

^{33, 34, 35} Uo.

³⁶ Ybl Ervin: A keresztény templom művészetének bölcselése. In: Építő Ipar. 1909/13.

³⁷ Réz László: i. m. 97.

³⁸ Ybl Ervin: i. m. 118.

³⁹ Uo.

⁴⁰ Réz László: i. m. 98.

⁴¹ Lőrincz Zoltán: i. m. 30.

⁴² Uo. 31.

^{43, 44} Uo.

⁴⁵ Sugár Péter: Ornamentikáról és szakralitásról (kísérlet és interpretáció).

In: Utóirat – Post Scriptum. A régi-új Magyar Építőművészet melléklete. 2003/6. 41.

TÖBB FÉNYT

KORTÁRS MELODRÁMA SOK RÉSZBEN, TÖBB SZEREPLŐVEL

SZÖVEG TEXT: SÁGI GERGELY

*Fények le.**Prológus. (Válság.)*

„Ki kellene őket irtani. [...] Nem bírom az építészeket, mert a bűneik tovább tartanak a saját nyomorult kis életüknél. [...]”

Egyszer volt, hol nem volt, majdnem pontosan 6 éve, 2012. szeptemberének elején, egy kellemes kora őszi napon a Tartomány hivatalban lévő Elnökasszonya avatni járt a faluban, ahol az avató után a (nyilván teljesen véletlenül) bekapcsolva felejtett kamera felvételein látszik és hallatszik, ahogy az Elnökasszony és a Polgármester beszélgetnek:

- Mi az ott?
- Micsoda?
- Az ott, az. Az a hasáb.
- A hasáb? A község házára gondol. Díjakat is kapott, Elnökasszony.

Építészeti díjakat.

- Az egyetlen előnye a válságnak, hogy ennek vége... Soha nem láttam még ennyire ocsmány dolgot.

- Nem tetszik?
- Már hogyan is tetszene egy olyan környezetben, mint ez a tér?
- Nos... Hát ezek a tartomány építései...
- Ja. Ki kellene őket irtani.

[...]

A felvétel – ahogy az lenni szokott – azon nyomban ki is szivárgott, és az ebből kerekedő botrány végül az Elnökasszony már amúgy is ingatag politikai karrierjének végét jelentette. Tudjuk jól, a jelenet időben és térben is tőlünk távol játszódik (nem is sejtjük valószínűleg, hogy mindkettőben mennyire távol), ráadásul a történelem egyik legsúlyosabb válságának kellős közepén vagyunk. Ez a válság volt azonban az, amikor az építész, mint szakma és mint egyén felelőssége egészen új megvilágításba került, a történetből kirajzolódó kép pedig nagyon élesen mutat rá tértől és időtől függetlenül ma is létező problémákra.

Első monológ. (Nem kell.)

Régen minden jó volt. Legalábbis jobb. Persze, régen is voltak problémák, hogyan is ne lettek volna, de azok nem is voltak olyan igazi problémák. Nem volt válság. Sem gazdasági, sem érték, sem identitás, sem semmilyen válság. Persze, régen is voltak válságok, de azok nem is voltak olyan igazi válságok. Ez az igazi válság. Ami most van. És persze épp nekünk jutott megint ez is.

Persze a 19. században ki tudott nőni egy nagy nemzedék. A 20. században ki tudott nőni két nagy nemzedék is. Nyugaton. Nálunk csak egy. Sem. Őket is kicsinálták. Persze, nekik ott nyugaton amúgy is könnyű volt. Nekik ott megvolt minden. Nekünk itt nincs, és nem is volt semmi. Nem is lesz. Mert ez itt a periféria. A második sebességes Európa, mondjon bárki bármit, mindig az is volt, mindig is az marad. Persze, kitégült a világ, mert internet? Ugyan már. Az nem nekünk való, úgysem tudjuk használni és csak arra jó, hogy még azt a keveset is elvegyék tőlünk rajta keresztül, ami nekünk itt még megmaradt. Az utolsó kis zárt, biztonságos darab földet, ahol még csend van és nyugalom.

Családi házat nem tervezek. Az azoknak való, akiknek nincs munkája.

Vagy a mazochistáknak. Abban úgysem lehet építészetet csinálni, nem lehet meggyőzni senkit semmiről. A példák? Ugyan már, véletlenek. És különben is, utána úgyis szétverik az egészet, egy év, rájuk sem lehet ismerni. Figyeld meg. Most minek tegyem tönkre magamat? Kinek jó ez? Ott van, felmegy a netre, bjúthóm.net, megveszi a mediterránt. Ehhez nem kell építész. Különben is, kinek kell ma már építész?

Akkor milyen munkám van? Hát van. De hagyjuk inkább, örült szívás az is. Nem is akarod tudni. A megrendelő? Az egy szemét. Nála csak a kivitelező rosszabb. Ketten együtt persze összejátszanak. Kinyírják a házat, kiváltanak és tönkretesznek mindent. Három forintért az anyját is... Persze. Tudom. De mindegy, ebben az országban ez van. Persze, el lehet innen menni, megmondták már korábban is. Én nem megyek. Engem még úgy neveltek, nekem elveim vannak, meg küldetésstudatom. De hát mire megyek vele? Nem kellek senkinek.

Cselekmény – első felvonás. (Mindenki mindenhez – is.)

„Tervezni? De hát ez meg van már tervezve, itt van, lerajzoltam. Ezt már csak be kell vinni az arhikédbe. Az meg mennyi ideig tarthat? Max egy hét.”

Minden ember (a szerencsésebbek általában legalábbis) házban lakik, házakat használ változatos célokra, nap mint nap. Ezek az emberek aztán egy szép napon gondolnak egyet, és olyan házban szeretnének élni, olyan házakat szeretnének használni, amiket ők találnak ki olyanra, amilyenek ők szeretnék. És akkor (más választásuk nem lévén) felkeresnek egy építészt. Nem azért keresik fel, mert ők szeretnék felkeresni. Nem. Azért keresik fel, mert muszáj nekik. Szükségük természetesen nincsen rá, miért is volna, hiszen ki is tudná jobban, mire vágyik, mire van szüksége, ha nem ő maga?

Az építész az nem művész, annak túl kocka. Nem mérnök, ahhoz meg túl link. Nem kőműves, annak legalább van szakmája, meg amúgy is látszik, hogy mit csinál. Az építész az csak úgy van. Hiszen mi hasznosat csinál valójában? Rajzolgat. Néha esetleg makettezik is. Az amúgy jó, azt legalább meg lehet fogni. Ezen kívül egyébként meg valami fura nyelven beszél fura dolgokról, olyanokat mond, hogy a koncepció meg hogy a hely szelleme... Én különben sem akarok szellemet a házamba. Viszont hol lesz a muskátlí? És a kutya? És a gyerek labdája? Na ugye. És ezért még pénzt is kér. Hallatlan. Pedig én már régen tudom, hogy mit akarok. Nem kell itt okoskodni, nincsen semmi látnivaló. Különben is ki fogja ezt használni? Hát én. Na ugye.

Nehezen megérthető és nehezen elfogadható a helyzet, hogy egy kívülállót bárki hagyjon beleszólni a legbelsőbb ügyeibe, beengedje a legféltettebb, legmagánosabb életébe. Nehéz elfogadni, hogy valaki kívülről azt állítja, jobban ért az életünkhöz, mint mi magunk. Az amúgy is érzékeny helyzetben pedig a szakmához kapcsolódó lenéző, undok és végtelesen elitista építész képe tovább rontja egymás megértésének az esélyét.

Cselekmény – második felvonás. (Én mindenben – is.)

„Inkább ne csináljunk semmit, minthogy olyat csináljunk, ami nekem nem tetszik.”

Van az a szint, amikor az embernek vagy nagyon sok elkölteni való

pénze van, vagy nagyon sok pénzt akar keresni, esetleg politikai természetű ambícióit óhajtja az örökkévalóság számára halhatatlanná tenni. Esetleg ezek tetszőleges kombinációja, szélsőséges esetben mindhárom együtt. Ezek az emberek tehát egy szép napon gondolkodnak egyet és felkeresnek egy építész. Nem azért keresik fel, mert ők szeretnék felkeresni. Nem. Azért keresik fel, mert muszáj nekik. Ők már belátják, hogy azért ez nekik is sokkal jobb így, hiszen (játszunk el a gondolattal egy boldog pillanatra), ha véletlenül mégsem ők értenek mindenhez – is – a legjobban, legalábbis idejük biztosan nincs ilyen jelentéktelen dolgokkal foglalkozni. Kell tehát valaki, aki ezt megcsinálja. A szükséges rossz.

Szóval én arra gondoltam, hogy legyen nagy. Nem kell semmi extra, de láttam egyszer egy ilyet a neten és nagyon tetszett. Igen. Pont ezt, így. Nagyszerű. Mit mondasz? Hogy ezt így nem lehet? Miért nem? Mert Floridában nem esik a hó és mindig meleg van? Ne mondd már, hát ott van a képen látom, hogy meg lehet csinálni. Hogy sokba kerül? Figyelj, pénz most nem számít, de tényleg, ennek nagyot kell szólni. Hogy te szóltál? Ne te szólj, a projekt szóljon. Nagyon.

[...]

Mi ez? Nem ezt beszéltük meg. Dehogynem? Nem. Én nekem te ne mondd, a terveket nem értem, a látványterv alapján meg nem így képzeltem el. És ennyibe kerül? Mit képzelsz, honnan lesz erre pénz? Nem. Ezt fele ennyiből ki kell hozzuk. Persze, igen, jól láttad, van ott ennyi pénz, de az nem erre van. Jó, ezzel nem kell törődni, most már tudod.

A pénz felelősség. De nem csak az építész felelőssége jól bánni a rábizott vagyonnal, hanem a vagyon tulajdonosának is felelőssége azt a lehető legjobban felhasználni. Nem gazdaságilag legjobban. Nyilvánvaló, hogy egy alapvetően kapitalista és neoliberais gazdaságpolitikai modell alapján működő világban a siker mérőfoka a befektetés megtérülése, és ebben a közegben szinte lehetetlen megérteni és megértetni a nonprofit, ne adj' isten veszteséges, vagy akár legalább a hosszútávú megtérülést jelentő projektek hasznát és szükségességét. Ezzel pedig az alapvetően társadalmi célú, társadalmi hasznú projektek kerülnek mellőzött szerepbe, szélsőséges esetben akár teljesen el is tűnnek a beruházási palettáról.

Régen volt vízió. Volt szándék, volt vágy egy cél iránt. Ma már nincsenek igazi társadalmi perspektívák, ma már csak termelési hatékonyság, megtérülés és gazdasági haszon van.

Második monológ. (Kell.)

Sok szó esik mostanában arról, hogy nem kellünk. Hogy építészek nélküli építészet van. Hogy nincs szükség a starchitect kultuszra, hogy a „klaszszikus építészet” önző, öncélú és pazarló dolog, amit egoista, elitista primadonnák művelnek. Hogy az új irány a visszahúzóadás, a háttérben maradás, hogy mostantól az ismeretlenségbe menekülve, szerzetesként szolgáljunk, hiszen a személyünk lényegtelen és mellékes a szolgálat jelentősége mellett.

Mindkettő tévedés. Világos, hogy le kell számolnunk a starchitect kultusszal, de nem azért, mert nincs szükségünk nagy és követendő példákra, hanem pontosan azért, mert van. De szellemi nagyság, víziók, álmódó és alkotó, új horizontokat megnyitó nagy emberek kellenek. Nem

pedig a soha-meg-nem-valósuló látványterves hazudozás és az építészeti pornográfia. A starchitect kultusszal az a baj, hogy elnyel mindenkit. Hogy nincsenek már csillagok, csak ócska celebek, és a végletekig felhígult „élmezőnyben” már egy jól időzített hazugsággal is ott lehet bárki. Ezzel kell leszámolni.

De le kell számolni az álszerénységgel is. Az őszintétlen visszahúzóadás, a közösségben feloldódás hamis kultuszával is. A „szerzetes-építész”, a „közösségi-építész” ugyanolyan hazug kortárs mítosz, mint a starchitecture, csak annál sokkal károsabb, mert a „név nélküliségbe” burkolódzva, a közösség mögé bújva annyi felelősséget sem vállal magára, mint az, aki a saját arcával és hangosan öncélú. Mert az építészek nélküli építészet hazugság. Nem létezik. Építészek nélkül csak építés van, legtöbbször naiv és jóindulatú építés, de az nem építészet, és sok jó hosszútávon sosem származik belőle. Hazudhatjuk azt, hogy a favallák és a harmadik világ nyomortelepei építészeti értéket képviselnek, hogy ezekben mély és elementáris bölcsesség, az egyszerű ember bölcsessége tükröződik, de mindez a legcinikusabb hazugság. Ahelyett ugyanis, hogy valós segítséget nyújtanánk, kvázi laboratóriumi patkányként vizslatjuk őket, és a nyomor és kényszerek szülte „építészetüket” valami misztikus, művi értékkel ruházzuk fel, ezzel lökve le magunkról a tettek súlyát, megelégedve azzal, hogy nekünk már nincs dolgunk, hiszen ők maguk már megalkották a maguk építészetét.

Nem kellenek sztárok, és nem kellenek álszentek sem. Emberek kellenek. És építészek is kellenek. Vélt vagy valós büntudatból vagy divatból nem mondhatunk le arról, amit tudunk és amit csak mi tudunk. Mert mi vagyunk az építészek. Ezt a tudást büszkén és bátran kell használnunk és felhasználnunk, összefogva és együtt, egymásért és egymás szolgálatában. Nem tarthatjuk meg magunknak, nem sajátíthatjuk ki, azért kaptuk, azért szereztük, hogy különlegesek legyünk mások javára. Úgy vélem, hogy ez a kortárs építészet helyes iránya. És az építészeknek most is, mint mindig mindenkor, ott kell állni a (szellemi) haladás élén és elsőnek kell szembenéznünk a korunk változásaival. Tisztán kell látnunk a múltat és tisztán kell éreznünk a jövőt.

Új víziók kellenek, új tartalom kell és akarat. És emberség, hogy az elveszett (talán igazán soha nem is volt) bizalmat helyre tudjuk állítani egymás között. Szakmán belül és kívül egyaránt.

Epilógus. (A kezdet.)

Nincs olyan gazdasági válság, ami felérne az értékek válságával. Nincs olyan technológiai progresszió, amiért a humánium lehet az áldozat. Az építész, mi, éppen itt, ezen a határon feszülünk. Aligha van még más, akinek a fizikai valója ennyire hozzá lenne kötve a technológiához és egyszerre ennyire a humánumban gyökerezne a szelleme. Mi vagyunk a kapocs, és ez az építészet igazi lényege.

Függöny.

Fények fel.

A KÉP JELENTŐSÉGE A KORTÁRS ÉPÍTÉSZETBEN

SZÖVEG TEXT: SZABÓ LILLA (JELIGE: KAPOCS)

„Fényhatások örvénylésében élünk.”
(Kepes György)¹

A fenti gondolatot Kepes György 1944-ben vetette papírra. Ez a jelenség ma talán minden eddigi kornál szembeötlőbb. A kép uralkodó korszakát éljük, filozófiában, irodalomban és történetírásban számos gondolkozó foglalkozott a témával.

Arról, hogy miért jött létre a kép hegemoniája, illetve ezzel összefüggésben mikorra datálható, több elmélet született.² Ezek közül talán a legmeggyőzőbb az, amelyik a lényegi változást az ipari forradalom utáni gazdasági-társadalmi fordulattal magyarázza.³ A művészetekben viszont inkább az 1990-es évek kezdetére tehető egy jelentősebb fordulópont. A média térhódításával fokozódott a képek iránti figyelem. Ezt a fordulatot az „*iconic turn*”, „*pictural turn*” illetve „*visual turn*” fogalmak írják le, melyek arra a változásra irányítják a figyelmet, hogy a jelenségek elsősorban képként, és már nem mint szöveg érzékelhetők. Míg a kérdéskör a művészetekben gyümölcsöző vitát váltott ki a 20. század végén, az építészeti diskurzusokban többnyire az utóbbi évtizedig érintetlen maradt a téma.⁴

Az elmúlt években néhány építészeti publikáció tematizálta a kép szerepét az építészetben. Juhani Pallasmaa egyrészt a kép hegemoniájának kritikájával, másrészt a kép mentális tartalmának jelentőségével foglalkozott.⁵ Emellett Jacques Herzog különböző építészeti témájú beszélgetésekben többször utalt – szórványosan, de annál találóbban – kép és építészet kapcsolatára.^{6,7} Mégis az építész társadalom számára a képek az építészeti kultúrában és alkotói folyamatban betöltött szerepe jórészt nem tudatos. Tanulmányom fókuszában így azok a kérdések állnak, hogy a mindennapi képzőn hogyan határozza meg észlelésünket és gondolkodásunkat, milyen módon formálja a társadalmi tudattalant, és ez milyen kihatással van a kortárs építészetre és annak alakulására.

A kép fogalma és mentális jelentősége

„Kép és koncepció között nincs lehetőség szintézisre, hiszen azt sem lehet megállapítani, melyik származik melyikből.”
(Gaston Bachelard)⁸

A „kép” fogalma rendkívül sokrétű és diffúz, melynek háttéranyaga bőven túlnyúlik jelen kereteken, hiszen a kérdéskör egészen Platónig visszavezethető. Filozófiai értelemben fontos megkülönböztetnünk a kétdimenziós képet és a nonvizuális képet/képzetet, amely viszont szoros kapcsolatban van az előzővel.⁹ Az esszé szempontjából a képpel kapcsolatosan egy másfajta kategorizálás lesz a döntő (melyet Böhme is előrevetít), amely az előzővel koherensen összefügg, de azt mégsem egy az egyben fedi. Mégpedig az, hogy milyen jellegű tartalmat hordoz önmagában a kép, illetve hogy mennyire beszélhetünk egy bizonyos kép esetében

mentális síkról vagy csak egy kiüresedett sematikus elemről.

Számos pszichológiai és filozófiai tanulmány vizsgálta a képek szerepét a gondolkodásban. Az emberi agy és tudatunk működésében a képeknek központi jelentőségük van, mivel a kép tömörített jelentést tartalmazására alkalmas. A képek tudatunk mélyére fészkelik be magukat, ott tárolódnak, így bizonyos értelemben tudatmódosító szerepük van. Henri Bergson fő tézise szerint a mentális szféra és folyamatok alapja az emlékezet, amely képek formájában tárolódik.¹⁰ Jean-Paul Sartre¹¹ és Gaston Bachelard metafizikai szintre emelik a kérdéskört. Bachelard állítása szerint vannak képek, amelyek minden ember tudatában kultúrától függetlenül, azaz eredendően fellelhetők. A kép hatásmechanizmusa azért annyira erőteljes, mert direkt csatorna mentális folyamatainkhoz és érzelmeinkhez.¹² Eredendően létezik bennünk egy vágy, egyfajta pszichológiai szükséglet a képek által a tudatunk mélyéig hatoló, egyben emocionális jelleggel is bíró pillanatok megélésére.

A kiüresedett kép és a látvány társadalma

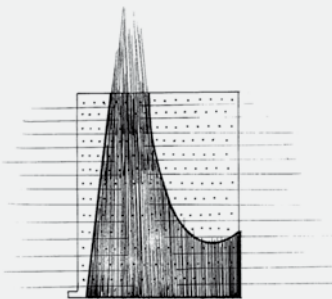
„Sartre megállapítása, hogy »Az ember pontosan az, aminek nem kellene lennie, és pont nem az, aminek kellene lennie.« ugyanígy érvényes a képre is.”
(Gernot Böhme)¹³

Nem meglepő tehát, hogy az emberi agy hiperérzékeny a képi, vizuális tartalmakra, így ezek a kommunikáció és részint a manipuláció jól bevált eszközei közé tartoznak. A 21. században előzönlének minket a képek, melyek az eredeti jelentőségükhöz képest elvesztették tartalmukat, kiüresedtek. A kép és az „elképiesedés” negatív társadalmi hatásait Guy Debord vizsgálta. A *spektákulum társadalma* című műve, mely a kapitalista fogyasztói társadalom kritikája, 40 év távlatában mit sem veszített aktualitásából, hiszen előrevetíti mai posztindusztriális, globalizációs problémáinkat. Könyvének középpontjában az általa spektákulumnak nevezett jelenség áll, egy alapvetően képek által kommunikált látványvilág, mely életünk minden spektrumát áthatja. Megállapítása alapján ez a látványvilág alapvetően határozza meg az ipari forradalom utáni államok gazdasági, kulturális, politikai és társadalmi folyamatait. Létrejöttének oka a világban megbomló egység és ezáltal létrejövő űr, melynek helyét a spektákulum tölti ki. Véleménye szerint az érzékelt világot képek kezdi helyettesíteni, így a „látvány” egy mindent meghatározó és átható szervező elvvé válik. Az individuum a kép és „látvány” által definiálja magát a társadalom felé, így a spektákulum a képek által közvetített társadalmi viszonyként is értelmezhető. Debord szerint az építészetnek és a művészeteknek épp az lenne a feladatuk, hogy ezekkel a folyamatokkal szembe forduljanak. „A kultúra az a hely, ahol az elveszett egység után kutatunk” – hangsúlyozza.¹⁴

A kép jelentése és jelentősége tehát gyökeres változáson ment keresztül a történelem során, a tudatunkba kódolt sűrített mentális tartalmak és tapasztalatok közvetítése helyett a sematizált képig egyszerűsödött. Ez a változás pedig párhuzamosan haladt azzal a folyamattal, hogy a kép uralkodó szerepet kapott a társadalomban.

HERZOG & DE MEURON: A HAMBURGI ELBPILHARMONIE TERVE, 2016

PETER ZUMTHOR RAJZA A BRUDER KLAUS KÁPOLNÁHOZ, 2007

A kép szerepe az építészeti alkotási folyamatban

„Mai munkáink sokkal látványosabbak, mint a kezdetiek. Azonban ez a vizuális gazdagság valójában probléma, mert egyfajta vakságot eredményez.”
 (Jacques Herzog)¹⁵

A fent említett társadalmi folyamatok, gazdasági és politikai érdekek, a látvány és a fogyasztás világa egy az egyben kivételül az építészeti esztétikára. Ez az aktuális világrend több szinten befolyásolja az építészeti alkotási folyamatot. Nagyjából a századforduló óta uralkodik egy olyan állapot, ahol a társadalom és az építészeti számára mind az építészeti hagyomány, mind egy egységes világkép tekintetében megszűnt minden referenciapont. Egyidejűleg technológiailag és gondolati szinten is minden lehetségessé vált. Míg a modernitás ennek ellenére ki tudta alakítani saját szabályait, és az addigi referenciákkal való szembe fordulás „térképet és iránytűt” adott a kezébe, addig mára már ez az ideológiai filter is eltűnt. Jacques Herzog így fogalmaz: „Persze ma is vannak korlátozó tényezők, mint a büdzsé vagy egyéb kötöttségek. De nem ez a probléma. A kortárs építészeti problémája nem a szabadság hiánya, hanem a túlzott szabadság. Hagyományok és tipológiák elavulttá váltak, nincs szabály vagy irányelv többé. Paradox módon, amíg a hagyomány kereteket adott és korlátozta az építészeti szabadságot, a szépség kérdése nem volt probléma. Először az ipari forradalommal és a modernitással vált építészeti dilemmává.”¹⁶

A folyamat második szintje, hogy tervezéskor bármely viszonyítási rendszer vagy fix pont hiányában az üres fehér papírral szembesülünk, ahol az a benyomásunk, hogy a saját világunkat kellene megalkotni. Ebben a pillanatban pedig – jórészt nem tudatosan – az agyunkat elöntő képekhez nyúlunk vissza, amelyeket az észlelésünk addig tárolt. Felismerés és reflexió hiányában ez a folyamat többnyire ösztönös, így sokszor a különféle csatornákon keresztül „kapott” képek kontrollálatlan projekciója veszi át az irányítást tervezésünk felett. Értelemszerűen a kánon is követi a folyamatokat, és fennáll a veszély, hogy egyre inkább „elképiesedik”, és reduktív esztétizált stilisztikai jelleget vesz fel.

A kérdés az építészet kapcsán végül oda torkollik, hogy mikor beszélhetünk a kép esetén tartalmi szintről és mikor sematikus képről, másolatról. Juhani Pallasmaa szerint „az építészetnek komoly gondolkodás eredményének kell lennie”.¹⁷ Ez a tartalmi szint, melynek jelentése van, akkor is, ha ez verbálisan nem fogalmazható meg. Véleménye szerint „A mentális alap esszenciális. Ha az építészet elveszti ezzel a kapcsolatot, a technika és esztétika üres gyakorlóterepévé válik.”¹⁸

A másolás témáját érintve, a kérdés nem is a másolás-inspiráció ténye, hanem sokkal inkább annak szintje. Alapvetően nem azzal van a baj, hogy az alkotó visszanyúl egy referenciához, és abból átvess bizonyos elemeket. Bizonyos értelemben ezt hívjuk építészeti kultúrának. Ebből a szempontból az építészet össztársadalmi alkotás, amelyben elengedhetetlen tanulni és fejlődni a kortárs, illetve előző korok megoldásaiból, és amelyben az építészeti megoldások átvétele, fokozatos átdolgozása, átalakítása az építészeti kultúrát gazdagító folyamat része. Másolással abban a pillanatban válik, mikor egy divatos (építészeti) képet akarunk átültetni az adott objektumba, ami nem az adott feladat belső

összefüggéseiből fakad. Minél kisebb az építész érzékenysége, minél távolabb áll a kontextus és a feladat gondolatossága az eredetitől, annál nyilvánvalóbb a diszharmonia. Referenciaként sokszor csak egy látványterv vagy egy fotó szolgál, és az objektum gondolatosságának ismerete, a koncepció részletekbe menő megismerése akár teljesen elmaradhat. Korunk felgyorsult világában valós analízisre, elmélyülésre (alkotásra) és felfedezésre sokszor már nincs idő.

Kép és építészet kapcsolatának egy következő szintje az objektum kidolgozása, az alkotási folyamat és ennek eszköztárára. Az építészeti tervezés legegyszerűbb eszköze lett a kép, melyet különböző digitális módszerekkel sokkal gyorsabban és hatékonyabban lehet előállítani, mint például makettet, amivel az építészek egyre ritkábban dolgoznak. Az eszköztár és metódus alapjaiban meghatározza a létrejövő eredményt, az épület kvalitásait. Ha például nem volt alkalmas eszköz a tér és fény viszonyának precíz megfigyelésére, a létrejövő épület sem fog rendelkezni ezzel a spektrummal.

A kétfajta kép az építészetben

„A képben pont az az érdekes, hogy nem teljesen tudom, mit és miért is követünk rajta.”
 (Jacques Herzog)¹⁹

Jacques Herzog és Pierre de Meuron építészetében bevalottan hatalmas szerepe van a képnek. Megszólalásaik a kép mentális jelentőségét sugallják. A kép építészetükben betöltött szerepére Herzog következőképp reflektál: „(...) arrogancia nélkül állíthatom, hogy a modernitás után mi voltunk az elsők és egyetlenek, akik a kép használatát az építészetben előrevittük.”²⁰ Véleménye szerint viszont mára ez globális tendenciává változott. Az irodáinkban folyó munka lételeme a kép. Építészek különböző projektekhez folyamatosan képeket töltenek le az internetről, ami szerinte már-már tűrhetetlen özönné válik, mely a sematizálódás veszélyét rejti magában. Meglátása alapján az utóbbi években létrejött egy ellenkező irányú folyamat: számára már egyre inkább nem egy kép elérése, hanem a képek kizárása a cél.²¹

Gyökeresen másfajta képtelmezéssel is találkozunk a fenomenológiai építészeti elvek esetében. Edmund Husserl és Martin Heidegger elvei alapján a tapasztalás, az érzékek és a létrejött atmoszféra határozzák meg az építészeti objektumot. A fenomenológiai építészetnek a képhez való viszonya kettős: általános értelemben elutasítja a térbeliséget két dimenzióra redukáló építészetet, és az ellaposodó, csupán felületes észlelést is bírálja. Ugyanakkor a képet mint mentális folyamatok és mélyebb tartalmak hordozóját és központi szerepét méltatja. A fenomenológiai építészeknél, így pl. Juhani Pallasmaanál vagy Peter Zumthornál centrális az anyaghasználat, fény, belső tér, tartalom, és jelentés kérdésköre. Központi szerepű az alkotások mentális, spirituális tartalma. A kép náluk egyfajta kondenzált koncepció, jelentéstartalmak tömörített vetülete.²²

Ezzel szemben a reduktív, sematizált jellegű kép a társadalmi áramlásokat leképezve erősen befolyásolja az építészeti alkotás folyamatát

és nyomokat hagy az elkészült építészeti objektumon is. Jellemzően nő a forma és főként a homlokzatok jelentősége, megfigyelhető, hogy a figyelem a kültéri fotókra terelődik. Több építészeti dimenzió elveszni látszik, így a térbeliség és a belső arányok – alkalmas tervezési eszköz (pl. makett) híján – legtöbbször nem precíz megfigyeléseken nyugszanak, és kidolgozásukra sem kerül elég hangsúly. Jellemzőbb a kívülről befelé, mint a belülről kifelé való tervezési metódus, akkor is, ha ezt az objektum környezete alapvetően nem indokolja. A belső tér így sokszor a külső megjelenés (kép) áldozatává válik. Az anyaghasználat kérdésköre sok esetben nem is jön szóba, hiszen a pénzügyi realitás nagyobb úr. Az építészeti kultúrában felhalmozott tudás integrálása már sokszor nem része az építészeti alkotói folyamatnak. Például a tartószerkezeti összefüggések mély megértésének hiánya miatt – egyes építményeket leszámítva – a struktúra erősen leegyszerűsödik. Még az is előfordulhat, hogy a kiindulópont egy archetipikus, jelentéssel töltött kép (pl. épület és természet viszonya). Mára viszont még ezek az archetipikus képek is elvesztették mélységüket. Így fennáll a veszély, hogy a koncepció, azaz a kiinduló kép nem hatja át az építészeti alkotás további szféráit, így a térkapcsolatokat, fénykezelést, tartószerkezetet, anyaghasználati finomságokat.

Záró gondolatok

„Ebben a pseudovilágban az építészetnek a valós érzelmeket kell erősítenie.”
 (Juhani Pallasmaa)²³

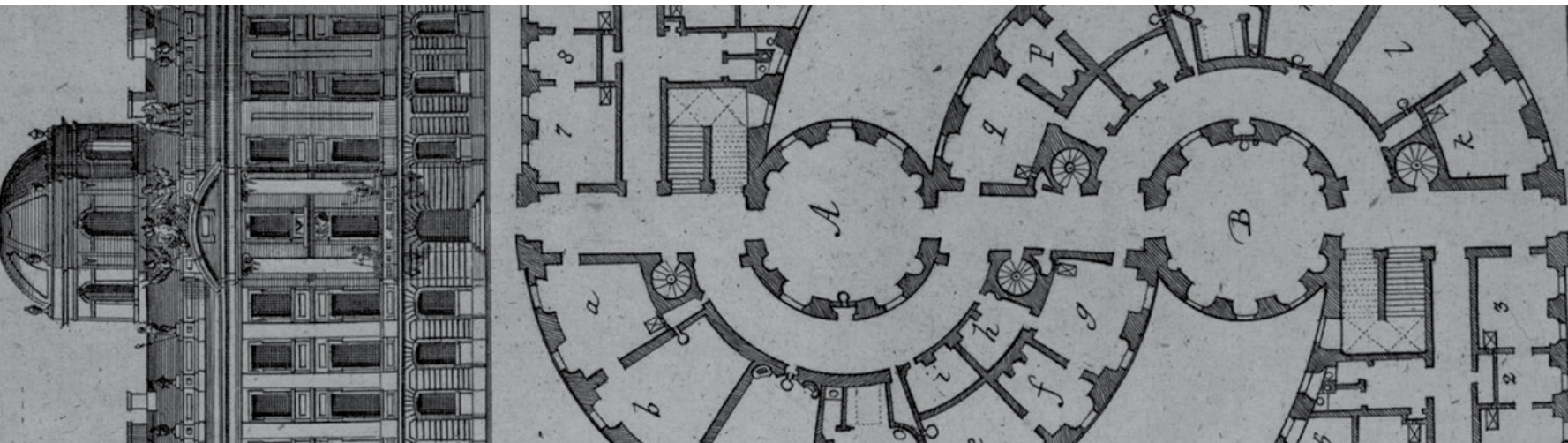
Összegezve a fogyasztói társadalmunk látványvilága azzal a veszéllyel fenyegeti az építészetet, hogy önmaga is klisévé válik. A kortárs építészet nemcsak vetülete a társadalmi folyamatoknak, de alakítja is azokat, ami komoly felelősséggel ruházza fel az építész társadalmat. Korunkban az építészet feladata, hogy szembeforduljon az aktuális társadalmi normával és más értékeket közvetítsen. Peter Zumthor szavaival élve *„Egy társadalomban, mely a lényegtelenet ünnepli, az építészet egy ellenpólust képviselhet. Feladata, hogy szembeforduljon a képek, formák, jelentések felhasználásával, és kifejléssze saját nyelvezetét.”*²⁴

Az „elképiesedés” jelensége univerzális. De mint mindig, a tézissel szemben az antitézis is fel-felüti a fejét. Valószínűleg egy bizonyos szintig minden építészeti tervezésben megtalálható mindkét jelenség.

Éppen ezért írásom tudatosan tartózkodik kortárs épületeknek vagy építésznek az fentebb felvázolt elgondolások szerinti új kategorizálástól vagy besorolásától. Az „elképiesedés” folyamatának építész-társadalmi súlyozása és tudatosítása viszont kérdéses. Jelen írás célja épp ennek a tudatosításnak az elősegítése.

„Itt az ideje, hogy reflektáljunk a kép hegemoniájára. A vizualitás uralja mai világunkat. Elengedhetetlen lenne a kép meghatározó szerepének kritikus vizsgálata. Sürgősen szükségünk lenne a mindennapi látás pszichoszociális kórtanára és kritikus gondolkodásra saját magunkkal kapcsolatban.” (David Michael Levin)²⁵

- ¹ Kepes György: A látás nyelve (ford. Horváth Katalin). Gondolat Kiadó, Budapest, (1944) 1979, 5–12. o., 35. o.
- ² Juhani Pallasmaa: The eyes of the skin, Architecture and the senses. John Wiley&Sons, Chichester, 2007, 16. o, 26–30. o.
- ³ Guy Debord: Die Gesellschaft des Spektakels, eredeti címe: La société du spectacle, Editions Buchet Chastel 1967, utánnomás és fordítás német nyelvre: Bittermann Verlag, Berlin, 1996, 13–57. o., 156–177. o.
- ⁴ Philip Ursprung: Der Wert der Oberfläche, gta Verlag, Zürich, 2017, 102–103 150–151.o.
- ⁵ Pallasmaa, J. m., illetve uő: The embodied Image, Imagination and Imagery in Architecture, John Wiley&Sons, Chichester, 2011, 10–66. o., 97–101. o., 118–130. o.
- ⁶ Cristina Bechtler: Pictures of Architecture, Architecture of pictures, a conversation between Jacques Herzog and Jeff Wall, moderated by Philip Ursprung, Springer Verlag, 2004, 15, 56–57.o.
- ⁷ Gottfried Boehm: Über Architektur und Bild, Jacques Herzog mit Gottfried Boehm im Gespräch, Gespräch beim Ausstellung „Herzog de Meuron No.250 Eine Ausstellung“, Schaulager Basel, 2004
www.herzogdemeuron.com/index/projects/writings/conversations/boehm.html
- ⁸ Gaston Bachelard: On poetic imagination and Reverie, ed. Colette Gaudin, Spring Publications, 1998, 5. o.
- ⁹ Gernot Böhme: Theorie des Bildes, Wilhelm Fink Verlag, München, 1999, utánnomás 2004. 7. o., 9. o.
- ¹⁰ Henri Bergson: Materie und Gedächtnis, eredeti címe: Matière et Mémoire, Eugen Diederichs Verlag, Jena 1908, utánnomás és fordítás német nyelvre: Omnium Verlag, 2016.
- ¹¹ Jean-Paul Sartre: The Psychology of Imagination, Citadel Press, 1948, 121. o.
- ¹² Gaston Bachelard, i. m., valamint Edward D. Kaplan: Gaston Bachelard's Philosophy of Imagination: An Introduction, S&F, No. 8. 2012, 157–190. o.
- ¹³ lásd a 9. jegyzetet
- ¹⁴ lásd a 3. jegyzetet
- ¹⁵ lásd a 6. jegyzetet
- ¹⁶ Uo.
- ¹⁷ lásd az 5. jegyzetet
- ¹⁸ Uo.
- ¹⁹ lásd a 7. jegyzetet
- ²⁰ Uo.
- ²¹ Uo.
- ²² lásd a 2. és az 5. jegyzeteket
- ²³ lásd az 5. jegyzetet
- ²⁴ Peter Zumthor: Architektur Denken, Birkhäuser Verlag, Basel, 2006. 27. o.
- ²⁵ David Michael Levin, Modernity and the Hegemony of Vision, University of California Press, Berkeley and Los Angeles, California, 1993. 205. o.

TERV
PLAN

VALLÁSOK HÁZA MÉSZ-MÉK DIPLOMADÍJ 2018

TERV ÉS SZÖVEG *CONCEPT AND TEXT:*

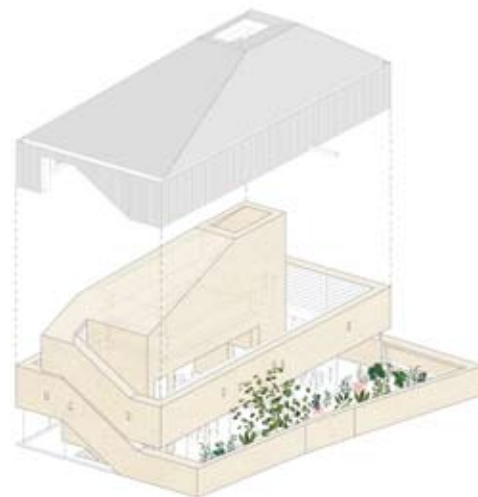
LÁBODI BREUER ANNA

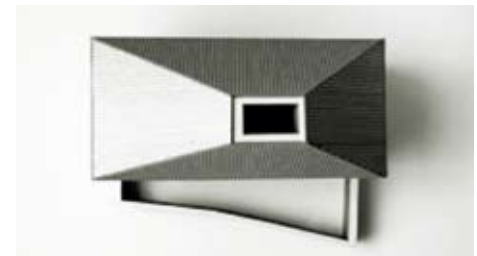
KONZULENS *CONSULTANT:* **SZABÓ LEVENTE DLA**

A diplomaterv alapját a helyszínt meghatározó rendkívüli kulturális és vallási kontextus képezi. A Hohenemsben megfigyelhető vallási

rétegződésnek a múltban vannak a gyökerei, amikor a kisváros egyedülálló példát jelentett a zsidóság és kereszténység együttélésében - ennek emlékét az egykori zsidónegyed több épülete hordozza magában, többek között a tervezési helyszín szomszédjában található Kitzinger-ház is. A múlt (városképet meghatározó) rétegeire napjainkban az 50-es, 60-as évek óta jelen lévő iszlám új rétegei kerülnek. Ebben a színes kontextusban a Vallások Háza egy olyan fórumot szeretne létrehozni, mely lehetővé teszi a találkozást, egymás megismerését és az eszmecserét a különböző vallású és világszemléletű emberek között.

Az épület egy útvonal mentén járható be, mely a közösségi terek által képviselt

THE HOUSE OF RELIGIONS
MÉSZ-MÉK DIPLOMA AWARD 2018

The starting point of this diploma scheme was the cultural and religious context which defines the location to a great extent. Observable in the Hohenems, the religious stratification has its roots in the past, in an era when the town was a unique example in the co-existence of the Jews and the Christians – its memory is reflected by several buildings of the Jewish district, and such an example is also the Kitzinger Hose, in the neighbourhood of the design premise. Nowadays, more recent layers of the Islamic religion have covered the strata of the past since the 1950s and 60s. In such a colourful context, the House of Religions wishes to create a forum which allows for meetings, where people of various religions and approaches can get to know one another more thoroughly and exchange their views too.

teljes nyitottságtól vezet az elcsendesedés, elmélyülés fele. Az útvonalat egy masszív, homogén betonfal képi. A vastag fal egyenmőségét üveghab granulátummal készülő hőszigetelő vasbeton alkalmazása teszi lehetővé. A masszív homogén tekeredő falra egy vele kontrasztban lévő könnyű, perforált fa búra kerül. A búra hangsúlyozza a tömör fal központi szerepét, valamint kiegészíti azt egy monolitikus tömeggé. Ilyen módon az épület továbbviszi a régióra jellemző hagyományos építési módot is.

Az épületben létrejövő elmélyülés útvonala három szinten vezet keresztül, a megtapasztalás különböző módjait előidézve. Kulcsfontosságú a helyi kontextus és az ahhoz való szoros kapcsolódás. Ezt a kapcsolatot az útvonal mentén elhelyezett irányított megnyitások

biztosítják, melyek a környéken elhelyezkedő, a különböző vallásokhoz kapcsolódó elemek által erősítik a közösség fogalmát. A falban elhelyezett elemek teszik lehetővé a terek igény szerinti használatát. Kulcsfontosságúak az épület koncepciója szempontjából, mivel ugyanazon tér használatát különböző vallású és világszemléletű emberek és közösségek igényeiknek megfelelően biztosítják. A kemény és puha felületek kontrasztja az épületen belül úgy jön létre, hogy a kemény hideg betonfelület mindenhol ott váltja fel puha felület, ahol az emberek hozzáérnek az épülethez. A közösségi térből és kertből álló első szint a dolgok fizikai valóságának megismerését teszi lehetővé. A második szint a könyvtárral a szellemi háttérrel keresi. A harmadik szint imaterében a spirituális megtapasztalás kerül előtérbe.

EKLER DEZSŐ: TÉRTÖRTÉNETEK

VÁLOGATOTT ÍRÁSOK

L'HARMATTAN KIADÓ – KOSSUTH KLUB, 2018. 216 OLDAL

SZÖVEG TEXT: SZEGŐ GYÖRGY

„...Kiderül, hogy a történetem nem mögöttünk, hanem alattunk van, és hogy az építészet valójában egy olyan nyelv, amivel sok mindent el lehet mondani a világról...” – írja a kötet előszavában Meggyesi Tamás.

Eklér 1986 és 2016 között született 20 tanulmánya többféle műfajú: folyóiratokba írt épületelemzés, filosz világértelmezés, diplomatervezés, diplomatervhez írt bírálat. Ezek jelzik, hogy a szerző szenvedélyesen keresi bonyolult világunk megér-

tését – teszi ezt kíváncsi tudományossággal, eredeti interpretációval. Az írások nem időrendi sorrendet követnek, inkább valamiféle rejtett legenda átélését kínálják az olvasónak.

Az első tanulmány a Belső-Erzsébetváros múltjának és a rehabilitáció, akkor 1994-ben javasolt – máig aktuális – lehetőségével foglalkozik (Országépítő 1994/2., mindig ott a megjelenés, precízen szerkesztett a kötet, okos a függelék is). Az elemzés Eklér szociológiai alapuló gondolkodásának argumentuma. Szerinte – és az igaza számomra nem kétséges – 18. századi alapokon, a szolgalmi utak nyomán indult meg a városiasodás. A mélytelkek átjárókkal, passzázsokkal való felértékelődése jött, amit később, a szervesen induló megújulás idején, a korai 90-es években intenzifikálási programnak neveztek. Hozzáteszem, hogy a 2000-es években ezek helyett megindult bontás/lakóparkosítás megállítást a 2008-as világgazdasági válság blokkolta – félő, hogy csak átmenetileg. Bár 1994-ben az Eklér tanulmány utolsó mondata még így szól: „a cserepes tetők évszázados álmára

angyalok vigyáznak...” A negyedszázadnyi távolság a tanulmány és a mai olvasó tapasztalatai között meglepő módon nem porossá, de általában is izgalmassá teszi a kötetet.

A könyv első felének másik kiemelkedően aktuális olvasmánya a *Térrelés és mozgósítottság – A nagyvárosok hatása a lélekre*, a Nádasy Alapítvány és a magyar Kognitív Neurológiai Társaság által rendezett „Ép lélekkel – Ép testben élek” mottójú szimpóziumon hangzott el 2005-ben. Azt láttatja, ahogyan a század első harmadában a civil város elkezd beszorulni az állami befolyás, a központi fejlesztések kalodájába. Eklér úgy látja, hogy az államok az első világháború tanulságaként hadtáp-társadalmakat építenek, átalakítják a családi munkamegosztást, minimál-lakásokba kényszerítik az emberek tömegeit, akiknek jó részét a hadiiparral kapcsolatos iparágakban foglalkoztatják. A szovjet hadikommunizmust más eszközökkel az amerikaiak, angolok, németek és az olaszok is mintának tekintik, haszonélvezőkként „térben és időben parazitaként terjeszkednek”.

Eklér intő példázatként mutatja be az életrajzi filmből is ismert Howard Hughes terjeszkedő, hódító karakterét, mint 20. századi típust. Hughes, aki Lockheed Cyclone géppel elsőnek tett „üres kört” a Föld körül, „...visszatért ugyanarra a pontra New Yorkba. Hughes a világvége Lindbergje, a posztmodernizmus hőse volt.” Két képet is mellékel Eklér, az egyik a „hős” a második világháború győztes Herkules óriásrepülője kormányánál látható. A másik a gépet óriásbálnaként tréleren vontató jelenetet mutatja.

A kortárs újtók fejezete a „nagyok” építészetének ekléri olvasata. A két zárótanulmány igazi meglepetés: Barna Bettina két egyetemi munkájának opponensi elemzése. Az első a *HatárHáz*, a szlovák-ukrán határral kettévágott

magyar falu határsávba elgondolt közösségi házról szól. A második címe: *A ZÓNÁ-ról*. Eklér az általa nagyon tisztelt Paul Virilio (nekrológiát lásd MÉ 2018/5) gondolkodásstruktúrája 21. századi, továbbtorzult világának felmutatásával értelmezi a tervet. A népi legendát is felidézi, miszerint az amerikai hírszerzés az 1960-as évek elején a Norvégiában kifogott óriásbálna magyarországi tréleren történt körbehordozásával tesztelte az interkontinentális hordozó rakéták mozgatásának, telepítésének szovjet lehetőségeit. Ezt két író, Parti Nagy Lajos és Krasznahorkai László is irodalmi toposzá emelt. Utóbbi nyomán Tarr Béla *Werckmeister-harmóniák* című filmjében emelt képi legendává. Eklér feltételezése szerint Makovecz Imre bibliai alapokon emelte az 1964-es velencei Cápát és az első bordázott épületeit. Az idea nemrég Thorsten Botz-Bornstein *Organic Cinema, Film, Architecture, and the Work of Béla Tarr* (Berghahn Books, New York – Oxford, 2017) c. könyvének egyik alapvetéseként tárgyalja Tarr Béla és Makovecz Imre poétikájának párhuzamosságát. Az első fejezetben *Cinema, Architecture, Literature* cím alatt a közös vonásokat az ótestamentumi bálna-metaforából eredezteti, jegyzeteiben kitér a mumifikált tengeri szörny közép-európai útjára is. (Barna Bettina tervbírálatát ugyan az Építészfórum közölte, de a szakma és az értelmiség nem fogta fel: valaki tabukat döntött.)

Mégsem a fenti különleges pólusok szét-tartónak tűnő anyaga teszi a könyv olvasását izgalmassá, hanem a gondolkodásmód, ami korunk jelenségeit értelmezve szerves egységgé olvasztja Eklér mondanivalóját. Végül ismét Meggyesi Tamást idézem: „Ez a könyv (...) beavatás a szónak abban az értelmében, hogy ezt a rejtett világokba invitáló könyvek esetében megszoktuk.”

FÉNY ÉS PANORÁMA

A BUDAÖRSI REPÜLŐTÉR METAMORFÓZISAI FUGA, 2018. 10. 17. – 11. 12.

SZÖVEG TEXT: FUGA

A Budaörsi reptér történetét megidézõ kiállítást mutatott be Cs. Plank Ibolya fotótörténész és Csengel Péter jogász, műemléki kutató a FUGA-ban. A kiállítás középpontjában a jelenleg pusztuló állapotban lévõ körkép állt, amely az egykori utasváró mellvédjét díszítette.

A Mátyásföldi repülõteret felváltó, első modern közforgalmi repülõtér Budaörsön épült fel, Králik János és Bierbauer Virgil egyesített terveinek kidolgozásával, nagyhangárját Czakó László és Méhes György tervezte. Az építkezés 1937-ben fejezõdött be. Mindkét létesítmény építészeti bravúrnak számított a maga korában, a körépület az utasforgalom szervezésének racionalizálásával és a modern építészeti stílus alkalmazásával teremtett újat a repülõterek addig ismert építészetében, míg a nagyhangár egyedülálló méretével az 1930-as évek Európájában a legnagyobb feszítõműves szerkezetű hangárépületét hozta létre.

A forgalmi épület kétségtelenül legkülönlegesebb belsőépítészeti dekorációs eleme az utasváró mellvédjén elhelyezett fotófríz. A 44 méteres kompozíció 1937-ben, az építkezés utolsó évében készült el Bierbauer és Marsovszkyne Ackermann Ada fotográfusnõ közös koncepciója alapján, és a repülés népszerűsítése mellett elsõdleges funkciója az utazás hangulatát elõkészítõ környezet tudatos kialakítása volt. „A téma a mai embert nagyon is érdekli: aki repül, közel érzi magát e falkép tartalmi adottságaihoz, aki pedig még nem repül, azt felizgatja és kedvet ad neki e csodálatos élmény megismerésére.” – írta Bierbauer 1937-ben. A montázstechnikára épülõ körkép tökéletesen illeszkedett a repülõtér funkciójához és a térhez, amellyel

A REPÜLŐTÉR FOGADÓÉPÜLETÉNEK VÁRÓCSARNOKA, 1937. SEIDNER ZOLTÁN FELVÉTELE. MMA – MÉM - MDK

A REPÜLŐTÉR VÁRÓCSARNOKA „A REPÜLÉS ÉLMÉNYE” KÖRKÉPEL, ÁGH ANDRÁS FELVÉTELE, 2006

A BUDAÖRSI REPÜLŐTÉR FOGADÓÉPÜLETÉNEK TERASZA, 1937. MARSOVSZKY ELEMÉRNE FELVÉTELE. MMA – MÉM - MDK

ma is szerves egységben áll. A művészeti irányzatok közül leginkább a futurizmus, az expresszionizmus és a szürrealizmus hatásai fedezhetők fel a mű alapkonceptiójában és megformálásában.

A repülőtér metamorfóza – amely a kiállítás alcíme is volt – a rendezők szándéka szerint egyszerre kívánta kifejezni az épület és a körkép ismert és részben máig rejtve maradt átalakulását. A metamorfózis az épület még fellelhető építészeti értékei és részletei bemutatását és egyfajta szembefordítását jelenti az eredeti állapotával. A körkép esetében ez kétpólusú: egyrészt bemutatja annak két meghatározó fizikai állapotát – 1937-ben és ma –, másrészt betekintést enged a körkép ikonográfiai tartalmának a változásaiba is.

A kiállítás fókuszában a két világháború közötti modern építészet és fotográfia, illetve az épület mai állapotát bemutató kortárs fotográfia metamorfózisának programja állt. A régi és új képek mellett egy 1950-es években készült makettel és a körkép kicsinyített modern installációs látványelemével elevenítette fel az épület korszakait. Mindez, a repülőtér a közelmúltban és 208 őszén dokumentáló fényképek (Ágh András, Bencze-Kovács György, Fejér Zoltán, Gálos László Norbert, Gyukics Péter, Hack Róbert, Hajdú József, Lugosi László, Pálinkó Gábor, Tóth József, Vékás Magdolna) felvételeivel együtt egyfajta figyelemfelhívás épített örökségünk megóvása érdekében. A kiállítás Magyar Műszaki és Közlekedési Múzeum közreműködésével jött létre.

INTERDISZCIPLINARITÁS KIÁLLÍTÁSBA CSOMAGOLVA

A TÁRSADALOMMÉR-NÖK. AZ ÉPÍTETT KÖRNYEZET OLVASATAI A 20. SZÁZAD KÖZEPÉN. MÉSZ, KÓS KÁROLY TEREM 10. 29. – 11. 14.

SZÖVEG TEXT: HARLOV-CSORTÁN MELINDA

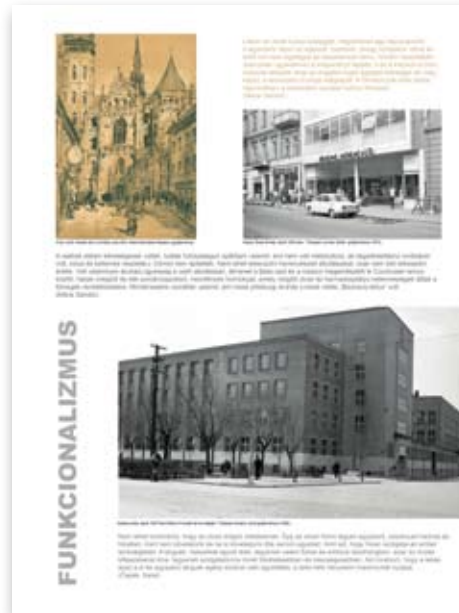
Tamáaska Máté Dávid kurátor munkája precízen egymás mellé állított képekkel és szövegekkel mutat rá az építészet, a városrendezés, az irodalom, a szociológia és a politikai ideológiák kapcsolatára. A látszólag eltérő területek összefonódása már az első táblán olvasható: „az építész nem a kollégáinak tervez, hanem a társadalomnak. A társadalom pedig a szavak mérnökei, tehát az írástudók által értékelt, befogad és kritizál.”

A további táblákon egymás mellé állított fotók, tervek, rajzok és szociográfiai, illetve irodalmi szövegek, valamint a megjelenített jelenségek háttérben álló ideológiák jellemzőit megnevező címek mérnöki pontossággal jelenítik meg az érintkezéseket, azok magyarázata vagy elemzése nélkül. A rendezői narratíva látszólagos hiánya ellenére a kiállítás címe is jól mutatja a tárgyalni kívánt rögzített időszakot és problematikát. A középpontban a 20. század közepi Magyarországon is létező jelenség: a „szocialista tér” és annak kialakítója, a kor egyik vezető ideája, a társadalom-

mérnök áll, aki kialakítja a nevelő funkcióval rendelkező épített teret. A társadalommérnökök által megvalósított helyszínek, kapcsolatrendszerek és az így kialakult változások a képeken, míg azok megítélései az idézetekben fogalmazódnak meg.

A szövegek közt szerepel vers és próza egyaránt. Karel Čapeken kívül kizárólag magyar szerzőket vonultat fel a kiállítás, azonban a bemutatott jelenség és néhány képi ábrázolás túlmutat az ország határain. Egyes táblákon két vagy három szöveg jelenik meg változatosan kapcsolódva egymáshoz, illetve a képanyaghoz. Vannak olyan szövegpárok, melyek ugyanarra a helyszínre vonatkoznak (Kassa), mások azonos gyakorlatot vagy hiányt jelenítenek meg (parcellázás; a megszüntetett piacok, amelyek a városrendezési célon túl egyben a társadalmi nyilvánosság elhallgattatását is szolgálták); ismét mások egy jelenség különböző problémáira világítanak rá (például a városrendezés kapcsán a lakótelepek megjelenésekor). Az ellentét fontos szervező eszköze az egyes tábláknak: hol a két idézet mond egymásnak ellent, dicsérve vagy kritizálva az adott jelenséget (pl. Márai Sándor és Karel Čapek véleménye Kassáról), hol a kép és szöveg áll szemben élesen egymással (például *A vasmű városa* című táblán). Találunk olyan példát is, amikor mind az írott, mind pedig a vizuális megjelenés egyaránt rávilágít valamilyen különbségre (ilyen az „érthetetlen változást” korabeli fotókkal, rajzokkal és Tüskés Tibor, valamint Erdei Ferenc szövegével megjelenítő, a megváltozott/eltűnt piacot tárgyaló tábló).

A kiállítás képi anyaga is változatosságot mutat típusbeli és megjelenési értelemben is. A táblákon láthatunk fekete-fehér és színes fényképeket, műszaki és látványrajzokat, tervtanulmányokat, modelleket, kiállítási táblókat egyaránt. A fotók sok esetben gyűjteményekből származnak, de találunk a kurátor által készített „kortárs” fotót is. A sokféleségben az egységet az adja, hogy mindegyik fotó szerves kapcsolatban áll az adott tábló címével, illetve a szövegek által megjelenített problematikával. Ha bárki ránéz Schikker Sándor alsótekeresi birtokán Ormos Imre által készített 1940-es évekbeli fotósorozatra, illetve a felette elhelyezett két kiállítási táblóra, mely *A magyar parasztküldöttség látogatása*

a Szovjetunióban az ötvenes évek fordulóján címet viseli, egyértelműen látja a tábló címének (*Pusztából kolhoz*) képi megjelenítését. A *Kizöldült kocka* szövegeiben megjelenő ironiát az építés által megtört, majd idővel visszatérő természet esztétikai munkáját tökéletesen mutatják Esztergom Aranyhegyi lakótelepének 1960-as évekbeli és 2017-es fényképei.

A kiállítás jól érthető, mely nem csupán a pontos ábrázolással és az alkalmazott kontrasztal valószínűleg, hanem azáltal is, hogy a szerző alapvetően közismert folyamatokat tárgyal. A mezőgazdaság szocialista átalakítása, az erőltetett iparosítás, a felemás urbanizáció jól ismert jelenségek, így néhány képpel és idézettel a kurátor könnyen tudja mozgósítani a befogadó ismeretanyagát. A korszak politikai és tervezői ideológiájának jellemzői, mint például a funkcionalizmus, a tömegtermelés, az egyenlősítő élettér, szinten megjelennek, és a vélemények, illetve vizuális megjelenítés által kibontásra is kerülnek a táblókon. A kiállítás tehát széles közönséget tud megszólítani: azokat, akik átérték, és akik csak tanultak ezekről a folyamatokról.

Mindezek alapján az olvasóban megfogalmazódhat a kérdés: mégis miért különleges ez a kiállítás, ha ismert dolgokat tárgyal, kvázi minimalista interpretációval? A válasz pedig a kérdés maga: a kiállítás ugyanis a befogadót gondolkodásra kényszeríti, a kapcsolatokat jelenségek, tények és tudományterületek között magának kell megfogalmaznia a kiállítás befogadása folyamán. Tamáska Máté Dávid kiállítása nemcsak egy korszakot jellemző, ma már talán kevésbé tárgyalt jelenséget, a társadalommérnök szerepét mutatja be, hanem az interdiszciplinaritást magát valósítja meg a rájellemező pontos és precíz tökéletességgel.

A kiállítással elkezdett tudományok közötti párbeszéd nem marad folytatás nélkül. Szintén Tamáska vezetésével 2018. október 12-én irodalmárok, építészek és szociológusok *Genius loci* címmel tanácskozást (Vác, Apor Vilmos Katolikus Főiskola – Magyarország Felfedezése Alapítvány) tartottak. A születő tanulmányokat a tervek szerint 2019-ben a *Térformák – Társadalomformák* (TÉR-TÁR) könyvsorozat újabb köteteként vehetik majd kezükbe az olvasók.

SZERB SZÉKESEGYHÁZ A TABÁNBAN AZ ELTÚNT RÁCVÁROS EMLÉKEZETE BTM, 2018. 11. 09. – 2019. 02. 17.

SZÖVEG TEXT: **SZEGŐ HANNA** FOTÓK PHOTOS: **BTM**

A Budapesti Történelmi Múzeumnak az újvidéki Matica Srpska Képtárával és a szentendrei Szerb Egyházi Múzeummal együttműködve létrehozott kiállítása a budai szerb székesegyház egykori helyétől kiindulva, időben visszafelé haladva, térben pedig egyre erősebben a templomra fókuszálva mutatja be a székesegyház és környezete történetét, az épületnek a tabáni szerb közösségben és a budai városképben betöltött szerepét.

WARSCHAG JAKAB: KILÁTÁS A BUDAI VÁR FERDINÁND-KAPUJÁBÓL A TABÁNRA, 1836

A Buda felszabadításáért folyó harcok alatt jelentős károkat szenvedett a Tabán is, melynek területét 1686 után jobbára délszláv lakosság, a rácok népesítették be. 1690 után emeltek egy templomot, mely a Duna gyakori áradásai miatt azonban jelentős károkat szenvedett. A püspök az új templom építését támogatta. Az 1775-ben megépült új tabáni templom gaz-

A TABÁNI SZERB SZÉKESEGYHÁZ IKONOSZTÁZA. PETRÁS ISTVÁN FELVÉTELE, 1935 K.

dagon formált, barokk toronysisakjával a 18. században nem csupán a Budai Egyházmegye, hanem az egész Karlócai Szerb Ortodox Érsekség legnagyobb templomépülete lett. Pompája azonban rövid életű volt: az 1810. évi tűzvész során teljes berendezése megsemmisült. Az 1824-re megvalósult újjáépítés részeként készült el az új ikonosztáz, amelynek képeit Arsenije Teodorović szerb festő készítette.

József nádor az újjáépítés során a Tabán utca- és telekszerkezetét is szabályoztatta. A tűzvészt követő városrendezés fő mozzanata volt a Templom teret a Tabán másik városias terével, a Szarvas térrel összekötő utca megnyitása, amely az ún. Ferdinánd-kapun keresztül megteremtette a közvetlen összeköttetést a Tabán központja és a Vár között is.

Budapest 1944–1945. évi ostroma során jelentős károkat szenvedett a tabáni templom, de a liturgikus felszereléseket és az ikonosztáz képeit a templom papja biztonságos helyre

A PARKOSÍTOTT DÖBRENTEI TÉR, KÉPES LEVELEZŐLAP 1905 ÉS 1910 KÖZÖTT

menekítette. Az épület helyreállítása megoldható lett volna, ennek ellenére 1949-ben részben városrendezési, részben politikai okokból lebontották. A főváros vezetése és a Fővárosi Közmunkatanács 1946 tavaszától kezdve mindvégig ellenezte a helyreállítást. A tervezők, akik a háborús pusztításban a város radikális modernizálásának lehetőségét látták, a templomot csak akadállynak tekintették, amely gátolja a Gellért-hegytől a Duna-partig húzódó, nagyszabású fürdőnegyed kiépítését. A mai Krisztina körút Döbrentei téri torkolatának helyén állt műemléképület lerombolásával Budapest városi teréből a budai szerb közösség identitásának legfontosabb megjelenítője tűnt el.

A templom lebontása ellenére berendezési tárgyainak jelentős részét, s az ikonosztáz összes festményét sikerült megmenteni. A túlnyomó részt a szentendrei Szerb Egyházi Múzeum gyűjteményébe került tárgyak közül a legfontosabbakat, az ikonosztáz festményeit az újvidéki Matica Srpska Képtárának restaurátorai 2017-ben restaurálták, általuk vált lehetővé az egykori budai szerb székesegyházhoz kapcsolódó művészeti emlékek együttes bemutatása most a BTM kiállításán. A kiállítás kurátorai: Csáki Tamás, Golub Xenia, Terdik Szilveszter és Vukovits Koszta művészettörténészek.

DOWNTOWN

DENISE SCOTT BROWN

AZWIEEN, 2018. 11. 21. – 2019. 03. 18.

SZÖVEG TEXT: SZEGŐ GYÖRGY FOTÓK PHOTOS: AZWIEEN

Az AzWien átfogó egyéni kiállítása a 87 éves Denise Scott Brownról, az építészet „nagyamájáról” (önmaga titulálja így magát) szól. De életműve szétválaszthatatlan a 94 évesen most elhunyt, a modernizmust megtartva megszüntetni, tulajdonképpen azt megőrizni kívánó, egész korszakot generáló amerikai építészről, Robert Venturitól, akiről Magyar Építőművészet előző, 2018/5-ös számában emlékeztünk meg.

Denise Scott Brown dél-afrikai gyerekkorából hozta a törzsi falvak kultúrájának tradícióit hordozó főutca-képét, annak dekoratív jelrendszere ugyanúgy beépült a Venturivel együtt „feltalált” városarculati-, urbanisztikai- és stílusforradalomba, mint az olasz felmenőkkel bíró építész alkotó- és élettárs római ösztöndíjának emberarcú-város tapasztalatai. A bécsi ArchitekturZentrum tárlatán és kommunikációjában egyetlen egyszer sem szerepel a posztmodern kifejezés. Scott Brown és a korábban cégüknél dolgozó amerikai építész-kurátor, Jeremy Tennenbaum mégis körülírták azt, mégpedig úgy, hogy a modernizmus ellen lázadó start után az alkotópáros végső célja a „modern megmentése” lett, a mereven rideg elmélet helyett a „soft architecture” eszközeit működtetve. Most az egész installációval is, és benne pl. az építészekről elnevezett kávé- és gyümölcspulttal, rajta saját designnal.

Venturi feleségével együtt jegyezte munkáit. Az 1960-as évektől vittek közös tervezőirodát Philadelphiában, ahol Scott Brown a fotográfia gyakorlatát – a tervezés kereteire és a szociális, városépítészeti kérdésekre fókuszálva – speciális módon kamatoztatta.

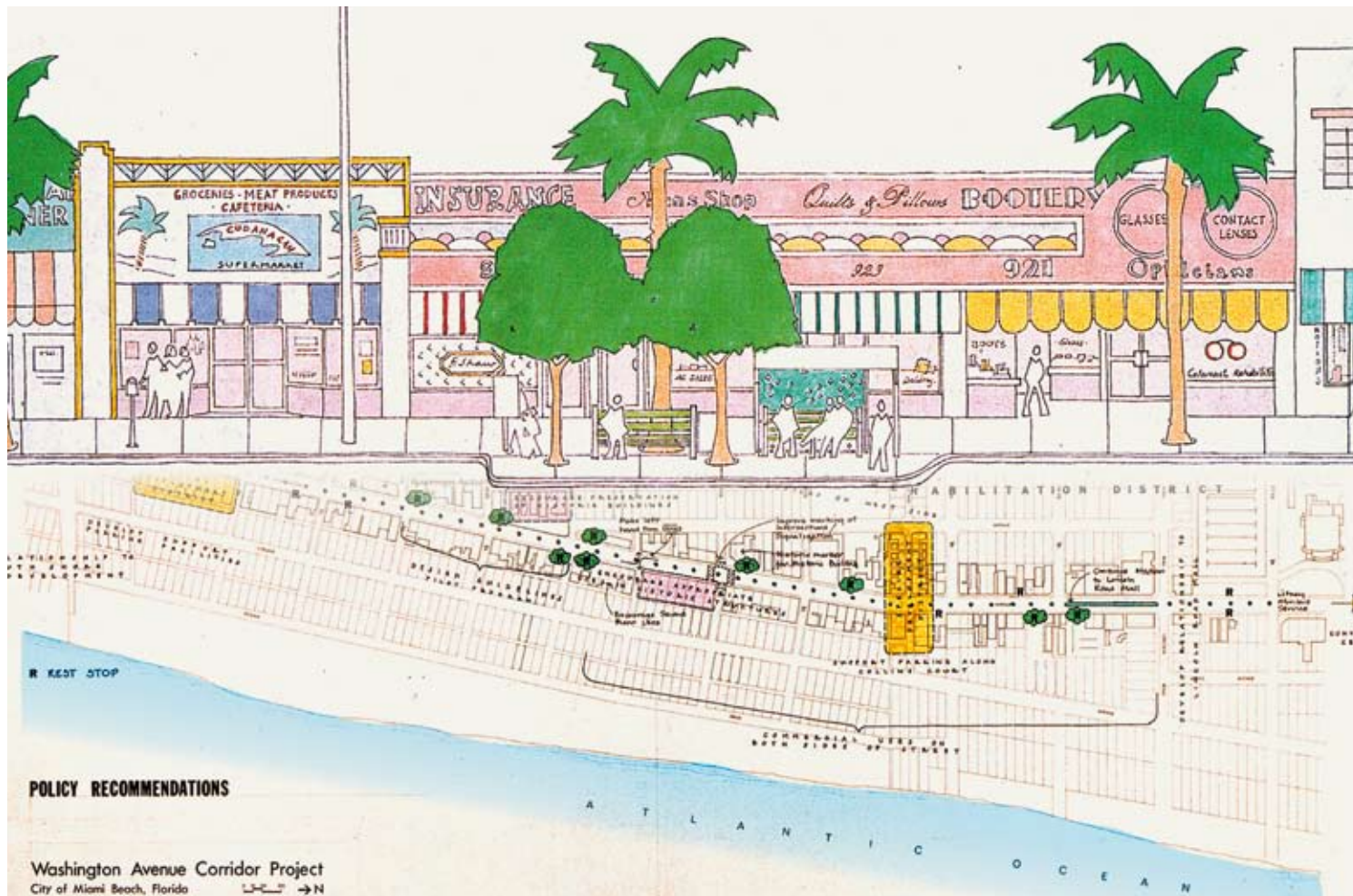
KIÁLLÍTÁSI ENTERIÓR. FOTÓ: LISA RASTL

Az analízis eszközeként a fotót mind a napi tervezőmunkában, mind az elméleti, oktatói tevékenységben újszerű módon művelte. A kiállítás arculata is egyszerű, hatásos, ám elmentmondásos ötlet: üzletportálok, fali vitrinek és tablók övezik a teret. Külsőségeik a történeti városok boltjainak és az 50-es, 70-es évek vidékes amerikai utcáinak a westernfilmekből, road movie-kből ismert kieszen harsány imázsát hordozzák, a kirakatok cégerei, a plakátok *A város mint palimpszeszt* vagy a *Learning from Las Vegas* című kötetek, az építészeti gon-

dolkodást átformáló, máig ható módon alakító alaplakások üzeneteit citálják. Dogmatikus elvek helyett a város felszínét „visszakaparva” az urbánus jelenséget komplexitásában újra-felfedezve/generálva vizsgálják – Scott Brown konkrét fotográfiai elemzéseire támaszkodva. Olyan meghökkentően megfogalmazott anyagot mutatnak be az AzWien patinás téglaboltzata alatt, ahol az archaikus közegben az életmű egyedi darabjai, kollázsai, fotói, megragadó idézetei unikális tárlatot, fura, elsősre taszító asszemblázst eredményeznek.

ROBERT VENTURI RAJZA, 1971

ROBERT VENTURI, DENISE SCOTT-BROWN: A WASHINGTON AVENUE TERVE, MIAMI BEACH, FLORIDA, 1978

Két másik koncepció-szál párhuzamosan fut. Egyik az 1991-ben egyedül Robert Venturinak adományozott Pritzker-díj kritikája. Akkor több mint 20 000 aláírással tiltakoztak a nők építészetből való kirekesztése miatt (minden munkájuk közös volt, de csak Robert kapta a díjat.) A kuratórium azóta sem korrigált. Később Denise egyedül és/vagy Roberttel együtt számos más magas szakmai kitüntetést kapott, amint most a kiállítás is elismeri Denise Scott Brown feminista harcát. A másik szál az életmű kulcsaként Denise afrikai gyerekkorával kísérli megmagyarázni a színes, életerőtől duzzadó, vibráló városi architektúrát, amit a mostani kiállítás-kollázsban és a „Bécs új belvárosa” víziót firtató kérdésként is felvetnek. A szokásos halott szépség modern építészeti ideálja helyett ők

a fura, meghökkentő, étellel teli architektúrát hirdették. A bécsi megszokott, nett városarculattal szemben arra biztat a kommunikáció, hogy aki a környezetében olyan „rondaságot” fotóz, amiben van kritikai plusz, hashtag-elje az AzWienbe, a poszt felmutatása ingyenes belépést jelent.

A tárlat szökökútja Denise mosolygós video-üzenetét rejti: az egyetemen Karnak templomában kellett térszervező feladatot terveznie. Tanárával beszélve oda, képzeletben egy sötét, kijárat nélküli térbe érve, a professzor megkérdezte, hol a kiút. Denise „nem tudom”-jára a prof azt válaszolta: kívánja, találjon rá. Most Denise tanárnő derűsen huncut pedagógikus sztorija a látogatót arra biztatja, találjuk ki saját belvárosunkat, emberi léptékű környezetünket.

KIÁLLÍTÁSI ENTERIÖR. FOTÓ: LISA RASTL

LEONARDO MIKROSKÓPJA

A LEICESTERI KÓDEX

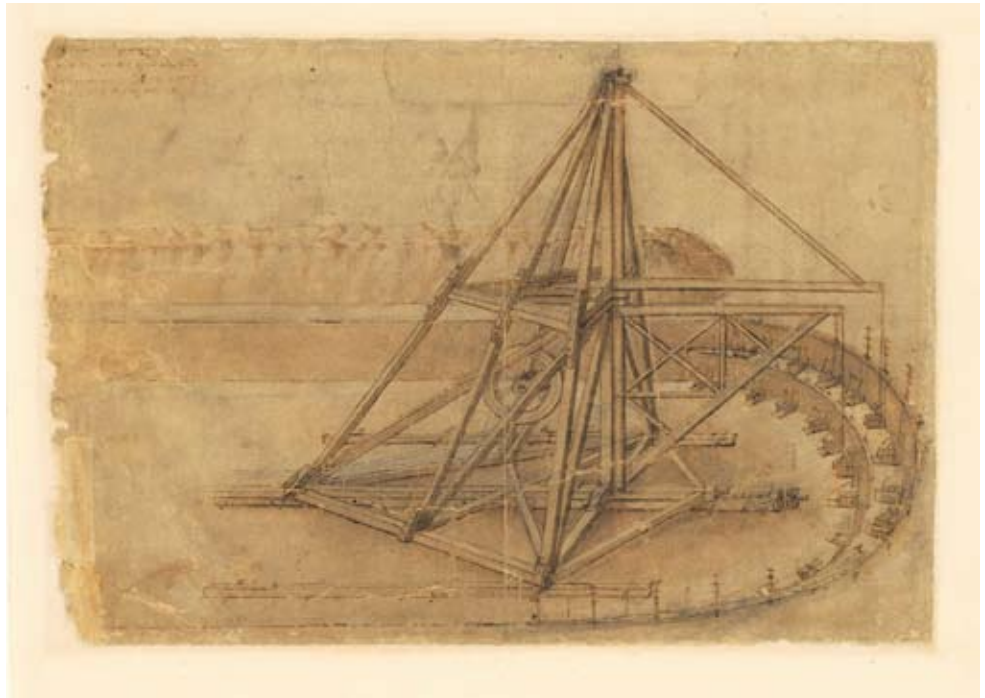
FIRENZE, UFFIZI GALÉRIA, 2018. 11. 20. – 2019. 01. 30.

SZÖVEG TEXT: **GÖTZ ESZTER** FOTÓK PHOTOS: **GALERIA UFFIZI**

1519. május 2-án hunyt el Leonardo da Vinci. Az 500. évforduló alkalmából Európa-szerte rangos eseménysorozat indul, amelynek egyik nagyszabású nyitánya a firenzei Uffizi Galéria ősztől látható kiállítása.

A tárlat a reneszánsz polihisztor tudós-zsenijének megidézésére vállalkozott azzal, hogy a Leicesteri Kódex 36 lapos, különleges ábrákkal illusztrált és széljegyzetekkel ellátott kéziratát a közönség elé viszi. A kódexben Leonardo a víz jelentőségéről értekezik, a víznek a földi evolúcióban betöltött szerepéről. 1994-ben Bill Gates vásárolta meg a felbecsülhetetlen értékű kéziratot, most az ő jóvoltából került a látogatók elé a 18 nagy, kettéhajtott ív, amelyre Leonardo 1504 és 1508 között olaszul, jellegzetes, jobbról balra haladó tükörrírással jegyzetelte gondolatait geológiáról, paleontológiáról, mechanikáról és csillagászatról, számos rajzzal illusztrálva.

A Paolo Galluzzi kurátor által rendezett kiállítás két évnyi előkészület után nyílt meg, és olyan speciális technológiát alkalmaz, amelynek köszönhetően a látogatók maguk lapozgathatják a mindkét oldalon teleírt oldalakat. Firenzében utoljára 1982-ben volt a kódex, akkor a Palazzo Vecchióban állították ki az akkori tulajdonos, Armand Hammer jóvoltából. A kódexet most Leonardo és kora más jeles művészeinek alkotásai kísérik. Az összeállítással a kurátorok tudatosan hangsúlyozzák azt a reneszánszban még magától értetődő szemléletmódot, hogy művészet és kapcsolata nem szétválasztható. A kiállításon egy videó is látható, amely a prehistorikus koroktól Leonardóig a víznek a földi evolúcióban játszott szerepéről alkotott elméleteket dolgozza fel.

12 FAL**Építészet és ornamentika**

Veszprém, Ének-Zenei Általános Iskola,
10. 17. – 11. 30.

www.meonline.hu

● A Paradigma Ariadné csapata Veszprém városával együtt szervezett kiállítást a volt Ének-Zenei Általános Iskola épületébe, amely 30 év után újult meg. A Design Hét programjába illeszkedő tárlat apropóját a 2023-as Európa Kulturális Fővárosa pályázata adja, amelyen a dunántúli város is versenyez. A tárlat keretében európai és tengerentúli fiatal építészek díszítik fel Veszprém egyik évek óta üresen álló épületét, a régi zeneiskolát. A munkákat a budapesti tűzfalokról ismert Neopaint csapata festi fel az épület tereibe. A kiállított helyspecifikus munkák fiatal, feltörekvő építészek és alkotócsoportok tervei alapján készültek, és különféle megközelítésekből értelmezik az ornamentika, a díszítés mai szerepét és határait, használva a volt Iparostanoda épületének szabadon álló díszítetlen falait.

A kiállítás apropóján újra megnyílik a nyilvánosság elől több mint húsz évig elzárt hely kapuja, és az egykori iskola épülete a Petőfi Színházhoz való csatlakozás, valamint a felújítás előtt néhány hétig újra bejárhatóvá válik. Kiállító építészek: Architecture Uncomfortable Workshop, Enorme Studio, False Mirror Office, Gyulai Levente, Adam Nathaniel Furman, Andrew Kovacs, MNPL Workshop, Paradigma Ariadné, Space Popular, TREES, Very Good Office.

Forrás: Paradigma Ariadné

CHILDREN OF THE WOOD

A Hello Wood kiadványa, 2018. 216 oldal

www.meonline.hu

● „8 tábor 64 napját, 1020 résztvevő élményeit és impresszióit, gondolatait sűrítettük össze ebben a könyvben egy elképzelt nap 24 órájának 1440 percébe, napkeltétől napkeltéig. Azzal a reménnyel és hittel, hogy bemutatjuk, hogyan képzeljük el, és milyen értékek mentén hozzuk létre a mi építő közösségünket” – így definiálja magát a Hello Wood legújabb kiadványa, amely a nemzetközi építőtábor kollázsszerű élménybeszámolója. A könyvben megszólaló résztvevők és szervezők a tábor feszes napi-rendjének megfelelően fejezetekben mesélnek a fizikai munkavégzésben felszabaduló erőről, az empátiáról, a közösségi tapasztalásról, és a mindennek keretet adó természeti környezetről. ahol az építés a megismerés eszköze. A kötet végén olvasható manifesztum az építés gyakorlatát közösségteremtésként megélő csapat ars poeticája:

„Első a tett, mert a tett tanít! Építs! Mert a megismerés eszköze a kéz munkája, a test mozgása. Mert a transzcendens is megérinthető a fizikai munkán keresztül. Fedezd fel újra, használd érzékeidet, rég elfeledett képességeidet, és figyelj! Magadra, arra, ami körülvesz és azokra, akik körülvesznek. A megfigyelés legyen résztevő és formáló jelenlét, hogy te magad is újra részesévé válhass a megfigyeltnek. Valaminek, ami nagyobb, mint mi, és nem ember teremtette. Építsd a házad, építsd a közösséget, és így építsd saját magad! Akarás, jelenlét, türelem, nyitottság és szeretet: az építő közösség alappillérei. Csatlakozz és légy részese építő közösségünknek, hogy valódi építővé válj!”

Götz Eszter

NAGYVÁROS BRAND**Történeti és kortárs fotóművészek városképe Berlin és Budapest, illetve európai nagyvárosok tükrében**

FUGA, 11. 14. – 12. 03.

www.meonline.hu

● A Fotóhónap 2018 sorozat utolsó kiállításán Sibylle Bergemann 70-es, 80-as években készült kelet-berlini városfotói, életképei, Ute Mahler és Werner Mahler *Külvárosi Mona Lisák* portréorozata és az MKE képzőművészet-elmélet szakos hallgatóinak kutatási projektje szerepel, melynek címe: *Őn itt áll! – Budapest művészeti koordinátái 1968–1993*. Bergemann kelet-berlini jelenetei a hetvenes évektől a Fal lebontása utáni időig, a kilencvenes évek elejéig tartó időszakot dokumentálják, Ute Mahler és Werner Mahler sorozata női portrékat mutat. A két alkotó európai nagyvárosokban – Berlinben, Reykjavíkban, Liverpoolban, Minszkben, Firenzében – olyan fiatal nőket kerestek, akiknek különlegesnek találták az arcukat, kisugárzásukat az időtlen Mona Lisa archetípushoz érezték közelebb. Az MKE hallgatóinak kutatása a városi térhasználatot, az időszakban újonnan elterjedő akcióművészetet, helyspecifikus installációkat, videóműveket és fotósorozatot állítja egy képzeletbeli Budapest térkép középpontjába. A műalkotások által a helyszínek többletjelentéssel gazdagodnak.

Szegő Hanna

150 ÉVE SZÜLETETT**Charles Rennie Mackintosh**

www.meonline.hu

● Másfél évszázada született a skóciai Glasgow-ban a modernizmus egyik legnagyobb egyénisége, Charles Rennie Mackintosh. Építésként, szobrászként, festőként és formatervezőként egyaránt kivételes életművet alkotott. Egyetemistaként egy ösztöndíjnak köszönhetően az európai ókori építészetet tanulmányozta. Feleségével, Margaret MacDonalddal és három művész társukkal együtt hozták létre „A négyek” néven ismertté vált alkotóközösséget, amelyhez a korszak legkülönlegesebb formatervezési kísérletei kötődnek. Első kiemelkedő terve az 1899-es Glasgow Herald Building volt, az utolsó építészeti sikere a húsz évvel későbbi Glasgow School of Art, amelynek igen értékes könyvtárát 2014-ben egy hatalmas tűzvész pusztította el, majd az újjáépítési munkálatok közben, 2018 júniusában egy még nagyobb tűzvész a teljes épületet elpusztította.

Mackintosh a gazdasági válság idején önálló vállalkozásba fogott, egy ideig akvarelleket festett, majd Londonban, élete végén a dél-francia Riviérán telepedett le. Stílusára erőteljesen hatott a japán művészet józan, gazdaságos és visszafogott értékrendje, annak egyszerű formái, térélménye, természetes anyagai és a textúrákon megjelenő fény-árnyék hatások. Mackintosh az akkor megszülető modernizmus emberközeli változatát alkotta meg, nagy figyelmet fordított a részletek kidolgozására. Munkáit bemutatták az 1900-as Bécsi Világkiállításon, valamint Budapesten, Münchenben, Drezdában, Velencében és Moszkvában is.

Götz Eszter

HÍREK

76 éves korában elhunyt **Vajai Tamás** Ybl-díjas építész DLA, az Iparterv (1968–1985), a KÖZTI (1985–1987), a Kerti (1987–1989) valamint a Tér4 Építész Kft. (1990–2012) vezető építésze, a Magyar Építőművészek Szövetségének tagja, a FÉK I. Mesteriskola (1970–1972) ciklus volt hallgatója, címzetes egyetemi docens.

Kihirdették az Országos Bírósági Hivatal által kiírt, Dunakeszi Járásbíróság és Dunakeszi Járási Ügyészség tervezése tárgyú tervpályázat végeredményét. Az 1. díjat a Studio Fragment Kft., **Bódi Imre** és **Frikker Zsolt** pályaműve érdemelte ki.

Kiemelt díjat kapott az Ericsson-székház az ingatlanos Oscar első fordulójában. A WING által fejlesztett és a közelmúltban átadott központ nemrég öt csillagos minősítéssel nyerte el a "Legjobb irodafelújítás – Magyarország" címet az European Property Awards első fordulójában. A WING két másik fejlesztését is elismerték az október 25-én Londonban tartott ünnepségen: az ibis Stlyes Hotel Airport Budapest a „Hotelfelújítás & Design – Magyarország”, a Kassák Residence építés alatt álló, közösségi szolgáltatásokat nyújtó lakópark pedig a „Lakóingatlan-fejlesztés – Magyarország” kategóriában kapott díjat

DÍJAK

November 8-án hirdették ki a Baumit által kiírt Az Év Homlokzata pályázat eredményét. A több száz pályázati anyag közül családi ház, társasház, középület, energetikai felújítás és műemléki kategóriában lehetett indulni. A Családi ház kategória nyertese **Dankó Kristóf** építész és **Dankó Dénes** kivitelező **dömösi háza** lett. Középület kategóriában az **Ópusztaszeri Nemzeti Emlékpark Gyógynövényháza** kapott díjat (építészek: **Sipos György**, **Zákányi Ildikó**). Az energetikai felújítás kategóriában a zsűri a **Zalaegerszegi Cseperedő Bölcsőde** és **Petőfi Utcai Tagóvoda** épületét választotta (építész: **Czigány Kató**). Műemlék kategóriában a **budajenői műemléki magtár**at ismerték el

(építész: **Csóka Balázs**). A legszebb családi házat a közönségsvavazatok egy budapesti otthonnak ítélték, mellyel a kivitelező és egyben a lakóépület tulajdonosa, a **Casa Nostra Bau Kft.** pályázott. A Baumit különdíját az **Apor Vilmos Katolikus Főiskola Budapesti Campusa** (építészek: **Jahoda Róbert**, **Páricsy Zoltán**).

Gratulálunk a díjazottaknak!

KIÁLLÍTÁSOK ITTHON

- Csak tiszta forrásból – hagyomány és absztrakció Korniss Dezső művészetében. MNG, 2019. 04. 07.
- Iparterv 50 + Ludwig Múzeum 2019. 01. 31. – 03. 31.
- Örökítés. A Lelkes család kiállítása Vigadó, 2019. 01. 27-ig
- Gellér B. István kiállítása Múcsarnok, 2019. 01. 20-ig
- Talált és kitalált tárgyak. Böröcz András kiállítása, Múcsarnok, 2019. 01. 20-ig
- Global control and censorship. MODEM, Debrecen, 11. 25. – 2019. 01. 20.
- Szerb székesegyház a Tabánban. Az eltűnt Rácváros emlékezete, BTM, 11. 09. – 2019. 02. 17.
- Lépték. Új Budapest Galéria, 12. 12. – 2019. 02. 17.
- Napsugaras tornyok építésze: Sándy Gyula. Hegyvidéki Helytörténeti Gyűjtemény, 2019. 04. 30-ig
- Visual Philosophy 1968-2018. Agnes Dénes kiállítása. abc Kortárs Művészeti Galéria, 2019. 02. 01-ig
- Mauerkrankheit / Faliszony. A berlini falon innen és túl. Philip Pocock kiállítása Inda Galéria, 2019. 02. 03-ig
- GameOmetry, Vasarely Múzeum, 2019. 02. 28-ig
- A Leverkusen-képlet, Budapest Galéria, 2019. 01. 13-ig

KIÁLLÍTÁSOK KÜLFÖLDÖN

Ausztria

- Downtown. Denise Scott Brown AZW, Bécs, 2019. 03. 18-ig
- Narrative Architecture. Design: A Fiction Haus der Architektur, Graz, 2019. 01. 19 – 02. 02.
- Koloman Moser, MAK, Bécs, 2019. 04. 22-ig

Belgium

- Nightfever: Designing Club Culture 1960 – Today. Design Museum, Brüsszel, 2019. 05. 05-ig

Egyesült Királyság

- RIBA Stirling Prize Exhibition 2018 RIBA, Liverpool, 2019. 02. 23-ig

Finnország

- Finnish Architecture. Review 2018, Alvar Aalto Museum, Jyväskylä, 2019. 01. 20-ig

Franciaország

- Young Architects in Latin America. arc en réve – Centre d'Architecture, Bordeaux, 2019. 02. 17-ig

Hollandia

- Loft Exhibition. Architectuurcentrum, Amszterdam, 2019. 01. 06-ig

Németország

- Palaces and Factories. The Architecture under King Ludwig II., Architekturmuseum, München, 2019. 01. 13-ig
- MärklinMODERNE, AIT ArchitekturSalon, München, 2019. 02. 04-ig
- Forever New: Frankfurts Old Town. Building between Dom and Römer since 1900 DAM, Frankfurt, 2019. 03. 10-ig
- Hans Poelzig. Projects for Berlin, Tschoban Foundation, Berlin, 2019. 02. 03-ig
- Berlin Fashion Week, Berlin, 2019. 01. 15.–18.

Olaszország

- Luce in movimento / Mozgó fény. Nicolas Schöffer kiállítása, Róma, Magyar Akadémia, 2019. 01. 26-ig
- The Princes' Fragile Treasures, Palazzo Pitti, Firenze, 2019. 03. 10-ig
- Paolo Pellegrin. Un'antologia. MAXXI, Róma, 2019. 03. 10-ig

Portugália

- Gregotti and Associati 1953-2017: The Territory of Architecture, Fundação Centro Cultural de Belém, Lisszabon, 2019. 01. 27-ig

Szlovénia

- Toasted Furniture, MAO – Museum of Architecture and Design, Ljubljana, 2019. 02. 24-ig
- Made in Slovenia, MAO – Museum of Architecture and Design, Ljubljana, 12. 31-ig

PÁLYÁZATOK

LAB5 x Utazási ösztöndíj 2019

A LAB5 architects által alapított utazási ösztöndíj célja a design iránt szenvedélyesen elkötelezett fiatal tervezők támogatása. Résztvevői lehetnek: Magyarországon bejelentett lakcímmel rendelkező, legalább 20. életévét betöltött, bármely ország állampolgára, aki magyarországi felsőoktatási intézmény nappali tagozatos hallgatója, legalább másodéves, de legfeljebb a felsőoktatásban 5 éve résztvevő hallgató, építész vagy belsőépítész szakirányon. Az elnyerhető összeg csak utazásra fordítható,

évente 1 hallgató nyerheti el, a díj bruttó 1.005 (ezeröt) Euró. Az utazás költségei lehetnek: repülőjegy (vagy más közlekedési jegy), biztosítás, vízumdíj, szállás, étkezés, belépők. Az utazásnak min. 10 naposnak kell lennie, és 2019. augusztus 31-ig le kell zárulnia. A pályázatra egy öt oldalas, álló A4-es formátumú dokumentáció nyújtandó be, melyet 1 példányban, nyomtatva, nem öszszefűzve kell elküldeni a LAB5 irodájába. Leadás: személyesen vagy postai úton a LAB5 Fadrusz utcai irodájában (1114 Budapest, Fadrusz utca 32. I. em. 1.). További információ: www.lab5.hu Határidő: 2019. január 14. 17.00.

Lisszaboni Triennálé bcp Début Díj – nemzetközi pályázat
A Lisszaboni Építészeti Triennálé által meghirdetett díjra egyénileg és kollektívan is jelentkezhetnek fiatal építészek. Az ötödik Triennálé Az Ész poétikája címmel, Éric Lapiere fókuszrator szervezésében az építészet racionális gyökereihez tér vissza témájában. 35 év alatti építészek pályázhatnak, ez egy stúdió esetén az átlagéletkort jelenti. A nyertes 5000 eurós pénzjutalomban részesül.

A pályázatot online kell beküldeni a következő weboldalon: <https://form.jotformeu.com/trienaldelisoa/T2019-Debut>
Beadási határidő: 2019. március 26.

House in Forest 2019: Tiny House – nyílt nemzetközi tervpályázat
Az ötletpályázatra kis méretű házakról alkotott építészeti, tájépítészeti vagy városrendezési elképzelésekkel lehet jelentkezni. A verseny célja, hogy elősegítse az erdő és környezetének védelmét és felhívja a figyelmet a fenntarthatóságra. A 2019- évi kiírás középpontjában az apró házak, a különleges építészeti stílus és a kreatív tervezési módszereket állnak. A résztvevőktől új, eredeti koncepciókat várnak, de nem kizárólag a lakóhely stílusára vonatkozóan. Alternatív megoldásokra is van lehetőség, például hordozható kabin vagy hordozható ház koncepciójára, amennyiben megfelelő indokolás támasztja alá. A tervezett ház nem lehet 2 emeletnél magasabb, össz-szterülete max. 30 m², de tartalmaznia kell a négy alapvető helyiséget (nappali, hálószoba, konyha és fürdőszoba). Amennyiben a tervezési terület erdőben van, meg kell oldani a vezetékes víz és a villamosenergia ellátást. A pályázatra jelentkezhetnek diákok vagy gyakorló építészek, egyénileg vagy csapatban. A nyertes résztvevők pénzjutalmat kapnak, az 1. díj 500 dollár. A nyertes projekteket a kiíró honlapján tesszik közzé.
Regisztráció lezárása: 2019. február 28.
Határidő: 2019. január 14. 17.00.
További információ: <http://HouseInForest.com/>
Határidő: 2019. január 14. 17.00.

ÉPÍTÉSZEK ARCHITECTS

MÁNYI ISTVÁN

építész

Diploma // Degree
1967 BME Építészkar

Válogatott munkák // Selected projects
Holokauszt Dokumentációs Központ és Emlékhely
Uránia mozi rekonstrukciója, Budapest
Magyar Nagykövetség, Helsinki
Természettudományi Múzeum, Budapest
Közgazdasági Egyetem, Budapest
Wenckheim-kastély hasznosítása, Szabadkigyós

Kiemelt pályázatok // Featured competitions
Műemlékegyüttes hasznosítása, Kiszombor, 1986 – 1. díj
ELTE – EXPO épületek, Budapest, 1993 – 2. díj
Városligeti Műjéppálya és Korcsolyacsarnok, 2001 – 1. díj
Beregi árvízi újjáépítés, ajánlott tervek, 2001 – megbízás
Várkert Bazár rekonstrukciója, Budapest, 2012 – megvétel

Díjak // Awards
1982 Diplomadíj
1985, 1989 Építészeti Nívódíj, miniszteri dicséret
1990 Ybl Miklós díj
1996, 2003 Budapest Építészeti Nívódíja
2002 Év Szép Háza
2002 Magyar Művészetért díj
2003, 2004 Budapest Építészeti Nívódíja
2005 Pro Architectura díj
2006 Europa Nostra díj
2015 ICOMOS díj

Iroda // Office
Mányi Stúdió
1012 Budapest, Mátray u. 4.
manyistudio@manyistudio.hu

BANU ROLAND

építész

Diploma // Degree
2004 PTE Műszaki és Informatikai Kar

Válogatott munkák // Selected projects
Kulturális Központ és Színház felújítása és bővítése, Mátészalka (Bán Ferencsel), 2010
Pálínkaház és bemutatóterem, Nyíregyháza-Sóstógyógyfürdő, 2013
Continental Aréna rekonstrukciója, Nyíregyháza, 2014
Aquarius Élmenyfürdő bővítése, Nyíregyháza-Sóstógyógyfürdő, 2015

Kiemelt pályázatok // Featured competitions
Újpalota Közösségi Ház ötletpályázat, 2012
Hotel Sóstó Spa & Resort, 2016
Hódmezővásárhelyi könyvtár és tudásközpont, 2018

Iroda // Office
A Stúdió '90 Kft.
4400 Nyíregyháza,
Dózsa György út 5.
+36 42 785 320

www.astudio.hu

TENKELY SZABOLCS

építész

Diploma // Degree
2004 SZIE Ybl Miklós Műszaki Főiskolai Kar

Válogatott munkák // Selected projects
Kórház és gyógyfürdő bővítése, Fehérgyarmat, 2012
Váci Mihály Kulturális Központ rekonstrukciója, Nyíregyháza (Bán Ferencsel), 2016
Gizella pincészet, Tokaj, 2016
Mirage Hotel átalakítása, Nyíregyháza-Sóstógyógyfürdő, 2018

Kiemelt pályázatok // Featured competitions
Szent István tér rendezése ötletpályázat, Miskolc, 2007
Váci Mihály Művelődési Központ rekonstrukciója, Nyíregyháza, 2009
Hotel Sóstó Spa & Resort, 2016

Iroda // Office
A Stúdió '90 Kft.
4400 Nyíregyháza,
Dózsa György út 5.
+36 42 785 320

www.astudio.hu

FEKETE ANTAL

építész

Diploma // Degree
1980 BME Építészkar
1986 Mesteriskola VIII. ciklusát

Válogatott munkák // Selected projects
WestEnd City Center, Budapest, 1999
Bartók Béla Zeneművészeti Szakközépiskola bővítése, Budapest, 2000
Magyar Televízió új Székház és Gyártóbázis, Budapest, 2002
Eiffel téri Irodaház, 2006
Allee II. Bevásárlóközpont, Budapest, 2007
Szerb utcai irodaház, Budapest, 2016

Kiemelt pályázatok // Featured competitions
Európa Hotel Business Center és üdülőnegyed, 1992 – 2. díj
Új Nemzeti Színház, 1999 – megvétel
Iparművészeti Múzeum rekonstrukciója, 2012 – megvétel

Díjak // Awards
1980 diplomadíj
2000 Ybl Miklós díj

Iroda // Office
Finta és Társai Építész Stúdió Kft.
1055 Budapest, Szent István krt. 11.
fintarch@fintastudio.hu

fintastudio.hu

GELLÁR LÁSZLÓ

építész

Diploma // Degree
1994 BME Építészkar
2009 Energetikai szakértő

Válogatott munkák // Selected projects
Panoráma lakópark, Budapest
Corvin irodaház I., Budapest
Tesco áruház és bevásárlóközpont, Érd
Budaliget lakópark, Budapest
Eszterháza Központ irodák, Budapest

Iroda // Office
DVM Design Kft.
1052 Budapest, Türr István utca 8.

www.dvmgroup.com

MAROSI MIKLÓS

építész

Diploma // Degree
1965 Építőipari és Közlekedési Műszaki
Egyetem
1972–1973 MÉSZ Mesteriskola

Oktatói tevékenység // Teaching activity
1979– BMGE Állami Vizsgabizottság
tagja, elnöke
1994 BME Lakóépülettervezési Tanszék,
meghívott mester
1997 BME Középülettervezési Tanszék,
meghívott mester

Válogatott munkák // Selected projects
Megyei Kórház, Kecskemét, 1983
Orvostudományi Kar új klinikai tömbje,
Szeged, 1993
Uzsoki utcai kórház új manuális tömbje,
Budapest, 2001
Corinthia Grand Hotel Royal, Budapest,
2002
Royal Fürdő, Budapest, 2006
Soho Hotel, Budapest, 2008
Fresenius Nephrológiai Centrum, Buda-
pest, 2010
Royal Park Hotel, Budapest, 2011
Gyógyintézet Központ, Kecskemét, 2014

Díjak // Awards
1980 Diplomadíj
1980 Munka Érdemrend ezüst fokozata
1981 Ybl Miklós-díj
1995, 2002 Munka Érdemrend arany
fokozata
1995 Pro Architectura-díj
2002, 2009 Budapest Építészeti Nívódíj
2002 Csonka Pál emlékérem
2005 Prima-díj
2005 FIABCI ingatlanfejlesztési nívódíj
2006 Steindl Imre-díj
2012 Pogány Frigyes-díj
2013 Széchenyi-díj

Iroda // Office
KÖZTI
2013 Budapest, Lublói u. 2.

kozti.hu

HARTVIG LAJOS DLA

építész

Diploma // Degree
1985 BME Építészkar
1992 MÉK Mesteriskola XI. ciklus
2009 PTE Pollack Mihály Műszaki Kar
DLA fokozat

Válogatott munkák // Selected projects
Aquincum Logisztikai Központ, 2004
CET acélszerkezet, 2009
Indiai Nagykövetség bővítése, Budapest,
2011
Kecskemét, PADMA Campus Épület-
együttes, Kecskemét, 2015
Green Court lakópark Budapest, 2017

Kiemelt pályázatok // Featured competitions
Piliscsaba Oktatási és Közművelődési
Központ, 2002 – 2. díj
Esztergomi úti lakópark, Budapest, 2006
– 1. díj
Kormányzati Negyed, Budapest, 2007 –
megvétel
XIII. ker. Városcsoportház, Budapest, 2008 – megosz-
tott 1. díj
Budapesti Német Iskola bővítése, 2015
– 1. díj

Díjak // Awards
2001 Budapest Építészeti Nívódíj, dicséret-
oklevél

Iroda // Office
Bánáti + Hartvig Építész Iroda Kft.
1097 Budapest, Vaskapu u. 10-14. C ép.
bh@bh.hu

bh.hu

CSÓKA BÁLINT

építész

Diploma // Degree
2006 Magyar Iparművészeti Egyetem,
építész szak

Díjak // Awards
2006 Magyar Építész Kamara Belsőépítész
tagozatának diplomadíja
2017 Árkay Aladár-díj

Válogatott munkák // Selected projects
Almárium Étterem belsőépítészete, 2011
Siemens Zrt. irodaház belsőépítészete, 2018
Gyáli Sportcsarnok és szálloda
belsőépítészete, 2013
Balatonfüredi magánklinika belsőépítészete,
2017
SOTE Egészségtudományi Kar új épület-
nek belsőépítészete, 2018

Iroda // Office
ART plus STUDIO Kft.
1161 Budapest, Kossuth Lajos utca 37.

KALÁSZI ZOLTÁN

építész

Diploma // Degree

2016 MOME Építészeti Intézet

Oktatói tevékenység // Teaching activity

2017 - EASA 2017 Hospitality - HI workshop csoportvezető, Fredericia, Dánia
2016 - Makerspace, építészeti kurzus fejlesztése, Budapest, Mo.
2015 - HELLOWOOD, BIWAK csoportvezető, Csörömpuszta, Mo.

Válogatott munkák // Selected projects

Buda Hills koncepcióterv, Budapest (TIBA Stúdióval), 2018
Hegyvidék Galéria, Budapest, 2017
REKK iroda, Budapest 2017
The Spiral, felhőkarcoló koncepcióterve, New York, 2014
Mercedes-Benz múzeum pályázat, Peking, 2014

Kiemelt pályázatok // Featured competitions

Millenáris Velodrom tervpályázat (társtervezők: VánczaMűvek, sporaarchitects) – 1. díj

Díjak // Awards

2016 Junior Master of Light díj – 2. díj
2017 Master of Light 2017 – 2. díj
2017 Média Építészeti Díja, döntős
2018 Budapest Építészeti Nívódíj, kiemelt dicséret

Iroda // Office

Kazoda
zoltan@kazoda.co

kazoda.co

PINTÉR MÁRTON

építész

Diploma // Degree

2015 MOME Építészeti Intézet

Oktatói tevékenység // Teaching activity

2015–2018 METU, több kurzus és diploma-konzulens

Válogatott munkák // Selected projects

Hegyvidék Galéria, 2017
REKK iroda, Budapest, 2017
Central European Fashion Week, szcenográfia, 2017

Díjak // Awards

2017 MOME – 12. kerület egyetemi pályázat – 1. díj
2017 Junior Master of Light – 2. díj
2017 Média Építészeti Díja döntős

Iroda // Office

Very Good Office
office@verygoodoffice.com

verygoodoffice.com

WAGNER PÉTER DLA

építész

Diploma // Degree

1974 BME Építészmérnöki Kar
1979 BME Építészmérnöki Kar könnyűszerkezetes szakmérnöki oklevél
1980–1982 Mesteriskola VI. ciklus
1998 DLA fokozat
2003 BME Építészmérnöki Kar, habilitáció

Oktatói tevékenység // Teaching activity

1976–1992 BME Építészkar Ipar Tanszék
1989– BME Építészkar Építéskivitelezési Tanszék
1991 BME címzetes docens

Válogatott munkák // Selected projects

OTP bankfiókok, 1981–1987
AGROBANK irodaház, Budapest, 1989
Arany János Színház rekonstrukciója, Budapest, 1990
Petőfi Színház rekonstrukciója, Sopron, 1992
MTA reprezentatív előadótermei, Budapest, 1996
Tivoli Színház, Budapest, 1994
Schmidl-kripta rekonstrukciója, Budapest, 1996
Károlyi-palota rekonstrukciója, Budapest, 2000
Rumbach zsinagóga rekonstrukciója, Budapest, 2007
Wahrmann-palota rekonstrukciója, Budapest, 2008

Díjak // Awards

1988 Ybl Miklós díj
1998 Europa Nostra díj
1998 Pro Architectura díj
2009 Podmanitzky díj
2010 ICOMOS díj
2017 FIABCI Örökségvédelem 1. díj

Iroda // Office

König és Wagner Építészeti Kft.
1137 Budapest, Katona József u. 27.

**SZERZŐK
AUTHORS**

● **BORSOS ANDRÁS** építész. 1986-ban szerzett diplomát a BME Építészkarán. Dolgozott a MATERV-ben (1986-1997), a RIZALIT Kft.-ben (2001-2003), a Kinczky Mérnök Irodában (2006) és a VAM Design-nál (1997-2008). 2008-tól a Magyar Építőművészek Szövetsége Titkára, a *fiatalok feketén-fehéren / young architects' generation* pályázat és vándorkiállítás kurátora.

● **GARAI PÉTER** építészmérnök, műemlékvédelmi szakmérnök. 2006-ban diplomázott a BME Építészmérnöki Karán, ezután négy évig a KÖZTI Zrt-nél, Pottonydy Péter és Potzner Ferenc műtermében dolgozott. 2010 őszétől két évig az *epiteszforum.hu* szerkesztője, számos publikáció szerzője. 2013-tól a Magyarországi Evangélikus Egyház Országos Irodájában, az Építési, Ingatlanügyi és Műemléki Osztály referenseként dolgozik. 2018-ban végezte el a BME Műemlékvédelmi Szakmérnöki posztgraduális képzését. A *Kövekbe épített hitvallás* (2011) és a *Szecceszó az Alföldön* tanulmánykötetek (2017) társszerzője.

● **GÖTZ ESZTER** újságíró, szerkesztő. 1991-ben az ELTE Bölcsészkarán magyar-történelem szakon diplomázott, 1992-től szabadúszó újságíróként több napilapban és folyóiratban rendszeresen publikál kulturális tárgyú írásokat. 1997 óta a Magyar Építőművészet olvasószerkesztője. 2007 és 2012 között a *www.kultura.hu* szerzője, 2009–2011 között a Budapesti Városvédő Egyesület titkára. 2015-ben Ezüst Ácsceruza-díjat kapott.

● **HARLOV-CSORTÁN MELINDA** PhD szociológus, az MTA Szociológiai Intézetének tudományos segédmunkatársa. Kutatási területei a kulturális örökségvédelem, az emlékezetkutatás, a köztérhasználat és a reprezentáció. PhD dolgozatában a világörökséggé válás hatásait vizsgálja a terület, a szereplők, az értékválasztás és az időhasználat fényében. Rendszeresen ad elő hazai és nemzetközi konferenciákon, publikál szakmai folyóiratokban, valamint tagja számos nemzetközi kutatócsoportnak (pl. Central és ELHN). v

● **KLEIN RUDOLF** PhD (1985 és 1995), Mphil (1982) építészettörténész, habil. egyetemi tanár (Szent István Egyetem, előzően: Tel-avivi Egyetem, Kyotói Műegyetem, Jeruzsálemi Héber Egyetem, Bezalel Művészeti Akadémia, Újvidéki Egyetem), a 20. századi építészeti ill. az újabb kori zsinagógaépítészeti kutatója. Fontosabb könyvei: *Zvi Hecker – Oltre il riconoscibile*, Testo & Immagine, Torino, 2002; *L'art Juif* (társsz.: G.S. Rajna, Z.A. Maisels, R. Reich. D. Jarassé) – Paris: Citadelles & Mazenod, 1995. /ang.: Jewish Art, Abrams, New York, 1997., / német.: *Die Jüdische Kunst* – Freiburg, Basel, Wien: Herder, 1997.; Tadao Ando – Architect Between East and West / Az építész Kelet és Nyugat között, Pont, Bp., 1996.; *Kortárs Magyar Építészeti Kalauz* (társszerzők: Lampel Éva és Miklós), Vertigo, Bp., 2001; *Jože Plečnik*, Akadémia K. Bp., 1992; *Peter Eisenman – A dekonstruktivizmustól a foldingig* (Kunszt Györggyel), Akadémiai K. Bp., 1999.; *A lakógéptől az érző építészetiig*. 20. századi elméletek, Novi Sad, 1988; *Sudelovanje korisnika u oblikovanju stana*, Gradevinski fakultet, Subotica, 1987.

● **MOLNÁR SZILVIA** újságíró, művészettörténész. 2004 óta szabadúszó újságíróként több művészeti lapban publikál. 2008-2011 között az *Intérieur* magazin szerkesztője, 2013 óta az *Octogon* építészeti és design magazin szerkesztője, a KREA Kortárs Művészeti Iskola tanára. 2017 óta a Van más út – Összefogás a Kiserdőért kispesti és ferencvárosi civilek alkotta munkacsoport tagja.

● **OKRUTAY MIKLÓS** építész BME (1991), műemlékvédelmi posztgraduális tanulmányok Université Libre de Bruxelles (1994–1995), BME (2002–2004). Építészeti kritikái, tanulmányai 1992 óta jelennek meg különböző folyóiratokban, 2001-től publikál rendszeresen a Magyar Építőművészetben.

● **SULYOK MIKLÓS** művészettörténész, a Budapest Galéria kurátora. Szakterülete a kortárs magyar építészet. 1993-98 között a Római Magyar Akadémia művészeti titkára, az RMA kortárs művészeti galériájának elindítója. 2002-ben a Velencei Építészeti Biennále Magyar Pavilonjának kurátora.

● **SZEGŐ GYÖRGY** építészmérnök (BME, 1972), belsőépítész (IMF, 1976), DLA (1999). 1972-73 BUVÁTI, 1979-88 a Csiky Gergely Színház díszlet-jelmeztervezője. 1982 a BITEF fődíjas *Marat halála* tervezője. Az Újvidéki Szenográfiai Triennálé Ezüst-díjasa (1983). 1989-2001 között látványtervezést (MKE), ill. 1998-2003 között műtörténetet (ORZSE) oktató. 1987 MTA Soros-, 1990 Eötvös-, 1998 Széchenyi-ösztöndíjas. 1992 Greg Lynn ösztöndíjasa / F. Meritis, Univ. Amszterdam). Jászai-díj (1995), Dercsényi díj (1999), Érdemes művész (2002). 1983-tól publikál szakcikkekkel és könyvekkel a vizuális kultúra területén. Építészeti, művészeti kiállítások kurátora/tervezője (*Építészeti Tendenciák* 1981, *Baumhorn Lipót építésze*, 1997, *Diaszpóra és művészet* 1999, 7. Velencei Építészeti Biennále 2000, *Álmok Álmodói*/Millenáris Park 2001, *100 % kreativitás, I. Építészeti Nemzeti Szalon/Műcsarnok*, 2014). 1997-től a MÉ szerk. biz. tag, 2001-től főszerkesztő. Az Utóirat melléklet alapító-szerkesztője. 2014-ben Ybl díjat, 2016-ban Kiváló Művész elismerést, 2017-ben Ezüst Ácsceruza díjat kapott. 2014-től a Műcsarnok művészeti vezetője.

● **SZEGŐ HANNA** művészettörténész. 2016-ban a KRE művészettörténet szakán alapidipломát, majd 2018-ban a MOME design- és művészetmenedzsment szakán mesterdiplomát szerzett. Jelenleg művészetmenedzsmenttel foglalkozik.

● **SZÖVÉNYI ISTVÁN** építész. A BME Építészkarán 1967-ben szerzett diplomát. Építész tervezőként 30 éven át a TTI-ben, az Ipartervben, a BÉPA-ban és az OMF-ben, majd 20 évig saját tervezőirodájában dolgozott. munkái a város- és tájépítészettől a műemlékvédelemig számos területet fognak át. Egyetemi éve óta elkötelezett kutatója és terjesztője Sánsondi Kiss Béla munkásságának. A lassan 100 éves, ma is új vékony, rugalmas „dermesztett” vasbeton szerkezetek minősítettek: tervezhetők, építhetők.

● **TÖRÖK SZABOLCS BENCE** DLA okleveles építészmérnök (BME Középkülső tervezési Tanszék), okleveles közigazdász (BCE vállalati pénzügy szakirány). A BME Építőművészeti Doktori Iskoláján szerzett DLA doktori fokozatot. Jelenleg egyetemi adjunktus a Szent István Egyetem Településépítészeti Tanszékén. A T1 Studio építész és belsőépítész iroda alapítója és vezető tervezője.

● Valamint az Utóirat 100 esszépályázat díjazott és dicséretben részesült pályaműveinek szerzői:

H. MOLNÁR KATALIN

HARANGI ATTILA

KÓSA JUDIT

LÉVAI MAGDOLNA

MAJOR GYÖRGY

MÓNUS GERGŐ

MÓRÉ LEVENTE

MÚJDRICZA PÉTER

SÁGI GERGELY

SZABÓ LILLA

VÉKONY ZSOLT

WINKLER MÁRK

ZSOLDOS ANNA

University Library Freiburg Germany
DEGLO ARCHITECTEN www.deglo.net
Photo © Barbara Bühler

GRAPHISOFT®

A NEMETSCHKE COMPANY

GRAPHISOFT ARCHICAD 22

Az ARCHICAD 22 fő újdonságai a függönyfalak tervezésének és dokumentálásának folyamatát tökéletesítik. Emellett jelentős fejlesztéseket hoz a szerkezetek modellezése, az információmenedzsment és a 2D teljesítmény terén is.

BIM

KÍVÜL & BELÜL

ArchicAD Center - MódíStúdió
www.modistudio.hu

Archimage Plusz
www.archimage.hu

PIRCAD
www.pircad.hu

www.graphisoft.hu

A Magyar Építészeti Múzeum
és Műemlékvédelmi Dokumentációs Központ
és a Hegyvidéki Helytörténeti Gyűjtemény
SÁNDY GYULA építész
születésének 150. évfordulója alkalmából
rendez közös kiállítást a Lóvasúton.

NAPSUGARAS TORNYOK ÉPÍTÉSZETE

Sándy Gyula és a Hegyvidék

HELYSZÍN:

Hegyvidéki Helytörténeti Gyűjtemény,
1121 Budapest, Zugligeti út 64.

A tárlat **2018. NOVEMBER 30.**
és **2019. ÁPRILIS 30.** között látható.

A kiállítást **Bélavári Krisztina** (Magyar Építészeti Múzeum),
a Magyar Művészeti Akadémia ösztöndíjas fotósának
képei illusztrálják.